

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Ineta Sibrian

METODOLOGINIAI SKAITYMO KULTŪROS TYRIMŲ
ASPEKTAI: PEDAGOGINĖ PARADIGMA LIETUVOS
BIBLIOTEKININKYSTĖJE PO 1918 M.

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H)

Vilnius, 2009

Disertacija rengta 2005–2009 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Arvydas Pacevičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai,
komunikacija ir informacija – 06 H)

Mokslinė konsultantė:

doc. dr. Vita Mozūraitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai,
komunikacija ir informacija – 06 H)

TURINYS

Įvadas.....	4
1. Pedagoginiai skaitymo kultūros teorijos aspektai bibliotekininkystėje	16
1. 1. Skaitymo kultūros santykis su lektologija, bibliotekine ir skaitymo pedagogika	16
1. 2. Pagrindinės pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje	24
1. 3. Bibliotekiniai pedagoginiai santykiai komunikaciniuose informaciniuose procesuose	36
2. Skaitymo kultūros ugdymo metodologinė, teorinė ir metodinė patirtis Lietuvos bibliotekininkystėje.....	43
2. 1. Skaitymo kultūros ugdymo teorinė mintis 1918–1944 m.....	43
2. 2. Darbo su bibliotekų skaitytojais ir vadovavimo skaitymui teorijų raiška.....	60
2. 3. Skaitymo kultūros turinio, ugdymo tikslų ir uždavinių samprata.....	73
3. Skaitymo kultūros ugdymas Lietuvos viešosiose bibliotekose.....	84
3. 1. Ekspertinė apklausa: lyginamasis 1984 m. ir 2009 m. tyrimas.....	84
3. 1. 1. Tyrimo metodologija	84
3. 1. 2. Tyrimo rezultatų 1984 m. ir 2009 m. lyginamoji analizė	89
3. 1. 3. Tyrimo programos realizavimas	128
Išvados	131
Bibliografinių nuorodų sąrašas	135
Priedas Nr. 1. 1984 m. ir 2009 m. ekspertų apklausos anketų sugretinimas	150
Priedas Nr. 2. Ekspertų apklausos anketa (1984 m.)	160
Priedas Nr. 3. Ekspertų apklausos anketa (2009 m.)	168
Priedas Nr. 4. Lyginamosios ekspertų apklausos duomenų lentelės	179
Priedas Nr. 5. 1984 m. respondentų rekomenduota literatūra (nuorodų dažnumo reitingas)	193
Priedas Nr. 6. 2009 m. respondentų rekomenduota literatūra (nuorodų dažnumo reitingas)	196

Ivadas

Tiriamoji problema. Skaitymo kultūros lygis Lietuvos visuomenėje buvo ir tebėra menkas. Įvairių institucijų atlikti sociologiniai, psichologiniai, pedagoginiai tyrimai rodo skaitybos procesų vangumą, bibliografinio ir informacinio raštingumo stoką (Skaitymo mastas..., 2005). Ši situacija paskatino Skaitymo skatinimo koncepcijos (Skaitymo skatinimo koncepcija, 2005) ir Skaitymo skatinimo programos (2006-2011 m.m.) (Skaitymo skatinimo programa, 2005), atitinkančių Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo (LR neformaliojo..., 1998), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (LR švietimo..., 1991), Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo (LR valstybinės..., 1995), Europos Komisijos Mokymosi visą gyvenimą memorandumo (2000) (Mokymosi visą gyvenimą..., 2001) ir kt. dokumentų nuostatas, priėmimą Lietuvos Respublikos Seime. Daugelyje šaltinių šiai situacijai paaiškinti pateikiamas gerai žinomų socialinių, kultūrinių, politinių ir ekonominių prielaidų sąrašas: lėtas nacionalinės raštijos formavimasis, sudėtingos ir nevienareikšmės nacionalinės kultūros ir identiteto kūrimosi sąlygos LDK ir vėliau carinės Rusijos sudėtyje, lietuviškos spaudos draudimo ir nutautinimo politikos vykdymas XIX a. II pusėje, nestabili ekonominė ir socialinė šalies raida XX a. amžiuje, šalies mokslo ir kultūros elito naikinimas sovietinės okupacijos metais etc. Šie faktoriai paveikė skaitybos procesus visuomenėje, tačiau paaiškina veikiau išorinio poveikio, t. y. nuo visuomenės, institucijų ar pavienių individų nepriklausiusias, aplinkybes. Tokiu būdu lieka neatskleistos sąmoningos, kryptingos skaitymo kultūros ugdymo veiklos turinys, įdirbis, nacionalinės tendencijos ir galimos perspektyvos. Disertacinio tyrimo objektas apribojamas bibliotekos kaip socialinės švietimo institucijos poveikiu visuomenės (jos dalies, kuri aptarnaujama bibliotekoje) skaitymo kultūrai.

Disertacinio darbo aktualumas. Bibliotekos, pirmiausia viešosios, kaip tarnaujančios visų socialinių sluoksnių ir amžiaus grupių skaitytojų poreikiams, potencialas visuomenės skaitymo kultūros ugdymo procesuose nustatomas analizuojant teorines, metodines ir metodologines bibliotekininkystės galimybes retrospektyvinės, istorinės raidos analizės būdu. Bibliotekos dalyvavimas visuomenės skaitymo kultūros procesuose išreiškiamas pirmiausia kaip ugdomasis poveikis individams, jų grupėms ar šalies visuomenei apskritai, o moksliniame (akademiniam) lygmenyje gali būti atpažįstamas vertinant bibliotekininkystės teoriją ir metodiką iš pedagogikos pozicijų. Bibliotekinė

pedagogika¹ – tarpdisciplininė bendrosios bibliotekininkystės teorijos šaka, esanti mokslinių svarstymų objektu ir gali būti traktuojama kaip bibliotekininkystės paradigma, kurios teorinės formuluotės bus teikiamos vykdomame disertaciniame tyrime. Tai bibliotekinio darbo skaitymo kultūros ugdymo srityje vertinamosios analizės priemonė ir kartu siūlomos tarpdisciplininės bibliotekininkystės šakos teorinio pagrindimo galimybės. Skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos tyrimas aktualus kaip vienos iš strateginių visuomenės bendrojo švietimo, savišvietos ir tęstinio mokymosi priemonių pažinimas. Skaitymo formaliųjų ir intelektualųjų įgūdžių formavimas užtikrina individo ir visuomenės apskritai profesinį, kultūrinį, socialinį ir dvasinį augimą. Visų amžiaus grupių dalyvavimas mokymosi procesuose apibrėžtas svarbiausiose Europos Sąjungos Bolonijos proceso dokumentuose: Bolonijos deklaracijoje (1999) (Svarbiausi Bolonijos..., 2008, p. 13-18), Prahos komunikate (2001) (Svarbiausi Bolonijos..., 2008, p. 19-24), Mokymosi visą gyvenimą Europos kvalifikacijų sąraše (2007) (The European..., 2008).

Disertacinio tyrimo objektas – skaitymo kultūros ugdymo metodologinės, teorinės ir metodinės apraiškos bibliotekininkystėje. **Dalykas** – skaitymo kultūros metodologiniai aspektai pedagoginėje Lietuvos bibliotekininkystės paradigmoje 1918-2009 m. laikotarpiu.

Objekto turinio ribų nustatymas. Disertaciniame tyrime koncentruojamasi į kelių sąveikaujančių bibliotekinėje erdvėje fenomenų analizę:

knyga – skaitytojas – biblioteka (jos reprezentantai bibliotekininkai /- as).

Tokiu būdu atsiribojama nuo kitų informacinių laikmenų skaitymo kultūros atvejų, darant prielaidą, jog gautosios tyrimo išvados dėl specifinės medijos (knygos) pasirinkimo pagrindine skaitymo priemone gali neturėti apibendrinančio charakterio. Bibliotekoje veikiančių skaitytojų auditorijos nesiekiami tipologizuoti, tiriama tik suaugusiųjų skaitytojų auditorija. Skaitymo kultūros ir bibliotekinės pedagogikos klausimų vertinimui naudojami pedagoginiai šaltiniai priklauso bendrajai pedagogikos teorijai ir andragogikai (suaugusiųjų (neformaliojo) švietimo teorijai).

Objekto elementų grandinėje išskiriami ir tiriami šie procesai:

(knygos) **skaitymas** → skaitytojo/ -ui ← **ugdomasis poveikis** ← bibliotekos

Skaitymo veikla traktuojama tradicinėje Lietuvos komunikacijos ir informacijos disciplinų erdvėje nusistovėjusia samprata („<...> ženklų ir teksto prasmės pažinimo, supratimo ir suvokimo procesas“), išskiriant vienas iš svarbiausių jos funkcijų – komunikacinę ir

¹Terminas vartojamas pagal S. Dubausko apibrėžimą, skelbtą 1997 m. „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne (Knygotyra, 1997, p. 54).

edukacinę (Knygotyra, 1997, p. 333). Skaitymo kultūros apibūdinimas taip pat naudojamas laikantis šiuolaikinės šio reiškinio traktuotės, t. y. „kompleksinė, atvira sistema“, kurioje išskirtinos dvi – formaliųjų skaitymo įgūdžių, žinių ir skaitomo teksto interpretacijos, suvokimo – posistemės, kurios realizuojamos tarpusavio sąveikoje (Knygotyra, 1997, p. 334). Perfrazuojant ir aktualizuojant šį apibrėžimą, skaitymo kultūra suprantama kaip knygos formos ir turinio vartojimas bei jo „bibliotekinė“ raiška: bibliografinė veikla, skaitymo proceso organizavimas, skaitymo higiena, skaitomo teksto interpretavimas, suvokimas, gebėjimas taikyti skaitymo būdu gautą informaciją ir žinias savišvietos procese ir pan.

Ugdomojo poveikio (arba ugdymo) prasmė disertaciniame tyrime semantiškai konstruojama integruojant bibliotekininkystės ir pedagogikos mokslų žinojimą apie edukacinės veiklos dalyvius (agentą – ugdytoją-bibliotekininką ir reagentą – ugdytinį-bibliotekos skaitytoją) ir gali būti išreiškiama šioje apibendrinančioje schemeje:

Biblioteka → (knygos) skaitymas → skaitytojas ir jo **skaitymo kultūra**

Ugdomasis poveikis →

↔ Konstrukcinė sąveika (komunikacija) ↔

Objekto ir tyrime naudojamų šaltinių, teorinių koncepcijų geografinė apibrėžtis. Analizuojant 1918-1940 m. laikotarpį, naudoti Lietuvos edukologų ir bibliotekininkystės teorinės minties atstovų darbai ir juos labiausiai paveikusių užsienio mokslo atstovų veikalai. Sąmoninga „lietuviškumo“ pozicija pasirinkta dėl tarpukario Lietuvos mokslininkų² siekio laikytis šalies geopolitinių ir kultūrinių sąlygų nulemtos limitrofinės³ pasaulėžiūros. 1941-1944 m. nacių okupacijos metu išgyvenant sudėtingą politinę, ekonominę ir socialinę padėtį skelbti skaitymo kultūros metodiniai ar publicistiniai tekstai visuomeninėje spaudoje stokojo teorinių įžvalgų, tačiau yra nagrinėjami kaip siekis nepertraukiamai analizuoti lietuviškojo mokslo raidą. Mokslinės minties balansas tarp Vakarų Europos, JAV ir Rusijos akademinės ir praktinės patirties pakito po sovietinio režimo įvedimo Lietuvoje (1944-1990 metų laikotarpis). Pirmaisiais okupacijos dešimtmečiais netiesiogiai slopinta nacionalinės mokslo raidos iniciatyva, vykdytas centralizuotas promaskvietišku direktyvų dauginimas kuriam laikui pristabdė tolygią tarpukariu susiklosčiusių tendencijų raidą. Dėl šių aplinkybių, tiriant sovietinio laikotarpio

²Turimas omenyje aktualizuotų šiame disertaciniame tyrime personalijų indėlis.

³ S. Šalkauskio filosofinėje sistemoje naudotas terminas, apibūdinantis valstybių sandūroje egzistuojančias tautas, kurios potencialiai linkusios absorbuoti ir sintezuoti galingesnių aplinkinių kultūrų pasiekimus, vertybes etc. Lietuva tokiu būdu laikytina Vakarų (germanų) ir Rytų (slavų) sandūros lauku (Balčius, 2005, p. 24).

bibliotekininkystės mokslo įdirbį, nemažas dėmesys tenka ir Rusijos mokslininkų veikalams, padariusiems įtaką Lietuvos bibliotekininkystei. Paskutiniai sovietinio laikotarpio dešimtmečiai pažymėti sustiprėjusios Lietuvos bibliotekinių (edukologinių) skaitymo kultūros tyrimų metodologijos rezultatais. Dėl reikšmingų geopolitinių, ideologinių, ekonominių ir kultūrinių pokyčių, sukeltų Sovietų Sąjungos žlugimo ir Lietuvos suverenos valstybės atkūrimo, sąlygiškai skiriamas 1990-2008 m. chronologinis tiriamo objekto laikotarpis, kuris traktuojamas kaip sovietinio bibliotekinio mokslo revizijos metas, ideologiškai artimas 1918-1940 m.

Tokiu būdu visame disertaciniame tyrime galima nubrėžti tokią geografinę (ideologinę) trajektoriją, ryškėjančią analizuojamame objekte ir jį atspindinčiuose moksliniuose šaltiniuose:

Vakarų ir carinės Rusijos bibliotekinė, pedagoginė mintis → lietuviškosios bibliotekinės, pedagoginės sistemos kūrimosi laikotarpis (1918-1940 m.) → ikikarinio laikotarpio tradicijų saugojimas, metodologinis sąstingis (1941-1944 m.) → lietuviškojo mokslo revizija, sovietinės ideologijos ir mokslo pasiekimų perkėlimas → nacionalinės bibliotekinės pedagogikos, lektologijos ir skaitymo kultūros tyrimų mokyklos formavimasis (1944-1990 m.) → sovietinio mokslo rezultatų revizija → Vakarų ir Rusijos bibliotekinė, pedagoginė mintis → prielaidos naujų tendencijų formavimuisi skaitymo kultūros ugdyme (1990-2009 m.)

Tyrimo chronologinės ribos. Tiriama kokybiškai nevienodi istoriniai Lietuvos bibliotekinės veiklos ir mokslo laikotarpiai 1918-1940, 1940-1941, 1941-1944, 1944-1990, 1990-2009. Nors ši „dirbtinė“ periodizacija neatitinka tikrosios skaitymo kultūros tyrimų evoliucijos eigos Lietuvoje, t. y. skaitybos tyrimais domėtasi ir jie vykdyti iki nurodytųjų metų, tačiau po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1918 m. fiksuojamas kokybiškai skirtingas etapas bibliotekininkystės mokslo raidoje, sąlygotas kultūros ir švietimo politikos formavimosi, bibliotekų tinklo organizavimo, bibliotekininkystės specialistų rengimo ir kitų objektyvių socialinių, politinių ir kultūrinių prielaidų. Ypač reikšmingas nacionalinės švietimo politikos ir švietimo sistemos, jos tikslų ir uždavinių formavimasis 3-iajame dešimtmetyje. 1920 m. specialiai Lietuvos švietimo sistemos kūrimo tikslais suomių tautosakininkas prof. A. R. Niemis parengė rekomendacinę „Medžiagą Lietuvos mokyklų reformai“ (Niemi, 1920), kurios paskelbimas paskatino tolesnius praktinius ir teorinius darbus, kitų dokumentų paskelbimą. 1923 m. Švietimo ministerija patvirtino tuometinę viduriniojo mokslo sistemą ir tvarką (Tijūnėlienė, 1998).

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (Laikinoji Lietuvos Valstybės..., 1918; Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1922; Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1928; Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1938) aptariant pamatines piliečių teises, švietimo, auklėjimo ir socialinės apsaugos reikalus buvo įtvirtintos žodžio, saviraiškos, spaudos laisvės, visuotinai privalomo pradinio mokslo nuostatos, parodytas ypatingas dėmesys jaunimo lavinimui, švietimui, socialinės savirealizacijos užtikrinimui, garantuota Lietuvos mokslo, meno ir kultūros vertybių apsauga⁴. Lietuvos Valstybės Centralinis Knygynas⁵, kaip galima spręsti iš 1919-1920 m. paskelbtų įsakymų, buvo įpareigotas komplektuoti šalies kultūros paveldo fondą nacionaliniu ir regioniniu mastu (per savo steigiamus skyrius), formuoti informacijos paieškos sistemą („generalinis visų Lietuvos knygynų katalogas“) ir teikti leidinius mokymo, kitų įstaigų atstovams ir plačiajai visuomenei (Įsakymas apie..., 1920; Įsakymo apie..., 1920). Šiuos uždavinius galima laikyti pamatinėmis skaitymo kultūros formavimo prielaidomis, t. y. skaitymo objektų (rankraščių, spaudinių) telkimas, jų bibliografinis tvarkymas ir prieinamumas skaitytojų auditorijai. Be Valstybės Centralinio Knygyno įsakymo (1919) Lietuvoje gana ilgai nebuvo priimtas pagrindinis bibliotekų įstatymas. Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymas ir jo vykdymo taisyklės (Valstybinių viešųjų bibliotekų..., 1936; Valstybės viešųjų bibliotekų..., 1937), patvirtintos 1936-1937 m., akivaizdžiai pavėluotai įteisino reikšmingus šalies viešųjų bibliotekų tinklo klausimus. Įstatymo pirmajame skirsnyje įvardinti pagrindiniai viešosios bibliotekos tikslai: „parūpinti visuomenei geros lektūros“, „plėsti visuomenėi knygos skaitymą“, „rinkti kultūrinės vertės spaudinius lietuvių ir kitomis kalbomis“. Skaitymo ir knygos sklaida visuomenėje detaliau aptariami įstatymo vykdymo taisyklėse, kur pateiktos bibliotekų tinklo gradacijos į keturias eiles (priklausomai nuo aptarnaujamos teritorijos statuso) ir spaudinių naudojimo sąlygos. Šalies valstybinių bibliotekų fondų einamasis kompletavimas buvo paremtas privalomojo egzemplioriaus tvarka, kuri buvo išdėstyta Spaudos įstatyme (Spaudos įstatymas, 1919; Spaudos įstatymas, 1935). Savivaldybių įstatyme (Savivaldybių įstatymas, 1919) vietos savivaldos

⁴ Įdomus šiuo atžvilgiu Švietimo ministerijos įsakymas Nr. 2322: „Šiuo įsakoma visiems asmenims, turintiems buvusių rusų Valstybinių knygynų, bibliotekų, skaityklų knygas, būtinai pristatyti jas Švietimo Ministerijon (Centralinis Valstybės Knygynas) ligi š. m. spalio mėn. 7 d. Kurie neišpildys šio įsakymo bus traukiami atsakomybėn už Valstybės turto pasisavinimą.“ (Švietimo Ministerijos..., 1919, p. 5). Pirmojo Pasaulinio karo, Lietuvos Nepriklausomybės kovų metu išsklaidytos šalies kultūros vertybės viso aptariamojo laikotarpio metu siektos gražinti į muziejų, archyvų, bibliotekų fondus.

⁵ 1919-1935 m. Valstybės Centralinis Knygynas, nuo 1936 m. – Centrinė Valstybės Biblioteka.

organai buvo įpareigoti steigti ir rūpintis švietimo įstaigomis (mokyklos, knygynai [bibliotekos], muziejai etc.).

Tyrimo tikslas – ištirti skaitymo kultūros ugdymo klausimus bendrojoje pedagoginėje lietuviškosios bibliotekininkystės paradigmoje ir išsiaiškinti teorines bei praktines Lietuvos bibliotekininkystės galimybes ugdyti skaitymo kultūrą tarp bibliotekos vartotojų.

Tikslo įgyvendinimo uždaviniai:

1. Nustatyti skaitymo kultūros ugdymą tiriančių bibliotekininkystės disciplinų ir teorijų ryšį bei jų atstovų formuluojamus skirtingus požiūrius į analizuojamą objektą.
2. Pasirinkus bibliotekinę pedagogiką kaip skaitymo kultūros ugdymo pamatinę discipliną, išsiaiškinti esmines ugdomojo proceso kategorijas: tikslą, uždavinius, ugdymo subjekto ir objekto sąveikos dalykus.
3. Integruojant bibliotekinės pedagogikos, komunikacijos ir propagandos teorines žinias nustatyti bibliotekos ir vartotojų ugdomosios sąveikos turinį bei specifiką.
4. Ištirti skaitymo kultūros turinio, tikslų ir uždavinių sampratą Lietuvos bibliotekininkystėje.
5. Istoriografiniu ir lyginamuoju būdu ištirti lietuviškosios skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos patirtį nuo 1918 m., apimant teorinės minties užuomazgas ir nagrinėjant reikšmingiausias teorines ir metodines kryptis (vadovavimas skaitymui, darbas su (bibliotekos) skaitytojais).
6. Lyginamuoju istoriniu metodu ištirti bibliotekinės bendruomenės (su skaitytojais dirbančių viešųjų bibliotekų specialistų) skaitymo kultūros ugdymo procesų ir reiškinių suvokimą, vertinimą.

Metodologiniai principai arba akademinės vertybės, kurios yra reikšmingos disertaciniame darbe:

1. Sistemingumas – nuoseklus, argumentų ir vertinimų loginiu dėstymu pagrįstas tyrimo vykdymas, analizuojamų reiškinių tarpusavio ryšių paieška ir teorinių konstrukčių telkimas į struktūras / modelius.
2. Istoriskumas – diachroninis realybės matymas ir tiriamų fenomenų vertinimas, atsižvelgiant į jų raidos eigą ir dėsnius.
3. Objektyvizmas – sąmoningas, logiškas tyrime teikiamų įvertinimų, išvadų bei prielaidų argumentavimas, patikimų informacijos šaltinių ir duomenų naudojimas (Cicėnienė, 2005).

Tyrimo metodai. Teorinė objekto analizė atliekama abstrakcijos, sisteminės ir kritinės analizės, lyginamuoju (istoriniu), istoriografinio dėstymo, genetinio reiškinių raidos tyrimo, klasifikacijos, tipologijos, analogijos (Cicėnienė, 2007), modeliavimo ir apibendrinimo būdais. Empirinis tyrimas realizuotas statistiniu lyginamuoju metodu, taikant ekspertų anketinę apklausą.

Darbo šaltiniai. Skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos analizei naudotos mokslinės ir metodinės monografijos, straipsnių rinkiniai, publikacijos profesinėje ir mokslinėje spaudoje, taip pat svarbesni nepublikuoti Lietuvos mokslo atstovų šaltiniai. Šios medžiagos paieška atlikta pasitelkus bibliografines priemones:

- a) 1918–1940 m. laikotarpio publikacijos suregistruotos pagal einamosios bibliografijos periodinius leidinius „Knygos“ (Knygos, 1922–1926) ir „Bibliografijos žinios“ (Bibliografijos žinios, 1928–1943);
- b) 1941–1943 m. laikotarpio publikacijų ieškota einamosios bibliografijos periodiniame leidinyje „Bibliografijos žinios“ (Bibliografijos žinios, 1928–1943);
- c) 1944–2009 m. laikotarpio publikacijos atrinktos pagal bibliografines rodykles „Bibliotekininkystė Tarybų Lietuvoje“ (Bibliotekininkystė..., 1979; Bibliotekininkystė..., 1983; Bibliotekininkystė..., 1988), „Bibliotekininkystė Lietuvoje“ (Bibliotekininkystė..., 1996; Bibliotekininkystė..., 2008) ir „Bibliotekininkystės naujienos“ (Bibliotekininkystės..., 2004–).

Leidinių numeriai peržiūrėti, sudarant disertaciniam tyrimui aktualią šio laikotarpio bibliotekinių ir pedagoginių skaitybos publikacijų bibliografiją.

Tyrimų apžvalga. Skaitymo kultūros ugdymo teorinės minties raidą Lietuvoje specializuotais aspektais nagrinėjo prof. A. Glosienė, doc. G. Raguotienė, V. Rimša. Pastarojo autoriaus studija „Skaitymo tyrimai Lietuvoje“ (Rimša, 1980) yra analitinė sociologinių skaitymo tyrimų, vykdytų Lietuvos bibliotekose 1918-1978 metais, apžvalga, kurioje pateiktas pirmojo Nepriklausomos Lietuvos periodo metu atliktų skaitymo tyrimų įvertinimas, apima svarbiausius šia tema skelbtus darbus, publikacijas, tačiau jų objektyvi analizė nebuvo išplėtota dėl sovietinės ideologijos. Doc. G. Raguotienė nuosekliausiai ištyrė vaikų skaitybos organizavimo klausimus tarpukario Lietuvoje, labiau laikydamosi pedagoginės šio objekto traktuotės (Raguotienė, 1965; Raguotienė, 2001). Mokslininkės publikacijose „Lietuvių bibliotekinės minties istorijos bruožai“ (Raguotienė, 1995) bei „Vaclovas Biržiška – lektologas“ (Raguotienė, 2004) apžvelgti svarbiausi tarpukario Lietuvos skaitymo kultūros

teorijos ir metodikos pasiekimai. Prof. A. Glosienė analizavo skaitytojo sampratą Lietuvoje iki 1940 metų išleistuose bibliotekininkystės vadovėliuose, paliesdama ir kai kuriuos bibliotekų skaitytojų ugdymo dalykus (Glosienė, 1987). Akcentuotinos mokslinės A. Samėno publikacijos, kuriose nagrinėtas teorinis skaitybos organizavimo bibliotekininkystėje pagrindas (Samėnas, 1982; Samėnas, 1983; Samėnas, 1995). Doc. V. Mozūraitės publikacijose pateikiami sistemingų vaikų ir jaunimo skaitymo studijų rezultatai. Mokslininkė daugiausiai analizuoja šiuolaikinės vaikų skaitymo kultūros problemas (Mozūraitė, 2000a; Mozūraitė, 2000b; Mozūraitė, 2002), mokyklų bibliotekų dalyvavimą vaikų ir paauglių ugdymo procese (Mozūraitė, 1997; Mozūraitė, 2000c) ir vaikų knygos kultūros bei leidybos klausimus (Mozūraitė, 1993). Didžioji dalis bibliotekinių publikacijų, skirtų skaitytojų (kultūros) ugdymo tyrimams, yra metodinio pobūdžio ir disertaciniame darbe analizuojami kaip šaltiniai.

Lietuvos (viešųjų) bibliotekų ugdomoji veikla ir pedagoginės funkcijos iš dalies tirtos kai kurių bendrojo pobūdžio tyrimų kontekste (A. Augustinaitis (Augustinaitis, 1995), A. Glosienė, R. Petuchovaitė, R. Racevičiūtė (Glosienė, Petuchovaitė, Racevičiūtė, 1998)). Bibliotekos kaip individo ugdymo institucijos vaidmuo visuomenėje aptartas R. Paliukaitės publikacijoje (Paliukaitė, 1996). Bibliotekų ištraukimo į Lietuvos suaugusiųjų švietimo sistemą prielaidos svarstytos K. Sinkevičiaus straipsnyje „Andragogika - suaugusiųjų šveitimas“ (Sinkevičius, 1993). Bibliotekos ir aptarnaujamos auditorijos sąveikos principai ir uždaviniai (integruojant skaitybos organizavimo bei skatinimo uždavinius) analizuoti D. Jaskonienės (Jaskonienė, 2006).

Skaitymo kultūros apibrėžimas, jo problematika intensyviausiai nagrinėta sovietinėje mokslo tradicijoje. Skaitymo kultūros fenomeno samprata analizuota dviejose respublikinėse skaitymo kultūros konferencijose 1982 ir 1987 m. Jų pranešimų medžiaga skelbta atskirais leidiniais (Skaitymo kultūra, 1982; Antroji respublikinė..., 1987).

Lietuvos viešųjų bibliotekų darbuotojų veikla skaitymo kultūros formavimo srityje tirta menkai. Šiai tematikai artimi tyrimai skelbti E. Kacevičiūtės (Kacevičiūtė, 1971) (kaimo viešųjų bibliotekų įtaka bendruomenės skaitomumui), E. Čiužienės (Čiužienė, 1979) publikacijose. Išsamus, kompleksinis tyrimas, integruojantis knygų leidybos, bibliotekų komplektavimo ir skaitymo problematikos studijas, vykdytas 1983-1985 m. LTSR Mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės institute, taip pat apėmė ir viešųjų bibliotekų

darbuotojų veiklos skaitybos organizavime analizę (Filosofijos, sociologijos..., 1985; Masinių bibliotekų..., 1985; Ūkiskaitinio darbo..., 1985).

Darbo mokslinis naujumas. Metodologiniai skaitymo kultūros tyrimų aspektai Lietuvos bibliotekininkystėje pedagoginės paradigmos kontekste tiriami pirmą kartą. Lietuvos bibliotekininkystės mokslinis ir praktinis potencialas formuoti visuomenės skaitymo kultūrą 1918–2009 m. nebuvo nagrinėjamas. Nauji disertacinio tyrimo moksliniai rezultatai būtų šie:

- esminių pedagoginių bibliotekininkystės kategorijų (tikslų, uždavinių, turinio, ugdytojo ir ugdytinio sąveikos) pagrindimas remiantis bendrosios pedagogikos, komunikacijos ir propagandos teorijos išvalgomis;
- skaitymo kultūros teorijos ir metodikos įvertinimas kitų giminiškų disciplinų (bibliotekininkystės, bibliotekinės pedagogikos, lektologijos ir kt.) kontekste;
- pasiūlytas bibliotekininkystės mokslo struktūrai priskirtinų disciplinų, teorijų ir metodikų modelis, nurodantis skaitymo kultūros poziciją;
- istoriografiniu analitiniu būdu išnagrinėta skaitymo kultūros ugdymo metodologinė patirtis po 1918 m., apimant teorinės minties formavimosi laikotarpį (1918–1944 m.), reikšmingesnes teorines (darbo su bibliotekų skaitytojais, vadovavimo skaitymui) sovietinio laikotarpio kryptis;
- nustatyta ir patikslinta skaitymo kultūros turinio, ugdymo tikslų ir uždavinių samprata Lietuvos bibliotekininkystėje;
- atliktas pakartotinis lyginimasis sociologinis viešųjų bibliotekų darbuotojų tyrimas (1984 ir 2009 m.). Adaptavus šiuolaikinėms realijoms 1984 m. anketa, apklausta maksimaliai tapati respondentų auditorija. Gautieji duomenys panaudoti įvertinant praktinę Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklą ugdant skaitymo kultūrą;
- teoriniai ir praktiniai disertacinio tyrimo rezultatai panaudoti įvertinant dabartines Lietuvos viešųjų bibliotekų galimybes spręsti nepakankamo visuomenės skaitymo masto ir menkos skaitymo kultūros problemas.

Disertacijos aprobacija. Pagrindiniai disertacinio tyrimo duomenys buvo paskelbti moksliniuose žurnaluose „Knygotyra“ (Vilniaus universitetas) ir „Tiltai“ (Klaipėdos universitetas). Viena publikacija įtraukta į knygą „Library spirit in the Nordic and Baltic Countries: Historical Perspectives“ („Bibliotekų dvasia Šiaurės ir Baltijos šalyse: istorinė perspektyva“). Disertacijos tema pristatyti šeši pranešimai

mokslinėse tarptautinėse ir respublikinėse konferencijose bei seminaruose, surengtuose Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje ir Lietuvoje. Autorė disertacijos duomenis naudojo rengdama bei dėstydamą Klaipėdos universiteto studijų dalykus „Skaitymo kultūra“ ir „Lektologija“.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje „Pedagoginiai skaitymo kultūros teorijos aspektai bibliotekininkystėje“ nustatomas skaitymo kultūros santykis su lektologija, bibliotekine ir skaitymo pedagogika, išskiriama skaitymo kultūros kaip struktūrinės dalies pozicija (bibliotekinėje) lektologijoje ir bibliotekinėje pedagogikoje. Siūlomos skaitymo kultūros ugdymo klausimams aktuales edukologinės koncepcijos, integruojančios bibliotekininkystės mokslo žinias apie skaitytojų ugdymo procesą. Ši disertacijos dalis yra išdėstyta trijuose poskyriuose: „Skaitymo kultūros santykis su lektologija, bibliotekine ir skaitymo pedagogika“, „Pagrindinės pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje“, „Bibliotekiniai pedagoginiai santykiai komunikaciniuose informaciniuose procesuose“. Antroji disertacijos dalis „Skaitymo kultūros ugdymo metodologinė, teorinė ir metodinė patirtis Lietuvos bibliotekininkystėje“ skirta skaitymo kultūros ugdymo metodologijos, teorijos ir metodikos Lietuvos bibliotekininkystėje analizei, aptariant skaitymo kultūros ugdymo minties raidą po 1918 m. Dalis susideda iš trijų skyrių: „Skaitymo kultūros ugdymo teorinė mintis 1918–1944 m.“, „Darbo su bibliotekų skaitytojais ir vadovavimo skaitymui teorijų raiška“, „Skaitymo kultūros turinio, ugdymo tikslų ir uždavinių samprata“. Trečioji disertacijos dalis „Skaitymo kultūros ugdymas Lietuvos viešosiose bibliotekose“ sudaryta iš skyriaus „Eksperimentinė apklausa: lyginamasis 1984 ir 2009 m. tyrimas“. Čia pateikiami duomenys apie praktinio tyrimo, skirto darbo teorinių uždavinių papildymui ir hipotezės testavimui, metodologinį pagrindimą, vykdymo eigą ir rezultatus. Empirinio tyrimo metodologiniu orientyru pasirinkta 1984 m. LTSR Mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto atlikta viešųjų ir masinių bibliotekų darbuotojų apklausa pagal „Masinės bibliotekos darbuotojo anketą“, įėjusi į platesnį, kompleksinį šalies knygos sistemos funkcionavimo tyrimą „Knygų leidyba - bibliotekų komplektavimas - skaitymas“. Šios anketinės apklausos rezultatai lyginami su 2009 m. analogiško tyrimo rezultatais. Trečiosios disertacinio darbo dalies paskirtis – parodyti praktinės skaitymo kultūros ugdymo raiškos tendencijas Lietuvos bibliotekininkystės teorinės ir metodinės raidos

kontekste. Skyrius yra sudarytas iš trijų poskyrių: „Tyrimo metodologija“, „Tyrimo rezultatų 1984 m. ir 2009 m. lyginamoji analizė“, „Tyrimo programos realizavimas“.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Bibliotekininkystės teorijos ir pedagogikos integravimas vertintinas kaip natūralus panašius asmenybės kryptingo formavimo ir pedagoginio poveikio tikslus, uždavinius ir metodus taikančių mokslinių disciplinų ir praktikos sferų bendradarbiavimas. Pedagoginė paradigma pasaulinėje ir Lietuvos bibliotekininkystėje iš esmės žymi kokybinį socialinių visuomenės poreikių sąlygotą raidos etapą (XIX a. II pusė – XX a.), kurio apraiškos didesniu ar mažesniu mastu fiksuojamos iki šių dienų ir veikiausiai išliks kaip viena svarbiausių bibliotekinės veiklos socialinių funkcijų ir įsipareigojimų;
2. Sukauptas pedagoginio komunikacinio poveikio pažinimas Lietuvos bibliotekininkystėje yra pakankamas realizuoti šio tyrimo tikslinės bibliotekos skaitytojų auditorijos – suaugusiųjų – neformalųjį permanentinį (viso gyvenimo) švietimą, ugdant juose esminės bibliotekiniame darbe pedagoginio poveikio priemonės – informacijos įsavinimo skaitymo būdu – gebėjimus, kurių individuali kompleksinė sistema vadintina asmens skaitymo kultūra;
3. Empirinio tyrimo rezultatai neparodė kokybinio ir kiekybinio bibliotekininkų profesinio sąmoningumo augimo, lyginant pastarųjų 25 metų situaciją viešosiose bibliotekose. Bibliotekininkų dalyvavimas vartotojų skaitymo kultūros ugdymo veikloje menkėja. Bibliotekose dirbantys specialistai neįaučia didelio metodinės literatūros poreikio.
4. Lietuvos skaitymo kultūros ugdymo teorija ir metodika praktinėje bibliotekininkystėje transformuojasi į profesines deklaracijas, propaguojamas vertybes, bet ne į realiai vykdomą, kryptingą veiklą. Viešųjų bibliotekų darbuotojams stinga reikiamų kompetencijų, bendrojo kultūrinio išprusimo formuoti vartotojų skaitymo kultūrą.

Mokslinių publikacijų ir pranešimų disertacijos tema sąrašas.

Mokslinės publikacijos Lietuvos periodiniuose leidiniuose, įtrauktuose į Lietuvos mokslo tarybos patvirtintą tarptautinių duomenų bazių sąrašą:

1. SIBRIAN, Ineta. Pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje. *Tiltai*, 2009, Nr. 3. P.157-172. ISSN 1392-3137.
2. SIBRIAN, Ineta. Skaitymo kultūros ugdymo klausimai Lietuvos bibliotekininkystėje 1918-1940 m. *Knygotyra*, 2009, t. 53. P. 57-69. ISSN 0204-2061.

Straipsnis vienkartiniam nerecenzuojamame užsienio leidinyje:

3. SIBRIAN, Ineta. Culture of reading formation in Lithuanian Public Libraries, 1918-1990. Iš *Library Spirit in the Nordic and Baltic countries: historical perspectives*. Tampere: HIBOLIRE, 2009. P. 169-182. ISBN 978-952-92-5875-8.

Pranešimai mokslinėse respublikinėse ir tarptautinėse konferencijose:

1. SIBRIAN, Ineta. Public library as a social and cultural institution. NORSLIS Šiaurės šalių bibliotekininkystės ir informacijos doktorantų mokslinis seminaras. Vilnius, 2005.
2. SIBRIAN, Ineta. Viešoji biblioteka kaip socialinė ir kultūrinė institucija. Vaclovo Biržiškos skaitymai: mokslinis seminaras. Vilniaus universitetas: Vilnius, 2005.
3. SIBRIAN, Ineta. Literatūros kritika ir skaitymas: propagandos komunikaciniai ir archetipiniai aspektai. Vaclovo Biržiškos skaitymai: mokslinis seminaras. Vilniaus universitetas: Vilnius–Šilutė, 2006.
4. SIBRIAN, Ineta. Literature critique and reading in Lithuania: historical overview of relations and impact in the context of propaganda's communicational and archetypical aspects. Making Connections between Library, Book, Reading and Information History: international conference. Leeds University, CILIP, HIBOLIRE: Leeds Metropolitan University, UK, 2007.
5. SIBRIAN, Ineta. Culture of reading formation in Lithuanian Public Libraries (1918-1990). *Library Spirit in Baltic-Nordic countries: HIBOLIRE members seminar*. Swedish School of Library and Information Science, University College of Borås, 2008.
6. SIBRIAN, Ineta. Skaitymo kultūros formavimo klausimai Lietuvos bibliotekininkystėje. Vaclovo Biržiškos skaitymai: mokslinė konferencija. Vilniaus universitetas: Vilnius–Klaipėda, 2008.

1. Pedagoginiai skaitymo kultūros teorijos aspektai bibliotekininkystėje

1.1. Skaitymo kultūros santykis su lektologija, bibliotekine ir skaitymo pedagogika

Pedagogikos koncepcijų pritaikymas vertinant bibliotekininkystės veiklą skaitymo kultūros ugdymo procesuose turi galias istorines ištakas. Vienas ankstyviausių universalaus žanro ir paskirties darbas Richardo de Bury (1287–1345) „Philobiblonas“ („*Philobiblon, sive de Amore librorum*“, 1345) (De Bury, 2001) laikomas bibliotekininkystės vadovu, skaitymo kultūros patarėju (Kaunas, 2001). Veikalas turi aiškiai matomas krikščioniškosios teologijos bei filosofijos metodologija pagrįstas skaitytojų ugdymo ir rekomendavimo tendencijas. Esminiais skaitytojų ugdymo metodais čia galima laikyti apeliavimą į Bažnyčios tėvų, filosofų, mąstytojų mintis, kurios cituojamos itin gausiai, taip pat asmeninio autoriteto panaudojimą^{6 7}. Kai kurie programiniai „*Philobiblon*“ teiginiai, išskirti prof. D. Kauno: „*knyga [jos skaitymas] yra veiksmingiausia asmens bei visuomenės tobulėjimo priemonė*“, „*knyga [jos skaitymas] yra asmenybės atrama net tada, kai smunka visos visuomenės moralinio ir materialinio gyvenimo būklė*“ (Kaunas, 2001, p. 5). R. de Bury buvo vienas pirmųjų skaitytojų diferenciacijos taikytoju, prakalbusiu apie besimokantį jaunimą (universitetų studentus), aukštesniuosius dvasininkus, turtingus ir elgetaujančius vienuolius kaip bibliotekų ir knygų vartotojus (De Bury, 2001, p. XXXIII, XLIII, XLVII; Kaunas, 2001, p. 6). Autorius nagrinėja šių skaitytojų grupių elgesio ydas⁸, nurodo, kaip jų galima atsikratyti skaitant knygas⁹,

⁶Autorius – Anglijos Durhamo vyskupas, mecenatas, gausios asmeninės bibliotekos savininkas.

⁷Analogiškos ideologinės ar autoritetų įtakos priemonės taikytos ir sovietinėje vadovavimo skaitymui teorijoje.

⁸„*Pernelyg didelis susirūpinimas trimis dalykais, būtent pilvu, rūbu ir būstu, neleidžia nei jiems, nei kitiems, sekantiems jų pėdomis, gerbti knygų ir mokytis iš jų taip, kaip tėvų prisakyta*“ (De Bury, 2001, p. XLIX).

⁹„*<...> garbingieji tėvai, prisiminkite savo tėvus ir noriau studijuokite knygas, be kurių susvyruos bet kuris tikėjimas, be kurių kaip molis sudžius pasiaukojimo dorybė, be kurių negalėsite duoti pasauliui šviesos*“ (De Bury, 2001, p. XLV).

svarsto kai kurių literatūros žanrų poveikį skaitytojų moralei¹⁰, analizuoja knygos ir skaitymo funkcijas mokymo ir ugdymo procesuose¹¹.

Prancūzų humanisto, erudito, filosofo, istoriko ir bibliofilo Gabrielio Naudé (1600–1653), darbas „Patarimai kuriančiam biblioteką“ („*Advis pour dresser une bibliothèque*“, 1627) (Naudé, 2007) – metodinė priemonė dirbantiems bibliotekoje. Nors veikalas, kaip liudytų jo pavadinimas, veikia skirtas praktiniams dalykams, bet jame nemaža vietos užima teoriniai, bibliotekos ir skaitytojų santykiams aktualūs svarstymai, kurie grindžiami universalios, enciklopedinės, autonomiškos, visiems skaitytojams atviros bibliotekos idėjomis. G. Naudé bibliotekos vizija deklaruoja laisvą ir nevaržomą, ideologijos bei cenzūros neapribotą kultūrinę ir informacinę instituciją, kuri atskleistų žmogaus dvasios įvairiapusiškumą, po vienu stogu priglaustų prieštarų nuomonių kūrinius ir leistų kiekvienam skaitytojui spręsti, kas, jo įsitikinimu, teisinga ir jam asmeniškai reikalinga. Taip netiesiogiai apibūdinta „laisvojo“ skaitymo situacija, kuri daugelyje epochų ir santvarkų buvo netoleruotina, ypač valstybinių bibliotekoje erdvėje. G. Naudé nemažai vietos savo darbe paskyrė bibliotekos knygų autorių atrankos klausimui, pagrindiniu kriterijumi laikydamas knygos teksto kokybę, jo aiškumą, autentiškumą, mokslinį, dalykinį ir meninį vertingumą. Jis taip pat aptarė, kaip turėtų būti tvarkoma biblioteka, ypatingą dėmesį atkreipdamas į katalogo (dalykinio ir abėcėlinio) būtinumą, į tai, kokios turėtų būti patalpos ir jų išdėstymas. G. Naudé manė, kad biblioteka turėtų būti autonomiška, patogi skaitytojams, kad skaitant jų dėmesio ir susikaupimo neblaškytų pašaliniai dalykai: bruzdesys, triukšmas ir netgi kvapai. Be abejo, svarbus ir tinkamas apšvietimas¹² (Pacevičius, 2007).

Kadangi bendroji bibliotekininkystės teorija pradėjo formuotis XVIII - XIX a. ir iš esmės ilgus šimtmečius buvo praktine moksline veikla, reglamentuota metodiniais nurodymais, darbo su (bibliotekų) skaitytojais, jų skaitymo kultūros ugdymo dalykai aptinkami bendrame komplekse su bibliotekininkyste

¹⁰„*Kuo naudingesnės šio pasaulio vaikams yra pelnų nešančios teisės žinios, tvarkančios žemiškus reikalus, tuo mažiau jos padeda šviesos vaikams suvokti paslaptinius Šventojo Rašto ir tikėjimo priesakus*“ <...> „*laisvųjų menų knygos yra tokios naudingos Šventojo Rašto studijoms, kad be jų pagalbos veltui stengtųsi mūsų protas jį pažinti*“ (De Bury, 2001, p. LXXXIII, LXXXV).

¹¹„<...> tyra meilė mokslui ir tikrojo tikėjimo įkarštis, kad būtų sustiprinti bažnyčios pamatai, pažadino mumyse šį piniguočiams nesuvokiamą norą pirkti bet kur viešai parduodamas knygas <...>. „*Tą aula, daugybės mokinių pripildytą, praturtintume savo knygos brangenybėmis, ir leistume ne vien tik šios aulos mokiniams, bet per juos ir visiems minėto universiteto studentams amžinai naudotis mokslo tikslams <...> visas knygas <...>*“ (De Bury, 2001, p. CXVIII).

¹²Bibliotekos skaitytojų ugdymo išorinių veiksnių ir sąlygų svarstymas.

besivysčiusiuose moksluose: knygotyroje, bibliografijoje, literatūrologijoje (literatūros istorijoje). Viename ankstyvųjų bibliografijos (bibliologijos arba knygotyros) darbų Lietuvoje – Aleksandro Wiktora Bohatkiewicziaus „Veikale apie visuotinę bibliografiją“ („*Rzecz o bibliografii powszechney*“, 1830) (Bohatkevičius, 2004) – aptariant bibliografijos paskirtį, nurodomos skaitytojų akiračio plėtimo, intelektinio lavinimo, kritiško knygų įvertinimo, rekomendavimo funkcijos, kurias atlieka bibliografiniai leidiniai¹³. Vėlesnėse bibliotekinėse skaitytojų ugdymo koncepcijose (rekomendacinės) bibliografijos taikymas darbe su skaitytojais taps viena pagrindinių priemonių.

XIX a. II pusėje dėl itin intensyviai pradėtos carinės nutautinimo politikos Lietuvoje tiek lietuviškoji kultūra, tiek ir bendroji mokslo raida buvo suvaržyta ideologinių, politinių apribojimų. Teorinė ir praktinė bibliotekininkystės plėtotė buvo labai įtakota visuomenės poreikio savišvietai. Skaitymo propagavimas tuometinėje lietuviškoje spaudoje vertintas kaip priemonė išlaikyti tautinę kultūrą, stiprinti lietuvių intelektualinį potencialą. Bibliotekininkystė, kaip iš dalies visuomeninė švietėjiška profesija, tapo nacionalinio išsivadavimo judėjimo sudėtinu elementu. Bibliotekinės veiklos uždaviniai formuluoti dar XIX a. nelegalių lietuviškųjų draugijų, XX a. pr. lietuvių švietimo draugijų aplinkoje natūraliai konstravo edukaciniais orientyrais besivadovaujančios profesijos vertybes (Raguotienė, 1995, p. 6-8; Pukienė, 1994, p. 75-81). Bibliotekininkas – dažniausiai savanoris ar už simbolinį atlygį dirbantis inteligentas, turintis pedagoginį išsilavinimą, buvo tipinė figūra Lietuvos bibliotekose iki pat 4-ojo XX a. dešimtmečio. Tokia situacija lėmė tai, kad biblioteka vertinta kaip mokyklos ugdomojus tikslus ir uždavinius remianti socialinė įstaiga, atsakinga už mokinių užklasinį, suaugusiųjų profesinį ar savišvietos skaitymą. Amžių sandūros publikacijose, skirtose bibliotekų darbui ir skaitybos dalykams, galima aptikti skaitymo kultūros ugdymo problemų analizės pėdsakus. Įvardyti bibliotekininkystės pedagoginiai (skaitymo vadovavimo) tikslai, keltos skaitytojų ugdymo idėjos, ieškota jų įgyvendinimo priemonių (bibliografija, praktinės

¹³ „Reikia tik linkėti, kad pajausta knygų ir mokslo meilė, davusis patraukiama nereikšmingų, beverčių, paskubom ir be tikslo nusitvertų dalykų, trumpaamžių tariamų vertybių, kaip tankiai pasitaiko, nesusmulkėtų, neprisloptų ir neužgestų, kai skonis ir išmintis nusistovėję. Tačiau visuotinė bibliografija, kurdama išsamų rašto dalykų vaizdą, paryškintą istoriniu dažu, tiek tiesiogiai, tiek atsižvelgdama į visuotinės literatūros istoriją ir kitus mokslus bei menus, kuriuos šis Universitetas po savo sparnu linkęs puoselėti ir plėsti, filologiją, istoriją, teisę, diplomatiką ir t.t., vien tik pastebėjimų įvairovė gali atverti kaskart platesnius akiračius, praturtina protą visokeriopai naudingomis žiniomis, o padedama kritikos ji stiprina ir lavina“ [pabraukta – I. S.] (Bohatkevičius, 2004, p. 186).

rekomendacijos, bibliotekiniai leidiniai etc.) (Raguotienė, 1995, p. 11-12). XIX a. - XX a. pr. Lietuvos autorių refleksijos skaitybos klausimais, pritaikant analogijos principu šio laikotarpio Rusijos skaitymo istoriko B. Banko (Bank, 1969) siūlytą skaitymo tyrimų funkcinę klasifikaciją¹⁴, priskirtinos švietėjiškajai ir išsilaisvinimo kryptčiai, kur visuomenės skaitymas, ypač tarp žemesniųjų sluoksnių, menkesnio išsilaisvinimo atstovų, vertintas kaip individo ir visos tautos gyvenimo kokybės (plačiaja prasme) gerinimo ir nacionalinės kultūros bei suvereniteto išsaugojimo priemonė.

Sovietinio mokslo įtakos erdvėje ne kartą bandyta suformuoti vientisą ir savarankišką discipliną, kurios objektu būtų skaitymas, skaitytojas ir lektūra. Iš pradžių jai taikytas *darbo su skaitytojais* terminas (4-asis XX a. dešimtmetis). Tuo pačiu pavadinimu skaitytas akademinis kursas Tarybų Sąjungos aukštosiose mokyklose sulaukė trijų vadovėlio leidimų (1961, 1970, 1981 m.). Paskutiniajame pateikiamas toks dalyko apibrėžimas: „*bibliotekinio-bibliografinio poveikio [pabraukta - I. S.] skaitymo turiniui, charakteriui, spausdintinių leidinių pasirinkimui, suvokimui ir vertinimui sistema.*“ (Rabota..., 1981, p.7). Čia A. Vanejevas taip pat apibrėžė *darbo su skaitytojais* disciplinos turinio ir metodologijos giminystę su kitais mokslais. Bibliotekininkystės disciplinų sistemoje tai yra *Bibliotekų fondų ir katalogų organizavimo teorija, Bibliotekininkystės [bibliotekų] valdymas [vadyba], Bibliotekininkystės istorija, Komunikacijos ir informacijos disciplinų sistemoje – Bibliografija (ypač rekomendacinės bibliografijos teorija), Knygotyra, Informatika, Socialinių mokslų sistemoje – Kultūros sociologija, Psichologija, Pedagogika* (Rabota..., 1981, p.3-5). Sovietinės *darbo su skaitytojais* teorijos metodologine baze deklaruotas marksizmo-leninizmo mokymas apie kultūrą ir kultūrinę revoliuciją, o esminiu praktinės veiklos metodu laikytas partinės agitacijos ir propagandos vykdymas (Rabota..., 1981, p.4).

7-ajame dešimtmetyje dažniau imta minėti *lektologijos*¹⁵ sąvoka. Manyta, kad ši kompleksinė žinijos sritis apjungs kitose disciplinose (sociologijoje, psichologijoje,

¹⁴B. Bankas išskyrė kelias skaitymo tyrimų kryptis XIX a. Rusijoje: liberalioji švietimo, revoliucinė, išsilaisvinimo ir (valdžios) apsauginė-ideologinė. Be abejo, mokslininko naudoti istorinių reiškinių vertinimo kriterijai buvo įtakoti komunistinės ideologijos, tačiau pastebimos ir pakankamai universalios, carinės Rusijos sudėtyje buvusios Lietuvos taikytinos kategorijos (Bank, 1969, p. 13, 22-27).

¹⁵Kiek platesnės reikšmės lietuviškasis atitikmuo 1969 m. V. Talovovo pasiūlytam terminui *читателеведение*. Lietuvos moksle pirmąsyk pavartotas „mokymo programoje, skirtoje

pedagogikoje, bibliotekininkystėje, bibliografijoje, knygotyroje ir kt.) vykdytų skaitymo ir skaitybos tyrimų patirtį bei rezultatus. 1977 m. mokslo populiarinimo leidinyje „Žmogus - informacijos vartotojas“ A. Kancleris mini *lektorikos* terminą, šią discipliną vadindamas bendrąja skaitymo teorija ir informatikos mokslo šaka, padedančia formuoti asmeninę skaitymo kultūrą (Kancleris, 1977). Vienoje reikšmingiausių lektologijos problemų publikacijų – A. Samėno „Lektologijos statusas ir jos tolesnės raidos perspektyvos“ (Samėnas, 1982, p.80-92) – integruojant sovietinių mokslininkų rezultatus siūlytas „lietuviškasis“ šio mokslo sampratos modelis. Autorius sugretino du tuo metu stipriausiai pagrįstus lektologijos struktūrinius modelius:

O. Čubarinas (Čubarinas, 1978)

B. Umnovas (Umnov, 1977)

Skaitymo teorija

Lektologija

Jos kryptys:

1. Bendroji skaitymo teorija.

2. Skaitymo sociologija.

3. Skaitymo psichologija.

3. Skaitymo (siaurąja prasme) psichologija.

4. Skaitymo pedagogika [pabraukta - I. S.] 4. Skaitytojo psichologija (Samėnas, 1982, p. 82).

A. Samėnas apibendrina sekančią lektologijos struktūros schemą, iš esmės prisilaikydamas O. Čubarino pozicijas: *Bendroji skaitymo teorija*, *Skaitymo sociologija*, *Skaitymo psichologija*, *Skaitymo pedagogika*. Pastaroji skaitybos mokslo dalis laikyta problemiškausia. Pasak O. Čubarino, *Skaitymo pedagogikos* samprata sovietiniame moksle „slėpta“ po praktiniais šios mokslo aspektais - *knygos propagandos* ir *vadovavimo skaitymui* teorijomis, kurios savo ruožtu telktos jau aptartos *Darbo su skaitytojais* disciplinos struktūroje. Toks siauras ir utilitarinis auklėjamojo bibliotekos / knygos ir visuomenės narių santykio supratimas skurdino *Skaitymo pedagogikos* tikslų ir uždavinių turinį, neleido skleisti edukologiniam žinojimui apie knygos socialinį gyvenimą. Nepaisant to, teorinis *Skaitymo pedagogikos* pagrindimas vertintas kaip jau skaitymo pažinimo erdvėje cirkuliuojančių teorijų ir metodikų, pvz., *vadovavimas skaitymui*, *knygos propaganda*, *savarankiškas (savišvietos) skaitymas* ir *skaitymo kultūra*, bei *Skaitymo psichologijos* ir *sociologijos* rezultatų integracinis veiksmas. Atmetus sovietinę ideologinę retoriką,

bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams“. (Samėnas, 1982, p.80; Lektologija..., 1979).

galima pateikti mokslininko iškeltus *skaitymo pedagogikos* uždavinius (skirtingų socialinių skaitytojų grupių skaitybos formavimo principų ir kriterijų paieška, efektyvios *knygos propagandos* ir *vadovavimo skaitymui* metodologijos suformavimas) ir problemas (lektūros pa(si)rinkimas pagal skaitytojo poreikius, visuomenės orientavimo lektūroje priemonių paieška) (Čubarian, 1978, p.38-40).

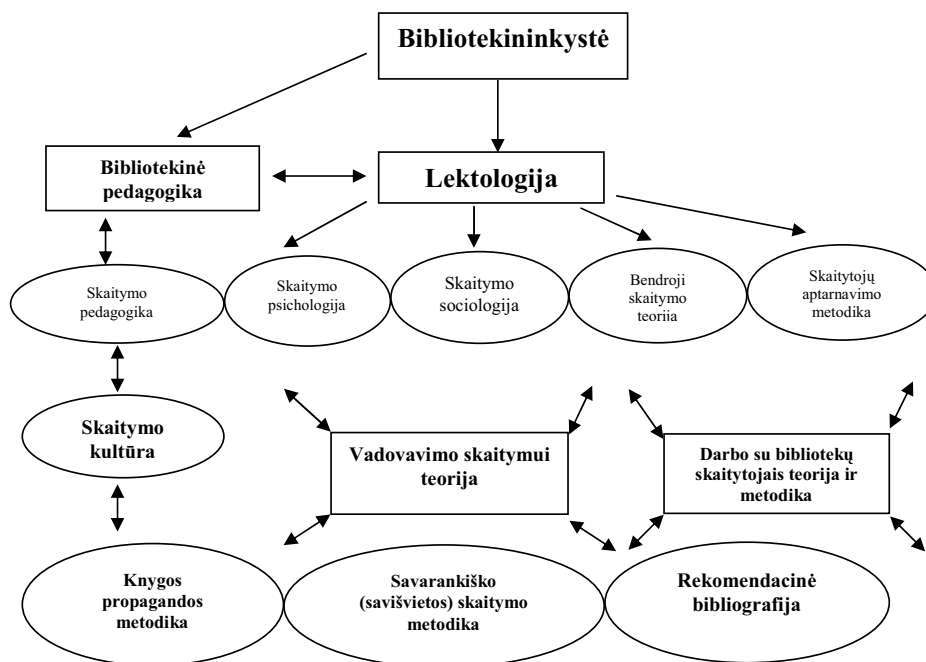
Tačiau mokslinėse publikacijose taip ir nebuvo pasiektas daugiau ar mažiau vieningas požiūris į lektologijos objektą, dalyką, struktūrinę sandarą, metodologiją ir pan. (Samėnas, 1995, p. 188-189). Nuosekliau buvo atskleistas bibliotekinės lektologijos (bibliotekos skaitytojo teorija) turinys, uždaviniai ir tikslai. E. Bepalovos nuomone, dokumentas ir skaitytojas yra pirminiai bibliotekininkystės objektai ir todėl privalo būti nagrinėjami detaliau atskiros bibliotekinės teorijos rėmuose. Iš esmės bibliotekinė lektologija aprėpia pagrindinius bendrosios lektologijos klausimus, kadangi izoliuotas domėjimasis vien tik bibliotekinio darbo sferoje vykstančiais skaitybos procesais yra klaidingas ir subjektyvus (Samėnas, 1995, p. 195-196). Nepaisant ryškaus tarpdiscipliniškumo ir integratyvumo, bibliotekinė lektologija didžia dalimi rėmėsi *vadovavimo skaitymui* teorija ir tik po reikšmingų ideologinių pokyčių posovietiniu laikotarpiu pereita prie skaitytojų konsultavimo ir ugdymo principų (Glosienė, 1997, p. 217).

1995 m. A. Samėnas, kalbėdamas apie [bibliotekinės] lektologijos statusą, tolesnes jos raidos kryptis, atkreipė dėmesį į tai, kad, nepaisant skaitybos fenomeno universalumo, platus jį tiriančių mokslo sričių spektras apsiriboja tik specifiniais reiškiniu elementais, tuo tarpu „bibliotekininkystės mokslui svarbūs visi skaitybos aspektai“. Bendroji skaitybos teorija, bibliotekinio skaitytojų aptarnavimo teorija ir metodika, skaitytojų ugdymo teorija ir metodika – tokios mokslininko siūlomos bibliotekinės lektologijos struktūrinės dalys, kurių metodologinis pamatas yra pedagogika, sociologija, psichologija, komunikacijos teorija ir kiti gretimi mokslai (Samėnas, 1995, p.196-197).

1997 m. išleistame „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne prof. A. Glosienė išskyrė šias lektologijos mokslo tyrimo kryptis: „*skaitybės tyrimų metodologija ir metodika; skaitymas kaip socialinės komunikacijos reiškinys; visuomenės ir individo skaitymo poreikių susidarymas ir jų tenkinimas; asmenybės veiksmų įtaka skaitymui; skaitytojų tipologija; skaitytojų aptarnavimo principai, uždaviniai ir metodai; bendravimas bibliotekoje ir kt.*“ (Glosienė, 1997). Mokslininkės 2005 m. parengtoje

universitetinėje *Lektologijos* kurso programoje matoma tokia disciplinos turinio struktūra: *Bendroji skaitymo teorija, Skaitymo sociologija, Skaitymo pedagogika, Skaitymo psichologija, Skaitytojų aptarnavimas bibliotekoje*. Pastarasis dalyko turinio elementas, integruojantis bibliotekų varotojų aptarnavimo, bibliotekų ir informacijos paslaugų teikimo metodiką, iki tol nebuvo minimas kitų autorių lektologijos apibrėžimuose. Be kita ko, atskirų lektologijos segmentų interpretavimas prof. A. Glosienės buvo grindžiamas komunikacijos teorija, t.y. skaitybos procesai traktuoti kaip svarbi socialinės komunikacijos forma. Biblioteka mokslininkės pateiktame lektologijos modelyje užėmė skaitybą organizuojančios, skaitytojus ugdančios [pabraukta - I. S.] ir jų poreikius tenkinančios socialinės įstaigos statusą (Glosienė, 2005).

Apibendrinant skyriuje pateiktus svarstymus apie skaitymo kultūros, bibliotekinės ir skaitymo pedagogikos, lektologijos bei kitų giminiškų teorijų / disciplinų santykius galima sudaryti schematinį visų disciplinų, teorijų ir metodikų ryšių modelį:

1 pav. Skaitymą tiriančių bibliotekininkystės disciplinų ir teorijų ryšiai¹⁶

¹⁶Bibliotekinės ir skaitymo pedagogikos teorijos - darbas su skaitytojais, vadovavimas skaitymui, knygos (literatūros) propaganda, savarankiško (savišvietos) skaitymo metodika, rekomendacinė

Aukščiausioje hierarchinėje pozicijoje yra bibliotekininkystės mokslas ir tarpdiscipliniai mokslai: bibliotekinė pedagogika ir lektologija. Remiantis aptartais moksliniais šaltiniais, lektologijos ir bibliotekinės pedagogikos sandūros tašku laikytina skaitymo pedagogika, kuri greta kitų lektologijos struktūrinių krypčių – skaitymo psichologijos, skaitymo sociologijos, bendrosios skaitymo teorijos, skaitytojų aptarnavimo metodikos – nuosekliausiai nagrinėja skaitymo kultūros ugdymo problematiką tarp bibliotekų vartotojų. Pagrindinėmis teorinėmis sistemomis, pagrindusiomis bibliotekininko ir skaitytojo ugdomąją sąveiką, būtų vadovavimo skaitymui ir darbo su bibliotekų skaitytojais teorijos, kurios aktualizavo knygos (skaitymo) propagavimo, savarankiško skaitymo¹⁷ ir rekomendacinės bibliografijos metodikas.

bibliografija - detaliau nagrinėjamos tolesniuose disertacijos skyriuose, analizuojant sovietinės, Vakarų ir Lietuvos bibliotekininkystės mokslinę patirtį.

¹⁷Terminas literatūroje beveik nenaudojamas ir šiame tyrime traktuojamas kaip metodiniai patarimai besimokantiems (skaitantiems) savarankiškai, apimantys bendrąsias skaitymo kultūros rekomendacijas, greitojo, racionalaus skaitymo metodikas.

1. 2. Pagrindinės pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje

Šio skyriaus tikslas – pratęsti bibliotekinės pedagogikos ir skaitymo kultūros ugdymo, kaip vieno iš šios disciplinos uždavinių, nagrinėjimą teoriniu aspektu, atskleidžiant pagrindines bibliotekinės pedagogikos funkcijas ir pozicijas, užimamas bendrojoje asmens / visuomenės ugdymo sistemoje, kurios pagrindu imamas prof. S. Šalkauskio sudarytas pilnutinio ugdymo modelis.

Visuomenės ar individo skaitymo kultūros ugdymo reikalai yra ganėtinai specifinė ir siaura tiek bibliotekinės, tiek ir bendrosios pedagogikos sritis. Tačiau bibliotekininkystės teorinių ir metodinių perspektyvų pritaikymas, platesnis nei įprasta pedagogikoje socialinis bibliotekos – kultūros, švietimo ir informacinės įstaigos – diskursas atitinka ugdymo filosofijoje priimtą ugdymo kaip plataus ir nevienareikšmio mokslinio pažinimo objekto traktuotę. Pasak prof. B. Bitino, ugdymo kaip žmonių sąveikos esmė – vieno iš dalyvio/-ių siekis keisti kito/-ų asmenines savybes, charakteristikas. Toks ugdymo realybės apibūdinimas leidžia kalbėti apie universalią ir moksliniu požiūriu nesuvaržytą šio fenomeno prigimtį (Bitinas, 2000, p.236-237). Įvairaus intensyvumo ir funkcinės paskirties ugdymo veiksmai vyksta daugumoje socialinių institutų. *„Kiekvieno iš tokių institutų ugdomoji funkcija gali būti nagrinėjama, ją sąlyginai izoliavus nuo kitų funkcijų, ir tai labai praplečia ugdymo mokslinio pažinimo sferą.”* (Bitinas, 2000, p. 237).

Bibliotekinė pedagogika, jungianti dviejų mokslų pasiekimus, hierarchiškai pakelia tolesnį kalbėjimą į aukštesnį lygmenį, t. y. grąžina prie pedagoginės veiklos bibliotekininkystėje aptarimo, skaitymo (kultūros) ugdymo tarp bibliotekų skaitytojų klausimą traktuojant kaip vieną iš pedagoginių bibliotekininkystės uždavinių. Šiame tyrime nustatyti tam tikri apribojimai ir didžiausias dėmesys nukreiptas į viešąją bibliotekininkystę, kas leistų nagrinėti kryptingos, sąmoningos pedagoginės veiklos apraiškų pradžią būtent viešųjų bibliotekų sektoriuje. Bibliotekinės pedagogikos statusą bibliotekininkystės moksle derėtų aiškintis bibliotekininkystės bendrųjų paradigmų, bibliotekininkystės funkcijų kontekste, o šių klausimų gvildenimas neišvengiamai kreipia į bibliotekininkystės mokslo ir praktikos takoskyros paieškas, kurios dėl kitaip formuluojamų tikslų nebus vykdomos.

Pagrindiniu socialiniu faktoriumi, paskatinusiu bibliotekininkystės ir pedagogikos „dialogą“, galima laikyti viduriniojo visuomenės sluoksnio, darbininkų klasės gausėjimą ir statuso stiprėjimą, industrinių visuomeninių santykių įsivyravimą,

demokratinės valstybinės santvarkos populiarėjimą, kas radikaliai pakeitė didžiosios visuomenės dalies požiūrį į informacijos vartojimą ir mokymąsi XIX a. - XX a. I pusėje. Nemokamas valstybinis mokslas ir viešosios bibliotekos paslaugos tapo demokratinės, suverenios valstybės švietimo politikos dalimi. Nors tokiu būdu einama į praktinę, taikomąją bibliotekininkystės mokslo sferą, negalima atsiriboti nuo objektyvių socialinių funkcijų¹⁸, kurios buvo priskirtos bibliotekoms ir savo ruožtu buvo svarstomos teoriniu ar metodiniu lygmeniu. Švietimo veikla laikytina pastoviausia ir esmingiausia bibliotekininkystėje ir „pomokyklinis lavinimas, suaugusiųjų švietimas, liaudies universitetai <...> yra šios funkcijos įgyvendinimo sferos“ (Glosienė, Petuchovaitė, Racevičiūtė, 1998, p. 18)¹⁹. Bibliotekos kaip socialinės institucijos funkcijų nustatymo klausimas, reflektuotas bibliotekininkystės mokslo klasikų, taip pat skatino švietimo, mokymo funkcijos svarbos bibliotekininkystėje svarstymą. Žymiojo dokumentalistikos, bibliografijos teorijos kūrėjo P. Otlet metodiniame darbe „Nurodymai visuomeninėms bibliotekoms“ („*Manuel de la Bibliothèque Publique*“, 1923) (Oltet, Waters, 1924), be kita ko, galima rasti XX a. pradžios Vakarų pasaulio švietimo politikos, nukreiptos į viešąsias bibliotekas, atspindžių. Viešojo²⁰ biblioteka autoriaus laikoma mokymo įstaiga (mokyklų, universitetų) veiklos tęsėja, pagrindine liaudies švietimo organizatore arba tiesiog liaudies universitetu²¹. Pagrindiniu viešosios bibliotekos vykdomo masinio visuomenės švietimo įrankiu, be abejo, P. Otlet laikė knygą, t. y. bibliotekos fondą, kurio komplektavimo ir priežiūros metodika ypač sureikšmintą, turint omenyje pirmiausia bibliotekos kaip ugdytojos išsipareigojimą prieš aptarnaujamą bendruomenę teikti kokybišką, visapusišką, mokymo ir mokymosi poreikius

¹⁸Pasak J. H. Shera, „biblioteka kaip socialinis instrumentas yra ir visuomet buvo formuojama socialinio milie, kuriame ji funkcionuoja“ (Shera, 1976, p. 42). Mokslininkas siūlė bibliotekininkystės raidą vertinti iš pradžių pažįstant visuomenę ir jos kultūrą.

¹⁹Viešųjų bibliotekų ir suaugusiųjų švietimo integracijos genezė intensyviau studijuota JAV. Iš reikšmingesnių darbų galima paminėti: (Monroe, 1963; Lee, 1966; Birge, 1981).

²⁰P. Otlet vartojo tuometiniuose Belgijos švietimo įstatymuose įtvirtintą terminą „visuomeninė“ biblioteka.

²¹„Kalbant apie mokymą ir idėjų sklaidą, biblioteka yra Mokyklos ir Universiteto sąjungininkė bei rėmėja ir turi veikti kaip esminis liaudies švietimo organizavimo faktorius. Visuomeninė biblioteka – kolektyvinis organas, siekiantis skaitymo visuomeninės plėtros ir intelektualinių bei auklėjamųjų tikslų“ (Oltet, Waters, 1924, p.52). „Visuomeninė biblioteka neturėtų būti vertinama kaip labdara, tai – tikra visuomeninė tarnyba, esminė nemokyklinio švietimo grandis“ (Oltet, Waters, 1924, p. 58). „Biblioteka <...> – visuomeninio švietimo organas, nuo kurio gali ir didžia dalimi turi priklausyti tautos auklėjimas ir visuomeninės minties formavimas“ (Oltet, Waters, 1924, p. 59).

atitinkančią lektūrą²². Skaitymas, kaip prieinamiausias mokslinimosi būdas, skaitymo mokymas ir organizavimas P. Otlet skiriami prie esminių bibliotekininkystės uždavinių, o bibliotekininko profesija plačiąja prasme suprantama pirmiausia kaip masių auklėtojo^{23 24}.

Lietuviškoji bibliotekininkystės teorinė mintis XX a. pradžioje skelbtose publikacijose taip pat laikėsi šios generalinės – masių švietimo, skaitymo propagavimo, skaitymo kultūros ugdymo - pozicijos. Sovietiniu laikotarpiu iš esmės ir toliau buvo paisoma šios nuostatos, kuri vilkta į ideologizuotą marksizmo metodologiją. Chrestomatinėse sovietinių mokslininkų publikacijose, skelbtose bibliotekininkystės vadovėliuose aukštosioms mokykloms, moksliniuose leidiniuose, bibliotekininkystės ir pedagogikos integravimas vertintas itin palankiai bei traktuotas kaip logiška praktinės bibliotekininkystės vykdomų uždavinių (darbas su skaitytojais, vadovavimas skaitymui, konsultavimas, propagandos vykdymas ir pan.) išvada²⁵. Pavyzdžiui, 1978 m. autorių kolektyvo parengtoje monografijoje „Bibliotekininkystės tyrimai: metodologija ir metodika“ („Библиотековедческие исследования: методология и методика“, 1978) (Bibliotekovedčeskije..., 1978) intensyviausiai su bibliotekininkyste sąveikaujančių disciplinų sąrašė antruoju numeriu po „knygos ir informacijos mokslų“ nurodoma pedagogika. Palankiausia dirva plėtotis pedagogikos mokslo metodams ir patirčiai pirmiausiai laikytas tiesioginis bibliotekos darbas su individualiu ar masiniu skaitytoju, kuris grįstas vadovavimo skaitymui metodika.

²²Biblioteka „apimdama žinių visumą yra enciklopediška <...>. <...> jos knygos – jeigu atrinktos iš pačių geriausių, aiškiausių ir naujausių – išreiškia pačią žinių esmę. Žinojimo saugotojai, šie darbai, yra mokytojais, kurie kalba, kai į juos kreipiamasi, ir visi kartu sudaro tikrą literatūrinį universitetą, kur skaityme pristatytos visos mokymo sritys“ (Oltet, Waters, 1924, p. 60).

²³„Aukščiausias bibliotekininko tikslas – mokyti skaityti <...>. Skaityti – nereikia tarti, kartoti matomus žodžius ir frazes; skaityti – reiškia suprasti, išsivinti, reaguoti protu“ (Oltet, Waters, 1924, p. 39). „Biblioteka <...> atlieka kolektyvino skaitymo organizavimo uždavinį“ (Oltet, Waters, 1924, p. 51). „Bibliotekininkas – tuo pat metu yra auklėtojas, žinių žmogus, veiklos žmogus, administratorius ir organizatorius. Aukščiausias jo keliamas tikslas – išmokyti suprasti, ką gali padaryti knyga“ (Oltet, Waters, 1924, p. 186).

²⁴Atkreipiant dėmesį į Paulio Otlet tautybę ir Belgijos švietimo politikos progresyvumą viešųjų bibliotekų srityje 3-ajame XX a. dešimtmetyje, verta paminėti Lietuvos bibliotekininkystės patriarcho prof.Vaclovo Biržiškos vienoje iš to meto publikacijų cituojamą Belgijos Švietimo ministro pasisakymą apie viešųjų bibliotekų visuomeninį socialinį vaidmenį ir valstybinės politikos viešųjų bibliotekų atžvilgiu vykdymą: „1921 m. Belgų švietimo ministeris M. Destrè, įnešdamas į parlamentą naują viešųjų bibliotekų įstatymo projektą, šiaip jo būtinumą motyvavo: a) krašto tautinis ir ekonominis atgaivinimas nėra galimas be intelektualinio atgaivinimo; b) darbo dienos sutrumpinimas dalina reforma, jei drauge darbininkams nebus užtikrintas galimumas naudingai laisvą laiką sunaudoti; c) knygų brangumas, apsunkinąs individualinių knygų pirkimą, perkelia gyventojų knygomis aprūpinamąją prievolę į viešąsias bibliotekas; d) privatinės iniciatyvos ir jėgų yra per maža, kad galima būtų sudaryti tinkama bibliotekų organizacija krašte ir užtikrinti bibliotekoms reikalingas lėšas ir įtaką“ (Biržiška, 1929, p.65).

²⁵Pvz., (Čubarian, 1970; Vanejev, 1973; Vanejev, 1978).

Pastarajame leidinyje išskirti esminiai bibliotekinės pedagogikos aspektai, nurodyti skirtumai lyginant su formaliaja, mokykline pedagogika²⁶, nustatyta tam tikra disciplinos specializacija į vaikų ir suaugusiųjų bibliotekos skaitytojų ugdymą. Bibliotekinės pedagogikos teoriją Lietuvoje buvo pagrindęs prof. L. Jovaiša. 1989 m. publikacijoje „Bibliotekos pedagogika“ (Jovaiša, 1989) jis, daugiausiai oponuodamas sovietinių mokslininkų pozicijai, nustatė bibliotekinės pedagogikos statusą – taikomosios, institucinės, nemokyklinės (socialinės), kultūros švietimo įstaigų pedagogikos sritis. Autoriaus pateiktame „Bibliotekos pedagogikos“ studijų plane išskirti keturi klausimų blokai: *Bibliotekos pedagogikos pagrindai* (Bibliotekos pedagogikos metodologija, Skaitytojo charakteristika, Bibliotekininko asmenybė ir etika), *Lavinimo teorija ir metodika* (Bibliotekinės didaktikos (mokymo) metodai, Autodidaktikos (mokymosi) metodai, Skaitytojų konsultavimas), *Auklėjimo teorija ir metodika* (Pasaulėžiūrinis ir dorovinis auklėjimas, Kultūringo elgesio formavimas, Estetinis auklėjimas bibliotekoje, Saviaukla ir biblioterapija, taip pat aptarinėti bibliotekininkų ir skaitytojų bendravimo bei santykių auklėjamasis pobūdis, principai ir metodai) bei *Pedagoginės minties raida*. Pastarasis teminis skyrius priklausytų bendrosios pedagogikos teorijos pagrindams, o pirmuose trijuose ryškėja specialiosios bibliotekinės pedagogikos apmatai. Prof. L. Jovaiša taip pat pasisakė už platesnę bibliotekinės pedagogikos traktuotę, kritikavo to meto mokslininkų siekį tapatinti bibliotekinę ugdymo teoriją ir praktiką su lektologija, darbo su skaitytojais ar vadovavimo skaitymui teorijomis. Tokiu būdu mokslininko požiūris atitiktų ankstesniame skyriuje nubrėžto skaitymo kultūros ugdymo disciplinų spektro schemą.

Po 1990 m. vienas pirmųjų argumentuotai bibliotekininkystės funkcijų klausimą išnagrinėjo prof. A. Augustinaitis (Augustinaitis, 1995). Atidžiau nagrinėjant tyrinėtojo mintis apie bibliotekininkystės ir pedagogikos santykius, pedagoginę paradigmą bibliotekininkystės moksle ir praktikoje, bendrąsias bibliotekininkystės funkcijas, galima daryti išvadą, jog pedagogikos integravimas ir poveikis bibliotekininkystei vertintas pakankamai neigiamai, kiek dirbtinai siekiant izoliuotis nuo ligtolinio sovietinio požiūrio, iškeliant į pirmą planą komunikacinį-informacinį bibliotekininkystės potencialą²⁷. Pasisakyta ir prieš skaitymo, kaip

²⁶Vadovavimas skaitymui, kaip ir pati bibliotekinė pedagogika, iš esmės yra paremta įtikinimo metodu, didelį dėmesį skiriant individualiosioms ugdytinio savybėms, poreikiams, interesams (Bibliotekovedčeskije..., 1978, p. 32-33).

²⁷Apie bibliotekininkystės objekto (bibliotekos) pedagoginę traktuotę: „Pirmiausia pažymėtinas išsigalėjęs požiūris į biblioteką kaip į kultūros bei švietimo įstaigą, išryškinusią pedagoginį

esminės komunikacijos formos, „galutinio bibliotekinės veiklos rezultato“ sampratą (Augustinaitis, 1995, p. 42-43). Visgi prof. A. Augustinaičio samprotavimuose apie bibliotekininkystės funkcijas auklėjamoji / kultūrinė / šviečiamoji bibliotekininkystės paskirtis nebuvo kategoriškai atmesta²⁸. Ši funkcija aptarta kartu su kitais istoriškai susklosčiusiais bibliotekų uždaviniais: informaciniu visuomenės aptarnavimu, komunikacine, ideologine ir pažintine veikla, mokslo ir technikos aprūpinimu, socialializacijos veiksmis ir kt. Savo teiginius mokslininkas paremia J. Shera socialinės epistemologijos koncepcija, kuria siekė pagrįsti prioritetinę komunikacinę bibliotekos kaip socialinio instituto paskirtį (Augustinaitis, 1995, p. 56). Visgi šis amerikiečių ir apskritai modernių laikų vienas labiausiai pripažintų bibliotekininkystės mąstytojų, kaip nurodoma jo darbe „Bibliotekininkystės įvadas“ („*Introduction to Library Science*“, 1976) (Shera, 1976), bibliotekoje mato vieną iš kultūrą formuojančių socialinių organizacijų, kuri „kartu su mokykla, kolegija, žiniasklaida ir kitomis „žinių industrijos“ raiškos formomis, yra viena iš institucijų, kurios pagalba švietimas sustiprina savo poveikį“ (Shera, 1976, p.45).

Šie svarstymai kelia poreikį nustatyti esmines bibliotekinės pedagogikos kategorijas ir skaitymo kultūros ugdymo vietą bendrojoje bibliotekos skaitytojo (vartotojo)²⁹ ugdymo sistemoje. Šiam uždaviniui pasitelkiama prof. S. Šalkauskio sukurtoji *pilnutinio ugdymo sistema*:

bibliotekinės veiklos aspektą. Ši traktuotė gajai jau daugelį dešimtmečių, nes plėtojasi atitinkamai su industrinės visuomenės kūrimosi tendencijomis. Toks supratimas kausto ir riboja bibliotekos funkcionavimo galimybes, kadangi orientacija „kelti“ kultūrą ir švietimą siekia elitinės kultūros prioritetų ir palieka nuošalyje daugybę potencialių komunikacinių paslaugų. Antra vertus, bibliotekininkystės pedagoginė traktuotė nepajėgia pagrįsti jos specifiškumą, juo labiau kad toks objekto susiaurinimas tarsi palieka nuošalyje sudėtingus technologinius, metodinius ir organizacinius bibliotekų funkcionavimo klausimus“ (Augustinaitis, 1995, p. 41). Iš dalies dešimtajame XX a. dešimtmetyje Lietuvos tyrėjų siekis atsiriboti nuo sovietinio (tradicinio, nebeaktualaus) bibliotekininkystės paveldo skatino ieškoti naujų vertybių ir atramos taškų sąlygiškai moderniuose, neapsiribojančiuose kultūros švietimu, bibliotekinio darbo aspektuose. Deklaracijos „biblioteka – švietimo įstaiga“, „bibliotekininkas – skaitytojo ugdytojas“ asocijavosi su sovietine tradicija, neigiamu bibliotekininko ideologo įvaizdžiu. Simptomiškas ir prof. A. Glosienės lektologijos turinio revizijos įvykdymas, skaitybą traktuojant pirmiausiai kaip komunikacijos ir informacijos fenomeną. Pastarąjį dešimtmetį pastebima „grįžimo“ prie ištakų tendencija. Edukologinis įvairių bibliotekininkystės reiškinių vertinimas atgauna savo pradinę logiką ir nekelia grėsmės „sudėtingiems technologiniams, metodiniams ir organizaciniams bibliotekų funkcionavimo klausimams“, juolab nekonkuruoja su kitomis socialinėmis funkcijomis. Daugiau apie 10-tojo dešimtmečio bibliotekinę dilemą „tradicija ar modernumas“: (Sinkevičius, 1993; WESTHEIM, 1993).

²⁸ „Chronologiškai pirmosios buvo išskiriamos kultūros ir švietimo funkcijos. Ši tradicija labai gajai iki šiol ir dažnai pasiteisina praktikoje, nors šiandien ji konservatyvi ir nesugeba adaptuotis prie visuomenės informatizavimo tendencijų bei jas lydinčių komunikacinių paslaugų „sprogimo“. Šias funkcijas, nors ir skirtingai traktuojamas, pripažįsta tiek Rytai, tiek Vakarai“ (Augustinaitis, 1995, p. 50).

²⁹ Savoka „bibliotekos vartotojas“ šiuo atžvilgiu tikslesnė, nes žymi ugdomąjį bibliotekos santykį ne vien su skaitančiuoju.

Statinė gyvenimo lytis	Dinaminė gyvenimo lytis	Bendroji ugdymo vertybė	Ugdymo tikslai			Ugdymo uždaviniai	Vienašališka pedagoginė srovė
			Teorinis ruožas	Praktinis ruožas	Estetinis ruožas		
Bažnyčia	Religija	Dvasios klestėjimas	Teologinė pasaulėžiūra (7)	Religinė bendruomenė (8)	Religinis kultas (9)	Religinis auklėjimas	<i>Pedagoginis religizmas (pietizmas)</i>
			religinis susipratimas	religinis solidarumas	religinis kūrybiškumas		
Civilizacija	Kultūra	Sielos pajėgų išvystymas	Mokslas (4)	Dorovė (5)	Menas (6)	Kultūrinimas: a) protinis lavinimas b) dorinis auklėjimas c) estetinis lavinimas	<i>Pedagoginis humanizmas (klasicizmas)</i>
			Protinis išsilavinimas	Dorinis išsilavinimas	Estetinis išsilavinimas		
Gamta	Prigimtis	Kūno nusi- teikimas aukštesnie- siams gyvenimo tikslams	Kūno sveika- ta (1)	Fizinė galybė (2)	Kūno grožis (3)	Fizinis auklėjimas	<i>Pedagoginis natūralizmas (realizmas)</i>
			Tikslus juslių bei jauslių funkcionavi- mas	Kūno paslan- kumas paklusti valios reika- lavimams	Nusiteikimas savaimingai kūrybai		
<i>Pedagogi- nis materiali- zmas</i>	<i>Pedagoginis formalizmas</i>		<i>Pedagoginis intelektualiz- mas, raciona- lizmas</i>	<i>Pedagoginis voliuntariz- mas, aktyviz- mas</i>	<i>Pedagoginis estetizmas, Sentimenta- lizmas</i>	a) individu- alinis auklė- jimas, b) visuo- meninis au- klėjimas, c) tautinis auklėjimas d) tarptau- tinis auklė- jimas	a) <i>pedagoginis individualiz- mas,</i> b) <i>pedagoginis socializmas, kolektyvizmas,</i> c) <i>pedagoginis nacionalizmas,</i> d) <i>pedagoginis internaciona- lizmas, kosmopolitiz- mas</i>

2 pav. S. Šalkauskio pilnutinio ugdymo sistema (Šalkauskis, 1991a, p. 26).

Pilnutinis (integralusis) ugdymas³⁰ „reiškiasi visais funkciniais savo aspektais, eina visas ugdomasias funkcijas ir vykdo visus ugdomuosius uždavinius –

³⁰„Ugdyti – tai daryti, kad kas augtu, ūgėtu, eitų aukštyn“ (Šalkauskis, 1991b, p. 266). S. Šalkauskis skyrė tris funkcinis ugdymo aspektus: 1) auginimas – globojimas, 2) lavinimas, arba tarptautinis

pagal tris ugdymo sritis, tris jo ruožus ir pagal pagrindinius jo atžvilgius“ (Šalkauskis, 1991b, p. 281). Mokslininko išskirtomis ugdymo sritimis („statinės gyvenimo lytys“) yra Bažnyčia, civilizacija ir gamta, kurios atitinkamai reiškiasi kaip dinaminės religijos, kultūros ir prigimties sferos („dinaminės gyvenimo lytys“). Pasak prof. S. Šalkauskio, pilnutinio ugdymo idėja yra siekiamybė, idealas, kurį realizuoti praktinėje ugdymoje veikloje yra ypač sudėtinga, kas išvirsta į vienpusišku pedagoginių srovių, besiorientuojančių į kažkurį ugdymo aspektą, radimąsi³¹ (Šalkauskis, 1991b, p. 281-283).

Biblioteka veikia statinėje civilizacijos ir dinaminėje kultūros srityje ir siekia „sielos pajėgų išvystymo“ kaip bendrosios ugdymo vertybės. Bibliotekinės pedagogikos tikslu³² laikytinas bibliotekos taikomų ugdymo metodų ir priemonių paveikoje realizuotas bibliotekos vartotojo, vartotojų grupės, bibliotekos vartotojų bendruomenės ar visuomenės apskritai *protinis, dorinis ir estetinis išsilavinimas*. Vartojant prof. S. Šalkauskio sąvokas, bibliotekinės pedagogikos „ugdamosiomis gėrybėmis ir vertybėmis“ būtų *mokslas, dorovė ir menas*, kurios atitinkamai išsidėsto *teoriniame, praktiniame ir estetiniame ugdymo ruožuose*³³. Toks bibliotekinio ugdymo įprasminimas vertintinas kaip institucinės pozicijos apibrėžimas santykyje su kitomis ugdymo įstaigomis (Bažnyčia ir formaliojo švietimo sistema). Visgi bibliotekos ugdymo vaidmuo nėra vienareikšmis ir reikalauja tolesnių svarstymų.

Daugelyje bibliotekininkystės šaltinių nurodoma³⁴, jog bibliotekos ir jos skaitytojo / vartotojo santykis pagrįstas universalumo principu, kuris taikytinas ir bibliotekos informacinio fondo formavimo, teikiamų paslaugų turinio, naudojamų darbo metodų, visapusiško skaitytojo / vartotojo ugdymo tikslų ir t. t. sferoms. Tai ypač svarbu viešosios bibliotekos veikloje, kadangi ji aptarnauja plačiausios sudėties ir interesų auditoriją. Platesnį, nei kol kas nustatyta, bibliotekos ugdymo tikslų ir uždavinių turinį labiausiai sąlygoja pagrindinė bibliotekinė ugdymo priemonė –

termino statusą turinti vokiečių k. sąvoka „*Bildung*“, šalia jos autorius rekomendavo naudoti ir kitą tarptautinį terminą „formavimas“ ir 3) auklėjimas (Šalkauskis, 1991b, p. 267). *Bildung* fenomenas aktualizuotas XIX a. ir tapo populiaria tema literatūroje, kur radosi ir *Bildung* romano (*Bildungsroman*) arba asmenybės ugdymosi / formavimosi romano žanras. Tokiuose tekstuose nuosekliai vaizduojamas veikėjo brandos kelias, asmenybės pokyčiai,ėjimas į suaugusio, socialinį statusą užimančio žmogaus gyvenimą (*Encyclopedia...*, 1980, p. 16).

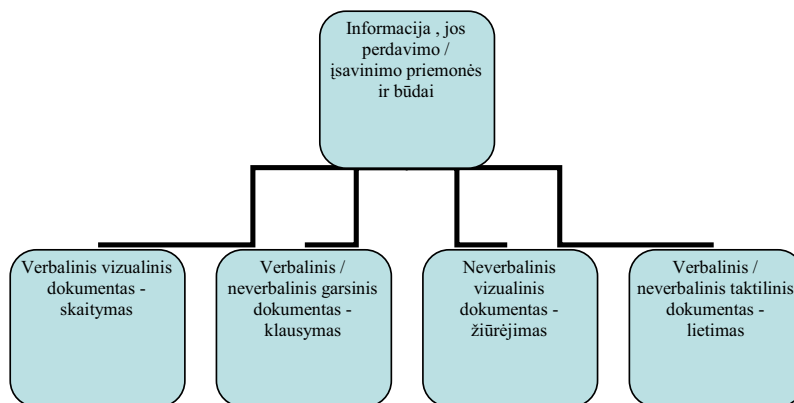
³¹Išskirta kursyvu 2 pav.

³²Galutinis siekiamasis edukologinės bibliotekų veiklos rezultatas (Jovaiša, 1993, p. 246).

³³Išskirta pajuodintu šriftu 2 pav.

³⁴Pvz., jau cituotas klasikinis J. Shera veikalas (Shera, 1976). Arba pripažintų Rytų bibliotekinės mokyklos atstovų - A. Aizenberg, M. Dvorkinos, N. Kartašovo, J. Melentjevės ir kt. - kolektyvinis darbas (Bibliotečnėje..., 1996).

informacija (verbalinė, vaizdinė, garsinė) / informacijos teikimas ir įsavinimas. Priklausomai nuo informacijos pobūdžio pasirinktas informacijos dekodavimo būdas taip pat yra bibliotekos vartotojo ugdymo/-si priemonė.

3 pav. Bibliotekos pedagoginės priemonės

Informacija, jos materialioji laikmena ir vartotojas bei jų sąveikos atvejai būtų bibliotekos ugdomosios veiklos erdvė. J. Shera bibliotekininko veikimo lauką išdėstė trikampyje, kurio šoninėse kraštinėse informacinės laikmenos ir individualusis jų vartotojas, o pagrindas – dokumentų ir vartotojų sąveika, t. y. ir bibliotekininko centrinis veikimo taškas³⁵.

Bibliotekos jurisdikcijon patenka vartotojų ugdymo priemonių pasirinkimas ir administravimas, kuris turėtų būti vykdomas vadovaujantis ugdymo tikslais. Informacijos, t.y. informacinių laikmenų atranka, ir kolekcijos formavimas priklausytų bibliotekų fondų teorijos klausimams. Bibliotekos fondo formavimo arba, naudojant specialųjį terminą, komplektavimo principai, išdėstyti teorinėse ir metodinėse studijose, atspindi bendrąją bibliotekininkystės orientaciją edukologinei veiklai. J. Shera nustatė *poreikio* ir *kokybės* teorijas, galiojančias atrenkant informaciją bibliotekose. Pirmasis principas ypač sureikšmintas Vakarų viešojoje bibliotekininkystėje. Viešoji biblioteka, būdama tiesiogiai finansiškai priklausoma nuo bendruomenės ir savivaldos palaikymo, laikosi socialinio išsipareigojimo patenkinti realius aptarnaujamos auditorijos informacinius poreikius. Šios radikalios populistinės teorijos atsvara – bibliotekos fondo komplektavimo *kokybės* principas, kuris reikalauja iš bendrojo leidybinio dokumentų srauto atrinkti tik geriausius

³⁵J. Shera vartoja sąvokas „knyga“, arba „grafinis įrašas“ ir „skaitytojas (Shera, 1976, p. 64-65).

pavyzdžius. J. Shera iliustruoja šį principą „bibliotekos – antologijos, bibliotekininko - antologo“ metafora, kuri paaiškina fondo kokybiškumo esmę - bibliotekos kolekcija, kurios kiekvienas elementas papildo vienas kitą ir yra sujungti bendro tikslo, idėjos, kuri suteikia kiekvienam kolekcijos dokumentui papildomą „kolektyvinę“ prasmę³⁶. Lietuvos bibliotekų fondų teoretikas S. Dubauskas nurodė tris bibliotekos informacinio turinio komplektavimo principus: *ideologinio neutralumo, profiliavimo ir koordinavimo* bei *planingumo*. (Dubauskas, 1995) Ideologinis bibliotekų fondų ambivalentiškumas buvo aktualiu Lietuvos bibliotekininkystės klausimu dar tarpukario laikotarpiu. Kalbėdamas apie viešųjų bibliotekų ideologinės pozicijos pasirinkimą, žymus to meto bibliotekininkystės teoretikas V. Ruzgas pakankamai kategoriškai pasisakė už bibliotekos, ypač atliekančios viešosios bibliotekos funkcijas, neutralumą³⁷. Iš esmės *ideologinio neutralumo* reikalavimas reikštų toleranciją visuomenės informaciniams poreikiams, t. y. pakartotą J. Sheros išskirtąją fondų komplektavimo *poreikio* teoriją. Bibliotekos informacinio fondo *profiliavimo* ir *koordinavimo* reikalavimas pradėtas reikšti XX a. pr. ir buvo pakankamai plačiai atspindėtas carinės ir vėliau sovietinės Rusijos mokslininkų. Šį klausimą 1918-1940 m. nagrinėjo ir Lietuvos bibliotekininkystės atstovai: V. Biržiška, R. Burokas, V. Ruzgas, A. Ružancovas ir kt. Kadangi XX a. bibliotekų fondų didžiausiąją dalį sudarė verbalinės, vizualinės spausdintos laikmenos (knygos, serialiniai leidiniai ir kt. spaudiniai), pagrindiniais kriterijais specializuojant tokį fondą laikyti: a) skaitytojų interesai, tipinės skaitymo reikmės, lektūros poreikiai, kurie gali įvairuoti kiekvienoje konkrečioje bendruomenėje; b) bibliotekos (ugdomieji) tikslai ir uždaviniai (Dubauskas, 1995, p.98-101). Sovietmečio bibliotekų fondų komplektavimo politika menkai paisė poreikio principo, vartotojams teikiami dokumentai turėjo atitikti vyraujančios ideologijos turinį ir visuomenės ideologinio auklėjimo tikslus bei uždavinius. Viename naujausių lietuviškosios bibliotekų fondų komplektavimo metodikos darbų nurodomi bent septyni fondų turinio aspektai, į kuriuos atsižvelgiama formuojant bibliotekos informacinį masyvą: *teminis, rūšinis, tipologinis, kalbinis, geografinis (kraštotyris), fondo retrospektyvumo ir fondo orientacijos į*

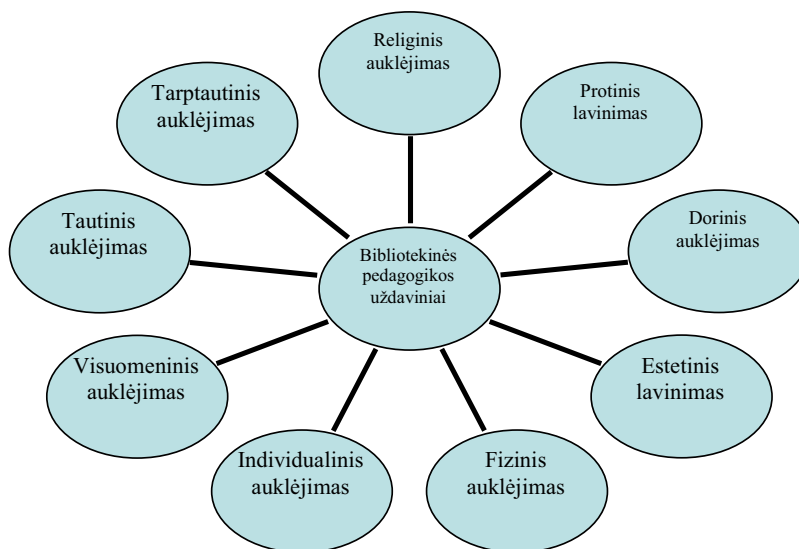
³⁶„Bibliotekos vertė slypi vienijančiame tikslu, siekiant kurio knygos buvo surinktos draugėn. Atsitiktinis knygų telkinys nėra biblioteka, tai tik knygų sanauka“ (Shera, 1976, p. 53).

³⁷„Viešųjų bibliotekų tvarkytojams yra būtinas platus objektyvumas ir tolerantiškumas. Čia kuo mažiausiai turi pasireikšti bibliotekininko nusistatymas ir pasaulėžiūra, nes biblioteka yra visai visuomenei skirta įstaiga ir visų nusistatymų piliečiai turi rasti bibliotekoje sau medžiagos ir kultūringą jų reikalų aptarnavimą“ (Ruzgas, 1937, p. 104).

virtotoja, pagrindines virtotojų grupes, kurias aptarnaujant pasirenkami atitinkami rinkodaros metodai. Viešosios bibliotekos, komplektuodamos dokumentų fondus, siekia patenkinti masinio, diferencijuoto ir prioritetinio virtotojo informacijos poreikius (Bibliotekų fondai..., 2003, p.14). Tokiu būdu darsyk patvirtinama universalumo, masiškumo ir diferencijuotos, individualiosios prieigos taikymas darbe su bibliotekų virtotojais.

Taigi, priklausomai nuo bibliotekos fonde pateikiamos informacijos turinio gali būti realizuojamas vienoks ar kitoks ugdymo tikslas. Aukščiau nustatyti bibliotekų ugdymo uždaviniai – protinis, dorinis ir estetiškas auklėjimas – gali būti papildomi ir kitų socialinių institucijų funkcijomis, t. y. fiziniu ar religiniu auklėjimu (žr. 2 pav.). Pastarąją bibliotekos virtotojų ugdymo kryptį galima suvokti kaip kiek platesnę ideologinę, tam tikrų sociopolitinių idėjų sklaidą ir propagavimą. Nors ideologinis auklėjimas yra pakankamai problemiškas bibliotekiniame darbe, tačiau, žvelgiant iš demokratinių pozicijų, biblioteka, tarnaudama aktualiesiems visuomenės socialiniams poreikiams, negali išlaikyti deramą neutralų statusą³⁸. Tokiu būdu S. Šalkauskio pilnutinio ugdymo sistemoje išdėstyti ugdymo uždaviniai didesniu ar mažesniu intensyvumu gali būti realizuojami bibliotekos ugdomojoje veikloje:

³⁸Po politinių pasikeitimų 1990 m., sovietinio arealo (Lietuvos taip pat) bibliotekininkystėje skirtas dėmesys tokių socialinių idėjų sklaidai: demokratinė santvarka ir jos idealai, pilietinės visuomenės vertybės, ekologija, religinis pakantumas, vyraujančio visuomenėje tikėjimo (krikščionybės) rėmimas ir kt. 1992 m. parengtos Lietuvos švietimo sistemai skirtos “Universaliosios ugdymo programos” (Universaliosios..., 1992), kuriose aptartos: vieningoji kalbos ugdymo, dorinio ugdymo, pilietiškumo, etninės kultūros ugdymo, ekologinio ugdymo, sveikatos ugdymo, estetiško ir darbinio ugdymo programos. Rekomenduojama ir bibliotekoms prisidėti prie šių visuomenės mąstymo kryptų pratinimo pirmiausia formuojant bibliotekos fondą, rekomenduojant lektūrą, organizuojant masinius renginius (Kišūnaitė, 1993)

4 pav. Bibliotekinės pedagogikos uždaviniai³⁹

Dažniausiai bibliotekos pedagoginius orientyrus galima išvelgti bendruosiuose skaitytojų (vartotojų) aptarnavimo tiksluose ir uždaviniuose. Pvz., 2001 m. Lietuvos Nacionalinės bibliotekos leidinyje „Biblioteka ir skaitytojas“, daugiausiai vadovaujantis UNESCO „Viešųjų bibliotekų manifestu“, išskirti šie su informacija, raštingumu, švietimu ir kultūra susiję viešųjų bibliotekų paslaugų uždaviniai: vaikų skaitymo įgūdžių stiprinimas; parama visų lygių formaliajam švietimui, individualiam mokymuisi ir savišvietai; vartotojų akiračio plėtimas kultūros, meno, mokslo ir naujovių pažinimo srityse; kultūrų įvairovės skatinimas; kokybiškų informacinių paslaugų teikimas, informacinių įgūdžių lavinimas (Biblioteka ir skaitytojas, 2001, p. 70-71). Aptariant viešosios bibliotekos funkcijas daug diskusijų kėlė bibliotekų paskirties taip vadinamoje „informacijos visuomenėje“ nustatymas. 2001 m. D. Jaskonienės publikacijoje „Viešoji biblioteka informacijos visuomenėje“ nurodyta, kad viešoji biblioteka turėtų būti: *“visų amžiaus tarpinių žmonių tęstinio mokymosi, kūrybos ir žinių šaltinis, <...> visų veiklos sferų kadru kvalifikacijos kėlimo ir rengimo centras, ekonomikos ir verslo informacijos ramstis; istorijos ir kultūros paveldo saugotoja ir populiarintoja“* (Jaskonienė, 2001). 2000 m. R. Paliukaitė straipsnyje „Bibliotekų veiklos prioritetai“ svarsto du galimus tolesnės bibliotekų raidos kelius („knyginė“ ir „neknyginė“ veikla), analizuodama Rytų ir

³⁹Plg. su 2 pav. ugdymo uždavinių išdėstymu.

Vakarų autorių publikacijas bei praktinę bibliotekų patirtį prieina išvada, jog „biblioteka yra vienintelė įstaiga, kuri turi galimybę rūpintis gyventojų skaitymu, skatinti skaitytojo asmenybės brendimą ir tuo pačiu kelti visuomenės kultūros lygį pasitelkdama skaitymą“ (Paliukaitė, 2000). I. Sidarienės straipsnyje “Viešosios bibliotekos koncepcija”, cituojant kai kurias prof. J. Wojciechovskio mintis, viešosios bibliotekos misija ir veiklos specifika be kitų tikslų sutelkta į šviečiamąją (ir kultūrinę) funkciją ir grožinės literatūros propagandą, realizuojant pačios literatūros atliekamas intelektualinę, estetinę, poilsio ir kompensacijos funkcijas (Sidabrienė, 1997).

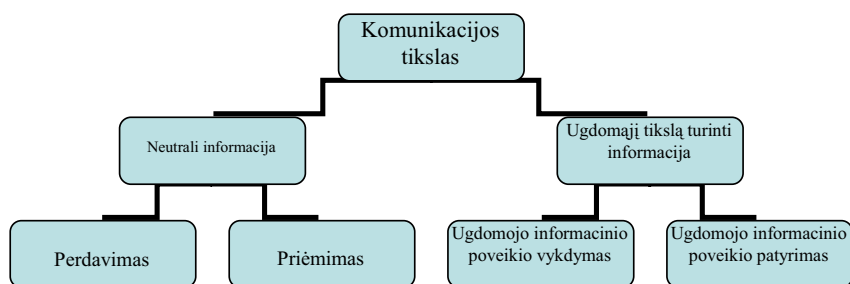
Aiškėja, jog bibliotekininkystės ugdomasis potencialas iš esmės koncentruojasi skaityboje ir yra realizuojamas būtent jos priemonėmis. Kaip nurodoma literatūroje, individo dalyvavimas skaitybos procesuose suteikia galimybę socializuotis (t.y. įsitraukti į visuomenės informacinę, kultūrinę, ideologinę ir vertybinę aplinką) ir individualizuotis (formuoti individualų santykį su socialine aplinka) (Paliukaitė, 1996).

Apibendrinimas

Visi aukščiau išdėstyti argumentai padeda pakankamai tiksliai nustatyti skaitymo, vieno iš informacijos perdavimo / priėmimo būdo, ir bibliotekinio ugdymo priemonės statusą bendrojoje bibliotekinės pedagogikos ugdymo sistemoje. Skaitymo kultūros, t. y. kokybiškai ir iš dalies kiekybiškai išreiškiamo skaitymo gebėjimų komplekso, kurį turi individas, ugdymas užima vieną reikšmingiausių pozicijų bibliotekos vartotojo bendrojo lavinimo programoje. Vis dar svarbiausių informacinių laikmenų pozicijas bibliotekų fonduose išlaikančių dokumentų – knygos ar kitų spausdintų leidinių – vartojimas, tam tikrų asmenybės mokymo/-si poreikių tenkinimas ir ugdymo tikslų bei uždavinių siekimas yra proporcingi individo skaitymo kultūros lygiui.

1. 3. Bibliotekiniai pedagoginiai santykiai komunikaciniuose informaciniuose procesuose

Remiantis ankstesniojo poskyrio argumentais galima teigti, jog ugdomoji bibliotekos veikla vyksta komunikacinių informacinių santykių forma, kurią galima specializuoti priklausomai nuo komunikacijos tikslų ir uždavinių bei komunikacijos būdo:

5 pav. Komunikacinės informacinės veiklos tikslai bibliotekoje

Kitaip tariant, pagrindine pedagogine bibliotekos kaip socialinio instituto misija galima laikyti informaciją (mokslinę, visuomeninę, politinę, techninę ir t. t.) ir jos (žinių, idėjų) sklaidą / propagavimą visuomenėje. Tarptautinis, iš lotynų k. atėjęs, terminas „*propaganda*“⁴⁰ suponuoja tiek informacijos perdavimą, tiek ir jos aiškinimą ar interpretavimą. Informacijos ir pedagogikos ryšį nagrinėjusio prof. V. Jakavičiaus darbuose galima išvelgti nuostatą, kad būtent propagandinė veikla, t. y. idėjų, žinių teikimas, aiškinimas, plėtimas, paverčia informacinį darbą pedagoginiu aktu, o ideologinės propagandos atveju, kai skleidžiama „politinė, teisinė, dorovinė, estetinė, religinė ir kita informacija“, kalbama apie asmens pasaulėžiūrinės pozicijos formavimą (Jakavičius, 1990, p. 6-7).

Kol kas komunikaciniai procesai, vykstantys bibliotekos ugdomojoje veikloje, buvo pristatomi eliminuojant dalyvius, t. y. komunikacijos objektą (skaitytoją / vartotoją) ir komunikacijos subjektą (bibliotekininką / biblioteką). Vienu iš reikšmingiausių faktorių, lemiančių sėkmingą ir rezultatyvų pedagoginį poveikį, dera laikyti pakankamą ugdymo objekto (ugdytinio) pažinimą. Neformaliojoje, nereguliuojamoje ir griežtai nereguliuojamoje bibliotekinėje pedagoginėje veikloje ugdomos auditorijos apibrėžimas ir pažinimas yra pakankamai komplikotas. Tuo tikslu inicijuojami bibliotekiniai aptarnaujamos bendruomenės, jos informacinių

⁴⁰Lot. k. „*propago*“ – skleidžiu, platinu.

poreikių, interesų, lūkesčių, sociopsichologinių charakteristikų ir pan. tyrimai, leidžiantys visais šiais aspektais pažinti ugdomąjį objektą. Literatūroje pateikiamos pakankamai plačios informacinių poreikių klasifikavimo galimybės, atsižvelgiant į jų turinį, sąlygojančias veiklos sferas, naujumo faktorių, vartotojo socialinį statusą, informacijos ir laikmenos rūšį, informacijos perdavimo kanalą ir t. t. Bendriausioji informacinių interesų tipologija dalija juos į nuolatinus / laikinus ir plačius / siaurus. Tai būtų pagrindiniai faktoriai, kurie turi tiesioginės įtakos vartotojo informacinei komunikacinei veiklai. Joje rusų mokslininkė M. Dvorkina išvelgia tris esmines stadijas, kurių turinys ir ribos paaiškina ugdomojo momento informacinėje komunikacinėje veikloje dislokaciją. 1) *ikikomunikacinis*, 2) *komunikacinis* ir 3) *pokomunikacinis* etapai atitinkamai pasireiškia kaip 1) informacijos vartotojo turimos informacinės kultūros, vertybinių orientacijų, informacinių poreikių, interesų, 2) tiesioginės / netiesioginės vartotojo ir informacijos teikėjo (bibliotekos) sąveikos ir 3) bibliotekoje ar už jos ribų vykstančio informacijos transformavimo į žinias / žinių visumą ciklas. Kaip nurodo autorė, antrajame etape, taikant įvairius skatinančius veiksnius, gali rasti nauji informaciniai interesai, poreikiai, naujos žinios ir ateityje galimi pakartotiniai informacinės komunikacinės sąveikos tarp vartotojo ir bibliotekos atvejai (Dvorkina, 2001, p. 61-62).

Biblioteka / bibliotekininkas tradicinėje pedagoginėje komunikacinėje sampratoje atlieka aktyvesnįjį ugdymo subjekto – informacijos skleidėjo - propagandisto vaidmenį. Visgi tokia formalistinė pozicija neatitinka realiųjų pedagoginės komunikacinės sąveikos sąlygų. Kaip minėta aukščiau, ugdytojas siekia pažinti ugdytinį tam, kad sudarytų optimalias prielaidas sėkmingam ugdymo aktui. Tiesiogiai ar netiesiogiai iš ugdytinio gaunami atitinkami duomenys veikia ugdytojo elgsenos strategiją, turimų žinių organizaciją ir turinį, kelia jo kompetenciją, plečia asmeninę ir profesinę patirtį (Jakavičius, 1990, p. 8-9).

Toks ugdytojo ir ugdytinio sąveikos matymas ypač tinkamas bibliotekiniame pedagoginiame darbe. Kaip rodo kai kurie bibliotekos skaitytojų ugdymo veiklos tyrimai, skaitytojai nepozicionuoja bibliotekininko kaip tiesioginio skaitymo kultūros ugdytojo⁴¹. Viešoji biblioteka yra pirmiausia suaugusiųjų neformaliojo,

⁴¹Pvz., skaitytojų ir bibliotekininkų sąveikos tyrimas, atliktas 1984 - 1986 m. Latvijos masinių bibliotekų abonementuose. Tik 8% apklaustųjų bibliotekininkų laikėsi nuomonės, jog būtent jie turėtų būti iniciatyvesni bendraujant su skaitytojais. 46% bibliotekininkų pasisakė už dialogišką sąveiką, abipusį keitimąsi informacija, žiniomis. Tokia pat apklaustųjų dalis - 46% pripažino, jog skaitytojas turėtų būti aktyvesniu bendravimo dalyviu, pats turėtų inicijuoti kontaktus su bibliotekininku.

permanentinio⁴² švietimo įstaiga. Neužmaskuotas didaktizmas, pedagoginio autoriteto, tiesioginio poveikio ar spaudimo taikymas čia negali egzistuoti. Šiame kontekste paranku pritaikyti žymaus tarpukario Lietuvos pedagogo-psichologo J. Vabalo-Gudaičio „*konstrukcinės pedagogikos sąveikos*“ koncepciją. Remiantis studijuotais šaltiniais, pirmąkart jos aktualumą bibliotekininko ir skaitytojo ugdomiesiems santykiams reflektavo VU Informacijos problemų mokslinių tyrimų laboratorijos jaunesnioji mokslinė bendradarbė B. Mockienė 1987 m. II respublikinės mokslinės skaitymo kultūros konferencijos pasisakyme „Pedagoginė-psichologinė sąveika ugdant skaitytojus“ (Mockienė, 1987, p. 29-32). Pasitelkiant J. Vabalo-Gudaičio idėjas, atkreiptas dėmesys į tai, jog šis mokslininkas iš esmės siekė integruoti etines ir pedagogines kategorijas bei kelta prielaida apie būtinybę revizuoti bibliotekininko etikos normas bei stiprinti lektologinės deontologijos⁴³ pozicijas. Mokslininkė kelė prielaidą, jog pedagoginis (ugdomasis) veikimas bibliotekininkystėje įmanomas lygiateisių dalyvių sąveikoje ir nurodė pagrindinius jos ryšius: informacinį, komunikacinį, veiklos organizavimą ir valdymą (Mockienė, 1987, p. 31).

J. Vabalo-Gudaičio „*konstrukcinės sąveikos*“ (Vabalas-Gudaitis, 1983) pedagoginiuose santykiuose traktuotė iš dalies yra V. Jakaičio informacijos pedagogikos objekto ir subjekto santykių provaizdis. Kita vertus, J. Vabalas-Gudaitis detaliau aprašo sąveikos dalyvių funkcijas ir iš esmės niveliuoja opozicijos „objektas-subjektas“⁴⁴ ribas, teigdamas, jog ugdytojas daro poveikį ugdytiniui ir kartu reaguoja į atsakomuosius ugdytinio veiksmus, kuris savo ruožtu laikosi to paties elgesio modelio⁴⁵. Nuoroda „*konstrukcinė*“ suponuoja sąveikos dalyvių suartėjimą ir tobulėjimą, augimą, lavinimąsi ir pan., o vienodų sąveikos uždavinių priskyrimas skelbia abiejų asmenų lygiateisiškumą bei juos brandinančias demokratines vertybes (Vabalas-Gudaitis, 1983, p.109-110):

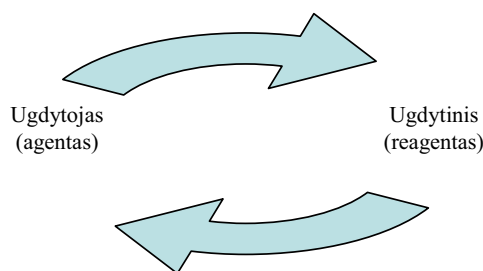
Skaitytojų grupėje dauguma nevertino bibliotekininko kaip savo asmeninės skaitybos procesų dalyvio, skaitymo vadovo. Tyrimo išvadose teigta, jog visuomenė neįvertina ir nesupranta bibliotekos ir bibliotekininko socialinių funkcijų (Kalinka, 1987).

⁴²Trunkantis visą gyvenimą.

⁴³Etikos šaka, svarstanti pareigos problemas.

⁴⁴J. Vabalas-Gudaitis vartoja terminus „agentas-reagentas“.

⁴⁵„*Kaip pats sąveikos narių veiksmas yra abipusiškas, dvilypis, dviejų krypčių, taip ir sąveikos narių pareigos čia pat dvejomis: agentas veikia reagentą, bet jis taip pat suvokia bei savotiškai reaguoja į reagento veikimą; tokios pat dvejomis ir reagento pareigos*“ (Vabalas-Gudaitis, 1983, p. 104).

6 pav. Konstrukcinės ugdomosios sąveikos modelis (pagal J. Vabalą-Gudaitį)

Nuolatinis komunikacinis ugdomasis procesas ciklo principu keičia ugdytoją ir ugdytinį vietomis ir išsklaido poveikio taikymo bei poveikio patyrimo ribas, paversdamas pedagoginę sąveiką integruotu lavinimosi veiksmu.

Šiame kontekste norėtusi darsyk sugrįžti prie detalesnės teorinės propagandos analizės. Ryšių su visuomene ir propagandos teorijos klasikas Edwardas L. Bernaysas savo veikaluose propagandą vadino komunikacijos tikslu. 1928 m. darba „*Propaganda*“ (Bernays, 1928) jis pradeda tokiais žodžiais: „*sąmoninga ir intelektualinė manipuliacija organizaciniais įpročiais ir masių nuomonėmis yra svarbus demokratinės visuomenės elementas.*“ (Bernays, 1928, p. 2). Klausimo nagrinėjimui reikšmingos kitos dvi jo tezės. Tame pačiame veikale toliau kalbama:

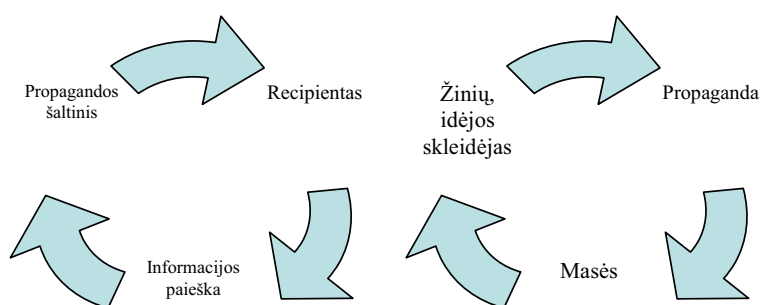
„*Visuotinis raštingumas turėjo išmokyti žmogų savarankiškai kontroliuoti aplinką. Išmokęs skaityti bei rašyti jis privalėjo įgyti ir valdymo mąstymą. Tokia yra demokratijos doktrina. Bet vietoj išminties, visuotinis raštingumas suteikė žmogui klišes su reklamos šūkiiais, redakcijos vedamaisiais, moksliniais duomenimis <...>. Kiekvieno iš jų turima klišė yra milijonų kitų dublikatas <...>. Taigi, didžia dalimi idėjų sklaidos mechanizmas yra propaganda <...>..“ (Bernays, 1928, p. 8).*

Darbe „*Viešosios nuomonės formavimas*“ („*Crystallizing Public Opinion*“, 1927) (Bernays, 1927) E. Bernaysas svarstė dviejų sąvokų – lavinimas ir propaganda – santykį: „*lavinimas / mokymas yra vertinamas, šlovinamas, apšviečiantis, informuojantis. Propaganda yra žalojanti, nesąžininga, užslaptinta, klaidinanti*“. Ir toliau išskiriami jų tikslai: „*abu šie daiktavardžiai turi savo socialines ir moralines prielaidas <...>. Vienintelis skirtumas tarp „lavinimo“ ir „propagandos“ yra požiūris. Rekomendavimas kuo nors tikėti yra „lavinimas“, o siūlymas netikėti yra „propaganda“ (Bernays, 1927, p. 212).*

Šis neigiamos konotacijos suteikimas neutraliai informacijos sklaidos veiklai – propagandai – istoriškai susiklostė už bibliotekininkystės ar švietimo institucijų ribų. Tarpukario Lietuvos bibliotekiniuose šaltiniuose propagandos metodo taikymas vertintas palankiai ir, galima spėti, atėjo iš Rytų bibliotekinės mokyklos. Sovietiniu laikotarpiu darbe su bibliotekų skaitytojais plačiai naudota bibliotekinių išteklių, literatūros ar kt. propagandos metodika, be abejo, integruojant į perduodamo informacinio pranešimo turinį ir papildomas ideologines nuostatas. Negatyvus propagandos vertinimas labiausiai susijęs su šios komunikacinės technikos plačiu taikymu totalitarinių režimų politiniame visuomenės informavime. Trečiojo Reicho pagrindinis ideologas ir oficialiųjų propagandos institutų kuratorius J. Goebbelsas⁴⁶ suformulavo tokius metodologinius propagandos teiginius:

„Propaganda stovi tarp vieno ir daugelio, tarp idėjos ir pasaulėžiūros <...>. Propaganda visada lanksti. Ji sako visai kitus dalykus čia ir dabar, nei ten ir rytoj <...>. Ji kinta priklausomai nuo to, į ką aš noriu kreiptis”. <...> propagandos šaltinis yra idėja, <...> propagandos taikinytis – žmonės. <...> Idėja visada gyvena individuose. <...> Ji atgyja galvoje ir ieško išėjimo per burną. Idėja yra skleidžiama individų, individų, kurie niekada nenurims neperdavę turimų žinių.” (Goebbels, 1999).

Sėkmingo propagandos vykdymo tikslu yra siekis paversti individualų informacijos recipientą informacijos ieškotoju ir po skatinamųjų propagandos vykdytojų veiksmų iš informacijos ieškotojo paversti jį idėjos lyderiu / skleidėju savoje aplinkoje. Propagandos komunikacinis modelis yra šis nesibaigiantis ciklas:

7 pav. Propagandos komunikacinis modelis (pagal J. Goebbelsą) (Goebbels, 1999)

⁴⁶Beje, daugiausiai rėmėsis E. L. Bernayso viešųjų ryšių ir propagandos studijomis.

Bibliotekininko kaip ugdytojo–propagandisto komunikacinės funkcijas tikslinga nagrinėti pasitelkiant R. Jakobsono teorinius teiginius. *Konotacinė* komunikacija, arba poveikis informacijai gavėjui, yra bendriausia komunikacijos funkcija ir ji ypač reikšminga pedagoginėje komunikacijoje, kuri pagrįsta ugdomąjį poveikį darančių pranešimų sklaida. Esminės bibliotekinio pedagoginio poveikio skaitytojui / vartotojui formos:

- *aktualizavimas* (bibliotekininkystėje bendraja prasme - tai fondų komplektavimo politika) arba tiesiog informavimas apie tam tikrus faktus, idėjas, nuostatas etc. Prisimenant propagandos veikimo ciklą, informacijos siuntėjas (bibliotekininkas) perduoda žinią potencialiam skaitytojui ir transformuoja ją (nepriklausomai nuo pranešimo konotacijos – teigiamas / neigiamas vertinimas) į informacijos ieškotoją (teksto skaitytoją, teksto idėjų išpažinėją), o jis savo ruožtu tęsia jau kitomis formomis pranešimo propagavimo procesą;
- *institucionalizavimas* (individualios, grupinės ar kolektyvinės ugdomosios sąveikos atvejai: pokalbis, konsultavimas, bibliotekinė paskaita-seminaras ir t. t., bibliografinė veikla) – santykio su jau skaitytojui žinoma informacija, meno, socialinio, kultūrinio gyvenimo artefaktais etc. nustatymas. T. y. vertinamosos informacijos įvedimas į skaitytojo turimą kultūros, žinių, pažinimo sferą;
- *informacijos interpretavimo variantų teikimas*⁴⁷ – pranešimo turinio konvertavimas į skaitytojui priimtina kalbą (tam tikros informacijos kryptingas ar tendencingas aiškinimas auditorijai, interpretavimas, autorinio sumanymo paieška, įtikinėjimo technikos panauda ir pan.) (Fiske, 1998, p. 54-55).

Pateiktieji svarstymai leidžia apibendrinti informacijos, kaip pedagoginio poveikio priemonės, ugdomuosius tikslus ir uždavinius. Abipusis konstrukcinis ugdomasis bibliotekininko ir vartotojo (skaitytojo) bendravimas, kaip parodyta aukščiau, remiasi propagandiniu informacijos perdavimo būdu. Informacijai keliami ugdomieji tikslai realizuojami dvipuse kryptimi:

⁴⁷Čia linkstama į pakankamai vienpusį informacinį pedagoginį poveikį bibliotekos vartotojui. Ši skaitytojo ugdymo forma ryški sovietinėje Vadovavimo skaitymui teorijoje, kurioje buvo itin svarbus tendencingas ideologizuotos lektūros pristatymas ir teikimas skaitančiajai auditorijai.

Bibliotekininkas ↔ Informacija ↔ Vartotojas (skaitytojas)

- a) *Socialinio patyrimo gilinimas, plėtotė,*
- b) *Socialinių nuostatų formavimas,*
- c) *Skatinimas veikti.*

8 pav. Pedagoginiai informacijos tikslai

Schemoje išdėstytos pedagoginės informacijos funkcijos savo ruožtu gali būti išskaidytos į vykdomuosius uždavinius. Tarkime, ugdomosios sąveikos dalyvių socialinis patyrimas a) gilinamas perteikiant naują, nežinomą informaciją ir / ar b) detaliau nagrinėjant turimas žinias. Socialinių nuostatų diegimas tokiu pat principu vykdomas a) formuojant naujas nuostatas, b) stiprinant, gilinant turimas ir / ar b) skatinant keisti jau susiformavusias nuostatas. Bibliotekai kaip neformalaus ugdymo institucijai pasiekti pastarąjį tikslą yra pakankamai sudėtinga. Poveikis ugdytinio pasaulėžiūrai ir nuostatoms sunkiai realizuojamas vien tik transliuojant informaciją. Tam būtina pasitelkti papildomas, bibliotekos turimas priemones, kurti palankią socialinę terpę, šalinti neigiamos įtakos šaltinius. Ugdytinio skatinimas veikti, pritariant socialiai tinkamai ar koreguojant nepriimtina veiklą, glaudžiai susijęs su asmens saviuokla ir savišvieta (Jakavičius, 1990, p. 23-27). Savarankiško mokymosi galimybių plėtimas - viena iš strateginių praktinės bibliotekininkystės funkcijų, realizuojamų, kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, skaitybos priemonėmis, kuriose ir yra sukonzentruotas ugdomasis bibliotekininkystės potencialas.

Apibendrinant iki šiol svarstytus argumentus, darsyk akcentuotina skaitymo kultūros ugdymo pozicija bibliotekinės pedagogikos uždavinių sąrašė, t. y. strategiškai svarbiausias informacijos komunikavimo ir pedagoginio poveikio priemonės lavinimas. Kokybinės asmeninės skaitymo kultūros (sisteminio skaitymo įgūdžių komplekso) charakteristikos tiesiogiai lemia individo galimybes dalyvauti ugdymo /-si, profesinio veikimo, įvairialypiuose socialinio gyvenimo (socialinės komunikacijos) procesuose. Biblioteka, kaip jau nustatyta, vykdydama informacinės ir švietimo institucijos funkcijas, turi prioritetines ir itin palankias galimybes kurti, palaikyti ir skatinti nuoseklią informacinės pedagogikos bei vienos iš jos krypčių – komunikacijos skaitymo būdu – ugdymo sistemą. Lieka atviras skaitymo kultūros prasminio turinio, jos elementų ugdymo krypčių ir uždavinių klausimas, kuris nagrinėjamas kituose poskyriuose.

2. Skaitymo kultūros ugdymo metodologinė, teorinė ir metodinė patirtis Lietuvos bibliotekininkystėje

Antrojoje disertacinio darbo dalyje atlikta istorinė svarbiausių Lietuvos bibliotekininkystėje metodologinių, teorinių ir metodinių skaitymo kultūros ugdymo krypčių analizė. Apsiribojama ankstesniame skyriuje „1. 1. Skaitymo kultūros santykis su lektologija, bibliotekine ir skaitymo pedagogika“ nagrinėtomis teorijomis ir metodikomis, ieškant jų mokslinės minties užuomazgų po 1918 m.

2. 1. Skaitymo kultūros ugdymo teorinė mintis 1918–1944 m.

Šio poskyrio tikslas – ištirti svarbiausias teorines ir metodines visuomenės skaitymo kultūros ugdymo prielaidas Lietuvos bibliotekininkystėje 1918–1944 m. Tikslas realizuotas išnagrinėjus 1918–1944 m. mokslinius, mokomuosius ir publicistinius bei įtakos lietuviškajai skaitymo kultūros teorijai ir metodikai šaltinius.

Vertybinė bibliotekų veiklos orientacija tarpukario periodu buvo nulemta vyravusios visuotinio švietimo ir tautinės kultūros puoselėjimo, identiteto stiprinimo idėjų. Demokratiškas (viešųjų) bibliotekų, kitų švietimo ir kultūros įstaigų atvirumas ir tarnavimas aktualiausiems tuometinės visuomenės poreikiams iškėlė į pirmą planą skaitymo, spaudinių, raštingumo ir apskritai mokslo bei švietimo visuotinio prieinamumo reikalus. Būtent švietimo ir neformaliojo ugdymo funkcija⁴⁸ bibliotekose siekta vykdyti intensyviau. Šios edukacinės bibliotekininkystės paradigmos sklaida Lietuvoje 1918–1944 m. gali būti traktuojama ir kaip 1864–1904 m. lietuviškos spaudos draudimo laikotarpio pasekmė: prieigos prie spaudinių teikimas, menkos skaitymo kultūros piliečių ugdymas vis dar tebebuvo prioritetiniais bibliotekininkystės uždaviniais. Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1918 m. kurti visų socialinių, kultūros ir švietimo institucijų pagrindai, kurti mokyklų, bibliotekų, kitų informacijos įstaigų tinklai. Praktinis domėjimasis visapusišku visuomenės ugdymu, tautinės kultūros formavimu ir puoselėjimu, skatino ir teorinį bei metodinį šios srities klausimų svarstymą.

1918–1944 m. Lietuvos bendrojoje bibliotekininkystės teorijoje ir metodikoje apie skaitybos procesų organizavimą bibliotekos aptarnaujamoje bendruomenėje

⁴⁸Savarankiško skaitymo kaip mokymosi ir savišvietos priemonės palaikymas bei propagavimas.

kalbėta nemažai. Šio pobūdžio publikacijas derėtų vertinti kaip pradinį lietuviškosios skaitymo kultūros teorijos etapą.

Bibliotekininkystės vadovėliai

Ansktyviausią nagrinėjamo laikotarpio bibliotekininkystės vadovėlį – V. Biržiškos „Apie knygas ir knygynėlius“ (1918) – galima laikyti mokslo-populiarinamuju, metodiniu leidiniu (Biržiška, 1918). Didžiąją jo dalį užima bibliotekos fondo tvarkymo, komplektavimo, patalpų įrengimo ir skaitytojų aptarnavimo metodiniai nurodymai. Skaitytojo ir knygos suartinimas, naudojimosi bibliotekos kolekcija palengvinimas - taip V. Biržiška supranta bibliotekos kaip socialinės institucijos esmę⁴⁹. Aptardamas tiesiogines skaitymo kultūros ugdymo priemones, V. Biržiška teikia siūlymus bibliotekos fondo sudėčiai, orientuodamasis pirmiausiai į JAV bibliotekų patirtį, tačiau nurodo, kad Lietuvos bibliotekų kolekcijose dėl nepakankamų leidybos apimčių taikyti atranką yra sudėtinga, tokiu būdu didžioji dalis lektūros būtų religinio turinio ar menkavertė populiarioji literatūra (Biržiška, 1918, p. 34-35). Informacijos paieškos ir bibliografinės kultūros lavinimo klausimu pasisakyta nurodant, kad bibliotekų katalogai turi būti laisvai prieinami skaitytojams, pagelbėjama nemokantiems jais naudotis, o ypač naudinga galimybė rinktis knygas atvirame bibliotekos abonemento fonde. Akcentuojama spausdintų bibliotekos katalogų, kuriuose be bibliografinių žinių autorius siūlo pateikti straipsnių iš senesniųjų periodinių leidinių atspaudus, reikšmė. Teminės rekomendacinės bibliografijos, knygų sąrašai (reklaminio pobūdžio, naudojami kaip vaizdinė propaganda, siunčiamieji įvairioms organizacijoms), sudaromi atsižvelgiant į aktualius visuomeninius įvykius, rekomenduojamų leidinių kategorizacija pagal skaitytojų išsilavinimo lygį – pagrindiniai V. Biržiškos siūlomi tiesioginio skaitytojų ugdymo, jų orientavimo knyginėje produkcijoje ir apskritai informacijos sraute metodai (Biržiška, 1918, p. 35-37). Be to, V. Biržiška siūlo ir kitus skaitytojų kultūros ugdymo metodus: vaikų ir jaunuomenės įtraukimas į savanoriškas bibliotekininkų asistentų pareigas⁵⁰, intensyvaus ugdomojo ryšio tarp bibliotekininko ir skaitytojų kultivavimas⁵¹, bibliotekinių paskaitų, literatūrinių vakarų, rytmečių, parodų

⁴⁹ „Knygynu jis virst tuomet, jei bus tinkamai sutvarkytas, jei knygyno vedėjo bus padaryta visa, kad priartinti knygyną prie skaitytojų, palengvinti naudojimąsi knygų turtu“ (Biržiška, 1918, p. 29).

⁵⁰ „<...> knygyninko prižiūrimi, jie paprastai labai noriai jam padeda ir kartu gerai susipažįsta su knygynu, knygomis, katalogais ir t. t., pradeda iš mažens pratintis prie savystovio lavinimos.“ (Biržiška, 1918, p. 40).

⁵¹ „Jis turi artimiausiai susirišti su knygyno lankytojais. Jo tikslas išmokinti skaitytoją savystoviai naudotis knygynu ir knygomis, padėti jam gerai suprasti kiekvieną perskaitytą knygą, išaiškinti

organizavimas, „knygynų tarybų“⁵², kuriose būtų atstovaujama bibliotekos rėmėjams, visuomeninėms organizacijoms ir skaitytojams, steigimas. Bibliotekininko pareigybių sąrašė nurodomos: skaitytojų mokymas savarankiškai naudotis biblioteka ir knygomis, pagalba interpretuojant ir suvokiant perskaitytą tekstą, lektūros rekomendavimas ir parinkimas pagal skaitytojo interesus, skaitytojo skonio, interesų lavinimas (Biržiška, 1918, p. 40-41). Skaitytojų aptarnavimo metodikoje, be techninių procesų aprašymo, pastebimi ir tiriamosios veiklos elementai: skaitytojų registracijos duomenyse rekomenduojama užfiksuoti ir asmeninių žinių, kurios leis susidaryti nuomonę apie skaitytojų sudėtį, individualiąsias charakteristikas ir atitinkamai koreguoti formuojant knygų fondą, organizuojant bibliotekos darbą (Biržiška, 1918, p. 38). V. Biržiška akcentuoja psichologinio metodo reikšmę skaitytojų aptarnavimui, išskirdamas pokalbio ir anketavimo metodų efektyvumą skaitytojų psichologijos tyrimuose (Biržiška, 1918, p. 40).

1927 m. R. Buroko „Vadovėlis kariuomenės bibliotekoms tvarkyti“ (1927) (Burokas, 1927), nors dedikuotas kasdienio techninio bibliotekos reikalų organizavimo specialiose bibliotekose dalykams, duoda pakankamai žinių apie autoriaus poziciją skaitymo kultūros formavimo atžvilgiu. Leidinyje minimas terminas „vadovavimas skaitymui“⁵³ nėra aiškinamas, tačiau aprašomos kai kurios tiesioginio skaitytojų ugdymo priemonės: bibliotekos fondo sudėties kontrolė dalykiniu atžvilgiu, bibliografinių priemonių sudarymas: bibliotekos katalogų pritaikymas skaitytojų gebėjimams, spausdintų katalogų kaip patogesnės ir prieinamesnės informacijos paieškos sistemos taikymas, vaizdinių (plakatinų), kortelinių katalogų, pritaiktų skaitytojų patogumui, ruošimas (Burokas, 1927, p. 5, 29, 32-34). R. Burokas aptarė ir skaitymo statistinių tyrimų metodikos dalykus. Bibliotekos skaitytojų statistikos formuliario pavyzdyje rekomenduojama rinkti informaciją apie skaitytojui žinomas užsienio kalbas (laisvai, su žodynu), o metinėje bibliotekos ataskaitoje, kuri „padeda pažinti skaitytojų psichologiją, nurodo visus bibliotekos trūkumus ir tuo padeda dar labiau joms augti“, siūloma nurodyti

nesuprantamas vietas, nurodyti tinkamas knygas iš interesuojančių skaitytojų klausimų, o taipgi ir eilę skaitymo, abelnai lavinti ir auklėti skaitytoją, jo interesus ir skonį“ (Biržiška, 1918, p. 40).

⁵² „Jos būtų dešinė ranka knygūninko, padės jam populiarizuoti knygyną liaudies tarpe, užinteresuos knygyno reikalais plačias gyventojų minias, pačiam knygūninkui padės arčiau susipažinti su skaitytojų psichologija, socialiniu padėjimu, skoniais, jų vietos reikalais, kurie turės but apšviesti knygyno ir t. t.“ (Biržiška, 1918, p. 42-43).

⁵³ Sovietinėje bibliotekininkystėje kultivuota darbo su bibliotekos skaitytojais metodika („*руководство чтением*“).

skaitytojų skaičiaus ir apsilankymų dinamiką, taip pat perskaitytų tomų skaičių (UDK skyriuose, lyginant esamų tomų ir perskaitytų tomų santykį) (Burokas, 1927, p. 44-47). Prie netiesioginių skaitymo kultūros formavimo priemonių priskirtinas ir bibliotekos erdvės, naudojamos įrangos taikymas skaitybos poreikiams. R. Burokas nurodo, kurių bibliotekos pastato parinkimo ir racionalaus įrengimo aplinkybių būtina paisyti, norint sudaryti skaitytojams jaukią bibliotekinę aplinką: pastato dislokacija, gerai matoma, apšviesta bibliotekos iškaba, patogios skaitytojams darbo valandos, skoningas, jaukus vidaus interjeras ir dekoras, „*kad lankytojai pasijaustų atsidūrę šviesioje šalyje, kuri nejučiom atitolina juos nuo paprastojo gyvenimo*“, skaitymui patogūs baldai, tinkamas demonstravimui, apžiūrai skaityklos lektūros išdėstymas. Prie bibliotekos apipavidalinimo priemonių R. Burokas priskiria ir įvairius skaitymo bei knygos propagandos pavyzdžius (knygų fondo ir skaitytojų augimo, skaitytojų sudėties diagramos, rašytojų, istorinių veikėjų portretai ir pan.) (Burokas, 1927, p. 50, 52-53). Šios nuorodos demonstruoja autoriaus subtilų psichologinių skaitytojų ir skaitymo proceso aspektų pažinimą bei paisymą.

J. Slapšinsko (Rimanto) trijuose susijusiuose leidiniuose „Bibliotekos ir jų tvarkymo bruožai“ (1935) (Slapšinskas, 1935a), „Nurodymai apie bibliotekų tvarkymą ir skaitytinų knygų sąrašas“ (1935) (Slapšinskas, 1935b) bei „Viešųjų bibliotekų organizacija“ (1937) (Slapšinskas, 1937) buvo įtrauktos tokios mažai žinomos lietuviškajai bibliotekininkystei sąvokos kaip „*bibliotekinis visuomenės auklėjimas*“, „*visuomenės meilė knygai [skaitymui]*“ bei „*bibliotekinė kultūra*“. Pastaroji, pasak autoriaus, be bibliotekų vidinio organizavimo politikos, bibliotekininkystės studijų, integruoja ir bibliografinę veiklą bei knygų [literatūros] kritiką (Slapšinskas, 1937, p. 41-44)⁵⁴. Bibliotekos, pirmiausia viešosios, atsidavimą plataus masto visuomeniniams skaitymo, knygos propagavimo darbams J. Slapšinskas ypač sureiškina. Autorius tiesiogiai susieja knygų leidybos rinkos sėkmę su tinkamai organizuotos bibliotekos sistema, kuri iš esmės yra skaitančiosios visuomenės ir knygos tarpininkė (Slapšinskas, 1935a, p. 9-10). Komentuodamas aukščiau išdėstytus viešųjų bibliotekų uždavinius pagal Lietuvos valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymo tekstą, J. Slapšinskas išplėtoja būtent visuomenės aprūpinimo spaudiniais ir knygų skaitymo skatinimo reikalus bibliotekininkystėje. Autoriaus

⁵⁴ „*Bibliografija mums turi patiekti pilną vaizdą išspausdintų knygų, nieko apie jas nei teigdama, nei neigdama. Kritika tuo tarpu turi jas objektyviai įvertinti. Pastaroji daugeliu atvejų labai naudinga ne tik bibliotekininkams, bet ir visuomenei, nes ji šiąją gali paskatinti knygas nuoširdžiai pamėgti*“ (Slapšinskas, 1937, p. 44).

manymu, moderni viešoji biblioteka pirmiausia rūpinasi skaitymo propagavimu visuomenėje, atlieka skaitytojo patarėjo vaidmenį ir neša knygą pas skaitytoją⁵⁵. Kaip ir kiti to meto bibliotekininkystės teoretikai, J. Slapšinskas akcentuoja būtinumą balansuoti tarp „primetamų“ bibliotekos knygų ir iš tiesų skaitytojams aktualios lektūros komplektuojant fondą, bibliotekos „knygos turi atitikti ir skaitytojų ir gyvenamojo meto reikalus“ (Slapšinskas, 1937, p. 22-23). Skaitytojų auditorijos auklėjimas vykdomas bibliotekos fondui atrinktomis knygomis, jas tam tikra prasme cenzūruojant – atmetant menkavertę, amoralią literatūrą ir atsižvelgiant į realius visuomenės poreikius, interesus (Slapšinskas, 1935a, p. 39-40)⁵⁶. Mokslininkas išdėsto skaitymo propagavimo metodikos atraminius aspektus, nurodydamas tokias šios veiklos priemones, kurias gali taikyti bibliotekos: 1) bibliotekos egzistavimas kaip skaitymo akstinas, 2) tinkamas lektūros komplektavimas („kūrybiškai sudaryta biblioteka“), 3) bibliotekos vidaus organizacija (aplinka, aptarnavimas, teigiamai nuteikiantis skaitytojus), 4) pavienio bibliotekininko vaidmuo tarpasmeniniame bendravime su skaitytojais (auklėjimas, konsultavimas, psichologinė paveika) (Slapšinskas, 1937, p. 25-26). Bibliotekinio visuomenės auklėjimo pagrindinis uždavinys – meilės knygai ir skaitymui diegimas. Mokykla traktuojama tik kaip paruošiamoji visuomenės skaitymo kultūros bazė, suteikianti individui formaliųjų skaitymo įgūdžių. Autorius kalba ir apie plataus masto visuomenines skaitymo propagavimo akcijas, su knyga ir skaitymu susijusių tradicijų, papročių formavimą (Slapšinskas, 1935a, p. 45)⁵⁷.

Išsamiausia teorine analizuojamo laikotarpio bibliotekininkystės studija galima laikyti 1937 m. V. Ruzgo „Bibliotekoms vadovėlių“ (1937) (Ruzgas, 1937). Čia pateiktos bendrosios (spaudos ir rašto istorijos apžvalga, bibliotekų ir bibliografijos istorija, suaugusiųjų švietimo ir bibliotekininkystės darbo metodai) ir specialiosios

⁵⁵Turimas omenyje nestacionarus (mobilus, išnešiojamasis) skaitytojų aprūpinimas knygomis.

⁵⁶Skaitytojų interesus siūloma tirti įvairių visuomeninių organizacijų aplinkoje, susirinkimuose (Slapšinskas, 1935a, p. 40).

⁵⁷„Visuomenėj knygos meilė turėtų būti siejama ir su įvairiais papročiais. Argi nebūtų gražu, kad pirmą ir brangiausia dovana artimui, pergyvenančiam kokią kilnesnę savo gyvenimo valandą, pataptų – knyga? Vardadienio, švenčių, sukaktuvių ir kiti sveikinimai, kuriuos ne kartą stengiamės pažymėti materijalinėmis, net „valgomosiomis“ gėrybėmis, ar ne kilniau būtų pažymėjus ir knygų dovanomis? Taip, sako, kultūringieji anglai ir amerikiečiai daro“ (Slapšinskas, 1935a, p. 45). Meilės knygai/skaitymui ugdytas minimas ir kitų šiame straipsnyje analizuojamų autorių tekstuose. Emocinis santykis tarp skaitytojo ir jo skaitomos knygos buvo itin aktualizuotas Vakarų kultūroje kiek vėliau, aštuntajame dešimtmetyje, Rolando Bartheso veikale „Teksto malonumas“ („*Le Plaisir du Texte*“, 1973), kur skiriami du nevienodo intensyvumo malonumo potyriai skaitymo metu: pranc. k. „*plaisir*“ ir „*jouissance*“ (pastarasis suponuoja fizinio malonumo pajautą, terminas perimtas iš psichoanalitiko Jacqueso Lacano).

žinios, skirtos bibliotekininkui praktikui. Autorius pažymi, kad vienos pagrindinių institucijų, atliekančių suaugusiųjų švietimo darbą, palaikydamos ir plėsdamos mokymo įstaigose įgytas žinias, yra bibliotekos. Plėtodamos neformalųjį, „nemokyklinį“, kitaip tariant, „laisvą“ ir „savarankišką“ švietimą, jos palaiko bibliotekos skaitytojų įgytą išsilavinimą, teikdamos prieinamiausias platesnėms masėms lavinimosi priemones: knygas, laikraščius (Ruzgas, 1937, p. 62-64). V. Ruzgas nuosekliai aprašo knygų skaitymo ir apskritai bibliotekų veiklos propagandos metodiką, kuri, naudojant šiuolaikinius apibrėžimus, prilygtų bibliotekos ryšių su visuomene veiklai. Autorius siūlo bibliotekos ir skaitymo bei lektūros propagavimo priemones, pateikia JAV bibliotekų veiklos pavyzdžių. Nurodomi žodinės, vaizdinės, sakininės reklamos būdai: skelbimai, plakatai, ryšių su privačiomis ir valstybinėmis įstaigomis palaikymas, masinės komunikacijos priemonių panaudojimas, masinių kultūrinių, šviečiamųjų, mokomųjų renginių ir akcijų organizavimas, taip pat tokios bibliotekų tinklo administravimo priemonės kaip kilnojamųjų bibliotekų kūrimas, (kraštotytoros) muziejų ir bibliotekų jungimas, muziejinių paslaugų teikimas bibliotekose (Ruzgas, 1937, p. 65-73). Skaitytojų aptarnavimo metodikos dalyje iš esmės kartojami ankstesniuose kitų autorių darbuose aprašyti būdai: lektūros rekomendavimas, bibliografijos priemonių naudojimas stiprinant profesinę bibliotekininko kompetenciją ir padedant skaitytojui orientotis informacijos paieškos procese, skaitytojo psichologijos pažinimas. V. Ruzgas aprašo šiuos darbo su skaitytojais metodus: stebėjimo, statistinį, anketavimo, (biblio)psichologinį⁵⁸. Mokslininkas atskirai aptaria darbo su skaitytojais vaikais metodus, nurodydamas, kad technologiniai vaikų bibliotekų veiklos principai menkai skiriasi nuo suaugusiųjų. Akcentuojama, kad vaikų bibliotekininko kompetenciją sudaro nemažai pedagoginių, auklėjimo įgūdžių. Ypač sureikšminamas edukacinių, kultūrinių paslaugų teikimas vaikams, skaitymo higienos, racionalaus darbo su knyga, bibliografinės kultūros ugdymas (Ruzgas, 1937, p. 73-75).

Aptariamuoju laikotarpiu buvo paskelbta nemažai bendramokslinio pobūdžio publikacijų įvairiais skaitymo kultūros formavimo klausimais, jose daugiausiai orientuotasi į savarankiško skaitymo, mokslinio darbo organizavimo metodų taikymą. Vienas svarbiausių šios grupės leidinių – S. Šalkauskio „Bendrosios mokslinio darbo

⁵⁸V. Ruzgas skaitybos reikalus nagrinėjančiuose vadovėlio skyriuose cituoja N. Rubakino darbus. „Bibliopsichologijos“ paminėjimas taip pat galėtų būti siejamas su N. Rubakino bibliopsichologine teorija.

metodikos pradai“ (1926) (Šalkauskis, 1926) – parengtas autoriaus dėstyto universitetinio dalyko pagrindu. Čia pateikta savarankiško skaitymo metodika adaptuota kai kuriuose bibliotekininkystės darbuose, nors ir skirta plačiajai skaitytojų (studentų, mokslininkų ir kt.) auditorijai. Iš S. Šalkauskio siūlomų skaitymo proceso organizavimo priemonių, minimi ir bibliotekininkystėje taikomi metodai, kaip pavyzdžiui, bibliografinių leidinių skaitytoją dominančia tema naudojimas (Šalkauskis, 1926, p. 58), „bibliografinių lakštelių“ katalogo sudarymas. Pastarojo metodikai autorius skiria itin daug dėmesio, išdėstydamas būtinas šiam darbui žinias (dešimtainės klasifikacijos sistemos principai, šaltinių bibliografinio aprašo taisyklės, katalogo saugojimas ir tvarkymas) (Šalkauskis, 1926, p. 70-83). S. Šalkauskio pakankamai išsamiai pademonstruoti skaitymo proceso organizavimo būdai, reikalingos kompetencijos kartojosi kai kuriose ketvirtojo dešimtmečio mokslo populiarinamojo pobūdžio publikacijose, nors ir nenurodant pirminio šaltinio⁵⁹.

Užsienio autorių darbų skaitymo kultūros formavimo klausimais vertimai ir citavimas

Aukščiau analizuotų autorių darbuose pasitaiko tiesioginių užsienio autorių citatų. Tenka pastebėti, kad daugiausia sekta rusų mokslininkais, matyt, dėl to, kad didžioji dalis Lietuvos bibliotekininkystės atstovų aukštąjį išsilavinimą buvo įgiję Rusijos imperijos mokytojų, todėl rusų pedagogų, švietėjų, bibliotekininkų darbai jiems buvo geriau žinomi. Iš svarbesnėse publikacijose cituotų vardų minėtini N. Rubakinas, L. Chavkina, A. Nečiajevas, A. Čiajanovas, V. Nevskis ir kt. N. Rubakino savarankiško lavinimosi ir skaitymo organizavimo leidiniai buvo išversti į lietuvių kalbą, periodiniuose leidiniuose išspausdinta straipsnių (Rubakinas, 1922; Rubakinas, 1929). „Kultūros“ bendrovės knygynėlio serijoje 1925 m. išleista „Kam ir kaip reikia skaityti knygas“ (Rubakinas, 1925) integruoja N. Rubakino savišvietos metodikos bei skaitymo psichologijos tezes. Leidinyje autorius laikosi pakankamai utilitaristinės pažiūros į skaitymą kaip įrankį asmenybės formavimosi procese, kritikuoja knyginių pasaulio pažinimą, pasisako už sąmoningą, racionaliai vykdomą, o ne kiekybišką skaitymą (Rubakinas, 1925, p. 5, 12, 26-28, 36, 42-48). N. Rubakino

⁵⁹Pvz., P. Steponavičiaus straipsnyje „Kaip reikia skaityti knygas“ pateikiamos tinkamo skaitymo taisyklės, susidedančios iš sąmoningos knygų atrankos, skaitymo tempo reguliavimo ir skaitymo pastabų, išrašų, komentarų sudarymo metodikos (Steponavičius, 1937). Z. Kuzmickio „Mokėjime skaityti knygas“ analizuojami knygos peržvalgos, pastabų žymėjimo metodai, apibrėžiama profesinės specialiosios ir grožinės lektūros skaitymo specifika, formuluojami bendrieji taisyklingo skaitymo dėsniai (Kuzmickis, 1937).

bibliopsichologinės teorijos dalykai knygoje pateikiami populiariu stiliu ir nėra pakankamai išplėtoti. Minimi pagrindiniai skaitytojo veiklai įtakos turintys faktoriai: asmenybės ypatybės, turimos žinios, intelektinė organizacija, norai, troškimai, kitos emocinės charakteristikos (Rubakinas, 1925, p.38). Knyga / skaitomas tekstas vertinami kaip žmogaus sąmonės dirgiklis, t. y. skaitytojo minčių sukėlėjas, o ne “autorinio sumanymo” perdavėjas⁶⁰. Straipsnyje „Pasikalbėjimai mokslinimosi [saviprusos] teorijos ir praktikos klausimais” (1929) (Rubakinas, 1929) taip pat nuoseklesnio skaitymo psichologijos dėstymo nėra, supažindinama su pagrindiniais N. Rubakino skiriamais psichologiniais tipais (intelektualusis-mokslininkas, estetiškas-artistiškas, veiklos), atsižvelgiant į kuriuos rekomenduojama atitinkamai organizuoti savarankišką lavinimąsi ir skaitymą bei raginama skaityboje paisyti bibliopsichologinio faktoriaus⁶¹. N. Rubakino suformuotos bibliopsichologinės teorijos bei leidinio „Tarp knygų“ („Среди книг”, 1906; 1912) (Rubakinas, 1906; Rubakinas, 1912) teiginiai minimi V. Ruzgo vadovėlyje (Ruzgas, 1937, p. 68, 73), kur taip pat cituojami L. Chavkinos skaitytojų aptarnavimo metodikos principai, A. Nečijajev⁶² psichologinė skaitymo apibrėžtis (Ruzgas, 1937, p. 69), A. Čiajanovo skirtingų skaitytojų grupių psichologinių tyrimų rezultatai (Ruzgas, 1937, p. 73). Detaliau nagrinėti galimus kitų autorių veikalų pėdsakus yra pakankamai sudėtinga, kadangi V. Ruzgo „Bibliotekoms vadovėlyje“ taikyta bibliografinių nuorodų sistema nėra nuosekli, autorinėje įžangoje nurodoma, kad rašant darbą buvo remtasi asmenine praktine patirtimi „ir tos srities literatūra svetimomis kalbomis“, atskirai naudotų leidinių bibliografija nepateikiama⁶³ (Ruzgas, 1937, p. 6). V. R. [V. Biržiškos]⁶⁴

⁶⁰ „Knyga ir apskritai svetimi žodžiai tėra priemonė, - tatai nelyginant kibirkštėlės, uždegančios mūsų sieloje tai, kas joje prisidarė ligi to laiko. Kieno sieloje dar nieko nėra prisidare, ten nėra nebus kas užsideda, - to knyga nėra nepaveiks“ (Rubakinas, 1925, p. 10). Čia parafrazuojamas N. Rubakino bibliopsichologinėje teorijoje įtvirtintas fiziologinis skaitymo, skaitytojo ir knygos traktavimas bei vienas iš pamatinių šios teorijos dėsnių, suformuluotų sekant W.Humboldtu ir A.Potebnia: “Žodis, frazė, knyga yra psichinių išgyvenimų kiekvienoje individualioje mnemoje [sąmonėje, mąstymo sistemoje ir pan. - I. S.] sukėlėjai, bet ne nešėjai“ (Rubakinas, 1977, p. 61).

⁶¹ „...> emocijų jėga yra didesnė, negu idėjų ir žinojimo” (Rubakinas, 1929, p. 521).

⁶² Lietuviškosios pedagogikos ir psichologijos klasikas J. Vabalas-Gudaitis, keletą metų buvęs prof. A. Nečijajev asistentu, atvežė į Lietuvą eksperimentinę psichologiją pagrįstos pedagogikos idėjas, dėstė atitinkamus universitetinius kursus. Nenuostabu, kad psichologiniai motyvai ėmė ryškėti ir skaitytojų ugdymo reikalais besidominčioje bibliotekininkystėje.

⁶³ Vietoj to sudarytas rekomendacinės lektūros bibliotekininkams sąrašas su anotacijomis, kurio teminiame skyriuje „Bibliotekininkystė svetimomis kalbomis“ veikiausiai išvardinti ir paties autoriaus panaudoti veikalai: P. Ladewigo, L. Chavkinos, F. Milkau ir kitų vokiečių autorių vadovėliai, A. Bostwicko didelės apimties studija „Amerikos viešoji biblioteka“ („The American Public Library“, 1923), A. Dolenský “Senoji ir naujoji knygine kultūra“ („Knižní kultura doby staré i nové: příručka pro výstavu mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy“, 1926). Skyriuje “Skaitymo metodai ir knygos, kurios padeda skaitytojams orientuotis knygų lobyne” nurodyti V. Nevskio ir S. Šalkauskio

straipsnyje „Kaip reikia knygos skaityti“ (1922) referuotos rusų pedagogo L. Vladislavlevo (Gulbinskio) „Sąsiuvinio skaitytų knygų užrašams“ skaitymo taisyklės. Publikacija priklauso savarankiško skaitymo kultūros ugdymo metodikai, čia kalbama apie skaitymo higienos, psichologijos, mokslinio darbo organizavimo dalykus (V. R., 1922, p. 349). V. Nevskio knygelė „Kaip dirbti su knyga“ (1928), išleista atskiru leidiniu ir paskelbta straipsnių serija žurnale „Kultūra“ (Nevskis, 1922), iš esmės apibendrina to meto Vakarų ir Rusijos moksle suformuoto savarankiško skaitymo metodikos principus: psichologinių skaitymo faktorių paisymas, lektūros atrankos principai, skaitymo eiga ir metodai, pastabų, išrašų bei konspektų sudarymo taisyklės.

R. Buroko „Vadovėlyje kariuomenės bibliotekoms tvarkyti“ nurodyta, kad autorius rėmėsi S. Šalkauskio knyga „Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai“, Maskvoje 1923 m. išleistos „Nemokyklinio lavinimo enciklopedijos“ („*Энциклопедия внешкольного образования*“) antruoju tomu bei išverstu 1924 m. iš vokiečių kalbos P. Ladewigo vadovėliu „Mažas knygynas, jo įrengimas ir tvarkymas“ (Ladevigas, 1924). Pastarasis darbas buvo pirmuoju ir vieninteliu paskelbtu 1918-1940 m. Užsienio autoriaus bibliotekininkystės vadovėlio vertimu. P. Ladewigo minėtos reikšmingesnės skaitymo kultūros formavimo priemonės: tinkamai tvarkoma biblioteka kaip paskata domėtis skaitymu, bibliotekų skaitytojų bibliografinio raštingumo kėlimas, netiesioginio poveikio skaitytojams taikymas, aukštos kokybės leidinių teikimas skaitytojams, bibliotekos interjero kaip psichologinio faktoriaus skaitytojams traktavimas, lektūros rekomendavimo priemonių naudojimas, knygos ir skaitymo propagavimas vaizdinėmis priemonėmis, saikingas politiškai angažuotos literatūros cenzūravimas ir apskritai bibliotekos kaip visuomenės auklėjimo įstaigos pozicionavimas (Ladevigas, 1924, p. 7-10, 13-14, 25, 41, 43, 45-46). Ši metodinį bibliotekinio darbo su skaitytojais kompleksą galima vadinti vėlesniųjų lietuviškųjų publikacijų teorine atrama ir šaltiniu.

Vakarietiškos mokslinio darbo organizavimo metodikos pagrindu parengtas ir aukščiau analizuotas S. Šalkauskio darbas. Mokslininkas pateikia išsamų bibliografinių nuorodų sąrašą, kurį sudaro pedagoginės ir bendrosios metodologijos prancūzų bei vokiečių autorių studijos: P. Chavigny „Intelektualinio darbo

darbai bei keletas kitų lietuvių autorių sudarytų rekomendacinių lektūros sąrašų, taip vadinamųjų skaitymo vadovėlių / knygynėlių (A. Kelmučio (Klīmo), S. Matulaičio, A. Rimkos ir kt.) (Ruzgas, 1937, p. 299-300, 302).

⁶⁴Kriptonimas identifikuotas pagal (Lietuvos slapyvardžiai..., 2004, p. 32).

organizavimas“ („*Organisation du travail intellectuel*“, 1920), literatūros kritiko E. Faguet „Skaitymo menas“ („*L'Art de lire*“, 1923), L. Foncko „Mokslinis darbas“ („*Wissenschaftliches Arbeiten*“, 1916) ir kt. E. Faguet savarankiško skaitymo kultūros lavinimo metodika užima svarbią vietą pasaulinėje šio objekto tyrimų istorijoje. Mokslininko pagrįstos lėto, sąmoningo ir kritinio skaitymo idėjos buvo ypač akcentuotos S. Šalkauskio (Šalkauskis, 1926, p. 59-62)⁶⁵. Bibliotekų darbo uždavinių ir vertybinės orientacijos dalykai J. Slapšinsko (Rimanto) „Viešųjų bibliotekų organizacijoje“ atskleidžiami išplėtojant Georgo Leyho, Fritzo Milkau bei Friedricho Brauningerio sudarytame „Bibliotekininkystės vadovėlyje“ II t. („*Handbuch der Bibliothekswissenschaft*“, 1933 m.) (Milkau, Leyh, Brauning) skelbtus teiginius apie bibliotekos kaip knygos ir skaitytojo sąveiką užtikrinančią įstaigą. Modernios bibliotekos kaip informacijos vandentiekio, nutiesto arčiau kiekvieno skaitytojo metafora, J. Slapšinsko perimta iš Melvilio Dewey, sustiprina teiginius apie knygų prieinamumą per viešųjų bibliotekų tinklą, bibliotekų ypatingą rūpestį skaitymo skatinimu visuomenėje, būtinumą steigti kilnojamas bibliotekas (Slapšinskas, 1937, p. 21-22).

Iš užsienio autorių publikacijų, skelbtų pedagoginiuose ar mokslo populiarinimo periodiniuose leidiniuose, minėtina danų literatūrologo Georgo Brandeso⁶⁶ „Kam ir ką reikia skaityti“ (1934) (Brandes, 1934). Tekste analizuojami skaitymo tikslų, savarankiško lektūros pasirinkimo ir skaitymo metodikos dalykai. Autoriaus teorinės skaitymo ir individualiosios skaitymo kultūros įžvalgos yra vertingas ir nedažnas bandymas tuometinėje Lietuvoje nagrinėti patį skaitymo fenomeną, jo socialines funkcijas, nustatyti esminius individualiosios skaitybos dėsnius. Skaitymas G. Brandeso apibūdinamas kaip savarankiško lavinimosi, asmeninės patirties praplėtimo, estetinės pajautos bei dorinio auklėjimo įrankis (Brandes, 1934, p. 391-393). Kritiko rekomendacija lektūros pasirinkimui (skaityti

⁶⁵Pakartotiniame „Bendrųjų mokslinio darbo pagrindų“ leidime 1933 m. autorius pratarmėje nurodė papildomus tris šaltinius rusų k.: N. A. Rubakino „Laiškai skaitytojams apie savarankišką mokymąsi“ („*Письма к читателям о самообразовании*“, 1913), L. I. Petražickio „Universitetas ir mokslas. Universitetinio darbo ir mokslinės savišvietos technikos teorijos patirtis“ („*Университет и наука. Опыт теории техники университетского дела и научного самообразования*“, 1907), N. I. Karijevo „Laiškai besimokančiam jaunimui apie savišvietą“ („*Письма к учащейся молодежи о самообразовании*“).

⁶⁶Georgas Brandesas (1842-1927) – vienas žymiausių Europos literatūros kritikų, pripažintas skandinavų literatūrinės estetikos formuotojas. Nors reikšmingiausi jo darbai buvo parašyti danų ir vokiečių kalbomis, jis buvo žinomas slavškuose kraštuose. Dvejus metus prancūzų kalba dėstė Varšuvos, Peterburgo ir Maskvos universitetuose. Dėl to veikiausiai buvo žinomas ir lietuvių kilmės Rusijos universitetų absolventų aplinkoje (Perepiska..., 2009).

patrauklias, asmenį dominančias knygas) artima N. Rubakino bibliopsichologinės teorijos teiginiams⁶⁷. Autorius pasisako prieš bibliografinių priemonių ar didelės aprėpties literatūros apžvalgų naudojimą plečiant vadinamąjį bendrąjį išsilavinimą, o siūloma, kaip ir N. Rubakino „Kam ir kaip reikia skaityti knygos“ leidinyje, specializuoti skaitomos lektūros tematiką, siekti kokybinio, nuoseklaus, o ne kiekybiško, apžvalginio skaitymo. G. Brandeso pateikti skaitymo metodai – dėmesingasis ir kritinis – nėra pakankamai išplėtoti, tačiau reikšmingi kaip to meto Lietuvoje dar mažai nagrinėtos brandžiojo skaitymo strategijos paminėjimas⁶⁸ (Brandes, 1934, p. 395, 462). Kritinis skaitymas, pradedančiajam skaitytojui diegiamas savotiškas nepasitikėjimas spausdintu žodžiu⁶⁹ ir skaitymo malonumo patyrimas pedagogikos profesoriaus E. Dévaud⁷⁰ knygoje „Sąmoningasis skaitymas pradžios mokykloje“ („*La lecture intelligence dans l'école primaire*“) (Dévaud, 1929) apibūdinami kaip pagrindiniai mokymo skaityti uždaviniai (Dévaud, 1929, p. 173). Nepaisant šios studijos adresavimo pradžios mokyklos pedagogams, E. Dévaud daugiausiai kalba apie skaitymo „meną“, skaitymo proceso eigą, skaitymo funkcijas ir galutinį išmokimą skaityti. Pradedančiųjų skatinimas savarankiškai generuoti teksto prasmę, jausti pažinimo džiaugsmą ir praktikuoti laisvalaikio skaitymą yra laikomi aukščiausiais edukaciniais tikslais.

⁶⁷N. Rubakino bibliopsichologinė teorija, sukonstruota remiantis keletu pamatinių dėsnų, vienas kurių, suformuluotas pagal švedų literatūrologo Emilio Henekeno estopsichologijos tyrimų rezultatus, teigė, jog „bet koks literatūros kūrinys sukelia didžiausią įspūdį tam skaitytojui, kurio psichinė organizacija analogiškiusia, t. y. labiausiai artima šio kūrinio autoriaus psichinei organizacijai“ (Rubakinas, 1977, p. 260). N. Rubakinas iš esmės kalbėjo apie iš anksto nulemtą simpatijos, intereso skaitomai knygai situaciją, kuomet skaitytojas intensyviausiai realizuoja skaitymą tos knygos, kurios autoriaus asmeninės savybės panašiausias į skaitytojo. G. Smileso straipsnio „Knygų įtaka“ vertime cituojamos skaitymo taisyklės iš Emersono knygos „Visuomenė ir atskiruma“: <...>1) niekuomet neskaitykite knygos, ligi nepraeis metai nuo jos pasirodymo; 2) niekuomet neskaitykite knygų, nenusipelnusių garbės; 3) niekuomet neskaitykite to, kas jums nepatinka“ (Smiles, 1937, p. 40). Trečiojoje rekomendacijoje analogiška nuoroda į natūralųjį skaitytojo asmeniui artimiausios lektūros pasirinkimą. Taip pat apie skaitytojui įdomių knygų skaitymą kaip sėkmingo savarankiško lavinimosi priemonę žr. N. Rubakino leidinyje „Kam ir kaip skaityti knygas“ (Rubakinas, 1925, p. 36-37), apie įdomių knygų skaitymą kaip vieną svarbiausių šios veiklos sąlygų V. Nevskio „Kaip dirbti su knyga“ (Nevskis, 1928, p. 40).

⁶⁸Daugiau kituose šaltiniuose neaptiktas požiūris į bibliotekos knygų skaitymą, pratęsiant autoriaus kritiką ydingam vienkartinio knygos perskaitymo įpročiui: „Tokioje didelėje šalyje, kaip Vokietija, visuose kurortuose dažnai sutinki damų, apsirengusių brangiais drabužiais, suterštais „bibliotekiniais“ romanais rankose. Tai yra kažin tik ar ne visų teisingiausias nekultūringumo ir kvailo skonio požymis. Tos damos gėdytūsi išsinuomoti vilkėtus drabužius, bet skaityti sujauktą knygą joms nėra gėdos. Jos taip skaito vieną romaną po kito, ir be to, paskutinysis išstumia iš jų atminties visus pirmesnius. Jos niekada nieko neskaity du sykiu. Net aukščiausiojo luomo damos Vokietijoje ima knygų skaityti iš bibliotekos“ (Brandes, 1934, p. 390-391).

⁶⁹Žr. plačiau: (Čiočytė, 2005).

⁷⁰Eugèno Dévaud pedagoginiai darbai vertinti tarpukario Lietuvos mokslininkų. Šio autoriaus studijos buvo S. Šalkauskio pedagoginės sistemos šaltiniu, naudotu rengiant darbus „Visuomeninis auklėjimas“ (1927-1932) ir „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“ (1933).

1941–1944 m. laikotarpis

Šis trejų metų laikotarpis nagrinėtinas atskirai, kadangi žymi pokyčius iki tol plėtotoje skaitymo kultūros ugdymo teorijoje ir metodikoje. Tenka konstatuoti, kad tiek pirmosios sovietų okupacijos metais (1940–1941 m.), tiek ir vėlesniu vokiečių valdymo metu (1941–1944 m.) faktiškai nebuvo skelbiamos rimtesnės metodinės skaitymo kultūros (ugdymo) publikacijos. Didžioji dalis nagrinėjamos tematikos tekstų priklausė mokslo populiarinimo, publicistinio kultūrinio agitavimo ar propagavimo žanrams, kuriuos galima sujungti į keletą tematinų grupių.

Skaitymo kultūros rekomendacijos. P. Kvedaro straipsnyje „Mylėkime knygas“, orientuojantis į vaikų ir paauglių auditoriją, pateikti pagrindiniai skaitymo kultūros patarimai, elgesio su knyga taisyklės (knygų priežiūra, tausojimas, racionali mokomosios lektūros panauda, knygų saugojimas etc.) (Kvedaras, 1941). P. Ališauskas skelbė analogiškus patarimus suaugusiems skaitytojams, turintiems asmenines bibliotekas. Autorius nagrinėjo knygos „turėjimo“ ir „skaitymo“ sampratą, agituodamas iš tiesų skaityti knygas, o ne vien rinkti asmeninę kolekciją. Be kita ko, kalbėta apie knygos socialines, kultūrinės ir ideologines funkcijas, raginta apvalyti asmeninius knygų rinkinius nuo bolševikinės lektūros (Ališauskas, 1942). K. Arėno (Arėnas, 1943) ir J. Skiauterio (Skiauteris, 1943) rekomendacijos skaitytojams laikytinos išsamiausiomis šios tematikos publikacijomis 1941–1944 m. Abu autoriai apžvalginiu būdu aiškino grožinės lektūros skaitymo specifika, siūlė įvairius teksto suvokimo intensyvinimo, vertinimo ir kritinio mąstymo metodus (K. Arėnas - lėtas skaitymas, teksto visumos ir atskirų elementų: idėjos, veikėjų, kompozicijos vertinimas; J. Skiauteris – atidus, lėtas grožinės literatūros skaitymas, teksto išrašų (klasifikuotų kortelių metodu), pastabų darymas, skaitymas, naudojantis pagalbinais informacijos šaltiniais, kolektyvinio, garsinio skaitymo ir knygų aptarimų organizavimas). J. Skiauteris naudojo „knygų rijikų“, neatsimenančių perskaityto turinio, sąvoką ir paaikšino priešingą knygų skaitymo situaciją: „iš jos [knygos – I. S.] reikia paimti viską, ką tik ji duoti gali. O kad taip būtų, reikia visada atsiminti, kad ne perskaitytų puslapių skaičius, bet įgytų žinių kiekis, padaryta dvasinė pažanga rodo tikrą knygos skaitymo naudą.“ (Skiauteris, 1943). Išsiskiria abiejų autorių raginimas sunkiose ekonominėse karo laiko sąlygose dažniau naudotis bibliotekų ištekliais, dar neskaitytų, nežinomų knygų ieškoti bibliotekų kataloguose. K. Arėnas siūlo knygų leidybos trūkumus kompensuoti atidžiu ir giluminiu jau išleistų knygų

vertinimu, tokiu būdu pažįstant tautos kultūrinę praeitį, labiau domintis lietuviškąja literatūra. Autorius rekomenduoja Lietuvos literatūros klasikų ir šiuolaikinių rašytojų kūrinis, aktualizuoja jų svarbą. Gana platų siūlomos lektūros sąrašą pateikė J. Strakšys (Strakšys, 1943). Autorius apgailestavo dėl skaitytojų domėjimosi menkaverte (amoralia, erotine ir pan.) literatūra ir rekomendavo skaityti Nobelio premijos laureatų, pasaulinės literatūros klasikų, Lietuvos autorių knygas.⁷¹

Skaitymo kultūros sociologinių ir pedagoginių aspektų aptarimas. Šios tematinės grupės straipsniai, pasirodę šalies ar regioninėje spaudoje, buvo skirti paviešinti kai kuriuos probleminius visuomenės skaitybos klausimus, aptarti skaitymo ir knygos ugdomojus uždavinius ir jų realizavimo sėkmę. Publikacijoje „Grožinė literatūra ir tautos auklėjimas“ istoriškai apžvelgia lietuvių literatūros poveikį skaitytojo sąmonei, priskiria vieną ar kitą ugdymo tikslą atskiriems rašytojams. Autorius išvelgia tam tikras skaitančiosios lietuvių auditorijos auklėjimo tendencijas. Iki 1904 m. vyravęs tautinis (Maironis, V. Kudirka ir kt.) ir dorinis auklėjimas (M. Valančius, Žemaitė ir kt.), lietuvių tautai sustiprinus šalies valstybingumo ir suvereniteto pagrindus, pakeičiamas didesniu dėmesiu individualiajam skaitytojo ugdymui. Šių tikslų siekė nepriklausomos Lietuvos literatūros kūrėjai (A. T., 1943)⁷². Lietuviškos skaitymo ir knygos istorijos faktų, taiklių sociologinių išvalgų aptinkama J. Povilonio straipsnyje „Knyga ir lietuvis“ (Povilonis, 1942). Kiek atidžiau vertinamas nepriklausomos Lietuvos laikotarpis, išskiriant itin palankius knygų leidybai 1920-1925 m. Trečiojo XX a. dešimtmečio pabaigos pasaulinė finansinė krizė darė įtaką ir skaitybos mastų mažėjimui Lietuvoje. Kaip teigė J. Povilonis, materialiniai nepritekliai atitolino skaitančiąją auditoriją nuo knygos, ypač nukentėjo kaimo vietovių gyventojai, o inteligentija prarado susidomėjimą pirmiausia lietuviškąja literatūra. Taikydamas analogiją, autorius reiškė susirūpinimą blogėjančia skaitymo situacija karo metu. J. Šimkevičius kalbėjo detalčiau apie skaitymo tendencijas bibliotekose 1942 m. Labiausiai buvo apgailestaujama dėl skaitytojų literatūrinio skonio, siaurų interesų, menkos skaitymo kultūros. Pažymima, jog bibliotekininkai siekė didinti domėjimąsi kokybiška lektūra, lietuvių originaliaisiais

⁷¹Nepaisant to, kad J. Strakšio publikacija paskelbta 1943 m., autorius išsako prieš bet kokią ideologinį spaudimą nukreiptas mintis: „*taip pat būtų nenormalu ieškoti tik tokių knygų, kurios turi vieną ar kitą politinę, religinę ar kitokią tendenciją. Tikroji kūryba ir menas, kokios srovės tai bebūtų, turi tik vieną paskirtį – ugdyti gėrį ir grožį. Pats gyvenimas turi daug kartėlio, o knygos paskirtis jį mažinti. Didžiųjų rašytojų mintys tegul nuskaidrina mūsų mažas mintis, o dvasią tegul pripildo tauriais jausmais!*“ (Strakšys, 1943, p. 3).

⁷²Tiksli autoriaus kriptono reikšmė nežinoma dėl jo plataus naudojimo lietuviškoje spaudoje.

kūriniais tarp bibliotekos skaitytojų (Šimkevičius, 1942). V. Soblio 1941 m. publicistinis sociologinis skaitybos situacijos Lietuvoje įvertinimas (Soblys, 1941) pretenduotų į išsamiausią įvairiapusių šio klausimo reiškinių analizę. Autorius kalbėjo apie knygos skaitymo pedagogines funkcijas, apžvelgdamas knygos istoriją Lietuvoje. Straipsnyje išskirta keletas problemiškesnių skaitymo klausimų Lietuvos visuomenėje: a) knygų leidyba, b) knygų realizacija, c) kokybiškos lektūros trūkumas, d) skaitytojai, e) viešosios bibliotekos. Nesant galimybėms leisti platų skaitytojų poreikius atitinkantį knygų asortimentą, siūlyta pagrindinė išeitis – spaudos⁷³ ir viešųjų bibliotekų pastangomis⁷⁴ vykdyti skaitytojų ugdymo darbą. Nors nenaudojama speciali terminija, akivaizdu, jog autorius turėjo omenyje egzistuojantį tarp bibliotekos skaitytojų poreikį gauti kokybiškas bibliotekinio ugdymo paslaugas (individualus konsultavimas, pokalbiai apie lektūrą, individualus ugdymas, parama savarankiškam profesiniam mokymuisi)⁷⁵.

Skaitymo kultūros propagavimas. 1941-1944 m. laikotarpio publikacijos, kurios pristatomos šiame poskyryje, skelbtos plačiojoje visuomeninėje regionų ar šalies spaudoje ir iš esmės, atkreipdamos skaitytojų dėmesį į įvairius skaitymo kultūros dalykus, vykdė ir šio reiškinio aktualizavimo misiją. Tikslingesnis skaitymo kultūros propagavimo darbas gali būti parodytas keliais netipiniais pavyzdžiais, labiausiai atitinkančiais nagrinėjamą temą. V. K. Labūnaičio 1943 m. publicistinė apybraiža „Bibliotekoje“ (Labūnaitis, 1943) propaguoja idealistinę bibliotekos skaitytojų elgsenos vaizdinį. Autorius išskiria svarbiausius „idealaus“ skaitytojo ir skaitymo aspektus: naudojimasis informacijos paieškos priemonėmis, reguliarus lankymasis bibliotekoje, laisvalaikio praleidimas bibliotekoje, meilė skaitymui, literatūrinio skonio, literatūrinių preferencijų turėjimas. Straipsnyje nesiekta objektyvaus tikrovės vaizdavimo, tą išduoda kai kurie to laikotarpio skaitybos charakteristikų neatitinkantys faktai (daugiausiai išduodamos lietuvių autorių knygos, mokslo populiarinimo literatūra, tai veikia buvo bibliotekų siekiamybė).

⁷³ „Spaudai, ne kam kitam tenka pareiga orientuoti pirkėją ir skaitytoją į gerąsias knygas. Mes visados buvome reikalingi daugiau knygų recenzijų ir knygų kritikos. <...> Tai palengvintų spręsti ir skaitytojo problemą. Skaitytoją tenka auklėti, jį gerbiant, jam padedant“. (Soblys, 1941, p. 2).

⁷⁴ „Skaitytojui pagrindinė ir, žinoma, plačiausia pagalba susispičia viešose bibliotekose. Jos yra įgalintos visokeriopai jam padėti“. (Soblys, 1941, p. 2).

⁷⁵ „Kai pirma buvo įprasta turėti nuolat ir nurodinėti skaitytojui knygų naujienas, dabar tenka jam patarinėti skaityti geras knygas, geras estetiškai ir aplinkumos požiūriu <...>. Viešosioms bibliotekoms krinta pareiga visų pirma nuteikti kuo pozityviškiausiais skaitytoją knygos atžvilgiu, sudaryti tarp jo ir knygos reikiamą ryšį, atsižiūrint į visą knygos reikšmę ir paskirtį <...>. Mūsų viešosios bibliotekos gali būti geriausias talkininkės profesiniam mūsų tautos tobulėjimui“ (Soblys, 1941, p. 2).

Aptariamojo laikotarpio spaudoje plačiau visuomenei skirtos informacijos apie skaitymo, knygų, bibliotekų propagavimo politiką nebuvo daug. Propagandinės veiklos gairės pristatomos pirmosios sovietų okupacijos meto „Tarybų Lietuva“ straipsnyje „Knygų propagandos reikalu“ (Medonis, 1941), kur aptariamos pagrindinės knygų skaitymo skatinimo priemonės: knygų leidyba pagal visuomenės poreikius ir interesus (sovietinės ideologijos atveju tai veikiau deklaracija), bibliotekų tinklo tankinimas, išankstinis knygų užsakymas (prenumerata), knygų propagandos tobulinimas, pasitelkiant visas masinio informavimo priemones (radijas, spauda, kinas, bibliotekos, kt.). 1943 m. straipsnis „Kaimas ir biblioteka“ (V. A., 1943)⁷⁶ demonstruoja didaktinį - agitacinį knygos ir skaitymo funkcijų pateikimą visuomenei. Knygos praktinė nauda kasdieniame kaimo žmogaus gyvenime, nuolat skaitančio asmens privalumai, rekomendacijos mažą skaitymo patirtį turintiesiems ir potencialių kaimo bendruomenės ugdytojų, švietėjų raginimas skatinti skaitymą tarp šios kategorijos gyventojų sudaro publikacijos turinio pagrindą.⁷⁷

Literatūros, skaitymo, knygos cenzūra. Kadangi 1941-1944 m. Lietuva išgyveno Trečiojo reicho okupacinį valdymą, cenzūros klausimai spaudoje gvildinti būtent iš šio režimo pozicijų. 1941 m. J. P-no [Petro Tarulio [Juozo Petrėno]]⁷⁸ straipsnyje „Lietuviškos knygos vargai bolševikiniais laikais“ (J. P-nas, 1941) svarstyti metas trukusios sovietų ideologinės cenzūros padariniai lietuvių skaitymo ir knygos kultūrai. Sovietų inicijuotas proteguojamų leidinių nemokamas platinimas, tiražų auginimas, knygų kainų sumažinimas, pasak autoriaus, paskatino visuomenės nepagarbą knygai, sumenkino skaitymo vaidmenį kasdieniame gyvenime. Ilgus dešimtmečius didelėje pagarboje saugotos kiekvienuose namuose lietuviškos knygos, maldaknygės išlikusios dar iš spaudos draudimo laikotarpio buvo įtvirtinusios savotišką knygos ir skaitymo kultą Lietuvos kultūroje. Nemokamai dalinti sovietų ideologiniai leidiniai Lietuvos gyventojų buvo nevertinami ir išmetami. Tarpukario

⁷⁶Autoriaus kriptonimas nežinomas.

⁷⁷Apie skaitytoją: “<...> jo mintis darosi budresnė, miklesnė. Jis gal nė nepajunta, kaip ima pats save geriau pažinti ir kitus geriau perprasti. Jis išmoksta pilkąją buitį įvertinti”. Apie tautos auklėtojus – rašytojus, poetus, mokslininkus ir kt.: “Užtat reikia šiandien ypatingai lietuviui daug skaityti, kad pažintų tikruosius savo vadus. Šiandien randasi daug ir įvairių vadų, bet tikrųjų didvyrių – vadų tėra nedaug <...>. Ir knyga geriausiai parodys, kaip juos atskirti, įvertinti”. Apie provincijos kultūrinio gyvenimo organizatorius: “Ir mūsų praktiškieji kaimo kultūrintojai dažnai labia maža teturi priemonių patraukti ūkininkijai prie savo planų ir darbų. Ir jie dažnai pamiršta tinkamiausią žmogaus išjudinimo ir pagyvinimo priemonę – knygą”. Skaitymo rekomendacijos: “Nelengva sodiečiui prisiversti perskaityti mokslinio pobūdžio veikalą, jei jis iš viso nepratęs skaityti. Atrodo, kad pradžioje jam būtų lengviau paskaityti trumpi grožinės literatūros dalykėliai, novelės, apysakos, padavimai”. (V. A., 1943, p. 4).

⁷⁸Kriptonimas identifikuotas pagal (Lietuvos slapyvardžiai..., 2004)

Lietuvoje plačiai ugdyti aukšti literatūros standartai ir reikalavimai lektūros kokybei, sovietų cenzorių pastangomis išvirto į menkavertės, subjektyvios, ideologiškai angažuotos literatūros protekcionizmą visos šalies mastu. Kai kuriose aukščiau analizuotose publikacijose ne kartą skaitytojai buvo raginami išimti iš savo asmeninių ar organizacinių, viešųjų bibliotekų ten užsilikusias „bolševikines“ knygas. P. Rusecko siūlymuose optimizuojant šalies bibliotekų darbą, daugiausiai rūpintasi bibliotekų fondų turinio klausimais. Gana radikalia maniera čia kviečiama apskritai atsisakyti bet kokios rusų literatūros, kaip pavyzdį pasitelkiant suomių antirusiškos kampanijos siekius visais įmanomais būdais gintis nuo sovietinės agresijos. Autorius skaitytojams rekomenduoja sąmoningai žvelgti į skaitomų knygų turinį ir pirmenybę teikti vakarų Europos literatūrai įvairiomis užsienio ir ypač vokiečių kalbomis (Ruseckas, 1942).

Iš bendro konteksto išsiskiria serija publikacijų, skirtų nedidelių asmeninių ar organizacinių bibliotekų tvarkymo reikalams, kuriose aptarti ir bendrieji skaitymo kultūros dalykai. B. K. [B. Krivicko]⁷⁹ straipsnyje „Jaunojo ūkininko knygynėlis“ (B. K., 1942) kalbėta apie asmeninės bibliotekos tvarkymo, knygų naudojimo ir skaitymo kultūrą. Rekomendacijos orientuotos į žemės ūkio praktikus, kaupiančius šios tematikos lektūrą ir norinčius spaudinius naudoti racionaliai ir maksimaliai naudingai praktinei veiklai. Autoriaus siūlyti patarimai skatina tinkamai prižiūrėti ir saugoti knygas, naudoti jas su dėmesiu ir pagarba, formuoti teminius periodinių leidinių iškarpių sąsiuvinius. Analogiškos metodinės pakraipos straipsnių ciklas „Jaunųjų ūkininkų ratelių knygynėlių tvarkymas“ (JŪR knygynėlių..., 1942) be formaliųjų nedidelės bibliotekos tvarkymo instrukcijų skatino organizacinių bibliotekų darbuotojus ugdyti ir kai kuriuos skaitymo kultūros bruožus tarp skaitytojų: leidinių paieška kataloguose, paieškinių charakteristikų atpažinimas ir naudojimas.

Apibendrinimas

1918–1940 m. laikotarpiu Lietuvoje paskelbtuose bendrosios bibliotekininkystės vadovėliuose ir metodiniuose leidiniuose visuomenės skaitymo kultūros ugdymo ir lektūros teikimo funkcijos laikytos prioritetinėmis (V. Biržiška, J. Slapšinskas (Rimantas), V. Ruzgas). Autoriai nuosekliai išdėstė darbo su bibliotekų skaitytojais metodus, atskleisdami tiesioginio ir netiesioginio skaitymo kultūros ugdymo turinį. Bibliotekų / bibliotekinių paslaugų, knygų ir skaitymo propaganda,

⁷⁹Kriptonimas identifikuotas pagal (Lietuvos slapyvardžiai..., 2004).

psichologinis skaitybos procesų bibliotekoje vertinimas, bibliografinė veikla (V. Biržiška, V. Ruzgas, J. Slapšinskas (Rimantas), V. Ruzgas), statistinių sociologinių tyrimų metodikos taikymas (V. Ruzgas, R. Burokas), ugdymo proceso poreikius ir skaitytojų interesus atitinkanti bibliotekos fondo komplektavimo politika (V. Biržiška, R. Burokas, J. Slapšinskas (Rimantas)) sudarytų lietuviškosios skaitymo kultūros teorijos ir metodikos branduolį. Lietuvių autoriai, rašydami apie skaitybos procesų organizavimą, darbą su skaitytojais bibliotekose, sekė rusų pedagogų, psichologų (N. Rubakino, V. Vachterovo, V. Vladislavlevo (I. Gulbinskio), V. Nevskio ir kt.) veikalais. Savarankiško (sąmoningo, kritinio) skaitymo metodika kurta atsižvelgiant į Vakarų Europos mokslininkų (E. Faguet) paskelbtus rezultatus, taip pat ypač domėtasi rusų bibliopsichologo N. Rubakino savarankiško lavinimosi teorija. Analizuojamu laikotarpiu buvo paskelbta užsienio autorių vertimų: P. Ladewigo bibliotekininkystės vadovėlis, teikęs skaitymo kultūros ugdymo bibliotekose žinių, N. Rubakino mokslo populiarinimo ir savarankiško skaitymo metodikos leidiniai, Vakarų literatūrologų, pedagogų (G. Brandeso, E. Dévaud ir kt.) straipsniai aktualiais skaitymo klausimais.

1941–1944 m. dėl sovietinės ir nacių okupacinių režimų suvaržymų, sunkios ekonominės ir socialinės padėties Antrojo pasaulinio karo metais mokslinės minties raida buvo pristabdyta. Šio laikotarpio skaitymo kultūros publikacijos priklauso publicistikos ir populiariosios metodikos žanrams. Beveik visuose 1941–1944 m. laikotarpio straipsniuose siekta pristatyti skaitybos problematiką sudėtingų socialinių, ekonominių ir politinių karo meto sąlygų kontekste, rekomenduojant atitinkamus naujus skaitytojų elgesio modelius.

2. 2. Darbo su bibliotekų skaitytojais ir vadovavimo skaitymui teorijų raiška

Darbo su bibliotekų skaitytojais teorija ir metodika sovietinėje (ir Lietuvos) bibliotekininkystėje intensyviau buvo formuojama XX a. 7-9 dešimtmečiais, tačiau jos formavimosi ištakos siekia XIX a. pab. – XX a. I pusę. Bibliotekos ir skaitytojo santykio nustatymas Vakarų ir Rytų bibliotekininkystėje klostėsi netolygiai, remiantis nevienodais vertybiniais kriterijais, kas pirmiausiai buvo sąlygota politinių, socialinių ir kultūrinių prielaidų. Po 1917 m. Vakarų mokslo patirtis į Sovietų Sąjungos erdvę buvo įleidžiama atsargiai, modifikuojant, pritaikant vieną ar kitą skaitytojų aptarnavimo metodą. 3-iajame dešimtmetyje į rusų kalbą išversti klasikiniai P. Otlet (Otlet, Waters, 1924), W. Hofmanno (Hofmannas, 1924) darbai, buvo prieinami jau emigravusio, bet didelį poveikį ne tik Rusijos, bet ir viso pasaulio skaitybos (skaitymo psichologijos) teorijai padariusio N. Rubakino veikalai⁸⁰. Iki šiol darbe neanalizuotas W. Hofmanno (1879-1952) mokslinis paveldas ir aktualumas bibliotekos skaitytojų ugdymo teorijoje, palikusioje pėdsaką ir Lietuvos bibliotekininkystėje. Nemažą susidomėjimą šio vokiečių bibliotekininkystės teoretiko ir praktiko darbai sulaukė, kaip jau minėta, 3-iajame XX a. dešimtmetyje, kai paskelbta nemažai analitinių L. Chavkinos, P. Gurovo, J. Eigerio (Eigeris, 1923; Chavkina, 1924; Gurovas, 1927) ir kt. autorių straipsnių⁸¹, skirtų W. Hofmanno mokslinei veiklai įvertinti. Antroji domėjimosi W. Hofmanno bibliotekine skaitybos teorija ir metodika banga, fiksuota 8-9 - tame dešimtmečiuose, ir, veikiausiai, buvo susijusi su bendroju ideologiniu laisvėjimu tuometinėje visuomenėje, gręžimusi į bibliotekininkystės mokslo ištakų studijas⁸². Mokslininkas daugiausiai nusipelnė Vokietijos bibliotekininkystės studijų organizavimo srityje. Įsteigęs ir ilgus metus dirbęs Leipcigo specialioje bibliotekinėje mokykloje, W. Hofmannas daug dėmesio

⁸⁰ Apie XX a. I pusės lietuviškosios bibliotekinės teorijos įtakos šaltinius kalbėta ankstesniame skyriuje.

⁸¹ Tarpukario Lietuvos bibliotekiniuose šaltiniuose W. Hofmanno pavardės aptikti nepavyko (pvz., R. Buroko ar V. Ruzgo vadovėlių rekomenduojamos bibliotekinės literatūros sąrašuose), tačiau Centrinė kariuomenės biblioteka prenumeruodavo rusiškąjį periodinį leidinį „Raudonasis bibliotekininkas“ („Красный библиотечарь“), kuriame buvo paskelbta ne viena publikacija apie W. Hofmanną (žr. nuorodas aukščiau).

⁸² 1968 m. Londone pradėta leisti „Pasaulinės bibliotekininkystės klasikos“ („World Classics of Librarianship“) serija, rengta S. Simsovos. 1968 m. pasirodė du pirmieji serijos leidiniai „Leninas, Krupskaja ir bibliotekos“ („Lenin, Krupskaja and Libraries“, 1968) (Lenin, Krupskaja..., 1968) ir „Nikolajus Rubakinas ir bibliopsichologija“ („Nicholas Rubakin and bibliopsychology“, 1968) (Nicholas Rubakin..., 1968). 1971 m. V. Zaborovos straipsnyje „Valteris Hofmanas“ kalbėta apie planuojamą trečiąjį šios serijos leidinį, skirtą W. Hofmanno darbams, tačiau jokių duomenų, kad leidinys iš tiesų buvo išleistas aptikti nepavyko (Zaborova, 1971).

paskyrė bendrojo bibliotekininkystės mokslo ir praktikos formavimui, socialinių bibliotekos funkcijų, bibliotekinės politikos, esminių praktinių uždavinių nustatymui. 1914 m. mokslininkas įtvirtino bibliotekininko – tautos ugdytojo koncepciją, kurią pirmiausiai taikė liaudies bibliotekų personalui, dirbančiam su pradinį išsilavinimą turinčiais darbininkų sluoksnio bibliotekų vartotojais. Nepaisant akivaizdaus pedagoginio prado ir teigiamo požiūrio į pakankamai intensyvų poveikį bibliotekos skaitytojui, W. Hofmannas išpažino demokratines-liberaliąsias angliškosios bibliotekinės mokyklos idėjas. Po Antrojo pasaulinio karo atsidūręs sovietų politinės kontrolės zonoje – Rytų Vokietijos Demokratinėje Respublikoje – W. Hofmannas buvo priverstas peržiūrėti savo teorinius teiginius ir priartėti prie sovietinės darbo su bibliotekų skaitytojais tradicijos, grįstos stipria ideologine įtaka bibliotekos vartotojui (Zaborova, 1971, p. 56-68; Seela. Bruch, 1997). 1987 m. W. Hofmanno darbo su skaitytojais metodika analizuota A. Samėno publikacijoje „Kiekvienam skaitytojui – jo knyga“ (Samėnas, 1987), pritaikant mokslininko teiginius individualaus skaitymo vadovavimo metodikai. A. Samėnas išskyrė tris W. Hofmanno aptartąsias vadovavimo skaitymui sąlygas: bibliotekininkui privalomas lektūros ir skaitytojų išmanymas, bibliotekoje taikomas individualus vadovavimas skaitymui ir asmenišką skaitytojo siekis naudotis bibliotekos paslaugomis. Paskutinioji sąlyga savo ruožtu iškelia bibliotekai tokius uždavinius: skatinti potencialių skaitytojų atėjimą į biblioteką, reguliarią esamų vartotojų lankymąsi ir vykdyti individualų vadovavimą skaitymui atitinkamais bibliotekinio ugdymo metodais (informavimu, rekomendavimu, mokymu) (Samėnas, 1987). Remdamasis šiomis W. Hofmanno išvadomis, A. Samėnas atliko tuometinio Lietuvos bibliotekų darbo su skaitytojais įvertinimą.

Mokslinėje literatūroje labai dažnas dviejų terminų „darbas su [bibliotekos] skaitytoju“ ir „vadovavimas skaitymui“ vartosenos neapibrėžtumas, sutapatinimas. Gaji nuomonė, jog vadovavimas skaitymui – sovietinės ideologizuotos bibliotekinės politikos produktas, sukurtas būtent šios santvarkos klestėjimo metu, ir esminis bibliotekinio darbo su skaitytojais uždavinys. Visgi vadovavimas skaitymui pirmąkart paminėtas ir bandytas apibrėžti carinės Rusijos mokslininkų (L. Chavkinos, N. Rubakino), o Lietuvoje ankstyviausia nuoroda į šią metodiką aptinkama R. Buroko

1927 m. „Vadovėlyje kariuomenės bibliotekoms tvarkyti“⁸³. Pastarajame šaltinyje termino platesnis aiškinimas nepateiktas, o V. Ruzgo „Bibliotekoms vadovėlyje“ (1937) (Ruzgas, 1937), nenurodant metodikos pavadinimo, iš esmės referuojami tuometiniai darbo su skaitytojais ir vadovavimo skaitymui postulatai. Nors tekste šaltinių nuorodų nėra, leidinio pabaigoje pateiktame rekomenduojamos literatūros sąrašė yra L. Chavkinos skaitybos teorijos darbų („Nedidelių ir vidutinių bibliotekų vadovas“ („*Руководство для небольших и средних библиотек*“, 1928), „Skaitytojų interesų tyrinėjimas“ („*Изучение читательских интересов*“, 1927)). L. Chavkina (1871-1949) – viena žymiausių Rusijos bibliotekininkystės teoretikų, patyrusių stiprią Vakarų mokslo įtaką. Studijavo bibliotekininkystę Berlyno universitete, stažavosi JAV bibliotekose, vadovavosi M. Dewey bibliotekininkystės idėjomis. Mokslininkė buvo gerai susipažinusi su Vakarų bibliotekine teorine mintimi, kuri tapo jos sukurtosios darbo su skaitytojais metodikos pamatu. L. Chavkina aktyviai publikavosi ir po 1917 m. Spalio perversmo. Jos darbai padarė įtaką sovietinei bibliotekinei darbo su skaitytojais, vadovavimo skaitymui teorijai ir metodikai (Grigorjevas, 1973). Ypač vertinga mokslininkės monografija „Knyga ir biblioteka“ („*Книга и библиотека*“, 1918), kurioje sukurtas bibliotekos socialinių funkcijų ir uždavinių modelis, pagrįstas demokratiniiais amerikietiškosios bibliotekinės tradicijos idealais: biblioteka kaip bendrosios kultūros dalis ir socialinio progreso įrankis, bibliotekų darbo organizavimas, atsižvelgiant į skaitytojo poreikius, parama nemokymkliniam švietimui ir ypatingas rūpestis vaikų skaityba (Chavkina, 1918).

Vadovavimo skaitymui teorija (*Руководство чтением*) sovietmečiu buvo grindžiama autoritarine pedagogika ir skirta į teorines dalis pagal tikslines skaitytojų auditorijas (vaikai, jaunimas, darbininkai, miestų gyventojai, kaimo vietovių gyventojai ir pan.) (Samėnas, 1995). Pedagoginių metodų taikymo vadovavimo skaitymui teorijoje pradininkais galima laikyti M. Gorkį, A. Makarenką, N. Krupską, kurie savo ruožtu nemažai esminių metodologinių principų perėmė iš literatūros kritikų-publicistų ir rašytojų V. Belinskio (1811–1848), N. Černiševskio (1828–1889) ir N. Dobroliubovo (1836–1861) (Makarenka, 1955, p. 4; Krupskaja, 1979, p. 8, 43, 79). Pastarųjų ideologinė pozicija⁸⁴, literatūros vertinimo kriterijai ir požiūris į skaitytojų (ypač vaikų) auklėjimą atitiko komunistinio režimo strategiją.

⁸³ „Kareivių bibliotekose, dėl skaitytojų mažo išsilavinimo, neužtenka vien techniško darbo – duoti ir priimti knygas – bet reikia dar skaitymui ir vadovauti“ (Burokas, 1927, p. 6).

⁸⁴ Sovietiniame moksle vadinti revoliucionieriais demokratais.

Šių autorių raštai po 1917 m. buvo interpretuojami perdėtai tendencingai, nurodant, kad vaikų auklėjimo prioritetu turėtų būti „žmogaus-piliečio su blaiviu ir teisingu požiūriu į visuomenę ir gamtą <...> ir pasiruošusio aktyviai kovai su neteisingumu visuomeniniuose santykiuose“ (V. G. Belinskij..., 1954) ugdymas.

Esminiu reikalavimu, kurį A. Makarenka kėlė sovietiniam skaitytojui skirtai lektūrai, buvo socrealizmo⁸⁵ estetikos paisymas. Šios literatūrinės krypties požymiai – marksistinės-lenininės ideologijos taikymas, utilitarinių, politinių, pedagoginių funkcijų primetimas literatūrai – buvo pagrindiniais lektūros įvertinimo kriterijais A. Makarenkos darbuose. Autorius daug dėmesio skyrė herojų elgesio modeliams, kurie daro poveikį skaitytojams ir reprezentuoja Sovietų Sąjungos piliečio charakterį. Esė „Prieš šablona“ (1938) (Makarenka, 1955, p. 57-62) A. Makarenka kalba apie literatūros, kuri remiasi ne žmogiškąja, „Dievo duotąja natūra“, o „socialine Sovietų Sąjungos piliečio, bolševiko, didžiosios mūsų kovos dalyvio savijauta“ (Makarenka, 1955, p. 62). Šios ideologizuotos deklaracijos naudojamos ir vaikų lektūros analizei skirtuose darbuose. Ten intensyviau, nei suaugusiųjų skaitytojų atveju, laikomasi pedagogikos uždavinių, kuriuos sąmoningai turėtų vykdyti rašytojai. Pasak A. Makarenkos, suaugusiųjų ir vaikų literatūrai būdingos identiškos socrealizmo temos, tačiau privalo skirtis jų meninis atskleidimas ir pateikimas. Į vaikus ir jaunimą dera kreiptis itin realistiniu tonu, emociškai neutraliai, paprastai, logiškai ir nuosekliai dėstant mintis, aiškiai atskiriant blogį ir gėrį (Makarenka, 1955, p. 93). Įdomus A. Makarenkos straipsnis „Auklėjamoji vaikų literatūros reikšmė“ (1938) (Makarenka, 1955, p. 90-93). Atmetus ideologinių aukščiau minėtų stilistinių reikalavimų vaikų lektūrai angažuotumą, tyrinėtojas savo svarstymuose iškelia autorinės ir bendražmogiškos atsakomybės jausmą, kai susiduriama su skaitytojais vaikais. Remdamasis pedagoginio darbo patirtimi, A. Makarenka apgailestauja, jog vaikų elgesio ir jų skaitomos lektūros sąryšis sunkiai diagnozuojamas kasdieniame gyvenime, tam reikalinga „itin subtili pedagoginė logika“, kuria turėtų vadovautis tiek knygų autoriai, tiek ir jų leidėjai (Makarenka, 1955, p. 90).

N. Krupskaja XX a. I pusėje pozicionavusi save kaip Sovietų Sąjungos pedagoginės ir bibliotekinės minties lyderę, ilgą laiką kuravusi vaikų literatūros leidybos reikalus, daug dėmesio skyrė masinių ir vaikų bibliotekų darbo metodikai. Komunistinis režimas vertino bibliotekas kaip ideologinės propagandos

⁸⁵Pats A. Makarenka šią literatūrinę kryptį vadino „humanistiniu realizmu“ (Makarenko, 1955, p. 19-20).

transliuotojas, todėl darbui su skaitytojais teikta ypatinga svarba pačiuose aukščiausiuose politinės valdžios sluoksniuose (Krupskaja, 1948, p. 75) Vykdytas statistinių duomenų apie Sovietų Sąjungos bibliotekas kaupimas, reglamentuotos pagrindinės darbo su skaitytojais formos ir priemonės (Krupskaja, 1948, p. 8, 11-13, 19, 25, 38-39, 41-42, 53). N. Krupskajos publicistikoje, viešose kalbose galima išvelgti šias metodines darbo su skaitytojais [vaikais] gaires: auklėjamosios ir šviečiamosios bibliotekų funkcijų atlikimo intensyvinimas, pedagogikos, rekomendacinės bibliografijos metodų panaudos vadovaujant skaitymui reikšmė, propagandos (masinės komunikacijos) priemonių taikymas didinant bibliotekų lankomumą ir skaitymą (Krupskaja, 1976, p. 59-64). 1934 m. publikacijoje „Bibliotekų pamokos“ (Krupskaja, 1979, p. 123-125) N. Krupskaja pasisako už skaitytojų klasifikacijos, socialinių skaitymo aplinkos faktorių paisymo svarbą⁸⁶.

Dėl mokslininkės aktyvaus ideologinio angažavimosi, vykdytų oficialiųjų pareigų sovietinio režimo sistemoje jos publikacijos šiuolaikiniame moksle nepelnytai užmirštos, nors turėtų būti traktuojamos kaip vienas iš reikšmingesnių pedagoginės bibliotekinės minties šaltinių. Tarpukario Lietuvoje N. Krupskajos publikacijos nebuvo plačiau žinomos, to meto leidiniuose nėra aptikta tiesioginių nuorodų į autorės darbus. 1948 m. į lietuvių kalbą išverstas straipsnių rinkinys „Bibliotekinis darbas“ (Krupskaja, 1948), kurį sudarė reikšmingesnės mokslininkės publikacijos tokiomis temomis kaip bibliotekininkystės uždaviniai ir organizavimas, skaitytojo aptarnavimas bibliotekoje bei vaikų ir mokyklų bibliotekų darbo, vaikų literatūros problematika. Nors N. Krupskajos tekstuose tiesiogiai neminimi jos teorinių ir metodinių išvalgų šaltiniai, juos galima atsekti iš autorės recenzuotų bibliotekinių darbų ir sugretinant jų turinį. Tokiais, didesnę poveikį padariusiais N. Krupskajos metodikai, mokslininkais būtų N. Rubakinas, A. Pokrovskis⁸⁷, L. Chavkina (Krupskaja, 1982, p. 28-34, 43-45).

Apibendrinant svarbiausius N. Krupskajos bibliotekinės skaitybos metodikos teiginius, galima išskirti šiuos autorės daugiausiai analizuotus darbo su skaitytojais būdus: bibliotekų sistemos organizavimas, atsižvelgiant į masinio skaitytojo poreikius, skaitytojų aptarnavimo punktų kiekybinis didinimas, centralizuota

⁸⁶Bandyamas klasifikuoti skaitytojus pagal amžiaus grupių specifinius psichofizinius bruožus ir skaitymo interesus (ikimokyklinio amžiaus, 8–13 metų, pereinamojo amžiaus paaugliai): „К вопросу о детской книжке“ (1926 m.) (Krupskaja, 1979, p. 30-36).

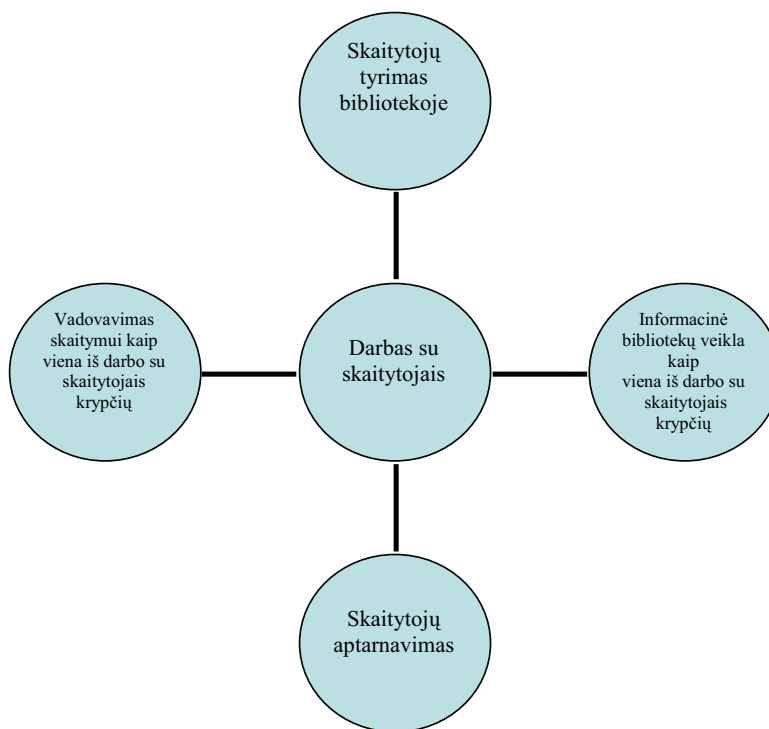
⁸⁷Abu mokslininkai daugiausiai nuveikė savarankiško skaitymo, savarankiško mokymosi metodikos kūrime. Šių autorių darbais N.Krupskaja rėmėsi pasisakydama minėtais klausimais.

bibliografinė bibliotekinių informacinių išteklių kontrolė ir skaitytojų aprūpinimas lektūra⁸⁸, bibliotekų ir nemokyklinio švietimo sistemos siejimas (Krupskaja, 1982, p. 7-12, 21-28), rekomendacinių bibliografinių leidinių ir priemonių panauda, individualaus skaitytojų aptarnavimo metodikos taikymas, praktinis bibliotekininkystės ir pedagogikos integravimas⁸⁹, bibliotekos, literatūros ir skaitymo propagandos naudojimas, dėmesys suaugusiųjų ir vaikų skaitymo kultūros ugdymui.

Kalbant apie brandų mokslinį pavidalą turinčias darbo su skaitytojais ir vadovavimo skaitymui teorijas, pagrindiniu šaltiniu laikytinas „Darbo su skaitytojais“ („*Работа с читателями*“, 1961; 1970; 1981) vadovėlis (Rabota..., 1961; Rabota..., 1970; Rabota..., 1981), parengtas pagrindinių sovietinių skaitybos tyrinėtojų kolektyvo (B. Bankas, A. Vanejevas, N. Kartašovas ir kt.). Čia išsamiausiai išdėstomas sovietiniu periodu nusistovėjęs požiūris į praktinį bibliotekininko ir skaitytojo santykį. Pasak leidinio autorių, „*darbas su skaitytojais kaip viena iš bibliotekininkystės sričių, savo turiniu artima pedagogikos disciplinoms.*“ Darbas su bibliotekų skaitytojais vykdomas aktyviai veikiant jų skaitymo turinį, pobūdį, lektūros pasirinkimą, t. y. bibliotekai vadovaujant skaitymui, kas būtų jos pedagoginė funkcija (Rabota..., 1981, p. 5). Kiek anksčiau tekste vadovavimas skaitymui apibrėžiamas kaip „*ideologinė veikla <...> itin glaudžiai susijusi su agitaciniu-propagandiniu partijos darbu*“ (Rabota..., 1981, p.4). Kitame vadovėlio poskyryje, aiškinant pagrindinius darbo su skaitytojais teorijos ir metodikos aspektus, pateikiama kita schema, kurioje vadovavimas skaitymui ir informacinė bibliotekų veikla laikomos pagrindinėmis darbo su skaitytojais teorijos kryptimis:

⁸⁸N. Krupskaja nevertodama specialiųjų terminų dar 1920 m. išsakė idėjas apie suvestinio miesto bibliotekų katalogo formavimą, o tai leistų skaitytojams orientotis bibliotekų sistemos informaciniuose ištekliuose, taip pat galimybę taikyti tarpbibliotekinio abonemento paslaugą, aptarnaujant skaitytojus iš teritoriškai nutolusių bibliotekų (Krupskaja, 1976, p. 59-64).

⁸⁹Siūlyta steigti pedagogikos skyrius miesto bibliotekose, be abejo, pirmiausia orientuojantis į politinį-idėjinį skaitytojų švietimą ir ugdymą (Krupskaja, 1976, p. 59-64).

9 pav. Darbo su skaitytojais kaip kompleksinės veiklos struktūra (modifikuota, išskiriant esmines temines sritis) (Rabota..., 1981, p. 7-15)

Tekste aptinkamos dar dvi vadovavimo skaitymui sampratos: siauroji („bibliotekinio-bibliografinio poveikio skaitymo turiniui ir pobūdžiui, spausdintų leidinių pasirinkimui, suvokimui ir vertinimui sistema <...> vykdoma visos bibliotekos veiklos <...>, bet geriausiai realizuojama darbe su skaitytojais, įvairiais metodais ir priemonėmis, tarp kurių centrinę vietą užima rekomendavimas ir literatūros propaganda“) ir plačioji ideologinė („<...> valstybės reguliuojama poveikio masinio skaitymo turiniui ir pobūdžiui sistema <...>“) (Rabota..., 1981, p.7). Akivaizdus sąvokų - darbas su skaitytojais ir vadovavimas skaitymui - turinio sutapatinimas (žr. apibrėžimą aukščiau) signalizuotų aiškinamų reiškinių prigimties tapatumą arba ne iki galo suformuotą mokslinį požiūrį. Dėkart vadovėlio autoriai grįžta prie vadovavimo skaitymui teorijos nagrinėjimo atskirame skyriuje, kur išskirti kiti aspektai:

- vadovavimas skaitymui yra vertybinė opozicija „laisvajam“ lektūros pasirinkimui,
- vadovavimas skaitymui – ideologinio visuomenės auklėjimo metodas, kurį taiko valstybė savo piliečių atžvilgiu,

- biblioteka yra viena iš svarbesnių kanalų, per kuriuos vykdomas vadovavimas skaitymui,
- bibliotekos prielaidos vykdyti vadovavimą skaitymui: a) dideli knyginiai ištekliai, b) plačios galimybės daryti įtaką skaitymo turiniui ir pobūdžiui, c) individualus darbas su skaitytojais ir d) sistemingas poveikis skaitytojams,
- vadovavimas skaitymui – skaitymo proceso valdymas ir organizavimas,
- vadovavimo skaitymui opozicija praktikoje – „pagalba skaitytojui“ (Rabota..., 1981, p. 64-69).

Aktyvesniu tokios visuotinės vadovavimo skaitymui sampratos kritiku galima vadinti V. Terešina, vedusį su nagrinėjamo vadovėlio autoriais mokslinę diskusiją. V. Terešinas nepritarė savotiškos hierarchijos buvimui skaitytojo ir bibliotekininko sąveikoje, kvestionuodamas atskiro bibliotekininko profesinę kompetenciją, intelektualinį potencialą ir realų gebėjimą vadovauti aukštos kvalifikacijos skaitytojams. Mokslininkas pritarė „bibliotekininko organizatoriaus“, o ne skaitymo vadovo sampratai, turėdamas omenyje pirmiausiai mokslinių, specialiųjų bibliotekų personalą (Terešinas, 1972, p. 6). Be kita ko, V. Terešinas išsakė ir pakankamai radikalią to meto sovietinėje bibliotekininkystėje savarankiško skaitytojo arba „skaitytojo-bibliotekininko“ idėją, sietiną su vakarietiškuoju „laisvojo skaitymo“ bibliotekose principu (Rabota..., 1981, p. 68). 1982 m. straipsnyje „Biblioteka ir vadovavimas skaitymui“ (Terešinas, 1982) V. Terešinas pavadino vadovėlio „Darbas su skaitytojais“ siūlomą vadovavimo skaitymui apibrėžimą kaip per siaurą ir ne visai korektišką, pasiūlydamas tokią formuluotę – bibliotekinis-informacinis⁹⁰ poveikis skaitytojui renkantis, suvokiant, vertinant ir naudojant visus skaitybos reikmėms taikomus informacijos šaltinius (Terešinas, 1982, p. 56). Vadovavimas skaitymui čia traktuojamas kaip bibliotekinio darbo pamatas ir bibliotekos bei skaitančiosios auditorijos santykio forma (Terešinas, 1982, p. 57). Toks platus vadovavimo skaitymui fenomeno traktavimas išdėstytas ir J. Stoliarovo studijoje „Biblioteka: struktūrinis-funkcinis požiūris“ („Библиотека: структурно-функциональный подход“, 1981) (Stoliarovas, 1981). Mokslininkas bibliotekos kaip institucijos vidinei sąrangai paaiškinti pasitelkė keturių elementų – dokumento, bibliotekininko, abonento [skaitytojo] ir materialins techninės bazės – sistemos modelį. J. Stoliarovas

⁹⁰Vadovėlyje „Darbas su skaitytojais“ nuoroda į siauresnio turinio bibliotekinį-bibliografinį vadovavimą skaitymui. Nors V. Terešinas sutinka, jog „bibliotekinis poveikis“ pakankamai platus fenomenas, sujungiantis visus bibliotekos darbo (informacinio-bibliografinio, pedagoginio, kultūrinio-šviečiamojo ir kt.) aspektus (Terešinas, 1982, p. 56).

kritiškai įvertino vadovavimo skaitymui teorijos teiginius, kuriuose galima išvelgti tik vienpusę bibliotekininko ir skaitytojo sąveiką, kas prieštarautų sisteminių ryšių abipusiškumui⁹¹. Tyrėjas abejojo dėl paties termino „vadovavimas skaitymui“ tikslumo. Skaitymas tėra priemonė bibliotekos skaitytojų lavinimo veikloje, bet ne galutinis tikslas. Vadovavimo skaitymui proceso esmę J. Stoliarovas buvo linkęs aiškinti pasitelkdamas N. Rubakino knygos poveikio skaitytojui psichologijos ir sociologijos teorija. Tinkamiausios, t. y. didžiausią poveikį turinčios skaitytojui, knygos parinkimas ir rekomendavimas būtų supaprastinta bibliotekininko-skaitytojo santykio samprata (Stoliarovas, 1981, p. 150). J. Stoliarovas, ieškodamas terminologinio kompromiso, pasiūlė naudoti neutralią ir talpią „bibliotekinio aptarnavimo“ sąvoką, kuri visų pirma signalizuoja bibliotekos vartotojo poreikių tenkinimą, taip pat ir jo atžvilgiu vykdomą auklėjamąjį darbą (Stoliarovas, 1981, p. 124-125).

Tiriant sovietinio periodo Lietuvos mokslininkų formuotą vadovavimo skaitymui / darbo su skaitytojais teoriją, parankiausia analizuoti mokomuosius šaltinius, kurie parodo Lietuvos bibliotekininkystės mokslo požiūrį į tuometinę sovietinę tradiciją. 1975 m. išleistame M. Karpavičienės vadovyje „Bibliotekininkystė“ (Karpavičienė, 1975) skaitybos metodika išdėstyta dviejuose skyriuose: „Darbas su skaitytojais“ ir „Vadovavimas vaikų skaitymui“. Tokia skaitytojų auditorijos ir į ją orientuotos bibliotekinio darbo priegos diferenciacija liudija aiškia autorės poziciją: „vadovavimas skaitymui“, kaip aiškios pedagoginės, auklėjamosios prigimties metodika, nukreipta į vaikus ir paauglius. M. Karpavičienė terminą „darbas su skaitytojais“ supranta kaip „*knygos propagavimą ir bibliotekos veiklą, tenkinant bei plėtojant skaitytojų interesus*“ (Karpavičienė, 1975, p. 111). Pasak mokslininkės, „<...> *biblioteka padeda pasirinkti pačią reikalingiausią, skaitytojui naudingiausią medžiagą, ugdo racionalaus skaitymo įgūdžius*“ (Karpavičienė, 1975, p. 111). Ši darbo su skaitytojais samprata artima aukščiau nagrinėtoms V. Terešino ir J. Stoliarovo nuostatoms plėtoti skaitytojų aptarnavimo metodikoje partnerišką ugdomąją, abipusę sąveiką. M. Karpavičienė išskiria keletą svarbiausių darbo su skaitytojais principų: a) diferencijuotumo, b) sistemingumo, c)

⁹¹„Vienpusis bibliotekininko poveikis abonentai ne tik rodo visuotinai pripažįstamos vadovavimo skaitymui koncepcijos siaurumą, bet ir jos nedialektiškumą. Juk nenutrūkstamame dvipusiam A-B [abonento- bibliotekininko – I. S.] ryšyje vienas elementas sąlygoja kitą: vadovavimas skaitymui neįmanomas be abonento poreikių žinojimo, tačiau vadovavimo skaitymui rezultatas yra šių poreikių pakėlimas, kas vėl tampa tyrinėjimų objektu ir t. t.“ (Stoliarovas, 1981, p. 123).

skaitytojų sąmoningo ir kūrybingo skaitymo įgūdžių ugdymo, d) literatūros propagavimo vaizdumo (Karpavičienė, 1975, p. 113). Diferencijuota skaitytojų aptarnavimo prieiga siūlyta taikyti ne tik skiriant tam tikras bibliotekos vartotojų grupes, bet ir individus, pažįstant kiekvieno iš jų specifinius poreikius. Sisteminei prieiga plečiant skaitytojų interesus suponavo nuoseklų, kompleksišką visų galimų ugdymo metodų taikymą. Sąmoningo ir kūrybingo skaitymo ugdymas atitiktų skaitymo kultūros pagrindų lavinimo tikslus, o lektūros propagavimo vizualumo panauda aktualizavo praktinį skaitytojų ugdymo metodą (Karpavičienė, 1975, p. 114-115). Visgi šie darbai su skaitytojais principai pristatyti 8-ajame dešimtmetyje VU Bibliotekininkystės katedros mokymo programose, skirtose masinių, mokslinių ir specialiųjų bibliotekų specializacijos studentams⁹², o nuo 1979 m. - lektologijos dalyko programose⁹³. 1985 m. doc. G. Raguotienės sudarytas lektologijos studijų planas darbui su skaitytojais vaikais ir jaunimu papildytas reguliarumo, auklėjamojo poveikio priemonių prieinamumo ir patrauklumo principais (Lektologija..., p. 9). Lektologijos mokymo programose darbu su skaitytojais ir vadovavimo skaitymui metodika buvo sutelkta į skaitybos pedagogikos klausimus, išreiškusius bibliotekos kaip socialinės institucijos galimybes ugdyti visapusiškai išlavintą ir harmoningą skaitančiąją visuomenę. 1985 m. A. Samėno ir P. Saudargo parengtoje lektologijos programoje (Lektologija..., 1985b) matyti modifikuota, demokratiškesnė bibliotekininkystės idėja skelbianti vadovavimo skaitymui traktuotė. Galima teigti, jog programos sudarytojų iškelti nauji vadovavimo skaitymui principai: skaitybos reguliavimas/-is (bibliotekos ir visuomenės poveikio skaitybai kompromisas), tiesioginio ir netiesioginio vadovavimo skaitymui dėmė (iš esmės kaip pagarbos individo poreikiams reikalavimas), diferencijuotas vadovavimas skaitymui (maksimaliai atitinkantis individo poreikius aptarnavimas) – žymi ideologizuotos, autoritarinės bibliotekinės pedagoginės veiklos nykimą. Pagrindinėmis vadovavimo skaitymui kryptimis ir pedagoginiais uždaviniais autoriai įvardijo literatūros propagandą ir skaitymo kultūros ugdymą, kas vertintina kaip lektūros turinio kokybinis valdymas ir skaitymo įgūdžių lavinimas (Lektologija..., 1985b, p. 16-18).

1995 m. išleistame vadovėlyje „Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai“ A. Samėnas apibrėžė tuometinį Lietuvos bibliotekininkystės santykį su iki tol plėtota

⁹²Pvz., (Darbas su..., 1974).

⁹³Pvz., (Lektologija..., 1979).

vadovavimo skaitymui teorija, atsisakydamas kai kurių demokratinės visuomenės vertybių neatitinkančių nuostatų (lektūros pasirinkimo kontrolė, didaktizmas ir autoritarinės pedagogikos principai) ir siūlydamas skaitytojo kultūros kėlimo metodiką naudoti kuriant skaitytojų ugdymo teorinius ir metodinius pagrindus (Samėnas, 1995, p. 197-198). Mokslininkas pateikė tokį skaitytojų ugdymo apibrėžimą: „<...> *kryptinga bibliotekos, kitų socialinių institucijų ir skaitytojų bendra veikla, kuria siekiama didinti skaitybos efektyvumą, formuojant bei tobulinant skaitytojo asmenybę. Sudėtinės ugdymo dalys yra auklėjimas ir lavinimas*“ (Samėnas, 1995, p. 198). A. Samėnas, revizuodamas vadovavimo skaitymui teorinę patirtį, suformulavo tokius skaitytojų ugdymo principus: skaitytojų ugdymo ir jų savarankiškumo dermės, tiesioginio ir netiesioginio skaitytojų ugdymo dermės, skaitytojų diferencijavimo ir individualaus skaitytojų ugdymo (Samėnas, 1995, p. 200). Mokslininkas daugiausiai rėmėsi tokių sovietinių tyrinėtojų kaip V. Terešino, A. Vanejevo, L. Talinkino ir kt. publikacijomis, jau analizuotu aukščiau „Darbo su skaitytojais“ (Rabota..., 1981) vadovėliu. Tokį skaitytojų ugdymo modelį, subrandintą ant vadovavimo skaitymui ir sovietinės darbo su skaitytojais teorijų, galima laikyti nuosekliausiai Lietuvos bibliotekininkystėje sudarytu bibliotekos ir skaitytojo ugdamosios sąveikos pavyzdžiu. 1999 m. R. Paliukaitės metodiniame straipsnyje „Individualus skaitytojų ugdymas“ (Paliukaitė, 1999) išdėstyti bibliotekinei praktikai orientuoti skaitytojų ugdymo metodai patvirtino jau nusistovėjusią tendenciją naudotis sovietinės darbo su skaitytojais ir vadovavimo skaitymui teorijų pasiekimais, adaptuojant jas demokratinės bibliotekininkystės vertybėms. Iš autorės cituojamų vienuolikos šaltinių devyni priklauso 9-tojo dešimtmečio sovietų vadovavimo skaitymui teoretikams, cituojamiems ir A. Samėno tekste (A. Vanejevas, M. Dvorkina, V. Terešinas, L. Talinkinas ir kt.).

Tenka konstatuoti, jog pirmajame XXI a. dešimtmetyje skaitytojų ugdymo bibliotekoje teoriniai ir metodiniai klausimai nebuvo plačiai nagrinėjami. Skaitytojo bendrosios kultūros formavimas, naudojant skaitybos priemones, buvo įtrauktas į bibliotekos vartotojų (skaitytojų) aptarnavimo metodiką. 2001 m. metodinių straipsnių rinkinyje „Biblioteka ir skaitytojas“ (Biblioteka..., 2001) aktualiųjų darbo su skaitytojais uždavinių sąrašė skaitymo (kultūros) ugdymas nėra minimas. Nors leidinio autoriai vartoja neutralią sąvoką „darbas su skaitytojais“, kuri sovietmečiu apėmė ir vadovavimo skaitymui teoriją, ji veikia atitinka bibliotekos vartotojų

(skaitytojų) aptarnavimo reikšmę. Tokios plačiai vadovavimo skaitymui metodikoje aptartos skaitytojų ugdymo priemonės kaip masiniai kultūriniai renginiai analizuojami bibliotekinių paslaugų kontekste, pripažįstant, jog skaitymo įgūdžių formavimas yra bibliotekų kultūrinės veiklos dalis (Paliukaitė, 2001; Sidabrienė, 2001). 2006 m. leidinyje „Biblioteka: teorijos ir praktikos pradmenys“ (Biblioteka..., 2006) D. Jaskonienė pateikė tokį bibliotekos vartotojų aptarnavimo apibrėžimą: „<...> veikla, kurią vykdo specialiai tam tikslui sukurti bibliotekos struktūriniai padaliniai, teikiantys bibliografinę ir faktografinę informaciją bei kitas bibliotekines paslaugas, kurios tenkina vartotojų dvasinius, gamybinius, išsimokslinimo ir kitus poreikius, išduodantys dokumentus ar jų kopijas vietoje arba į namus“ (Jaskonienė, 2006, p. 95)⁹⁴. Autorė dėsto tokius bibliotekų vartotojų aptarnavimo principus: diferenciacijos, sistemingumo, pliuralizmo, dialogo, dvigubo poveikio, kraštutinio požiūrio ir vaizdumo (Jaskonienė, 2006, p. 98-101). Dar sovietinėje darbo su skaitytojais tradicijoje minėtos vartotojų (skaitytojų) tipologizacijos ir specializuoto aptarnavimo, nuoseklaus ir sistemingo požiūrio į darbą su skaitytojais bei skaitytojų ugdymo priemonių vaizdumo nuostatos šiame sąrašė papildytos akcentuotomis demokratinio bibliotekų darbo idėjomis. Bibliotekų vartotojų (skaitytojų) laisvė renkantis informacijos šaltinius (nuomonių ir idėjų pliuralizmas) įteisinta svarbiuose LR dokumentuose, reglamentuojančiuose šalies bibliotekų darbą (LR Konstitucija (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992), LR Bibliotekų įstatymas (Lietuvos Respublikos Bibliotekų..., 2004)).

Apibendrinimas

Praktinis skaitymo kultūros ugdymas grįstas bibliotekine darbo su skaitytojais metodika ir vadovavimo skaitymui teorija. Iki 1917 m. Spalio perversmo rusų mokslininkai: N. Rubakinas, L. Chavkina ir kt. padėjo pamatus vėliau išplėtotiems skaitytojų ugdymo metodams. Ši tradicija tęsta N. Krupskajos ir kt., įgaudama ideologinio visuomenės auklėjimo bibliotekų bazėje formą.

Vadovavimo skaitymui teorija įgavo išbaigtą pavidalą sovietinėje bibliotekininkystėje. Nors ši teorija buvo minima dar XIX a. pab. – XX a. pr.

⁹⁴Plg. 1975 m. M. Karpavičienės „darbo su skaitytojais“ aiškinimas: „[...] biblioteka ne vien informuoja apie leidinius, ji ir aprūpina jais skaitytojus, išduodama į namus arba vietoje [...] biblioteka padeda pasirinkti pačią reikalingiausią, skaitytojui naudingiausią medžiagą, ugdo racionalaus skaitymo įgūdžius“ (Karpavičienė, 1975, p. 111). D. Jaskonienės darbo su bibliotekų vartotojais traktuotė akcentuoja vartotojų poreikius, nekonkretizuojant jų turinio ir tenkinimo priemonių. Skaitymas, lektūra keičiami platesnėmis dokumento ar informacijos sąvokomis.

publikacijose kaip intesyvesnė menką išsilavinimą ir mažą skaitymo patirtį turinčių skaitytojų kontrolė (N. Rubakinas, R. Burokas ir kt.).

Brandžiuoju laikotarpiu – 7-ajame – 9-ajame XX a. dešimtmečiuose vadovavimo skaitymui teorija integruota į darbo su bibliotekų skaitytojais metodiką ir imta traktuoti kaip bibliotekos auklėjamosios funkcijos realizacija. Lietuvos bibliotekininkystėje sekta sovietinio mokslo nuostatomis, tačiau laikytasi nuosaukesnės pozicijos. 8-ajame dešimtmetyje, ėmus vystyti lektologijos mokslą, ideologinis poveikis skaitytojui tapo nebe toks reikšmingas, akcentuotas visapusiškas skaitybos pažinimas.

Po 1990 m. bibliotekinėse publikacijose skaitytojo ir bibliotekos ugdomojo santykio transformacijos nebuvo plačiai reflektuotos, tačiau praktikoje ir metodinėse publikacijose akivaizdūs tam tikri reikšmingi pokyčiai, kuriuos galime išreikšti bibliotekininko (ugdytojo) ir skaitytojo (ugdytinio) vaidmenų kaita darbo su bibliotekų vartotojais (skaitytojais) teorijoje:

partneriška ugdomoji sąveika (pvz., A. Samėno samprata) → ugdymas kaip savanoriškai ugdytinio užsakoma paslauga, netiesioginio skaitytojų ugdymo aktualėjimas (pvz., 10-ojo dešimtmečio metodinės publikacijos).

2. 3. Skaitymo kultūros turinio, ugdymo tikslų ir uždavinių samprata

Terminas *skaitymo kultūra* lietuviškame moksle bei praktikoje pradėtas vartoti dar tarybinės okupacijos laikotarpiu. Būtent sovietinė jo traktuotė plačiausiai atskleidžiama tiek Lietuvos, tiek ir kitų Tarybų Sąjungos įtakos sferoje veikusiu tyrinėtojų darbuose. Sovietinės skaitymo kultūros teorijos ir / ar praktinės metodikos kilmę galima sieti su tokiais moksliniais disciplinomis kaip psichologija, logika, filosofija, pedagogika, literatūrologija, biologija, medicina, knygotyra, bibliotekininkystė, informatika ir kt. (Primakovskis, 1969, p. 7). Toks intensyvus tarpdiscipliniškumas sudarė kliūtis daugiau ar mažiau nuoseklios, apibendrintos termino sampratos formavimuisi. Pavieniai tyrinėtojai ar kolektyvai teikė savo *skaitymo kultūros* apibrėžimus, daugeliu atveju sąlygotus konkrečiau, specifinio skaitymo kultūros aspektų tyrimo. Tačiau savotiškas visuotinio, bendrojo, *archi* apibūdinimo ilgesys fiksuojamas daugelyje sovietinio laikotarpio publikacijų, kuriose taip pat akcentuojama būtinybė radikaliai išplėsti *skaitymo kultūros* termino ribas, nepasiduoti iš empirinių skaitymo tyrimų ateinančiam sąvokos fragmentavimui ir specializacijai (Primakovskis, 1969, p. 7-10; Skaitymo kultūra..., 1982, p. 6, 20-21, 68-70, 74-76, 79-80, 83-85). 1997 m. išleistame „Knygotyros enciklopediniame žodyne“ doc. G. Raguotienė ir V. Rimša pateikia tokią termino sampratą: „*skaitymo kultūra* traktuotina kaip kompleksinė, atvira sistema. Paprastai linkstama nurodyti dvi svarbiausias skaitymo kultūros dalis. Vieną dalį sudaro skaitymo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, metodai ir būdai. Kita dalis – teksto ar ženklų suvokimas, interpretavimas.“ (Knygotyra..., 1997, p. 334).

Kalbant apie *skaitymo kultūros*⁹⁵ sąvoką anglosaksiškame (anglakalbiam) Vakarų moksle tenka konstatuoti, jog ji pasirodo epizodiškai ir yra glaudžiai susieta būtent su antruoju – *kultūros* – dėmeniu, t. y. vertinama kaip sociologinis, antropologinis ar etnografinis fenomenas bei žymi žmonių bendruomenių, tam tikros visuomenės dalies skaitymo proceso specifikos dalykus arba vartojama pažodine kultūros skaitymo (tyrimo, analizės ir pan.) samprata.

⁹⁵Culture of reading; reading culture.

Lietuvos ir sovietiniame moksle⁹⁶ aptinkamos *skaitymo kultūros* termino interpretacijos gali būti dėstomos dviem lygmenimis:

1) tiesioginiai termino turinio bei jo aspektų aiškinimai,

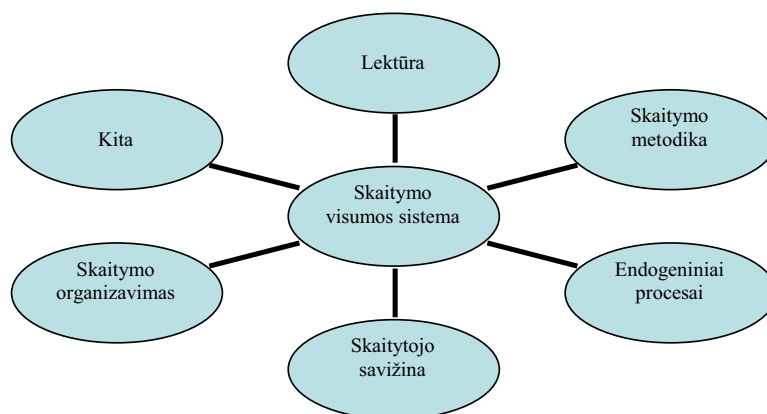
2) netiesioginiai skaitymo kultūros sąvokos ar jos sudėtinių elementų vartojimo atvejai (žr. p. 80), atitinkantys pirmosios grupės šaltiniuose nurodytą reikšmę.

1) Aktyviausiai aptariamuoju laikotarpiu *skaitymo kultūros* terminą Lietuvoje vartojo ir propagavo A. Kancleris, V. Rimša, doc. G. Raguotienė. Lietuvos mokslininkų ir praktikų iniciatyva Lietuvoje buvo dukart (1982, 1987 m.) surengtos respublikinės skaitymo kultūros konferencijos ir paskelbtos jų pranešimų tezės. Pagrindiniame profesiniame Lietuvos periodiniame leidinyje „Bibliotekų darbas“, skirtame bibliotekininkams, publikacijos apie įvairius skaitymo kultūros klausimus skelbtos 1964-1988 m.m. laikotarpiu. 1981 m. gruodžio 22 d. nutarimu Lietuvos TSR Kultūros ministerijos kolegija priėmė nutarimą „Dėl skaitymo kultūros ugdymo sistemos respublikos valstybinėse masinėse bibliotekose tobulinimo“. Šis dokumentas paskatino aukščiau minėtų konferencijų organizavimą bei 1987 m. išleisto „Visuomenės skaitymo kultūros ugdymo dvimečio“ (Visuomenės skaitymo..., 1987) parengimą. Skaitymo kultūros kursas dėstytas ir vadinamuosiuose liaudies universitetuose, kurių veiklos funkcija buvo įvairių sričių specialistų profesinės kvalifikacijos kėlimas. Šio dalyko programos (Kancleris, 1983; Kancleris, 1987; Kancleris, 1990) rengėjas buvo A. Kancleris.

1982 m. respublikinėje skaitymo kultūros konferencijoje nagrinėtos teorinės ir metodologinės skaitymo kultūros problemos leidžia charakterizuoti ir tuo metu vyravusios *skaitymo kultūros* sąvokos turinį. A. Kancleris skaitymo kultūrą vertina „*kaip individo (asmeninė) arba visuomenės (tautos, valstybės, regiono ir t. t.) skaitymo visumos (sistemas)*“ tobulumą (Kancleris, 1981, p. 6). Remiantis autoriaus pozicija⁹⁷, galima sudaryti tokį skaitymo sistemos modelį:

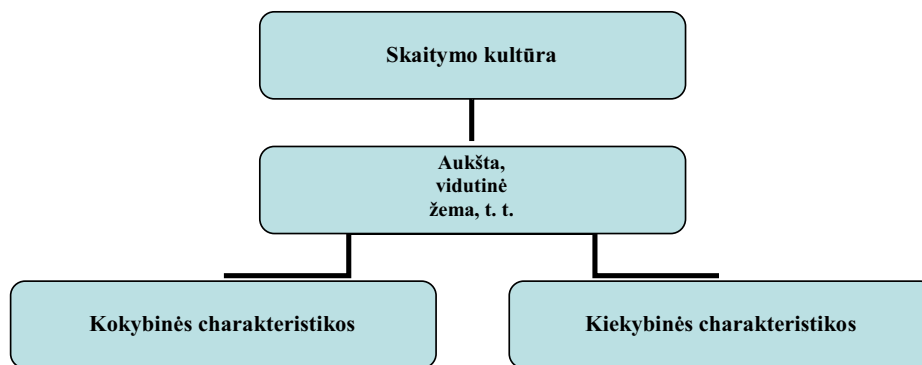
⁹⁶ „Sovietiniu mokslu“ laikytini buvusios Tarybų Sąjungos teritorijoje 1945-1990 m. dirbusių mokslininkų ir praktikų veiklos rezultatų visuma.

⁹⁷ Detaliau A. Kanclerio skaitymo kultūros teorija išaiškinta jo parengtose kurso dėstymo programose.

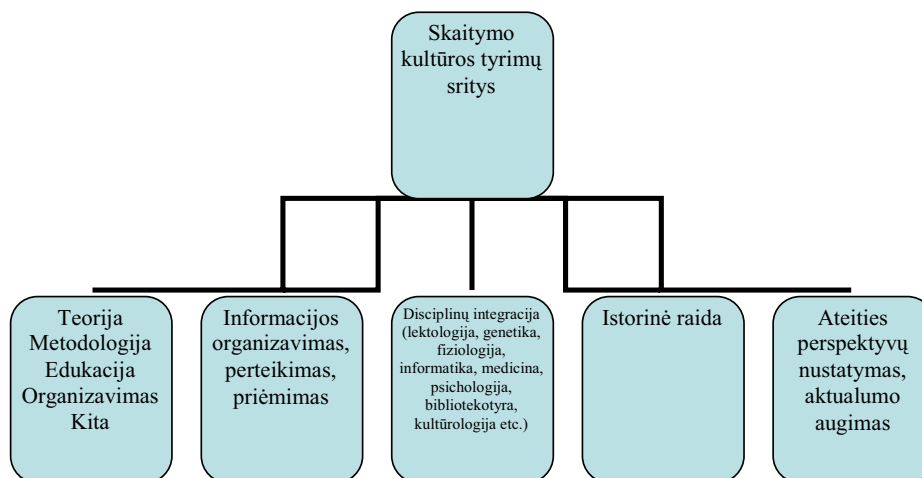
10 pav. Skaitymo visumos sistema (pagal A. Kanclerį).

Lektūros elementas apima įvairias rašytinio teksto savybes (turinį, žanrą, formą ir kt.). Skaitymo metodikoje A. Kancleris išskiria emocinaliojo ir racionaliojo skaitymo galimybes. Endogeniniai skaitymo procesai susiję su psichofiziologine santykio su informacija puse (percepcija, mnemika ir pan.). Skaitymo veiklos planavimas, strategijos formavimas arba, autoriaus žodžiais tariant, organizavimas vykdomas retrospektyviai, perspektyviai ir / ar einamuoju momentu (Kancleris, 1982, p. 6). Šios skaitymo sistemos (jos sudedamųjų komponentų) tobulumas graduojamas lygiais ir išreiškiamas kiekybiniais, kokybiniais vienetais:

11 pav. Skaitymo kultūros įvertinimo lygiai (pagal A. Kanclerį).

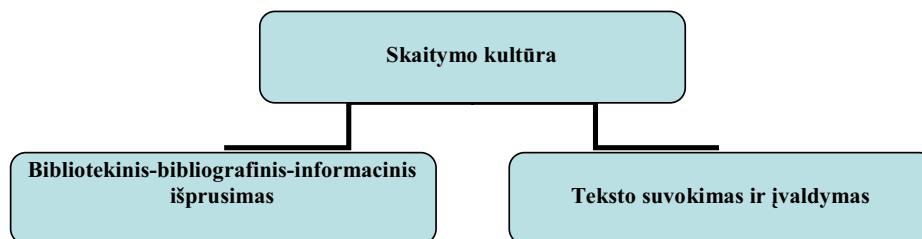
A. Kancleris „kultūros“ aspekto atsiradimą šioje skaitymo visumos sistemoje fiksuoja jos kokybinio ir / ar kiekybinio įvertinimo momentu (Kancleris, 1982, p. 6). Be sąvokos turinio apibrėžimo, tyrinėtojas nužymi galimas fenomenų analizės kryptis, kurias galima išskleisti tokioje skaitymo kultūros pažinimo struktūroje:

12 pav. Skaitymo kultūros tyrimų sritys (pagal A. Kanclerį).

Autorius taip pat nurodo giminiškus skaitymo kultūrai reiškinius: bibliografinę, informacinę, materialinę ir dvasinę asmenybės bei visuomenės kultūrą (Kancleris, 1982, p. 6-7).

Doc. G. Raguotienės skaitymo kultūros turinio interpretavimas pagrįstas orientacija į du sudedamuosius fenomeno komponentus – skaitymą ir kultūrą. Skaitymo kultūra mokslininkės pozicionuojama kaip bendrosios kultūros dalis, kurią sudaro „dvi tarpusavyje susijusios, specifinės elementų grupės ar sistemos“ (Raguotienė, 1982, p. 21):

13 pav. Skaitymo kultūros struktūra (pagal G. Raguotienę).

Žvelgiant į tyrinėtojos nužymėtą abiejų skaitymo kultūros posistemų prasminį lauką, „bibliotekinis-bibliografinis-informacinis išprusimas“ gali būti aiškinamas kaip praktiniai darbo su knyga (tekstu) įgūdžiai, jų formavimas, o teksto suvokimo posistemėje veiktų ir bendrieji santykio su informacija (priėmimas, suvokimas, apdorojimas, taikymas ir pan.) dėsniai, ir specifiniai dalykai, atsirandantys iš estetinės, meninės, emocinės teksto prigimties. Būtent teksto suvokimo ir įvaldymo

posistemė skaitymo kultūros fenomeno struktūroje, pasak G. Raguotienės, užimtą svarbesnę poziciją (Raguotienė, 1982, p. 21).

J. Vooglaid supratimu, skaitymo kultūra yra dvipoliariška fenomeno ir proceso integracija, kur, viena vertus, patį fenomeną charakterizuoja visuomenės išsivystymo lygis, bendroji kultūros ir ją reprezentuojančių vertybių situacija, visuomenės gebėjimas dalyvauti kultūros procesuose, švietimo sistemos padėtis bei įvairūs socialiniai subjektai, o skaitymo kultūros kaip proceso prigimtis atsiskleidžia per nuoseklia, vienas kitam įtaką darančią įvykių eigą (Vooglaid, 1982).

G. Raguotienės ir J. Vooglaid akcentuojamas *kultūros* dėmens reikšmingumas sąvokoje *skaitymo kultūra* platesnę interpretaciją ir teorinį pagrindimą įgauna I. Kopso pranešime. Čia remiamasi M. S. Kagano sudaryta struktūrine bendrosios kultūros vizija, kurioje išskiriami trys sluoksniai: materialinė, dvasinė ir meninė kultūros. I. Kopso manymu, skaitymas patenka į meninės kultūros lauką kaip dvasinio individo ir visuomenės gyvenimo forma, kuri realizuojama materialiu įrankiu (knyga) ir jo turiniu (meniniu tekstu). Pritaikant jau minėto M. S. Kagano išaiškintus meninės kultūros matavimo aspektus, skaitymo kultūrą galima charakterizuoti morfologiškai, metodologiškai ir instituciniu-organizaciniu atžvilgiu (Kopso, 1982). Šio disertacinio tyrimo uždaviniams aktualesnis metodologinis skaitymo kultūros vertinimas. I. Kopso, apeliuodamas į M. S. Kagano išsakytas mintis, pagrindiniais skaitymo (kultūros) metodais laikytų skaitomų tekstų dekodavimo būdus, kurie taikomi priklausomai nuo sociume vyraujančio (meninio) stiliaus. Teksto dekodavimo metodo ir stiliaus sąveika tampa esminiu faktoriumi tiriant skaitymą, o iš skaitymo (kultūros) tyrinėtojo reikalauja meninės kompetencijos ir menotyrinių žinių (Kopso, 1982, p. 76). Panašios pozicijos laikosi ir S. Rapoport: „*skaitymo kultūra – vertybinė kategorija, fiksuojanti žmogaus skonio literatūriniam ar kitiems tekstams formavimąsi, kurių aukštas kultūrinis prestižas patvirtinamas ekspertų (t. y. literatūrologų, kritikų, teoretikų)*“ (Rapoport, 1982, p. 82). K. Mialberg sieja skaitymo kultūrą su knygine kultūra, tiesiogiai neįvardinant pastarojo fenomeno. Pranešėjo nuomone, individo ir visuomenės santykių su knyga įvairovė yra kultūros nešėja (Mialberg, 1982). S. Sardyko nuomonė paranki analizuojant antrosios skaitymo kultūros studijų grupės medžiagą, kadangi autorius, apžvelgdamas sovietinę fenomeno vertinimo patirtį, orientuojasi į praktinę skaitymo kultūros pusę (literatūros pasirinkimo kultūra, literatūros priėmimo kultūra, informacijos įsavinimo ir

panaudojimo kultūra) ir aktualizuoja „darbo su knyga“ bei „skaitytojo veiklos“ teorijas (Sardyko, 1982), kurios didžia dalimi grindžiamos racionaliojo / greitojo / efektyviojo ir pan. skaitymo metodikomis.

Antrojoje skaitymo kultūros konferencijoje 1987 m. prie skaitymo kultūros sampratos, jos tyrimų metodologijos nebuvo grįžta. Šiuo klausimu tebuvo išsakytas jau įvade cituotas V. Rimšos apgailestavimas dėl tyrimų stygiaus šioje srityje (Antroji respublikinė..., 1987).

1982 m. A. Kanclerio parengta skaitymo kultūros kurso liaudies universitetams programa gali padėti susumuoti reiškinių teorinio ir metodologinio vertinimo patirtį tiek šio autoriaus tyrinėjimų, tiek ir Lietuvos mokslo sovietiniu laikotarpiu kontekste. Lyginant su kitais mokslininkais, A. Kancleris nuosekliausiai ir palyginti išsamiausiai pademonstravo skaitymo kultūros struktūrinę sandarą. Ypač tai akivaizdu A. Kanclerio sudarytose skaitymo kultūros dėstymo programose⁹⁸. Kadangi šios mokymo medžiagos adresatas buvo bibliotekininkai, dirbę vadovavimo skaitymui ar tiesiog skaitytojų aptarnavimo srityse, čia suformuotas požiūris į skaitymo kultūrą turi labiau išplėtotą metodinę ir organizacinę kryptį. A. Kancleris orientuojasi į būtiniausių žinių ir įgūdžių, reikalingų skaitytojui išdėstymą, t. y. duomenys apie spaudinį kaip informacijos šaltinį (žanrai, turinys, forma, rašto ir spaudos istorija), skaitytojo kaip informacijos vartotojo analizę (skaitymo informacinis modelis, biofizinis skaitymo aspektas, informaciniai poreikiai), skaitymo technika (skaitymo efektyvinimas, ydų diagnostika, skaitymo būdų tipologija), dviejų opozicinių skaitymo strategijų – emocinio ir racionaliojo – aiškinimas, skaitymo sistemos struktūrinių elementų nagrinėjimas bei skaitymo autoorganizavimo aptarimas (Kancleris, 1983, p. 11-13). Būtent tokių klausimų pasirinkimas atitinka dvi aukščiau pateiktas A. Kanclerio skaitymo kultūros tyrimų kryptis (žr. 12 pav.): a) teoriją, edukaciją ir organizavimą bei b) informacijos organizavimą, perteikimą, priėmimą. Skaitymo kultūros kurso turinys iš esmės visiškai atspindi A. Kanclerio išskirtus skaitymo visumos sistemos elementus (žr. 10 pav.), t. y. lektūros kaip skaitymo šaltinio, skaitymo metodikos, endogeninių aspektų, skaitytojo saviugdą, autoorganizacijos ir pan. problemas.

Analogiškos metodinės rekomendacijos bibliotekininkams, tobulinantiems savo skaitymo kultūros įgūdžius ar užsiimantiems bibliotekų skaitytojų ugdymu,

⁹⁸Toliau detaliau analizuojama pirmasis programos leidimas: (Kancleris, 1983).

buvo leidžiamos ir kituose buvusios Sovietų Sąjungos regionuose. Vienas iš tipinių pavyzdžių N. Medvedevos ir T. Chodukinos parengta metodinė rekomendacinė priemonė (Formirovanije..., 1978), kurioje taip pat skaitymo kultūros praktinių įgūdžių formavimas ir diegimas pristatomas kaip vienas reikšmingesnių bibliotekinio-bibliografinio skaitytojų udgymo tikslų. Leidinyje kalbama lektūros pasirinkimo, įvairių tipų ir žanrų leidinių skaitymo strategijos klausimais. Išsamesnė medžiaga apie skaitymo kultūros sampratą sovietiniame nelietuviškame moksle aptinkama kituose metodiniuose leidiniuose, adresuotuose jau plačiajai auditorijai (jaunimui, moksleiviams, studijuojantiems, besidomintiems efektyvaus skaitymo metodika etc.). Galima paminėti kelias tokio tipo knygas: M. Gubanovos „Jaunesniojo amžiaus moksleivių skaitymo kultūros auklėjimas“ (1968) (Gubanova, 1968), A. Primakovskio „Apie skaitymo kultūrą“ (1969) (Primakovskis, 1969), M. Smorodinskajos ir J. Markovos „Apie skaitymo kultūrą“ (1984) (Smorodinskaja, Markova, 1984). Leidinių turinys atspindi poreikį tobulinti įvairių skaitytojų grupių skaitymo įgūdžius. Skaitymo kultūros turinys čia suprantamas gana panašiai. M. Gubanova, remdamasi sovietinės pedagogikos ir bibliotekininkystės nurodytais jaunesniojo amžiaus vaikų skaitymo kultūros ugdymo tikslais, daugiausiai dėmesio skiria sąmoningo ir savarankiško santykio su knyga, skaitymo bei lektūros pasirinkimo lavinimui. Šios žinios apima būtiniausią bibliotekinę-bibliografinę informaciją, skaitymo higienos, knygos sociologijos, teksto suvokimo, bendrojo raštingumo ir pan. Dalykus (Gubanova, 1968, p. 6). „Kultūros“ aspektas tokioje koncepcijoje reikštų kokybines „skaitytojo-knygos“ sąveikos charakteristikas ir atitiktų A. Kanclerio bei G. Raguotienės skaitymo kultūros vertinimo bei turinio sampratas (žr. 12 ir 13 pav.). Skaitymo kultūros kaip visų pirma savarankiško, efektyvaus ir rezultatyvaus skaitymo, tenkinančio įvairiapusių individo ir visuomenės poreikius idėja plėtojama A. Primakovskio leidinyje. Kaip nurodoma paantraštėje, autorius nagrinėja skaitymo technikos problemas mokslinės protinio darbo organizacijos kontekste. Teminiu atžvilgiu darbe nagrinėjami bibliotekinių-bibliografinių įgūdžių, skaitymo higienos, skaitymo technikos, skaitymo proceso efektyvumo, atminties lavinimo, informacijos priėmimo ir sisteminimo problemos. M. Smorodinskajos ir J. Markovos darbas, orientuotas į plačiąją skaitytojų auditoriją, atkartoja tą patį aktualių skaitymo kultūros klausimų ratą, kurį aiškindamas skaitymo visumos sandarą atskleidė A. Kancleris (žr. 10 pav.).

Žvelgiant retrospektyviai į Lietuvos bibliotekininkų profesinėje spaudoje pasirodžiusias publikacijas skaitymo kultūros tema, galima išskirti šias termino sampratos ir vartojimo tendencijas⁹⁹:

- skaitymo sąmoningumas, savarankiškumas (Skaitymo kultūrai..., 1964; Čiužienė, 1979);
- bibliotekiniai-bibliografiniai įgūdžiai, gebėjimas naudotis bibliotekiniais ištekliais (Jusaitienė, 1982; Vakulskienė, 1984; Vakulskienė, 1985).

2) netiesioginiai skaitymo kultūros sąvokos ar jos sudėtinių elementų vartojimo atvejai (žr. p. 74). Skaitymo kultūros įgūdžių, kurie fiksuojami pirmosios grupės šaltiniuose, ugdymui skirtų darbų Lietuvoje buvo paskelbta ne itin daug. Dalis jų yra metodikos leidinių vertimai iš rusų kalbos¹⁰⁰. Tokio pobūdžio darbuose terminas „skaitymo kultūra“ nėra vartojamas arba minimas tik epizodiškai, nesuteikiant jam didesnio reikšminio svorio. Skaitymo kultūros praktinių įgūdžių formavimo metodikos tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse klasifikuotos pagal įvairius kriterijus: skaitytojų amžiaus tarpsnius, išsilavinimo ar skaitymo praktikos lygį, skaitomos lektūros tipus ir žanrus etc. Gausią šio tipo leidinių grupę sudaro racionalaus (efektyvaus / greito / dinamiško ir pan.) skaitymo įgūdžių diegimo metodikos. Atsižvelgiant į numanomos auditorijos amžiaus laikotarpį, galima išskirti šiuos metodinius skaitymo darbus:

a) Vaikai ir paaugliai (8–14 m.). 1968 metų leidinio „Bibliotekinių-bibliografinių žinių propaganda I–VIII klasių moksleiviams“ antraštėje nurodoma veikla vadinama „skaitymo kultūros ugdymo sudėtinė dalimi ir pradiniu jos etapu“ (Bibliotekinių-bibliografinių..., 1968, p. 6). Autoriai susiaurina siūlomų metodinių rekomendacijų turinį į tris svarbiausius klausimus: knygos ir bibliotekos reikšmės apibrėžimas, savarankiška lektūros atranka ir darbas su knyga. 1979 m. Lietuvoje pasirodžiusiame verstiniame metodiniame darbe „Bibliografinės žinias – moksleiviams: metodikos pagrindai darbui su IV-VIII klasės moksleiviais“ (Bibliografinės žinias..., 1979) kalbėta apie būdus perduoti bibliotekines-bibliografines žinias jaunesniojo mokyklinio amžiaus skaitytojams. Įžanginiame skyriuje autorių išskiriami gebėjimai, kuriuos siekiama suformuoti bibliografinio vaikų lavinimo eigoje: elgesio su knyga ir skaitymo higienos taisyklių laikymasis, knygos informacinės sistemos pažinimas, mokėjimas naudotis bibliografinėmis – informacinėmis leidinių paieškos

⁹⁹Palyginimui žr. 12 ir 13 pav. – dvi skaitymo kultūros sistemos pagal G. Raguotienę.

¹⁰⁰Pvz., (Bibliotekinių-bibliografinių..., 1968; Bibliografinės žinias..., 1979).

priemonėmis, darbas su įvairių tipų lektūra (mokslo populiarinimo, kritine, informaciniais leidiniais, periodika etc.), savarankiškas bibliotekinių bibliografinių mokėjimų taikymas, aktyvaus skaitytojo pozicijos užėmimas (Bibliografinės žinias..., 1979, p. 4-5). Kaip matyti tolesniuose bibliotekinių-bibliografinių pamokų planuose, šios kompetencijos rekomenduojamos perteikti naudojant ir knygos kultūros (ilustracijų, knygų apipavidalinimo analizę), knygos, bibliotekų istorijos, knygos ir literatūros propagandos žinias (Bibliografinės žinias..., 1979, p. 7, 11, 14-17, 40-54).

1983 m. doc. G. Raguotienė paskelbė originaliąją vaikų skaitymo kultūros įgūdžiams formuoti skirtą metodinę knygą „Baltos lankos, juodos avys“ (Raguotienė, 1983). Nors leidinio kalba artimesnė beletristiniam stiliui, autorė daugiaspektiškai nagrinėja esminių skaitymo kultūros įgūdžių klausimus: skaitymo funkcijos, tikslai, skaitymo psichologija ir fiziologija, knygos informacinė sistema, skaitymo technika, skaitymo būdai ir strategijos, bibliotekinis-bibliografinis-informacinis išprusimas ir t. t.

b) Jaunimas (15–30 m.). Pastarojo amžiaus tarpsnio skaitytojams rengti skaitymo kultūros metodiniai leidiniai, skirtingai nuo vaikams skirtų darbų, išsiskiria kryptingu skaitymo kaip esminės savišvietos prielaidos tvirtinimu. Vyresniųjų klasių moksleiviai, studijuojantys aukštosiose mokyklose ar dirbantys jauni asmenys buvo supažindinami su savarankiško informacijos įsavinimo skaitymo būdu technika. Savišvietos skatinimo judėjimas turi nemenką pedagoginį-metodinį pagrindimą. Klasikiniais šios temos darbais laikomi N. Rubakino leidiniai ir publikacijos periodikoje, skelbti XIX a. pab. - XX a. pr. Lietuvių kalba buvo išleistos tik dvi N. Rubakino knygos „Kam ir kaip reikia skaityti knygos“ (Rubakinas, 1925) bei „Kaip savarankiškai lavintis“ (Rubakinas, 1965). Nors vienas pirmųjų skaitymo kultūros edukologų metodininkų nevartojo sąvokos „skaitymo kultūra“, jo parengtuose leidiniuose kalbama tipiniais XX a. II pusės šios tematikos darbų klausimais. Tai būtų skaitymo psichologija¹⁰¹, skaitymo technika, bibliotekinis-bibliografinis raštingumas, skirtingų žanrų lektūros skaitymo ypatumai etc.

1982 m. L. Nikolajevos paskelbtame antrajame papildytame darbo „Mokykis būti skaitytoju“ leidime (Nikolajeva, 1982) pateikiamos aktualiausios vyresniųjų klasių moksleiviams ir jaunimui skaitymo bei darbo su knyga temos, taip pat akcentuojama savišvietos funkcija skaitymo procese. Be šio skaitymo kultūros

¹⁰¹Reikšmingiausias N. Rubakino mokslinės veiklos rezultatas – bibliopsichologijos teorijos sukūrimas.

aspekto, nemaža dalis studijuojantiems ar dirbantiems aktyvų protinį darbą skaitytojams skirtų darbų buvo:

c) *racionaliojo skaitymo metodikos*. Šios tematikos leidinys lietuvių kalba parengtas A. Kanclerio 1974 m. (Kancleris, 1974) Kiti paminėtini darbai, išleisti Sovietų Sąjungoje: G. Gecovo „Darbas su knyga“ („*Работа с книгой*“, 1984) (Gecovas, 1984), O. Andrejevo ir L. Chromovo „Greitojo skaitymo technika“ („*Техника быстрого чтения*“, 1987) (Andrejevas, Chromovas, 1987). Racionalusis skaitymas šių autorių suprantamas kaip optimalus skaitymo greičio, efektyvaus informacijos įsavinimo ir skaitymui skiriamo laiko santykis. Greitojo skaitymo technika čia nėra esminis akcentas. Skaitymo proceso kiekybinis ir kokybinis rezultatyvumas siejamas su skaitančiojo gebėjimu sisteminti informaciją, orientavimusi knygos informacinėje sistemoje, bibliografinių-bibliotekinių įgūdžių taikymu ir pan. Galima teigti, jog sovietinėje racionalaus skaitymo metodikoje daugiausiai nagrinėjami tradiciniai skaitymo kultūros įgūdžiai, kurie buvo minimi aukščiau analizuotuose leidiniuose. Tuo tarpu greitojo skaitymo technika vertinta kaip savotiška skaitymo proceso strategija, kurios metodai plačiai žinoti ne tik sovietiniame, bet ir pasauliniame moksle. Greitojo skaitymo tyrimai anksčiausiai pradėti JAV po II pasaulinio karo. Dinamiško skaitymo metodikos kūrėja pedagogė Evelyn Wood suformulavo pamatinius skaitymo greičio didinimo faktorius (vertikali akių judėjimo trajektorija, žodžių grupių bei progresyvusis skaitymas) (Kancleris, 1974, p. 11-12; Andrejevas, Gecovas, 1987, p. 20-21). Šie pagrindiniai principai kartojami su nuoseklia įgūdžių lavinimo ir interdisciplininių (psichologijos, psichofiziologijos, lingvistikos, informologijos etc.) išvalgų taikymo nuostata ir jau minėtame O. Andrejevo ir L. Chromovo darbe.

Žvelgiant į sovietmečiu paplitusią skaitymo kultūros turinio sistemą, greitojo ir racionaliojo skaitymo tyrimai išsilietę į informacijos organizavimo, perteikimo, priėmimo studijų kryptį (žr. 12 pav.). Tokia tendencija akivaizdi 1977 m. A. Kanclerio parengtame mokslo populiarinimo leidinyje „Žmogus – informacijos vartotojas“ (Kancleris, 1977), kur skaitymas pristatomas kaip vienas pagrindinių informacijos vartojimo kultūros elementų. Be skaitymo kaip informacijos įsavinimo proceso analizės, autorius išdėstė ir asmeninės skaitymo sistemos formavimo principus, kuriais iš esmės išreiškiama savarankiško skaitymo kultūros lavinimo svarba („*vidiniu poreikiu, išsivymontu būtinumu nuolat kelti asmeninę skaitymo*

kultūrą“, remtis „mokslo laimėjimais bei racionaliomis rekomendacijomis, nuolatine savistaba, autotrenažu ir blaiviu savo skaitymo sistemos vertinimu“) (Kancleris, 1977, p. 105).

Apibendrinant šio poskyrio medžiagą, galima teigti, jog skaitymo kultūros terminas sovietiniame moksle vartotas nepakankamai plačiai. Pats fenomenas daugiausiai nagrinėtas ir bandytas apibrėžti bibliotekininkystės, knygotyros ir gretimų sričių specialistų publikacijose.

Lietuvos tyrinėtojai buvo paskelbę keletą skaitymo kultūros interpretacijų, tačiau šios publikacijos neturi pakankamo mokslinio pagrindimo ir argumentacijos (mokslinių monografijų ar publikacijos mokslinėje periodikoje neaptikta). Pagrindinis skaitymo kultūros tematiką atitikusių leidinių srautas skiriamas praktinių skaitymo įgūdžių formavimui. Atskiromis metodinėmis kryptimis laikytinos bibliotekinių-bibliografinių įgūdžių diegimo, racionaliojo ir greitojo skaitymo teorijos.

3. Skaitymo kultūros ugdymas Lietuvos viešosiose bibliotekose

3. 1. Ekspertinė apklausa: lyginamasis 1984 m. ir 2009 m. tyrimas

Šiame skyriuje pateikiami duomenys apie praktinio tyrimo, skirto darbo teorinių uždavinių papildymui ir hipotezės testavimui, metodologinis pagrindimas, vykdymo eigos ir rezultatų analizė. Empirinio tyrimo metodologiniu orientyru pasirinkta 1984 m. LTSR Mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto atlikta viešųjų ir masinių bibliotekų darbuotojų apklausa pagal „Masinės bibliotekos darbuotojo anketą“, įėjusi į platesnį, kompleksinį šalies knygos sistemos funkcionavimo tyrimą „Knygų leidyba - bibliotekų komplektavimas – skaitymas“ (Filosofijos, sociologijos..., 1985; Masinių bibliotekų..., 1985; Ūkiskaitinio darbo..., 1985) (vykdytojai: V. Gaidys (vadovas), S. Rapoportas, R. Muksinovas). Minėtos anketinės apklausos rezultatai lyginami su 2009 m. analogiškais sąlygomis gautais rezultatais.

Šios disertacinio darbo dalies paskirtis – parodyti praktinės skaitymo kultūros ugdymo raiškos tendencijas Lietuvos bibliotekininkystės teorinės ir metodinės raidos kontekste.

3. 1. 1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti bibliotekininkų, tiesiogiai aptarnaujančių skaitytojus Lietuvos viešosiose bibliotekose, darbo skaitymo kultūros ugdymo srityje raidą 25 metų laikotarpiu.

Tyrimo objektas: skaitytojų skaitymo kultūros ugdymo tikslai, uždaviniai, priemonės ir jų santykis su atskiro bibliotekininko interesais, individualiomis profesinėmis ir asmeninėmis savybėmis, materialinėmis-techninėmis bibliotekų galimybėmis 1984 m. ir 2009 m. ekspertų atsakymuose.

Tyrimo uždaviniai:

- a) išskirti ir palyginti dažniausiai praktikuojamus skaitymo kultūros ugdymo metodus 1984 m. ir 2009 m. (individualus ugdomasis darbas, konsultavimas, netiesioginis ugdymas pasitelkus kultūrinius renginius, bibliografinį aparatą, skaitytojų interesų tyrimų vykdymas, skaitymo kultūros rodiklių žinojimas ir atpažinimas);

- b) ištirti ir palyginti skaitytojų poreikių tenkinimo galimybes 1984 m. ir 2009 m. (bibliotekos fondo dydis, finansavimas, paklausių leidinių įsigijimas, bibliotekos fondų apsauga);
- c) nustatyti ir palyginti reikšmingų skaitybai materialinių ir techninių sąlygų kokybę 1984 m. ir 2009 m. (bibliotekų pastatų išorės ir vidaus kokybė, būtiniausias skaitytojų aptarnavimo priemonės – baldai, bibliotekinės techninės priemonės);
- d) įvertinti ir palyginti bibliotekininkų profesines orientacijas, aktualias skaitytojų ugdymui 1984 m. ir 2009 m. (santykis su profesija, bendras pasitenkinimas darbo sąlygomis, darbo kokybinių rodiklių apibrėžimas);
- e) diagnozuoti ir palyginti bibliotekininkų profesinės kultūros lygį 1984 ir 2009 m. (santykis su aptarnaujamais skaitytojais, naudojimasis skaitytojų aptarnavimo metodinėmis priemonėmis, aptarnavimo kokybės samprata, aptarnavimo kiekybinių rodiklių vertinimas, darbuotojų išsilavinimo lygis, darbo patirties trukmė, bibliotekininko kultūriniai interesai – lektūros išmanymas ir pan.)

Tyrimo hipotezės:

- šiuolaikinis skaitytojų aptarnavimas Lietuvos viešosiose bibliotekose iš esmės neturi metodinių skirtumų lyginant su sovietinio laikotarpio situacija. Šios prielaidos argumentai:
 - reikšminga bibliotekinės bendruomenės dalis turi didesnę nei 20 metų stažą ir jų profesinėms kompetencijoms nemažą įtaką padarė sovietinė bibliotekinio darbo su skaitytojais metodika;
 - 1990–2009 m. laikotarpio teorinis ir metodinis įdirbis bibliotekiniame skaitymo kultūros ugdyme nėra įgavęs specifinių bruožų, nepasižymi novatoriškumu ir profesiniu vertybiniu aspektu daro silpną įtaką praktinei bibliotekininkystei.
- Remiantis disertacinio darbo teorinių uždavinių rezultatais, manoma, jog galima išskirti lietuviškąją bibliotekinę skaitymo kultūros teoriją ir metodiką, kurios tolygus ir nuoseklus formavimasis fiksuojamas per visą XX a. laikotarpį. Šios lietuviškosios metodikos praktinė raiška akivaizdi šiuolaikiniame viešųjų bibliotekų vykdomame skaitančiųjų vartotojų aptarnavime.
- Šiuolaikinė skaitymo kultūros ugdymo veikla Lietuvos bibliotekose vykdoma palankesnėmis materialinėmis-techninėmis sąlygomis. Darbuotojų profesinių vertybių evoliucija (informacijos laisvė, bibliotekos kaip viešojo gėrio traktavimas, bibliotekos informacinių išteklių visuotinis prieinamumas) taip pat

vertintina kaip svarbus sėkmingo edukacinio veikimo visuomenės atžvilgiu pasikeitimas.

Tyrimo metodai: ekspertų nuomonių tyrimas vykdytas *istoriniu lyginamuoju* būdu, gretinant 1984 m. ir 2009 m. anketinės ekspertų apklausos duomenis. Naudojamas maksimaliai tapatus klausimynas, išlaikomas apklausos dalyvių proporcingumas, geografinis pasiskirstymas. *Turinio analizės* metodu nagrinėti atvirieji respondentų atsakymai, generuojant dažniausiai pasitaikančius atsakymų variantus (pagal reikšmių referentinių laukų sutapimą). Turinio analizės metodas taikytas aprašomąja forma, nesiekiant kokybinių verčių nustatymų. 1984 m. tyrime buvo svarbi įvairiapusė ekspertų nuomonių raiška, tad lyginamojoje analizėje panaudota tipizuota atsakymų forma (Masinių bibliotekų..., 1985, p. 5).

Tyrimo instrumentarijus: ekspertų apklausa atlikta anketos pagrindu. Kadangi vienas iš apklausos uždavinių buvo palyginti 1984 ir 2009 m. ekspertų nuomonės rezultatus, panaudota pirminio tyrimo anketa. Turint omenyje, jog 1984 m. apklausos tikslai ir tiriamoji orientacija skyrėsi nuo aptariamojo tyrimo mokslinės programos, atsisakyta kai kurių anketos klausimų kaip neaktualių¹⁰². Informacijos rinkimo ir rezultatų apdorojimo racionalumo sumetimais daugumas klausimų buvo performuluoti į pusiau uždarus, pasiūlant ekspertams pasirinkimą iš kelių galimų atsakymo variantų ir paliekant galimybę teikti savo atsakymą. Siūlomieji atsakymų variantai buvo generuoti turinio analizės būdu apdorojant 1984 m. ekspertų atsakymus į atvirus klausimus bei suteikiant jiems tyrimui aktualų prasminį atspalvį. Tokiu būdu racionalizuotas apklausos rezultatų apdorojimas ir sudaryta galimybė palyginti pakankamai netolygiai suformuluotus 1984 m. respondentų atsakymus į atvirus klausimus su 2009 m. respondentų nuomonėmis. Į 2009 m. anketą buvo įtraukta keletas naujų klausimų, kurie leido pagilinti disertaciniame tyrime nagrinėjamus reiškinius (žr. 1984 ir 2009 m. klausimynų¹⁰³ sugretinimo schemą (priedas Nr.1), kuri leidžia detaliau pasekti, kaip buvo koreguotas tyrimo instrumentas).

¹⁰²Pvz., 8. Ar girdėjote - iš praktikos – kad kai kuriose bibliotekose dirbtinai padidina bibliotekų veiklos rodiklius (skaitytojų skaičių, knygų išdavimą ir t.t)?; 9. Jei – girdėjote, pasakykite, prašome, kodėl taip būna, t.y. kokios aplinkybės priverčia darbuotojus pagražinti rodiklius? 10. Ką, Jūsų manymu, reikėtų daryti, kad to nebūtų? 20. O jei būtų reikiamai lėšų, ar už jas įstengtumėte nupirkti bibliotekai reikalingų knygų? 25. Ar norėtumėte, kad Jūsų vaikai būtų bibliotekininkais? 26. O kodėl? 27. Ar norėtumėte, kad Jūsų sūnaus (dukros) žmona (vyras) būtų bibliotekos darbuotoju? 46. Šeimyninė padėtis. 47. Ar turite nepilnamečių vaikų? 48. Buto sąlygos.

¹⁰³Abejų anketų tekstai pateikti prieduose 1 ir 2.

Apklauso respondentų auditorija: tyrimo respondentų auditorija nustatyta atsižvelgiant į 1984 m. apklaustų viešųjų ir masinių bibliotekų darbuotojų geografinį pasiskirstymą. Pasirinktos 11 Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybės (Biržų, Skuodo, Ukmergės, Telšių, Šilutės, Mažeikių, Kretingos, Pakruojo, Vilniaus, Zarasų ir Marijampolės) bei trys didieji miestai (Vilnius, Kaunas, Klaipėda).

Respondentų atranka: ekspertų anketinėje apklausoje atsitiktinės atrankos būdu, generuojant atsitiktinius skaičius, priskirtus viešųjų bibliotekų darbuotojams (bibliotekininkams, vyresniesiems bibliotekininkams, filialų ir skaitytojų aptarnavimo skyrių vedėjams) pasirinktas tas pats respondentų grupės dydis – 60 – kaip ir pirmosios apklauso atveju.

Apklauso techninės priemonės: anketų platinimui buvo panaudota elektroninė sociologinių apklauso sistema „Publika“¹⁰⁴. Nuorodos su kvietimais dalyvauti ekspertinėje apklausoje buvo siunčiamos elektroniniu paštu bibliotekininkų elektroniniais adresais. Gauti apklauso duomenys buvo automatiškai apdorojami pasitelkus naudotą sociologinių apklauso sistemą ir Microsoft Excell programą.

Pilotinio tyrimo rezultatai: siekiant patikrinti sudarytos anketos adekvatumą šiuolaikinei skaitytojų aptarnavimo bibliotekose situacijai buvo atlikta bandomoji respondentų apklausa. Atsitiktiniu būdu pasirinktas 51 tiesiogiai skaitytojus aptarnaujantis bibliotekininkas (bibliotekininkai, vyresnieji bibliotekininkai, skyrių ar filialų vedėjai) iš Akmenės, Alytaus, Elektrėnų, Švenčionių ir Plungės rajonų savivaldybių viešųjų bibliotekų bei Šiaulių miesto savivaldybės. Tokiu geografiniu respondentų pasiskirstymu imituota pagrindinės apklauso tolygi visų Lietuvos regionų aprėptis, įtraukiant ir vieną iš Lietuvos didmiesčių. Testuojant anketą abejota dėl tebenaudojamos Lietuvos viešosiose bibliotekose skaitytojų bibliografinių užklauso registravimo praktikos, užduodant dichotominį klausimą: „Ar Jūsų bibliotekoje registruojamos skaitytojų bibliografinės užklauso?“ Gautas 100% teigiamas atsakymas ir todėl pagrindinio tyrimo anketoje grįžta prie 1984 m. apklauso konstatuojančios formuluotės, siekiant sužinoti ekspertų nuomonę apie šio darbo metodo reikšmę: „Žinome, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklauso sąsiuvinuose. Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur - mažiau. Ar galima pagal tai vertinti bibliotekos darbuotojų veiklą? Ar tie skirtumai, Jūsų patyrimu, rodo: a) kad vienur dirbama geriau, kitur – blogiau, b)

¹⁰⁴Prieiga internetu: <http://www.publika.lt>

kad kai kur nurodoma daugiau, nei iš tikrųjų yra, c) Kita“. Taip pat buvo atsisakyta klausimo „Kokie gero skaitytojo požymiai?“ vieno iš testuojančiųjų atsakymo variantų („nesant reikalui netrukdo dirbančiam bibliotekininkui“) kaip nesulaukusiam nei vieno pasirinkimo ir akivaizdžiai neatitinkančiam bibliotekininkų darbo kultūros normų (Cicėnienė, 2002).

3. 1. 2. Tyrimo rezultatų 1984 m.¹⁰⁵ ir 2009 m. lyginamoji analizė

Lietuvos viešųjų bibliotekų sistemos pagrindinių rodiklių palyginimas (Kultūros ir švietimo..., 1984; Lietuvos bibliotekų..., 2009)

Bibliotekos statusas	Bibliotekų skaičius		Dokumentų fondas (mln.)		Darbuotojų skaičius	
	1983	2008	1983	2008	1983	2008
Respublikinė / Nacionalinė	1	1	3,553,000	6,837,359	303	375
Viešosios / apskričių viešosios	5	5	5,174,000	4,779,309	397	444
Masinės / savivaldybių viešosios	1909	1347	21,082,700	15,690,661	3249	2663
Iš viso:	1906	1353	29,809,700	27,307,329	3,949	3,482

14 pav. Lietuvos viešųjų bibliotekų sistema 1983 ir 2008 m.

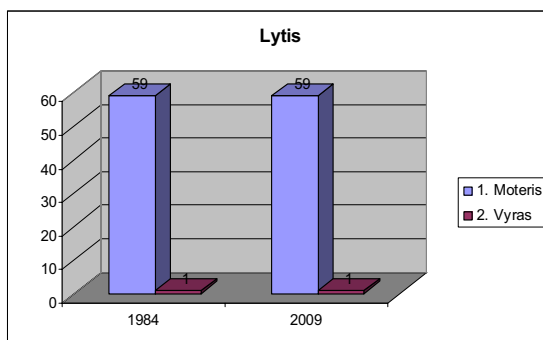
Esminiai statistiniai rodikliai, charakterizuojantys platesnį bibliotekinių lyginamojo tyrimo kontekstą, apima Lietuvos viešųjų bibliotekų sistemą sudarančių bibliotekų skaičių, dokumentų fondų ir darbuotojų skaičių. Kai kurios statistinės informacijos lyginimas reikalingas paaiškinimų ir tikslinimų. Pvz., masinių / savivaldybių viešųjų bibliotekų skaičiaus sumažėjimas yra po 1990 m. vykdyto viešųjų bibliotekų tinklo optimizavimo pasekmė. Kai kurios rečiau gyvenamų vietovių viešosios bibliotekos jungtos su mokyklų bibliotekomis, uždarytos kaip neaptarnaujančios pakankamos vartotojų auditorijos. Šiomis aplinkybėmis argumentuojamas ir bibliotekų darbuotojų skaičiaus sumažėjimas. Be to, 1983-ųjų statistiniai duomenys apėmė visus etatinius darbuotojus, o 2008 m. - tik profesionalius bibliotekininkus. Visgi šios aplinkybės nepateisintų dokumentų fondų mažėjimo tendencijos. Vienintelė Lietuvos nacionalinė biblioteka analizuojamu laikotarpiu beveik padvigubino savo kolekcijos apimtį. Atsižvelgiant į tai, kad 1983 m. į fondų dydžio apskaitą įtrauktos tik knygos ir kiti spaudiniai, o 2009 m. – visų tipų dokumentai, nepateisinamai sumažėję apskričių ir savivaldybių bibliotekų fondai neturėtų būti pateisinami vien tik po 1990 m. vykdytu ideologinių ir aktualumą praradusių leidinių išėmimu.

Respondentų socialinės ir demografinės charakteristikos

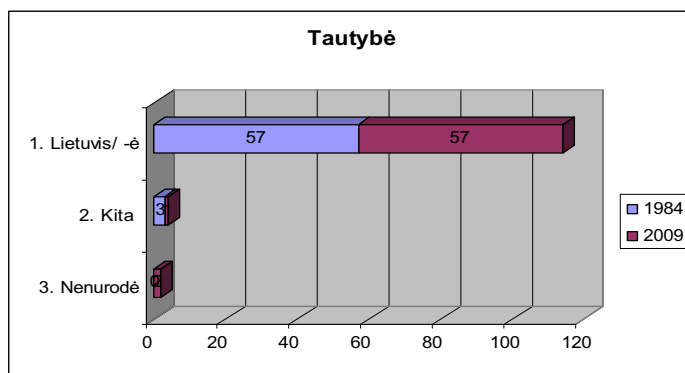
Tyrimo dalyvavusių respondentų socialiniai ir demografiniai duomenys apėmė amžių, lytį, išsilavinimą, tautybę ir darbo stažą bibliotekų sistemoje. Lyties ir tautybės

¹⁰⁵Skyriuje pristatomi duomenys pagal: (Filosofijos, sociologijos..., 1985; Masinių bibliotekų..., 1985; Ūkiskaitinio darbo..., 1985).

rodikliai lyginant 1984 ir 2009 m. duomenis buvo identiški: 95 % apklaustųjų lietuviai, 98 % - moterys:

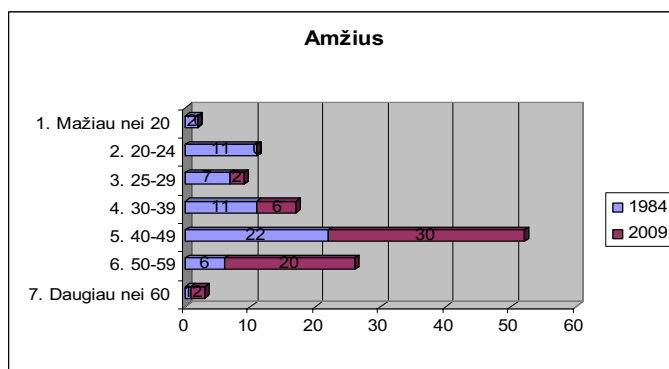

15 pav. Tyrimo respondentų sudėtis lyties atžvilgiu.

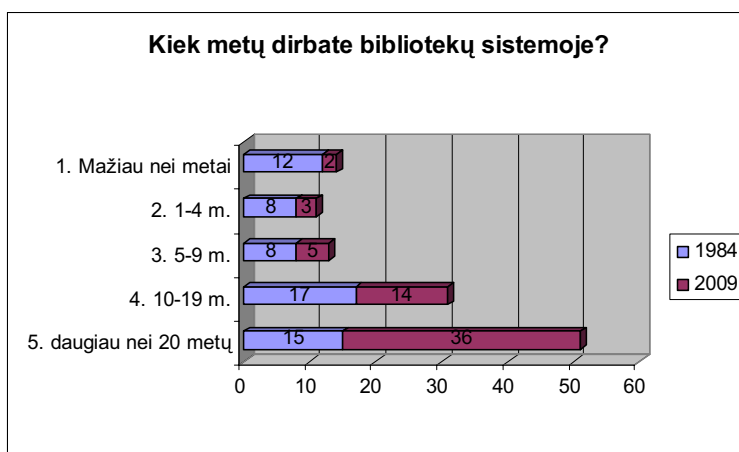
16 pav. Tyrimo respondentų tautinė sudėtis.

Ekspertų amžius ir darbo stažas bibliotekose žymiai skiriasi. 1984 m. dauguma apklaustųjų viešųjų bibliotekų darbuotojų priklausė 20-49 m. amžiaus grupei, o 2009 m. duomenys parodė akivaizdžią persvarą 40-59 m. kategorijoje:

17 pav. Tyrimo respondentų amžius.

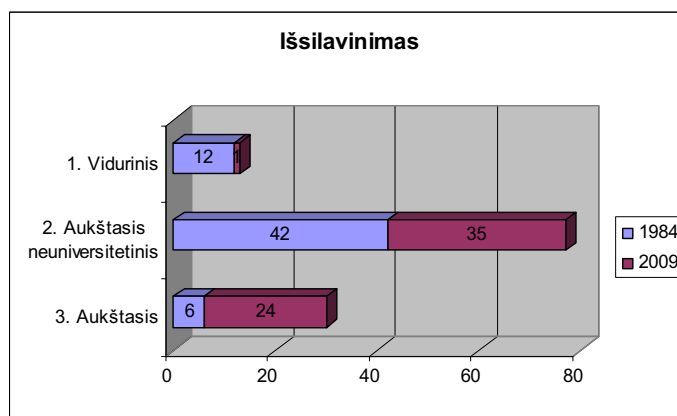
Toliau analizuojant darbo stažo ilgumo rezultatus, matyti, jog vyraujanti profesinės patirties trukmė 1984 m. – mažiau nei metai (20 %), 10-19 metų (29 %) ir daugiau nei 20 metų (25 %), o 2009 metais apklausoje dalyvavusiųjų rodikliai išsidėsto daugiau nei 20 metų (60 %) kategorijoje.

18 pav. Respondentų darbo stažas bibliotekose

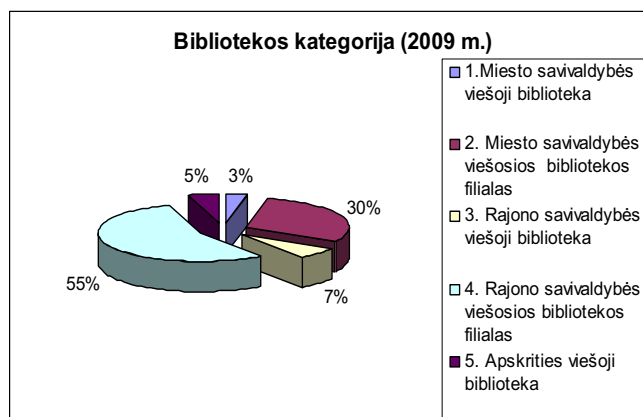
Tai leistų kelti prielaidą, jog tolesnė lyginamoji analizė iš dalies parodytų vienos specialistų kartos profesinės kvalifikacijos ir dalyvavimo visuomenės skaitymo kultūros ugdymo darbe raidą.

Viešųjų bibliotekų darbuotojų išsilavinimo rodikliai demonstruoja per 25 metus išaugusį profesinio pasirengimo lygį. Dauguma specialistų yra aukštųjų neuniversitetinių mokyklų absolventai (1984 m. – 70 %, 2009 – 58 %). Aukštąjį universitetinį išsimokslinimą turinčiųjų kategorija yra žymiai gausesnė (1984 m. – 10 %, 2009 – 40 %), o viduriniojo išsilavinimo darbuotojų grupė sumažėjusi (1984 m. – 20 %, 2009 m. – 2 %).

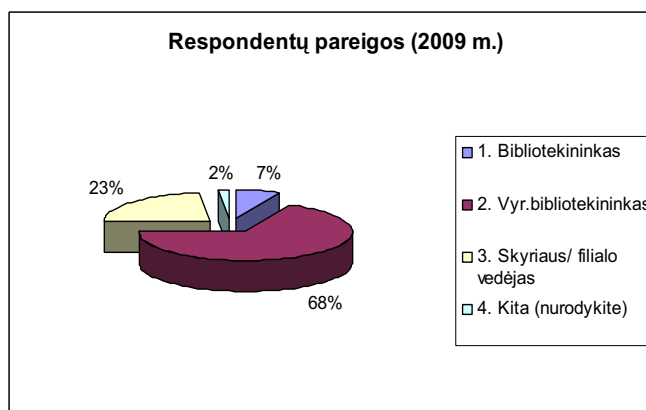

19 pav. Respondentų išsilavinimas.

2009 m. duomenimis dauguma respondentų atstovavo rajono savivaldybių viešosioms bibliotekoms ir jų filialams (62 %) ir užėmė vyresniųjų bibliotekininkų (68 %) bei skyrių ar filialų vedėjų pareigas (23 %):

20 pav. 2009 m. tirtų bibliotekų statusas.

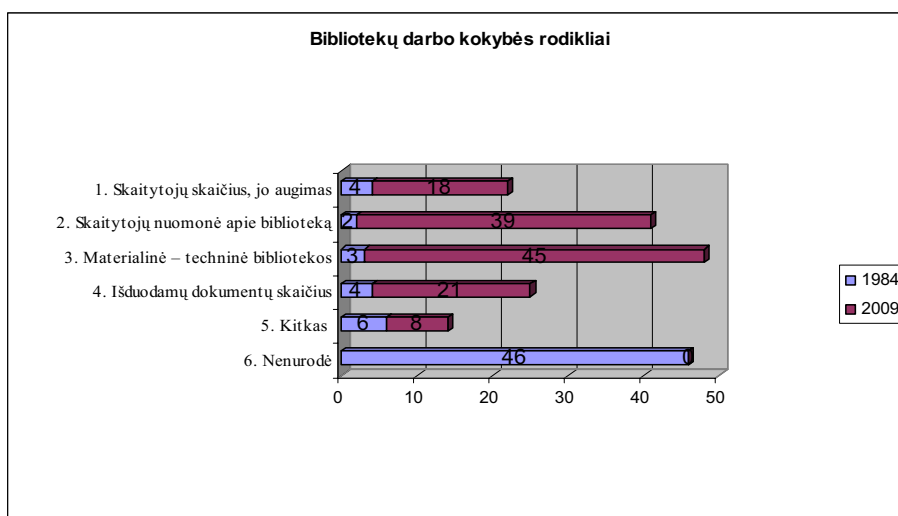
21 pav. 2009 m. tyrimo respondentų pareigybės.

Skaitymo kultūros ugdymo sąlygos Lietuvos viešosiose bibliotekose (materialinis – techninis aspektas)¹⁰⁶

Skaitytojų ugdymas viešosiose bibliotekose neatsiejamas nuo materialinės bibliotekų bazės, techninių galimybių tenkinti bendruomenės kultūrinius ir informacinius poreikius. Skaitymo kultūros formavimas reikalauja tinkamai sukomplektuoto bibliotekos fondo, atitinkančio aktualius skaitytojų interesus ir bibliotekos bei apskritai visuomenės deklaruojamas lektūros kokybinės charakteristikas. Darbui su skaitytojais naudojamos (techninės) įrangos, bibliotekos

¹⁰⁶Visose tyrimo rezultatų grafines lentelėse, išskyrus kai kuriuos atvejus, nurodomi atsakymų variantų pasirinkimų skaičiai.

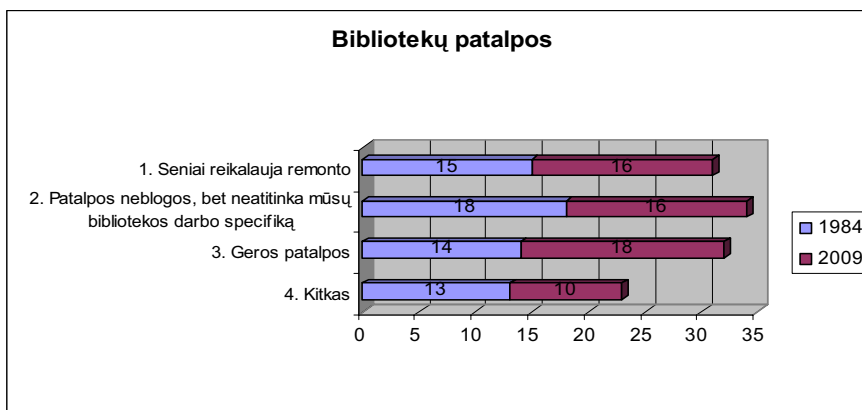
interjero ir eksterjero būklė taip pat vertintini kaip svarbūs skaitybos procesų organizavimo bibliotekoje elementai. Apklausoje metu ekspertų buvo teiraujama apie bibliotekų darbo kokybės nustatymo rodiklius, siekiant išsiaiškinti bibliotekininkystės praktikų požiūrį į reikšmingiausias materialinius praktinės veiklos aspektus. 1984 m. tyrimo dalyviams šis klausimas nepasirodė aktualus – nepasisakė net 71 %. Iš atsakiusių 23 % nuomonių išryškėjo keletas bibliotekų veiklos kokybės matų: skaitytojų skaičius, skaitytojų nuomonė apie biblioteką, materialinė-techninė bazė ir išduodamų dokumentų skaičius. Kiekvienas iš nurodytų atsakymo variantų atitiko vos keletą respondentų nuomonių visumos procentų. 2009 m. tyrimo metu pasiūlyti kokybiniai ir kiekybiniai bibliotekų darbo vertinimai sulaukė vienareikšmiškesnės ekspertų pozicijos. Bibliotekos materialinės-techninės sąlygos ir pačių bibliotekos vartotojų reiškiamas įstaigos veiklos vertinimas daugumos pripažinti svarbiausiais kokybiniais svertais (75 % ir 65 % atitinkamai). Toks ekspertų pasirinkimas rodytų viešųjų bibliotekų personalo atvirumą visuomenės poreikiams ir lūkesčiams.

22 pav. Bibliotekų darbo kokybės nustatymo kriterijai

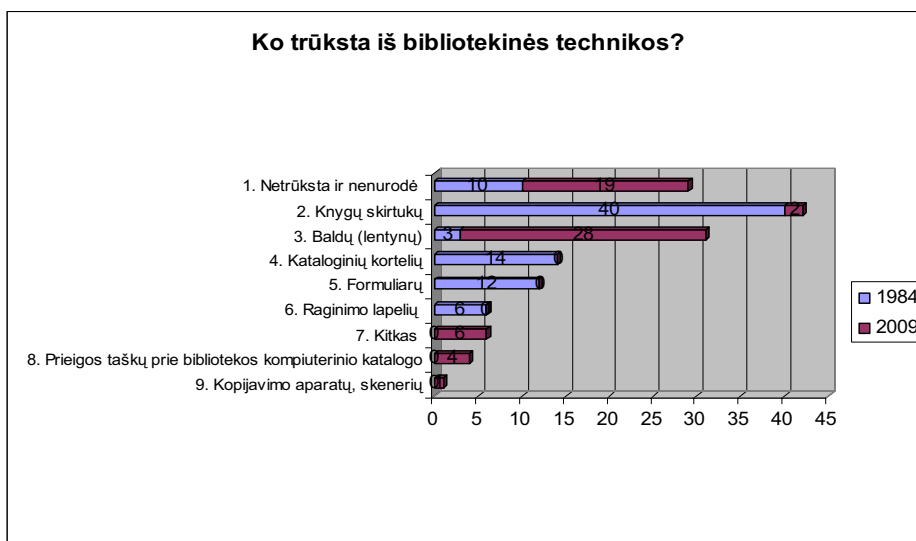
Bibliotekų vidaus įrengimas ir interjeras, pastato bendroji būklė ir atitiktis skaitytojų aptarnavimo reikalavimams, bibliotekininkų manymu, reprezentuoja ir pačios įstaigos darbo kokybę. Prieš pakartotinį tyrimą kelta prielaida, jog šis materialinis viešųjų bibliotekų aspektas nepatenka į probleminių klausimų zoną, iš dalies pasitvirtino. Nors lyginant 1984 ir 2009 m. nuomones esminių pokyčių šiuo klausimu nepastebėta ir kiekvienas iš bibliotekų patalpų apibūdinimų surinko iš esmės panašias vertinimų

proporcijas: reikalauja remonto (1984 m. – 25 %, 2009 m. – 27 %), neblogos patalpos, iš dalies atitinkančios bibliotekos poreikius (1984 m. – 30 %, 2009 – 27 %). Visgi teigiamų bibliotekų patalpų įvertinimų gauta 7% daugiau nei 1984 m. (geros patalpos - 1984 m. – 23 %, 2009 m. – 30 %), o pasisakiusiųjų komentaruose patvirtinama gera patalpų būklė.

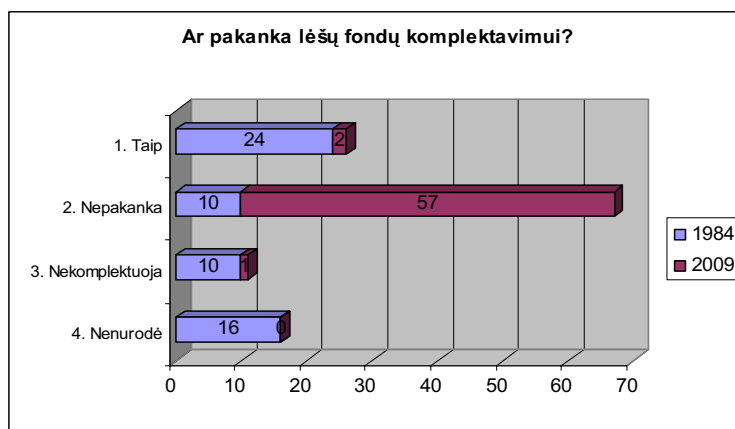
23 pav. Bibliotekų patalpų charakteristika

Detalesnė viešųjų bibliotekų darbo materialinių galimybių analizė buvo apšunkinta ženklų pokyčių per pastaruosius 25 metus. Pakitusios skaitytojų aptarnavimo priemonės ir įrankiai neleido atlikti tikslų palyginamąjį bibliotekinės technikos įvertinimą. Siūlant atsakymų variantus, 2009 m. anketoje atsisakyta kai kurių nebe tokių aktualių skaitytojų aptarnavimo techninių elementų (skolininkų raginimo lapelių, skaitytojų formuliarių, kataloginių kortelių), įtraukiant kai kurias labiau paplitusias naujoves (prieigos taškus prie bibliotekos kompiuterinio katalogo ir kopijavimo aparatus bei skaitytuvus). Tokiu būdu klausimas apie trūkstamą bibliotekinę techniką viešosiose bibliotekose turėtų parodyti tam tikrus šios praktinio darbo srities pokyčius. Gauti rezultatai pirmiausiai išreiškė dabartinės situacijos pagerėjimą: net 32 % apklaustųjų nurodė, jog nejaučia trūkumų. Net 67 % respondentų 1984 m. labiausiai pasigedo knygų skirtukų (2009 m. – vos 3 %), problemiškesniausia bibliotekinio darbo priemone 2009 m. ekspertai (47 %) įvardijo baldus (knygų lentynas, stalus, kėdes ir pan.) 1984 m. tik 5 % apklaustųjų pasirinko šį atsakymo variantą.

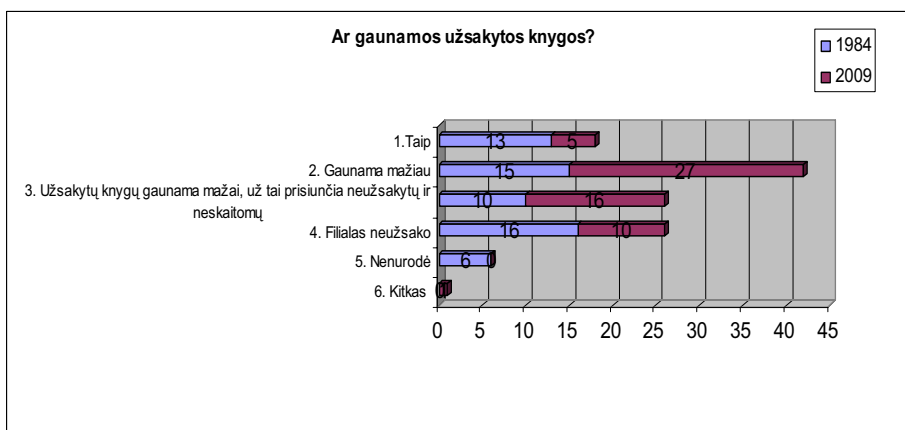
24 pav. Vartotojų aptarnavimo priemonių trūkumas

Vykdyto disertacinio tyrimo interesus labiausiai atitiko tokie materialiniai bibliotekinio darbo aspektai kaip bibliotekų fondų sudėties, aktualumo skaitytojų poreikiams, fondų apsaugos ir prieinamumo skaitytojams klausimai, fondų komplektavimo politika ir finansavimas. Bendrojo diagnostinio pobūdžio klausimai apie finansines lėšas, skiriamas dokumentas įsigyti, ir knygų užsakymų atlikimą atskleidė pablogėjusią padėtį Lietuvos viešosiose bibliotekose. Net 95 % atsakiusiųjų 2009 m. pasirinko neigiamą atsakymą dėl materialinių lėšų pakankamumo bibliotekų fondų komplektavimui (1984 m. – 17 %). Tokie rezultatai galėtų būti vertinami kaip 2009 m. bendrosios šalies finansinės situacijos smukimą, palietusį kultūros, švietimo ir kitas valstybines įstaigas. Apklauso rengimo laikotarpiu bibliotekininkų profesinėje bendruomenėje aktyviai diskutuota dėl radikaliai sumažinto bibliotekų finansinio aprūpinimo, tad iš esmės šio klausimo rezultatai atspindi paskutiniųjų mėnesių, bet ne ilgalaikes bendrąsias tendencijas.

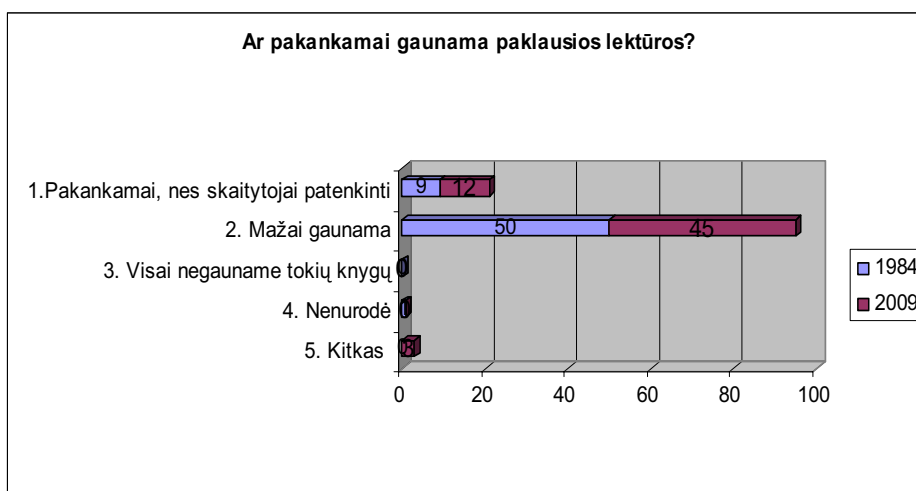
25 pav. Fondų komplektavimo finansavimas

Teiraujantis apie bibliotekų vykdomus leidinių užsakymus ir jų atlikimo pilnumą („Ar bendrai biblioteka gauna tiek knygų, kiek užsako?“), gauti kiek nuosaikesni atsiliepimai. Respondentai 1984 m. dažniausiai atsakė: „gaunama mažiau“ (25 %) ir patikslindavo, jog jų atstovaujamas filialas neužsiima leidinių užsakymu (27 %). 2009 m. vyraujantys atsakymai turėjo intensyvesnį neigiamą atspalvį: „gaunama mažiau“ (45 %) ir „gaunama mažai, užtat prisiumčiama neužsakytų ir neskaitomų knygų“ (27 %).

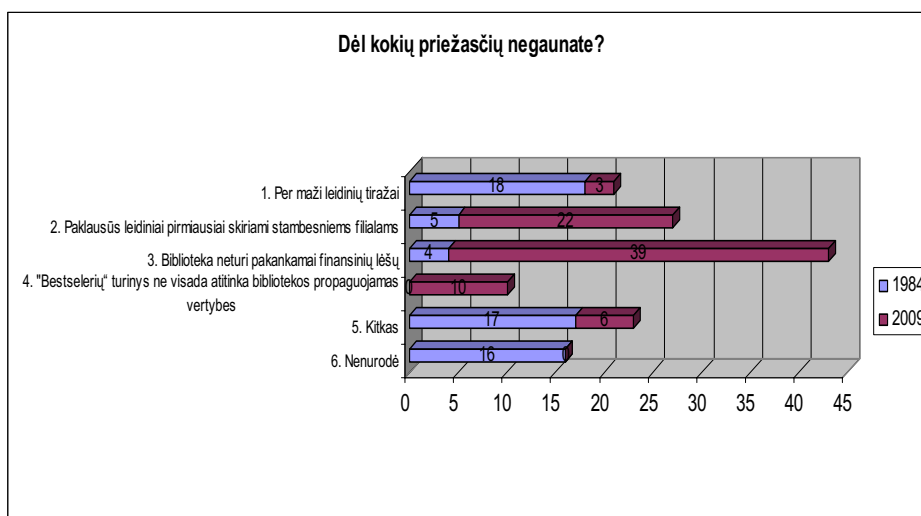
26 pav. Knygų užsakymų realizavimas

Tikslinant bibliotekų fondų sudėties, turinio ir aktualumo charakteristikas, tiek 1984 m., tiek ir 2009 m. tyrimų dalyvių dauguma išreiškė nepasitenkinimą paklausios lektūros skaičiumi bibliotekose (83 % ir 75 % atitinkamai).

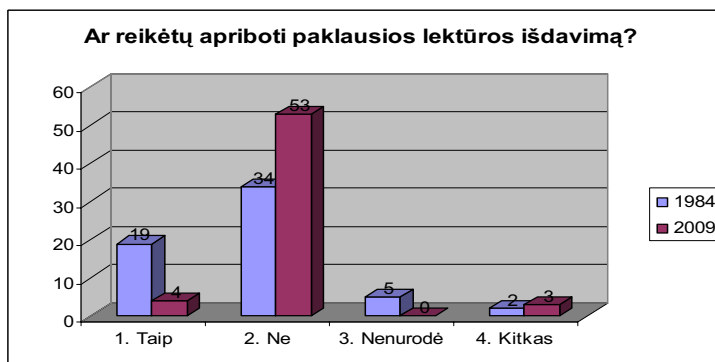
27 pav. Bibliotekų aprūpinimas paklausiais leidiniais

Padidėjusios paklausos leidinių trūkumas sovietiniu laikotarpiu paprastai aiškintas tiražų planavimo klaidomis. Gal todėl respondentai 1984 m. dažniausiai buvo linkę nepakankamą aprūpinimą populiaria lektūra vertinti kaip per mažų tiražų priežastį (30 %). Likusioji respondentų dalis negalėjo paaiškinti šios situacijos (neatsakė 27 %, o alternatyvų atsakymo variantą pasirinkusieji nebuvo konkretūs savo komentaruose – 28 %). 2009 m. ekspertų atsakymai buvo labiau vienareikšmiški. 65 % pasisakiusiųjų paklausios lektūros trūkumą darsyk priskiria menko bibliotekų finansavimo problematikai arba kalba apie netolygų bibliotekų tinklo aprūpinimą paklausiais leidiniais („paklausūs leidiniai pirmiausiai skiriami stambesniems filialams“ – 37 %). Šiuolaikinėse viešosiose bibliotekose tapo aktualūs ir leidinių kokybės, jų turinio vertybiniai aspektai. 17 % ekspertų nurodė, jog populiariųjų knygų turinys ne visada atitinka bibliotekos deklaruojamas ir visuomenėje diegiamas vertybes. 1984 m. tokio pobūdžio komentarų neužfiksuota, kadangi sovietinė leidybos politika nebuvo demokratinė, o leidinių turinys griežtai kontroliuotas ir cenzūruotas.

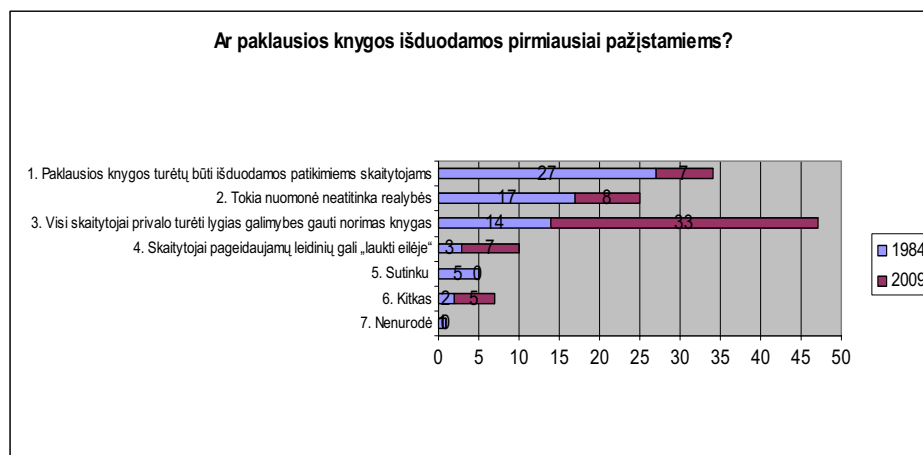
28 pav. Paklausių leidinių trūkumo priežastys

Numatant paklausios lektūros kiekybinių rodiklių egzistavimą Lietuvos viešosiose bibliotekose, pirmiausiai siekta nustatyti skaitytojų aprūpinimo turimais ištekliais galimybes. Respondentų buvo teirujamasi apie populiarių leidinių išdavimo skaitytojams metodiką, t. y. ar taikytini tam tikri apribojimai, ar egzistuoja „diskriminacija“ kai kurių skaitytojų kategorijų atžvilgiu. Tenka kelti prielaidą, jog bibliotekų darbuotojų vertybines nuostatas pastaruosius pora dešimtmečių pakeitė politinė šalies sistema, visuomenės demokratinis ugdymas. 2009 m. respondentų atsakymai į klausimą „Ar derėtų apriboti paklausios lektūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis kompetentingi skaitytojai?“ buvo didžiule dauguma neigiami (88 %). 1984 m. nuomonės nebuvo tokios kategoriškos, neigiamą atsakymą pasirinko 57 %, o sutiko su apribojimų taikymu net 32 %.

29 pav. Ribotos prieigos prie paklausių leidinių vertinimas

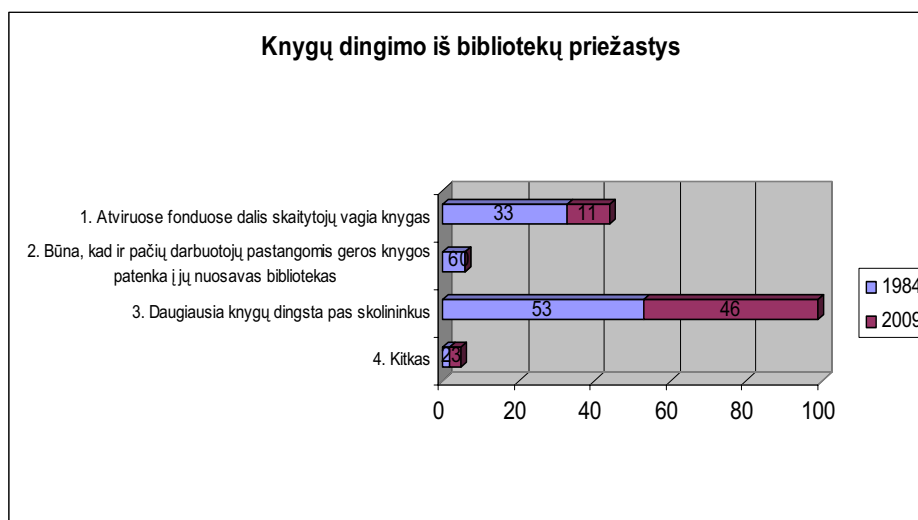
Hipotetinis populiarios lektūros trūkumo bibliotekose sprendimas buvo patikslintas pasiteiravus respondentų konstatuojančia maniera: „*Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekos pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę?*“ 1984 m. tyrimo dalyviai daugiausiai pasirinko atsakymus: „paklausios knygos turėtų būti išduodamos patikimiems skaitytojams“ (45 %), kategoriškai paneigė (28 %) arba pasisakė už lygias skaitytojų galimybes (23 %). Pastarasis atsakymas dažniausiai pasitaikė 2009 m. tyrimo rezultatuose (55 %), o skaitytojų diferenciacijai pritarė tik 12 %. Pažymėtina, jog 1984 ir 2009 m. respondentų atsakymuose „pažįstamas“ skaitytojas apibūdinimas ne kaip bibliotekininko artimos aplinkos žmogus, bet nuolatinis, patikimas, naudojimosi biblioteka taisyklių nepažeidžiantis asmuo („*Geros knygos pirmiausia išduodamos geriausiems skaitytojams. Vengiama gerų knygų duoti tiems, kurie jų negerbia, gražina suteptas, suplėšytas po pusės metų arba visai praranda*“ (1984 m.); „*aišku, kad pirmiausia gerą knygą pasiūlysiu patikimam skaitytojui, o ne skolininkui*“; „*visi privalo turėti lygias galimybes, bet realybėje, esant per mažai paklausių knygų, kyla pagunda jas išduoti patikimiems skaitytojams*“ (2009 m.) (kalba netaisyta)).

30 pav. Paklausių leidinių išdavimas

Bibliotekų fondų apsaugos problematika yra vienas opiausių bibliotekininkystės rūpesčių. Sankcijos, kurios taikomos nesąžiningiems skaitytojams, nėra veiksmingos. Leidinių išdavimo terminų nepaisantys ar prarandantys bibliotekų knygas drausminami piniginėmis baudomis. Šios kontrolės priemonės tik sušvelnina pasekmes, bet neeliminuoja knygų dingimo priežasčių. Tam

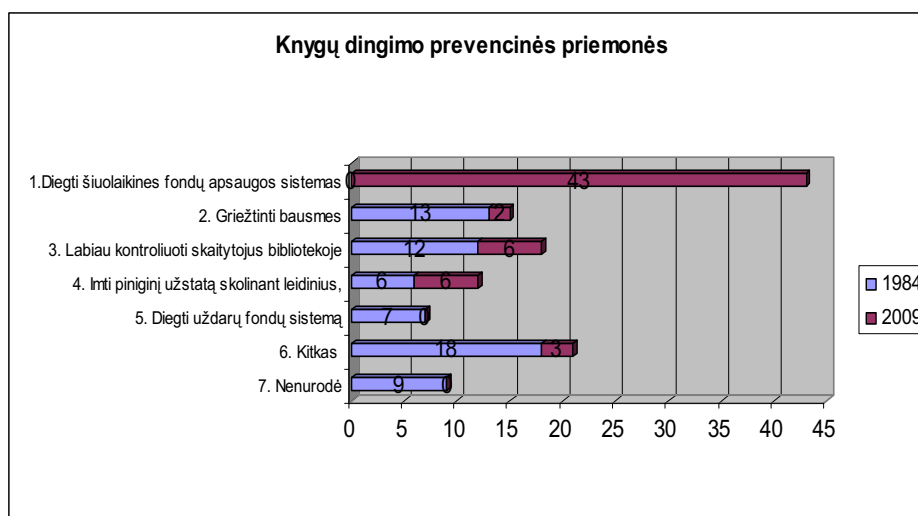
tikrais atvejais (skolinant vienetinius ar padidintos paklausos leidinius iš skaityklų fondų) gali būti taikomas paslaugos mokestis, tačiau tokiu būdu nusižengiama viešųjų bibliotekų vienodo prieinamumo visuomenei taisyklėms. Ekspertų buvo klausta, kokias jie galėtų nurodyti pagrindines knygų dingimo iš bibliotekų priežastis. Sovietiniu produkcijos stygiaus laikotarpiu paplitęs įvairių sferų darbuotojų nesąžiningas elgesys – visuomeninės / valstybinės nuosavybės grobstymas – fiksuotas ir bibliotekų sektoriuje. Kaip teigiama 1984 m. tyrimo ataskaitoje, dalis respondentų savo komentaruose užsimena apie fondų apsaugos trūkumus, sąlygotus ir pačių bibliotekininkų. Tyrimo vykdymo metu išskirta aukšta kadrų kaitos dinamika tiesiogiai sieta su dingstančiomis iš fondų knygomis. Nuoroda į nesąžiningus bibliotekininkus surinko 10 % respondentų atsakymų (2009 m. – 0 %). Didžioji atsakomybės dalis už prapuolančias knygas teko skaitytojams – skolininkams, pažeidžiantiems leidinių gražinimo terminus (1984 m. – 88 %, 2009 m. – 78 %). Daugiau nei pusė apklaustųjų 1984 m. taip pat paaiškina bibliotekų fondų pažeidžiamumą atviros prieigos prie fondo sistemoje. 55 % bibliotekininkų nurodė, jog skaitytojai vagia knygas atvirose abonementų fonduose, t. y. neįregistruoja leidinio išduoties fakto. 2009 m. tokius atvejus paminėjo tik 18 % atsakiusiųjų.

31 pav. Leidinių dingimo priežastys bibliotekose

Pasiteiravus ekspertų, kokias jie mato knygų dingimo prevencines priemones, pastebėtos tam tikros neatitiktys gautuose atsakymuose. Į 2009 m. klausimą įtraukus pasiūlymą dėl šiuolaikinių atvirų fondų apsaugos priemonių panaudojimo, šiam atsakymui teko net 75 % visų pasirinkimų. Akivaizdu, kad ši priemonė

nepašalina vyraujančios skolininkų kaltės dėl negrižtančių į fondus leidinių problemos. Į kovą su nedrausmingais skaitytojais orientuotos priemonės: „piniginis užstatas“ (10 %), „griežtesnės bausmės“ (3 %) nesulaukė ekspertų dėmesio. 1984 m. respondentai buvo aktyvesni savo pasiūlymais šiuo klausimu. Komentaruose siūlyta neskolinti knygų atsitiktiniams skaitytojams, naudoti „atsiskaitymo lapelius“, ugdyti visuomenės pagarbą bibliotekai.

32 pav. Leidinių apsaugos priemonės bibliotekose

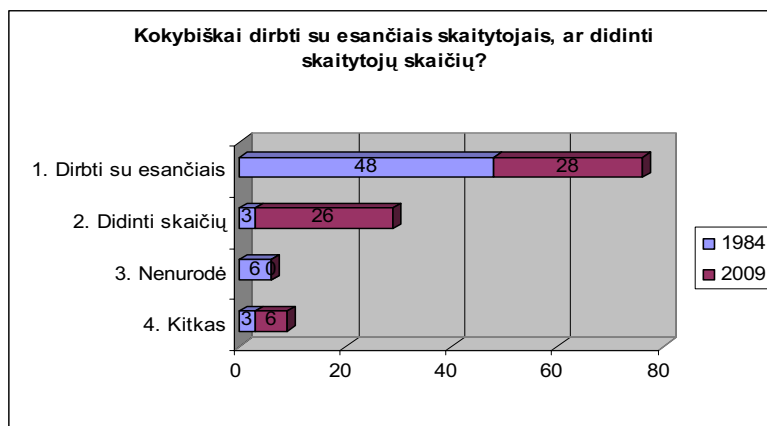
Reziumuojant 25 metų situacijos Lietuvos viešosiose bibliotekose kitimą materialiniu-techniniu aspektu, neaptikta radikalių pokyčių. Dabarties bibliotekų finansinis aprūpinimas iš dalies sulaukė ekspertų kritinio vertinimo dėl pastaraisiais mėnesiais žymiai pablogėjusių sąlygų. Atkreiptinas dėmesys į išaugusią bibliotekininkų toleranciją skaitytojų atžvilgiu. Drausminiai ar kitokio pobūdžio apribojimai skaitytojams, net ir užtikrinant bibliotekų saugumą, surinko mažumą ekspertų atsakymų.

Bibliotekininkų profesinis ir bendras kultūrinis lygis

Atsižvelgiant į disertacinio tyrimo objektą, tikslą ir uždavinius, didžioji ekspertams pateikto klausimyno dalis buvo skirta nustatyti bibliotekininkų profesinių kompetencijų atitiktį edukacinės ir skaitymo kultūros formavimo veiklos reikalavimams. Kita serija analizuojamų klausimų teikia duomenis, kurie leidžia

nuosekliau pažvelgti į bibliotekų specialistų profesinę orientaciją, polinkius, sekamas vertybes, skaitymo reikšmės suvokimą.

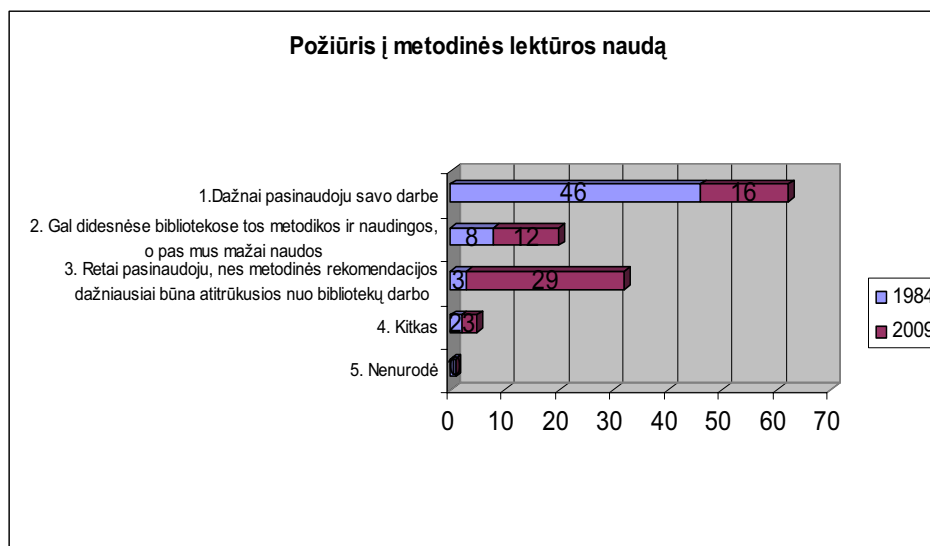
Sovietinėje bibliotekininkystėje siekimas didinti bibliotekų skaitytojų skaičių kritikuotas praktikų. Realybės neatitinkančių veiklos planų ir statistinių rodiklių gerinimo siekimas išvirsdavo į piktnaudžiavimą vadinamuoju „pirašymu“, kai bibliotekose buvo klastojami darbo su skaitytojais rodikliai (padidinamas skaitytojų, išduoties ir pan. skaičius). Socialistinis lenktyniavimas bibliotekų darbe vulgarizavo šių institucijų kultūrinę ir švietimo funkcijas, prilygindamas bibliotekos paslaugas pramoniniam visuomeniniam sektoriui. Nenuostabu, jog 1984 m. apklaustieji bibliotekininkai didžia dauguma pasirinko kokybiško darbo su esančiais skaitytojais, o ne naujų vartotojų pritraukimo strategiją (83 %). Ne tokios vienareikšmės nuomonės laikėsi 2009 n. tyrimo dalyviai, pasisakę nedideliu skirtumu ir už kokybišką darbą su esančiais (47 %), ir už skaitytojų rato didinimą (43 %).

33 pav. Respondentų požiūris į skaitybos procesų kiekybę ir kokybę

Jau aptartas aukščiau išaugęs bibliotekininkų išsilavinimo lygis, tikėtina, turėtų atsispindėti ir aukštesniuose profesinės metodikos vertinimuose, pritaikyme kasdiniame darbe. Jei 1984 m. didžioji dalis respondentų nurodė, kad dažnai naudojasi bibliotekinės metodikos priemonėmis (77 %), tai 2009 m. duomenys yra visiškai priešingi. 48 % atsakiusiųjų teigė, jog retai naudojasi profesine metodika arba pažymėjo, kad „*didesnėse bibliotekose metodikos reikalingos, o pas mus mažai naudotos*“ (20 %). Tokiu būdu nustatytas vyraujantis neigiamas požiūris į nenutrūkstamą, nuolatinį profesinį lavinimąsi. Tai galėtų būti paaiškinta išaugusiu savo galimybių (per)vertinimu arba leidžiamų metodinių priemonių neatitiktimi

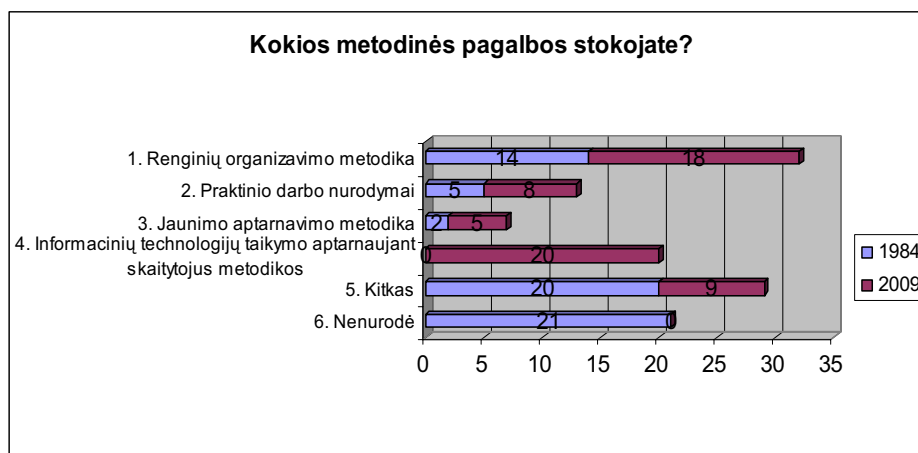
praktikų interesams. Ekspertų komentaruose vyravo teiginiai, jog jie naudojami metodine lektūra tik retkarčiais.

34 pav. Metodinės literatūros vertinimas

Siekiant detaliau išsiaiškinti metodinės literatūros poreikį, klausta, kokie bibliotekinio darbo klausimai juos labiau domintų ir būtų reikalingi. Siūlant atsakymų variantus, atsižvelgta į vyravusius pageidavimus, išreikštus 1984 m., ir pasiūlytas šiuolaikines realijas atitinkantis atsakymas - „*informacinių technologijų taikymas aptarnaujant skaitytojus*“. Būtent šis pasirinkimas išsiskyrė tarp 2009 m. rezultatų. 33 % respondentų pasigenda metodinės pagalbos šioje srityje. Turint omenyje daugumos ekspertų didelį darbo stažą (daugiau nei 10 metų), akivaizdu, jog naujų darbo metodų perimamumas nėra toks intensyvus. 30 % tyrimo dalyvių pageidavo daugiau pagalbos kultūrinių renginių organizavimo veikloje: „*organizuojant renginius išsisemiama, sunku sugalvoti nuolat ką nors naujo*“ (2009 m.). Toks pat poreikis fiksuotas ir 1984 m. (23 %) („*vedant masinius renginius. Nėra scenarijų. O patys ne visi sugebame. Nes trūksta reikiamo išsilavinimo*“ (1984 m.) (kalba netaisyta)).

2009 m. atsakiusiųjų komentaruose dažniausiai nurodyta, jog metodikos trūkumo jie nejaučiantys. Prisimenant ankstesniojo klausimo atsakymus, tenka apgailestauti, jog metodinės literatūros poreikis nejaučiamas apskritai.

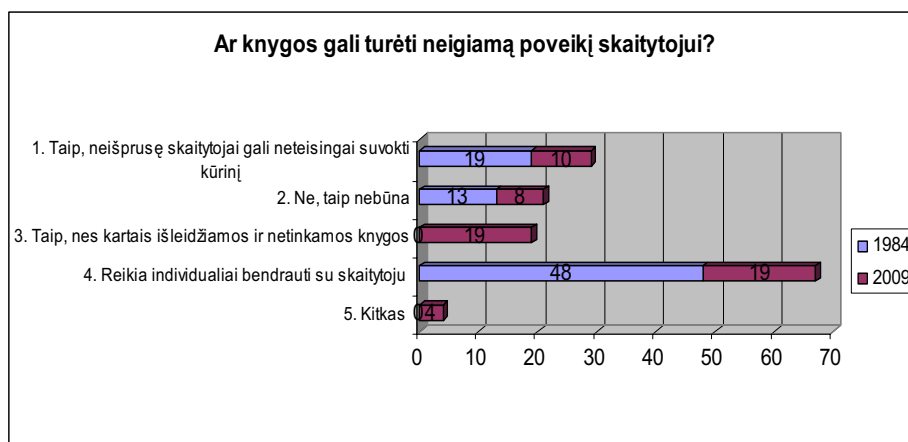
35 pav. Metodinės lektūros poreikis praktinio darbo srityse

Siekiant išsiaiškinti viešųjų bibliotekų darbuotojų bendrąjį nusiteikimą skaitymo atžvilgiu, požiūrį į skaitymo ir knygos vaidmenį žmogaus gyvenime, užduotas provokuojantis klausimas apie skaitymo potencialą apsaugoti nuo socialinių deviacijų (alkoholizmas, narkomanija, lošimas ir pan.). Pasirinkta konstatuojanti klausimo forma: „*Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau linkę sirgti priklausomybės ligomis. Ar sutinkate su šia nuomone?*“ 1984 m. tyrimo ataskaitose atsakymai į šį klausimą nebuvo apdoroti, tačiau jo aktualumas disertacijos programai paskatino pasidomėti 2009 m. tirtų bibliotekininkų nuomone. Atsakymai išsiskyrė nežymiai, persveriant į teigiamo pasirinkimo pusę („taip“ – 55 %), neigiamas atsakymas surinko 45 % visumos. Dauguma komentarų patvirtina pozityvų skaitymo poveikį: „skaitantys žmonės mažiau daro įvairių nuodėmių“, „skaitydami visi tampa protingesni, pasisemia gyvenimo išminties, mokosi ir kt.“ Kai kurie pasisakymai išreiškė abejones: „*ne visada taip*“; „*tai pagrindinė priežastis, dėl kurios reiktų vaikus pratinti skaityti, beje skaito ir alkoholikai, ir narkomanai, bet jie prie knygos pripranta įkalinimo ar gydymo įstaigose*“; „*dalis alkoholikų skaito labai daug*“.

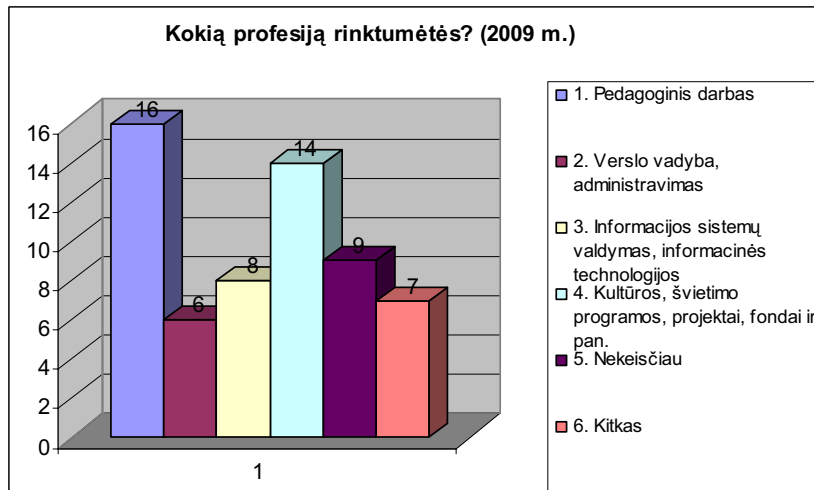
36 pav. Skaitymo poveikio individui vertinimas

Skaitymo ir knygos įtakos lygmuo individui detaliau matyti atsakymuose į klausimą „Kaip Jūs manote, ar būna atvejų, kai knyga turi neigiamą poveikį skaitytojui?“ 1984 m. respondentų atsakymuose vyravo pačių bibliotekininkų atsakomybės prisiėmimas už skaitymo pasekmes. Net 80 % ekspertų nurodo, jog būtinas individualus darbas su skaitytojais („*tu klausimu aš daug dirbu su skaitytojais, pradedant vaikais, nes ne pagal išsilavinimą ir savo amžių paėmęs knygą, skaitytojas atsirinks tik tai, kas jam gerai ir ją neteisingai supras*“). 32 % atsakymų teigiama, jog knygos suvokimo adekvatumas priklauso nuo skaitytojo išprusimo („*neišprusę skaitytojai gali neteisingai suvokti kūrinį*“). Knygų leidybos repertuaro pasikeitimas nepriklausomybės metais, informacijos laisvės instituto sustiprėjimas lėmė tai, kad 2009 m. respondentai tolygia dauguma pasisakė už individualaus darbo su skaitytojais būtinumą (32 %) ir patvirtino netinkamo turinio knygų grėsmę skaitytojų sąmonei (32 %).

37 pav. Neigiamų skaitymo aspektų vertinimas

Nors 1984 m. anketoje klausimo „Kokią [alternatyvią] profesiją rinktumėtės?“, nuspręsta 2009 m. tyrime pasiteirauti respondentų, kokia yra jų profesinė orientacija, kokios galimos giminiškos bibliotekinikystei profesijos jiems yra artimos. Tiriamiesiems buvo pasiūlyta keletas atsakymų variantų ir gautieji rezultatai išryškino tam tikras šiuolaikiniams bibliotekininkams priimtinas veiklos sritis:

38 pav. 2009 m. tyrimo respondentų profesinės preferencijos

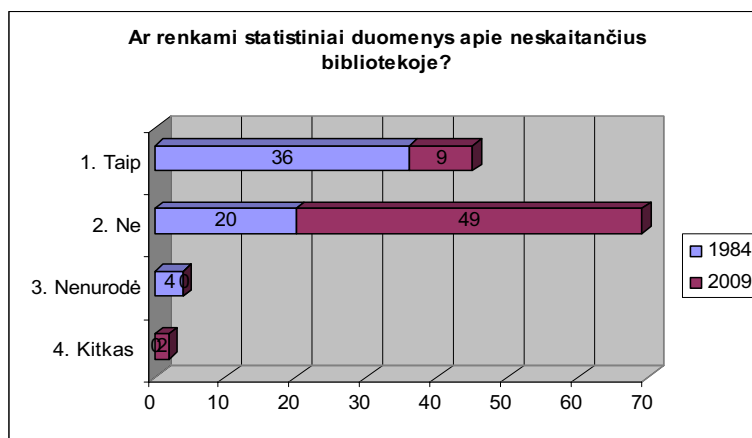
Daugiausiai respondentai pasirinko pedagoginį darbą (27 %) ir kultūros, švietimo projektinės veiklos sritį (23 %). 15 % bibliotekininkų teigė nenorintys kitokio profesinio pasirinkimo. Kiti siūlyti profesijų variantai – informacijos sistemų valdymas, informacinės technologijos ir verslo vadyba, administravimas – surinko atitinkamai 13 % ir 10 % atsakymų. 12 % respondentų nurodė kitus variantus, tarp

kurių pavienės nuorodos (žemės ūkis, prekyba parduotuvėje, gėlininkystė) ar nepatiksinti atsakymai. Tokie rezultatai patvirtintų bendrąją profesinės viešųjų bibliotekų bendruomenės orientaciją į visuomenės ugdymo veiklą.

Apibendrinant bibliotekininkų profesinės ir bendrosios kultūros atspindžius, gautuose atsakymuose pastebimas sumenkėjęs profesinės metodikos vertinimas tarp 2009 m. tyrimo dalyvių. Išlieka beveik nepakitęs skaitymo ir knygos svarbos žmogaus elgsenai suvokimas. 2009 m. bibliotekininkai linkę prisiimti atsakomybę už skaitymo poveikį individualiai dirbdami ir kreipdami lektūros pasirinkimą, tačiau pastebimas akivaizdus aktyvios bibliotekininko – ugdytojo pozicijos silpnėjimas lyginant su 1984 m. ekspertų požiūriu į individualaus darbo su skaitytojais svarbą. Šie rezultatai gana nevienareikšmiški, turint omenyje 2009 m. tyrimo dalyvių išreikštas simpatijas pedagogikos, švietimo ir kultūros ugdymo sferos profesijoms.

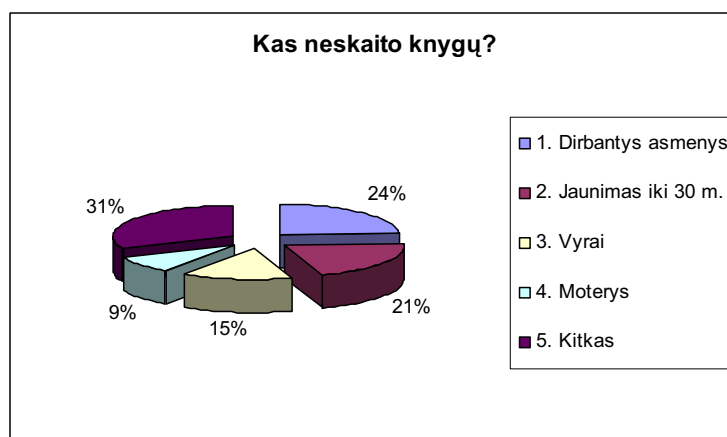
Skaitymo kultūros formavimo veikla

Aptartos vertybinės profesinės bibliotekinio darbo gairės detaliau nagrinėjamos tiriant viešųjų bibliotekų darbuotojų dalyvavimą skaitymo kultūros formavimo procesuose. Aptarnaujamos bendruomenės skaitymo statistinių rodiklių, interesų ir poreikių pažinimas vykdomas pasitelkus bibliotekų tyrimus. Tiesioginiai klausimai apie skaitybos tyrimus, jų pobūdį, neskaitančiosios bibliotekoje auditorijos nustatymas atsidūrė probleminių sričių kategorijoje. Sovietiniu laikotarpiu egzistavusi griežtesnė visuomeninio gyvenimo kontrolė, švietimo ir kultūros sektorių priežiūra lėmė tai, kad 1984 m. dauguma respondentų nurodė renkantis statistinius duomenis apie neskaitančius bibliotekoje aptarnaujamos bendruomenės narius (60 %). Tyrimo duomenys nepatiksino, koku būdu tokia informacija būdavo renkama. Papildomo atviro klausimo „*Gal pas Jus vedama kitokio pobūdžio neskaitančių fiksacija?*“ komentaruose minimos bendrosios aptarnaujamo rajono gyventojų sudėties ar kultūrinio-ekonominio profilio kartotekos. 2009 m. duomenimis viešųjų bibliotekų domėjimasis neskaitančiais gerokai sumažėjo. Tokią informaciją rinko tik 15 % respondentų. Komentaruose akcentuota, jog ne biblioteka, o patys bibliotekininkai tokius duomenis fiksuoja ar paaiškinama, kad „*miestelis mažas, visus pažįstu ir žinau, kas neskaito, bet tikslių skaičių neturiu*“.

39 pav. Neskaitymo statistikos fiksavimas bibliotekose

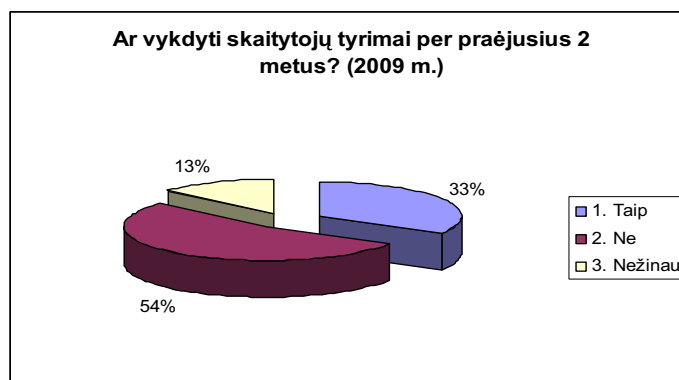
Apeliuojant į bibliotekininkų turimą patirtį ir stebėjimų rezultatus, teirautasi, kokios gyventojų kategorijos neskaito. 1984 m. tyrimo ataskaitoje šio klausimo rezultatai nebuvo pateikti, tad apsiribota 2009 m. atsakymais. Pateikti bendrieji gyventojų grupių pasirinkimai: dirbantys asmenys, jaunimas iki 30 metų, vyrai, moterys. Daugiausiai išskirti dirbantieji (24 %) ir jaunimas (21 %). Respondentų komentaruose daugiausiai išreiškiamas kažkurios skaitytojų grupės konkretizavimo keblumas arba nurodoma į rimtų skaitymo trukdžių turinčiuosius (nemokantys / negalintys skaityti, sergantys asmenys).

40 pav. Neskaitančiųjų identifikavimas

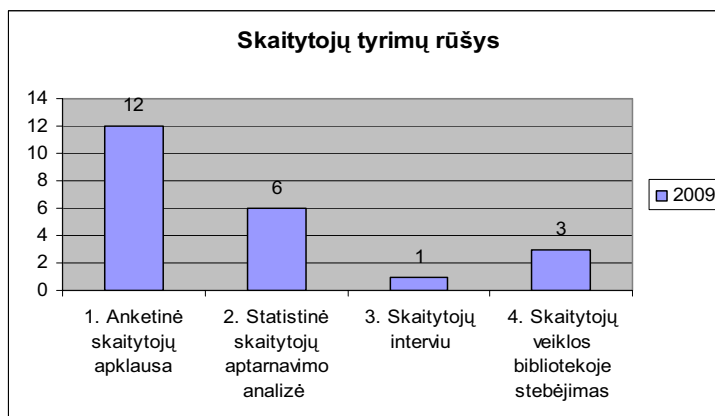
Diagnozuojant respondentų objektyvias galimybes išmanyti skaitybos sociologinę situaciją, teirautasi apie bibliotekose vykdomus skaitytojų tyrimus. Pastarasis klausimas praleistas 1984 m. tyrimo ataskaitoje, bet 2009 m. anketoje pateiktas kaip svarbus duomenų šaltinis. Daugumas respondentų nurodė tyrimų

nevykdę (54 %) arba nežinantys apie tai (13 %). Stebėtina, jog respondentai netraktuoja kasmetinių privalomų bibliotekų veiklos statistinių analizių tiriamąja veikla, o tai signalizuotų apie kai kurių pareigybinių funkcijų paskirties neišmanymą.

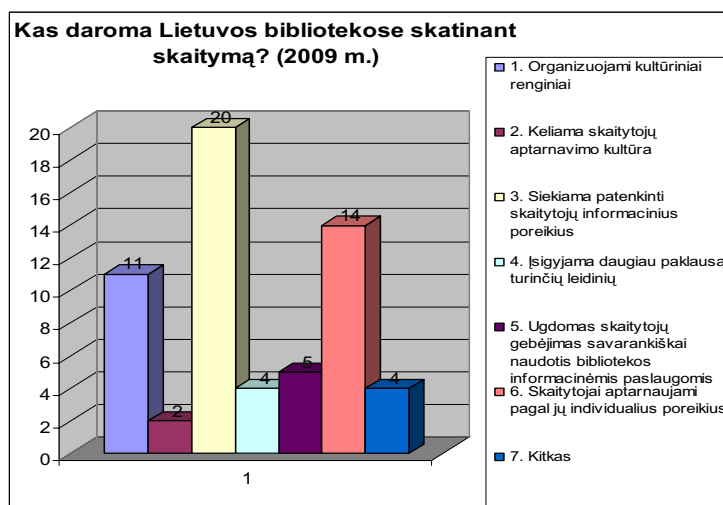
41 pav. 2009 m. respondentų duomenys apie vykdytus skaitymo tyrimus

33 % atsakiusių teigiamai kito klausimo atsakymuose patikslino atliktų tyrimų tipus. Vyrauja anketinės skaitytojų apklausos (20 %) ir statistinė skaitytojų aptarnavimo analizė (10 %).

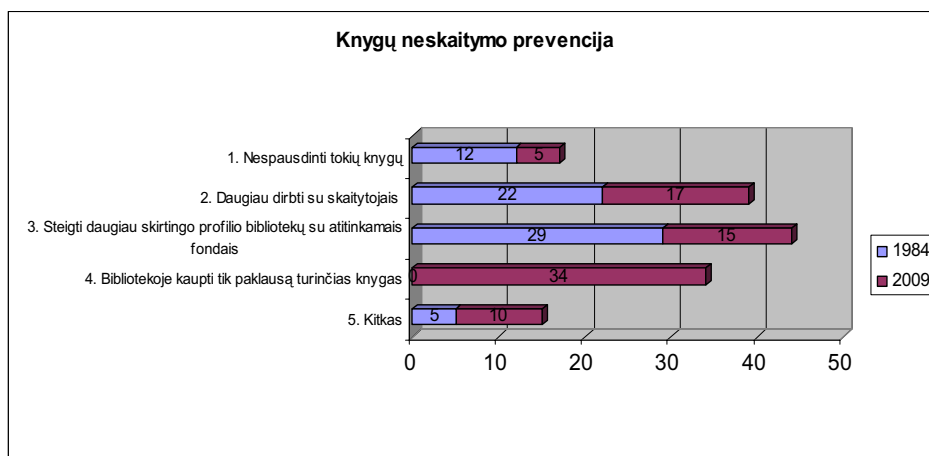
42 pav. 2009 m. respondentų vykdytų tyrimų rūšys

Respondentų nuomonė apie bendrąją Lietuvos bibliotekų indėlį į visuomenės skaitymo skatinimą atskleidė siekimą taikyti individualią priegią aptarnaujant skaitytojus („*tenkinami informaciniai poreikiai*“ – 33 %, „*aptarnaujant atsižvelgiama į individualius poreikius*“ – 23 %). Komentaruose daugiausiai nurodyta, jog vykdomi visi minėtieji atsakymų variantuose skaitymo skatinimo darbai. Akivaizdu, jog ekspertų atsakymai yra pakankamai deklaratyvūs ir išreiškiantys siekiamybę, bet ne esamą situaciją.

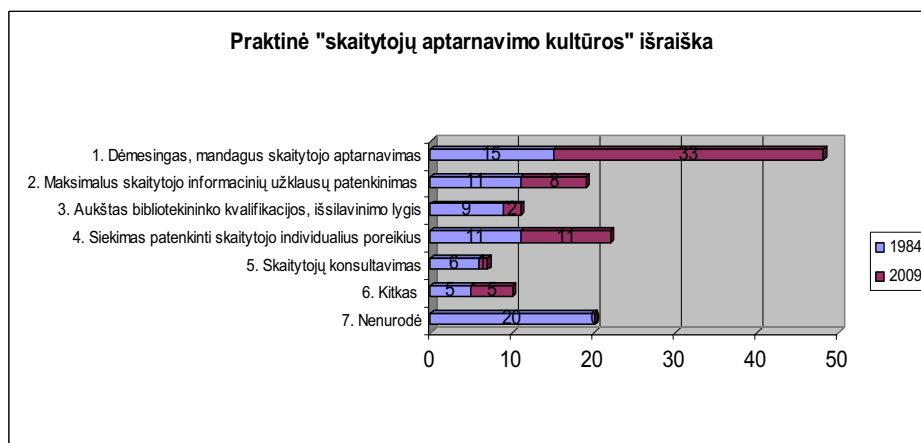
43 pav. 2009 m. respondentų požiūris į skaitybos formavimą Lietuvos bibliotekose

Tai paskatino pasidomėti, kokias veiksmingas praktikoje skaitytojų pritraukimo priemonės respondentai siūlytų taikyti („*Ką reikėtų daryti, kad būtų mažiau neskaitytų knygų?*“). Pažymėtina, kad 1984 m. atsakymuose vyrauja edukacinis ir vertybinis požiūris tiek į neskaitymo prevenciją, tiek ir į bibliotekų fondų komplektavimą. Dauguma respondentų kaip išeitį nurodė specializuoto profilio bibliotekų su atitinkamais fondais steigimą (48 %). Tokia nuostata atspindi orientavimąsi į diferencijuotą skaitytojų interesų ir poreikių tenkinimą. Kitas populiariesnis pasiūlymas - daugiau dirbti su skaitytojais (37 %) – taip pat vertintinas kaip teigiamas bibliotekininkų profesinės misijos supratimas, pastanga atlikti savaresnį vaidmenį formuojant visuomenės skaitymo kultūrą. Atsiribojimą ir inertiškumą tam tikros lektūros neskaitymo atžvilgiu parodė 20 % apklaustųjų, siūliusių tiesiog nespausdinti nepaklausių leidinių. Realus skaitytojų intereso ir poreikio toleravimas 2009 m. atitiko daugumos respondentų nuomonę („*bibliotekose kaupiti tik paklausą turinčias knygas*“ – 57 %). Aktyvesnis darbas su skaitytojais ir bibliotekų profiliavimas surinko atitinkamai 28 % ir 25 % atsakymų visumos.

44 pav. Respondentų siūlyti neskaitymo mažinimo būdai

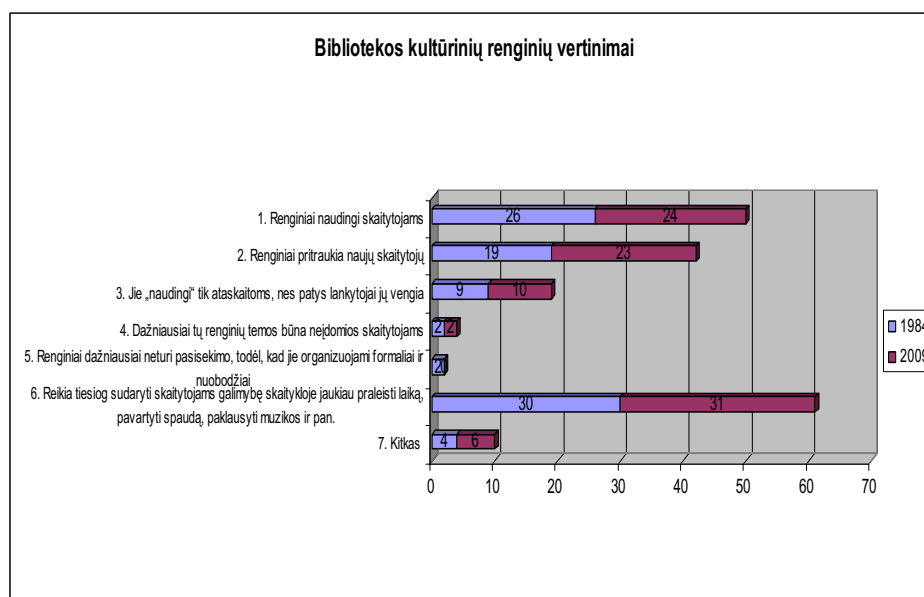
Lyginant 1984 ir 2009 m. respondentų pateiktas praktinės „skaitytojų aptarnavimo kultūros“ raiškos traktuotes pastebimas išaugęs šio fenomenolo reprezentatyvumas, iš dalies išorinis supratimas – „dėmesingas, mandagus skaitytojo aptarnavimas“ (1984 m. – 33 %, 2009 m. – 55 %). Siekis patenkinti skaitytojo individualių interesų kaip aptarnavimo kultūros turinio rodiklis atitiko tos pačios respondentų dalies (18 %) suvokimą. 1984 m. tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į paties aptarnaujančio bibliotekininko išsilavinimo ir kvalifikacijos lygį (15 %), tokiu būdu siedami vidinę darbuotojo ir jo atliekamo darbo kultūrą. Pagalba skaitytojams, jų konsultavimas taip pat tapatinti su aptarnavimo kultūra (10 %).

45 pav. Sąvokos „skaitytojų aptarnavimo kultūra“ aiškinimai

Aukščiau tirtame šalies bibliotekose taikomų skaitymo skatinimo priemonių sąrašė ekspertai nurodė kultūrinius renginius (18 %), nors ši skaitymo kultūros

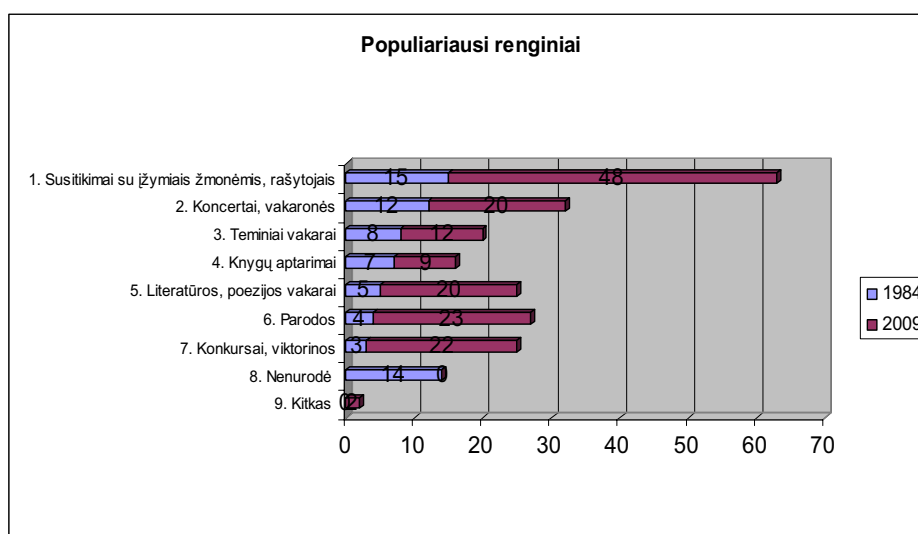
formavimo priemonė neįvardinta kaip pati reikšmingiausia, bibliotekų kultūrinės misijos svarba nuolat didėja. Tiriamųjų teirautasi, kokius vedamų renginių vertinimus jie galėtų išskirti. Galima teigti, kad 1984 m. ir 2009 m. respondentų nuomonės iš esmės sutapo. Nurodyta, jog bibliotekų kultūriniai renginiai yra naudingi skaitytojams (1984 m. – 43 %, 2009 m. – 40 %), tokiu būdu pritraukiami nauji bibliotekų skaitytojai (1984 m. – 32 %, 2009 m. – 38 %), o dauguma visgi pasirinko nuosaikią ir netiesiogiai renginių aktualumą neigiančią poziciją – „reikia tiesiog sudaryti skaitytojams galimybę skaitykloje jaukiau praleisti laiką, pavartyti spaudą, pasiklausyti muzikos“ (1984 m. – 50 %, 2009 m. – 52 %). Tokia atsakymo alternatyva veikiau parodo per didelį pareigybinių funkcijų krūvį, skiriamą bibliotekų darbuotojams. Prisimenant vyravusius poreikius metodinei literatūrai (renginių organizavimo metodika), dera konstatuoti kai kuriais atvejais formalizuotai vykdomą tokio pobūdžio veiklą bibliotekose („renginiai naudingi tik „ataskaitoms“, nes skaitytojai jų vengia“ – 1984 m. 15 %, 2009 m. – 17 %).

46 pav. Bibliotekų kultūrinių masinių renginių įvertinimas

Detalizuojant šio klausimo analizę, respondentų klausta, kokie bibliotekų renginiai sulaukia didžiausio pasisekimo tarp skaitytojų. Vangiau pasisakė 1984 m. tyrimo dalyviai (23 % neatsakė), tačiau populiariausių masinių renginių žanrai daugmaž sutapo su 2009 m. rezultatais: susitikimai su žymiais asmenimis (1984 m. – 25 %, 2009 m. – 80 %), koncertai, vakaronės (1984 m. – 20 %, 2009 m. – 33 %).

2009 m. pastebimas išaugęs auditorijos susidomėjimas literatūros ir poezijos vakarais (1984 m. – 8 %, 2009 m. – 33 %). Šio renginių žanro aktualizavimas veikiausiai susijęs su 2008 m. šalies bibliotekose vykdyta skaitymo skatinimo programa „2008 Skaitymo metai“, kuria buvo siekiama patraukliomis masiniam lankytojui formomis pristatyti grožinės literatūros skaitymą. Tais pačiais metais pagausėjo ir įvairių kitų atraktyvinių renginių formų: viktorinų, konkursų. Dėl šios priežasties pastarąjį žanro renginiai taip pat sulaukė gausnesnio lankytojų skaičiaus (1984 m. – 5 %, 2009 m. – 37 %).

47 pav. Populiariausi masiniai renginiai bibliotekose

Jei sovietinio laikotarpio bibliotekininkystėje pagrindiniu bibliotekininko ir skaitytojo bendradarbiavimo metodu laikytas vadovavimas skaitymui, po 1990 m. tiek moksle, tiek praktikoje pasigesta konkrečių uždavinių skaitymo kultūros ugdymo veikloje. Pasisakyta už savarankišką skaitytojo apsisprendimą renkantis knygas, minimalizuojant bibliotekininko aktyvumą kaip netolerantišką asmenybės atžvilgiu elgseną. Nepaisant to, netiesioginis „vadovavimas skaitymui“ skatinamas ir vykdomas taikant demokratinės, vakarietiškos bibliotekininkystės metodiką. Visa tai reikštų, jog bibliotekininkas privalo išlikti skaitymo vadovu, t. y. asmeniu, esančiu aukštesniame nei vidutinis skaitytojas interesų ir kompetencijų lygmenyje. Prašant bibliotekininkų nurodyti keletą neseniai išleistų grožinės ir mokslo populiarinimo literatūros knygų, kurias jie patartų perskaityti savo draugui, siekta išsiaiškinti, kiek darbuotojai yra pajėgūs vadovauti eilinio bibliotekos vartotojo skaitybai, pagelbėti jam formuojant ir vystant literatūrinį skonį, bendrąjį ir kultūrinį išsilavinimą. Gauti

rekomenduojamos lektūros sąrašai analizuoti kiekybiškai (bendras nuorodų skaičius; vidutinis nuorodų skaičius, tenkantis vienam respondentui; bendras pavadinimų ar autorių skaičius; vidutinis pavadinimų ar autorių skaičius, tenkantis vienam respondentui) ir kokybiškai-kiekybiškai (lektūros kiekis kiekviename iš UDK skyrių; tematinis ir tekstų kokybės įvertinimas).

Bibliotekininkų aktyvumas rekomenduojant lektūrą gali būti išreikštas atsakiusių skaičiumi: 1984 m. – 50 (83 %), 2009 m. – 60 (100 %). Kiekybinis rekomenduojamos lektūros sąrašų lyginimas parodė, kad 1984 m. vidutiniškai kiekvienas iš atsakiusių į šį klausimą pateikė 4,54 nuorodos, o 2009 m. tyrimo dalyviai kiek mažiau – 4,1. Bendras paminėtų autorių ar kūrinių pavadinimų skaičius 1984 m. sudarė 131, 2009 m. – 204. Vidutiniškai kiekvienam respondentui 1984 m. teko 2,6 autoriaus ar kūrinio pavadinimo nuorodos, 2009 m. – 3,4. Tokie statistiniai rodikliai reikštų gausnesnius, bet turinio atžvilgiu mažiau įvairesnius 1984 m. tyrimo dalyvių rekomenduojamos lektūros sąrašus ir mažesnę aktyvumą atsakant į šį klausimą. Kaip teigta 1984 m. tyrimo išvadose, bibliotekininkų rekomenduotos lektūros sąrašuose maža vidutiniam skaitytojui nežinomų autorių ar leidinių, t. y. darbuotojai „neeksperimentuoja“, neieško literatūros naujovių, apsiribodami standartine leidybos repertuaro dalimi (Masinių bibliotekų..., 1985, p. 37-41).

	1984	2009
Iš viso lektūros nuorodų	227	248
Vidut. vienam respondentui tenka nuorodų	4,54	4,1
Viso autorių / pavadinimų nuorodų	131	204
Vidut. vienam respondentui tenka aut./ pav.	2,6	3,4
Respondentai	50/ 83 %	60/ 100 %

48 pav. Respondentų rekomenduotos literatūros kiekybinis apibūdinimas

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 2009 m. apklausoje respondentams pasiūlytos penkios rekomenduojamos lektūros pozicijos. Duomenų rinkimo galimybės leido stebėti sąrašo pildymo dinamiką ir nustatyti tokią kiekvienos eilutės žymėjimo statistiką:

pirmoji pozicija sąrašė – 100 % respondentų;

antroji pozicija sąrašė – 95 %;

trečioji pozicija sąrašė – 87 %;

ketvirtoji pozicija sąrašė – 68 %;

penktoji pozicija sąrašė – 63 %.

Šiek tiek daugiau nei pusė atsakiusiųjų – 63 % - nurodė penkis leidinius, o trejetuką rekomendavo 87 %.

2009 m. respondentai pateikė 47 (19 %) neišsamių ir/ar klaidingų nuorodų (nėra autoriaus, antraštės, neteisingai nurodytas autorius ar antraštė), neleidžiančių atlikti sėkmingą leidinio paiešką. Išsamesnio tyrimo dėka trūkstama bibliografinio aprašo informacija beveik visais atvejais buvo atkurta. 1984 m. tyrimo ataskaitoje nenurodoma, ar tyrėjai buvo susidūrę su panašiais keblumais, tačiau pateikiamas lektūros sąrašas turi trūkumų – 8 (3,5 %) netiksliai nuorodas. Dauguma atveju jas galima laikyti korektūros klaidomis, kurios visgi apsunkina šių leidinių paiešką elektroniniame kataloge. Nežinant išsamiau 1984 m. duomenų rinkimo aplinkybių, pastarojo aspekto lyginimas su 2009 m. rodikliais negalimas. Nepaisant to, tenka konstatuoti, jog beveik penktadalis 2009 m. rekomenduojamos lektūros sąrašo turi bibliografinio aprašo klaidų ir trūkumų. Tokia statistika rodo bibliotekininkų profesinės ir skaitymo kultūros trūkumus.

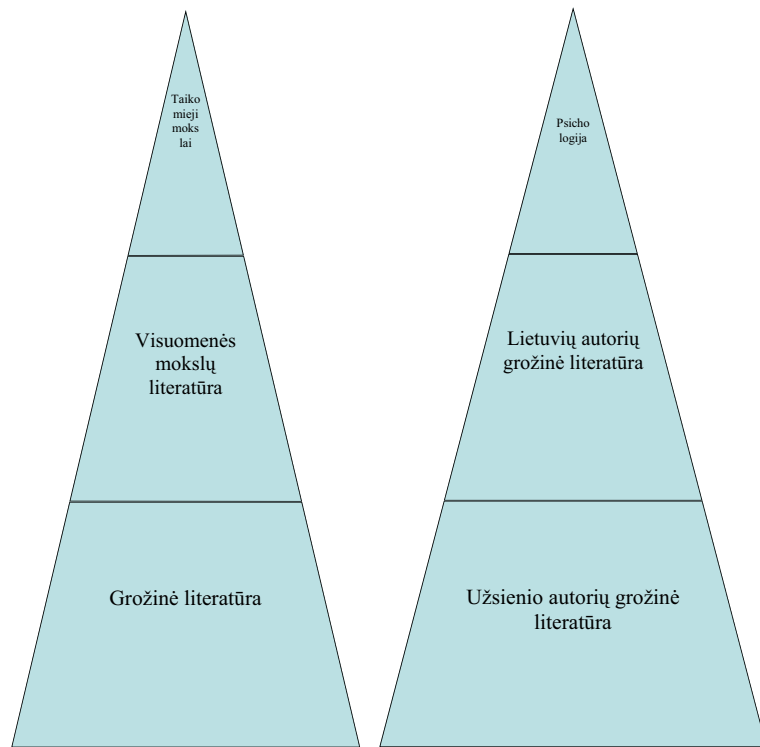
Rekomenduotos literatūros pasiskirstymo UDK skyriuose lyginimas atskleidė pakankamai ryškius skirtumus. Pirmiausia tai pasakytina apie 8 skyrių „Kalbotyra. Literatūros mokslas. Grožinė literatūra“, kurį viešosiose bibliotekose daugiausiai atstovauja grožinė lektūra. 1984 m. tyrime grožinei literatūrai teko 51% visų rekomenduotų knygų. Užsienio ir lietuvių autorių populiarumas yra panašus (24% ir 27% atitinkamai), su kelių procentų persvara lietuvių grožinės literatūros grupėje. 1984 m. rekomenduoti keturi leidiniai rusų kalba (3 %), o 2009 m. 100% visų nuorodų į literatūrą lietuvių kalba. Ši aplinkybė, žinant rusų kalbos pozicijų visapusišką stiprinimą viešajame Sovietų Sąjungos gyvenime, nereikalauja platesnio aiškinimo. 2009 m. bibliotekininkų rekomenduotų leidinių sąrašė akivaizdžiai vyrauja grožinė lektūra – net 75% visų nuorodų. Iš jų kaip ir 1984 m. lietuvių autoriams teko 27 %, o užsienio grožinei literatūrai – 47%. Būtent ši lektūros kategorija, kaip matyti iš situacijos kaitos kituose UDK skyriuose, labiausiai domina dabartinę viešosios bibliotekos darbuotoją, atitraukdama jų dėmesį nuo kitų mokslo sričių literatūros. Kaip matyti lyginamojoje duomenų lentelėje, 1984 m. bibliotekininkų rekomenduota lektūra gana tolygiai pasiskirsto šakiniuose mokslo skyriuose tokia nuorodų mažėjimo seka: visuomenės mokslai (11 %), taikomieji mokslai (10 %), menas, fotografija (9 %), filosofija, psichologija, matematika, gamtos mokslai ir geografija

(po 5 %), bendrasis skyrius (2,3 %), religija, teologija (1,5 %). 2009 m. rodikliai radikaliai skiriasi, preferencijoms susitelkiant filosofijos, psichologijos (12 %), taikomųjų mokslų (4,4 %), meno, fotografijos (3 %), geografijos, biografijų, istorijos (2,5 %), religijos, teologijos (2 %) ir bendrajame (0,9 %) skyriuose. Matematika ir gamtos mokslai 2009 m. negavo nė vienos respondentų nuorodos.

UDK skyrius	1984		2009	
0 Bendras skyrius	3	2,3 %	2	0,9 %
1 Filosofija. Psichologija	7	5 %	24	12 %
2 Religija. Teologija	2	1,5 %	4	2 %
3 Visuomenės mokslai	14	11 %	5	2,4 %
5 Matematika. Gamtos mokslai	6	5 %	-	-
6 Taikomieji mokslai	13	10 %	9	4,4 %
7 Menas. Fotografija	12	9 %	6	3 %
8 Kalbotyra. Literatūros mokslas. Grožinė literatūra. Iš jų:	67	51 %	150	75 %
<i>užsienio autoriai</i>	31	24 %	95	47 %
<i>lietuvių autoriai</i>	36	27 %	55	27 %
9 Geografija. Biografijos. Istorija	7	5 %	5	2,5 %
	Iš viso 131	100 %	Iš viso 204	100 %

49 pav. Respondentų rekomenduotos lektūros pasiskirstymas mokslo srityse (UDK sistema)

Atsižvelgiant į tai, kad respondentų 1984 m. prašyta pasiūlyti literatūrą panašaus išprusimo žmogui, o 2009 m. – draugui, gautieji lektūros sąrašai netiesiogiai atspindi pačių bibliotekininkų skaitymo interesus ir pomėgius. Laikantis tokios prielaidos galima formaliu leidinių priskyrimo vienai ar kitai UDK klasei požiūriu nubrėžti lyginamąsias bibliotekininkų skaitymo interesų piramides, sudarytas iš trijų dažniausiai rekomenduotos literatūros sričių, išdėstytų ant kiekybiškai gausiau išreikštų sluoksnių. 1984 m. tyrime populiariausių leidinių grupei galima priskirti grožinę literatūrą. Kiek mažesnė dalis teko visuomenės mokslų lektūrai ir taikomiesiems mokslams. 2009 m. respondentų rekomenduotos lektūros sąrašai parodė tokį literatūros kategorijų trejetą (pradedant gausiausia): užsienio autorių grožinė literatūra, lietuvių autorių grožinė literatūra ir psichologijos srities leidiniai.

1984 m.

2009 m.

50 pav. 1984 ir 2009 m. viešųjų bibliotekų darbuotojų skaitymo interesai

Galimybė po nepriklausomybės atgavimo išlaisvinti knygų leidybos repertuarą nuo valstybinės kontrolės, atsižvelgiant pirmiausiai į rinkos poreikius, akivaizdžiai parodė visuomenės norą susipažinti su užsienio autorių, ypač tų, kurie nepraeidavo sovietinės cenzūros, kūryba. Taip būtų galima paaiškinti ypač gausias 2009 m. tyrimo respondentų nuorodas į užsienio literatūrą. Tačiau akivaizdi interesų disproporcija ir siaurumas vertintini ypač nepalankiai, turint omenyje reikalavimus, kurie keltini viešosios bibliotekos darbuotojo skaitybai. Detaliau palyginus 1984 ir 2009 m. respondentų minimos užsienio literatūros kokybę¹⁰⁷, gauti nevienodi

¹⁰⁷ Sąlyginis ir gana formalus lektūros kokybės nustatymo kriterijus, atskiriant lengvąją laisvalaikio literatūrą nuo pripažintos, t. y. rimtesnės moderniosios literatūros, buvo kūrinių autorių įvertinimas nacionaliniu ir/ar tarptautiniu mastu (apdovanojimai, premijos ir pan.) ir aiškiai išreikštas kūrinių žanrinis priklausymas lengvajai ar rimtajai literatūrai (meilės, nuotykių romanas etc.).

rezultatai, priešpriešinant populiariausius kūrinius ir dažniausiai minėtus autorius. Daugiausiai nuorodų 1984 ir 2009 m. pateikta į šiuos leidinius:

1984 m.	2009 m.
1. J. Avyžius „Degimai” (14) (UDK 8)	1. J. Picoult „Mano sesers globėjas“ (5) (UDK 8)
2. V. Hugo „Paryžiaus katedra” (9) (UDK 8)	2. F. Taunytė „Kiek sveria siela: publicistika ir medicina“ (4) (UDK 6)
3. V. Žemaitis „Dorovės sąvokos” (6) (UDK 1)	3. M. Jovaiša „Neregėta Lietuva“ (4) (UDK 7)
4. J. Paleckis „Dviejuose pasauliuose” (6)	4. B. Mahmoody ir W. Hoffer „Tik su dukra“ (3) (UDK 8)
5. V. Sirijos Gira „Kantarėlės“ (6) (UDK 8)	5. D. Kalinauskaitė „Niekada nežinai: apsakymai“ (3) (UDK 8)
6. „Bažnyčios prieglobstyje” (6) (UDK 2)	6. I. Buivydaitė „Laiko tiek nedaug” (3) (UDK 8)
7. L. Tapinas „Iliuzijų mugėje” (5) (UDK 8)	7. A. Čepulis „Likimo upė” (3) (UDK 8)
8. Ž. Žiulis Vernas „Žiulis Vernas” (5) (UDK 8)	
9. M. Sluckis „Kelionė į kalnus ir atgal” (5) (UDK 8)	

51 pav. Dažniausiai rekomenduoti leidiniai

1984 m. tyrimo respondentų pasirinkimuose galima išvelgti tam tikras tendencijas. Pirmoje pozicijoje išsiskiriantis J. Avyžiaus romanas „Degimai“ ir M. Sluckio „Kelionė į kalnus ir atgal“, atstovaujantys socialistinio realizmo srovei lietuvių literatūroje, būtų tipiniais to laikmečio leidybinio repertuaro pavyzdžiais. Tematiškai nuo socialistinio realizmo tematikos kiek nutolęs V. Sirijos Gira romanas „Kantarėlės“ ir klasikinis V. Hugo kūrinys „Paryžiaus katedra“ išreikštų netiesiogiai sovietinės ideologijos angažuotus leidinius. Sąrašė gana marginališkai atrodo biografinis Ž. Žiulio Verno „Žiulis Vernas“, patvirtinantis ne konkretaus kūrinio, bet serijos „Siluetai“, kurios sudėtyje skelbtos žymių pasaulinės kultūros atstovų biografijos, populiarumą tarp skaitytojų. L. Tapino apybraižų rinktinė „Iliuzijų mugėje“ taip pat veikiausiai pasirinkta kaip apklausos metu pasirodęs naujas serijos „Žmogus tarp žmonių“, kurioje skelbti ideologizuoti, publicistiniai žinomų visuomenės veikėjų tekstai, leidinys. Lietuvos komunistų partijos veikėjo J. Paleckio atsiminimų knyga „Dviejuose pasauliuose“ ir ateistinis ideologinis serijos „Kalba faktai“ leidinys „Bažnyčios prieglobstyje“ vargiai išreiškia tikruosius respondentų skaitymo interesus.

2009 m. populiariausių tarp respondentų leidinių sąrašas nėra taip lengvai paaiškinamas. Peržiūrėjus visą 204-ių pavadinimų sąvadą akivaizdu, jog aiškių kūrinių lyderių nėra. Platus ir įvairus leidybinės produkcijos repertuaras, informacijos laisvės ir asmens saviraiškos įtvirtinimas visuomenėje sąlygojo tiražų mažėjimą ir pavadinimų skaičiaus augimą. Veikiausiai dėl šių priežasčių dažniausiai respondentų paminėtų knygų sąrašas nėra iškalbingas. Visgi 2009 m. ekspertų rekomenduotos lektūros bendroju vardikliu būtų vadinamoji moteriškoji lektūra, sukurta autorių moterų ir orientuota į moteriškąją skaitytojų auditoriją.

Į populiariausių grupę įtraukti septyni leidiniai, cituoti respondentų nuo devynių iki trijų kartų. Pirmą poziciją užimantis J. Picoult romanai, susilaukęs keturių leidimų pastaraisiais metais, taip pat pirmąją ir populiariausių 2009 m. apklausoje autorių lentelėje. Prie jo šlietuši populiariųjų meilės romanų kūrėjos I. Buivydaitės kūrinys ir neatitinkantis lektūros apibūdinimų M. Jovaišos fotografijų albumas „Neregėta Lietuva“, ne pirmus metus lydintis plačios reklaminės kampanijos šalies žiniasklaidos priemonėse. Kitos sąrašo knygos galėtų būti laikomos gana atsitiktiniais, marginaliniais, apklausos metu iš bendro leidinių srauto išsiskyrusiais kūriniais: A. Čepulio „Likimo upė“, D. Kalinauskaitės „Niekada nežinai“, B. Mahmoody ir W. Hoffer „Tik su dukra“. Savitą nišą užima medicininės publicistikos kūrėjos F. Taunytės darbas, kuris paaiškinamas bendroju 2009 m. apklausos dalyvių domėjimusi psichologinės sveikatos temomis.

Populiariausi 1984 ir 2009 m. bibliotekininkų nurodytieji autoriai į pirmąją sąrašą pateko dvejopai: kaip itin populiarių kūrinių autoriai (pvz., J. Apyžius, V. Hugo) ar produktyvūs, nemažai knygų paskelbę rašytojai (S. Brown, E. de Strozzio ir kt.). Lentelėje nurodyta po dvylika ne mažiau keturių nuorodų surinkusių autorių. Pirmiausiai atkreiptinas dėmesys į jau anksčiau gautą rekomenduotos lektūros analizės išvadą - 1984 m. daugiau rekomenduoti lietuvių autorių grožinės literatūros kūriniai, 2009 m. duomenys priešingi – daugiausiai minimi užsienio rašytojai. 1984 m. lietuvių ir užsienio autorių santykis 8/4, o 2009 m. atvirkščiai proporcingas – 4/8.

Dažniausiai rekomenduoti autoriai 1984 m.	Dažniausiai rekomenduoti autoriai 2009 m.
1. Jonas Avyžius (14)	1. Jodi Picoult (9)
2. Viktoras Hugo (9)	2. Sandra Brown (8)
3. Juozas Baltušis (7)	3. Filomena Taunytė (8)
4. Vincentas Žemaitis (6)	4. Irena Buivydaite (8)
5. Justas Paleckis (6)	5. Jurga Ivanauskaitė (6)
6. Vytautas Sirijos Gira (6)	6. Elena de Strozzi [Buivydaite] (6)
7. Mykolas Sluckis (6)	7. Isabel Allende (5)
8. Laimonas Tapinas (5)	8. John Irving (5)
9. Žanas Žiulis-Vernas (5)	9. Nora Roberts (4)
10. Čingizas Aitmatovas (4)	10. Paolo Coelho (4)
11. Rafaelis Džovanjolis (4)	11. Aleksandra Marinina (4)
12. Algimantas Žilinskas (4)	12. Kristin Hannah (4)

52 pav. Populiariausi autoriai respondentų rekomenduotos literatūros sąrašuose

Bandytas kokybiškai įvertinti kiekvieno iš minimų autorių statusą kultūroje yra sąlygiškas ir pagrįstas autorių nacionaliniu, tarptautiniu pripažinimu ar „kanonizavimu“ (įtraukimu į mokymo programas, chrestomatijas ir pan.). Pagal šiuos kriterijus išskirta keletas autorių kategorijų:

a) *klasikai*: **1984 m. – 1** (V. Hugo), **2009 m. – 0**;

b) *pripažinti modernieji ir populiariosios (masinės) kultūros rašytojai*: **1984 m. – 5** (J. Avyžius, J. Baltušis, V. Sirijos Gira, M. Sluckis, Č. Aitmatovas), **2009 m. – 11** (J. Picoult, J. Ivanauskaitė, I. Allende, J. Irving, P. Coelho, S. Brown, I. Buivydaite, E. de Strozzi, N. Roberts, A. Marinina, K. Hannah);

c) *marginaliniai (šakinės, mokslo populiariosios literatūros kūrėjai ir / ar neproduktyvūs) autoriai*: **1984 m. – 6** (L. Tapinas, Ž. Žiulis-Vernas, R. Džovanjolis, V. Žemaitis, A. Žilinskas, J. Paleckis), **2009 m. – 1** (F. Taunytė).

Nuosekliai išstudijavus visą rekomenduotos literatūros sąrašą buvo pasigesta klasikinės, chrestomatinės lektūros nuorodų. Abiejų tyrimų metu paminėta vos keletas tokių kūrinių. Mažai rašytojų klasikų ir tarp populiariųjų autorių, 1984 m. paminėtas tik Viktoras Hugo. Bibliotekininkai taip pat nerekomendavo poezijos leidinių. Gana problemiškas pripažintų šiuolaikinių ir populiariosios kultūros rašytojų atskyrimas. Lemiamu kriterijumi laikytini tam tikri oficialieji autorių įvertinimai (premijos, apdovanojimai), kurie savo ruožtu daugeliu atvejų lydimi ir pakankamu populiarumu plačiojoje visuomenėje, dideliais leidinių tiražais, vertimais į užsienio kalbas, o tai būtų ir masinės kultūros požymiai. Tokiu būdu 1984 m. sovietinės kultūros funkcionierių proteguojami pripažinti autoriai tuo pat metu vadintini ir

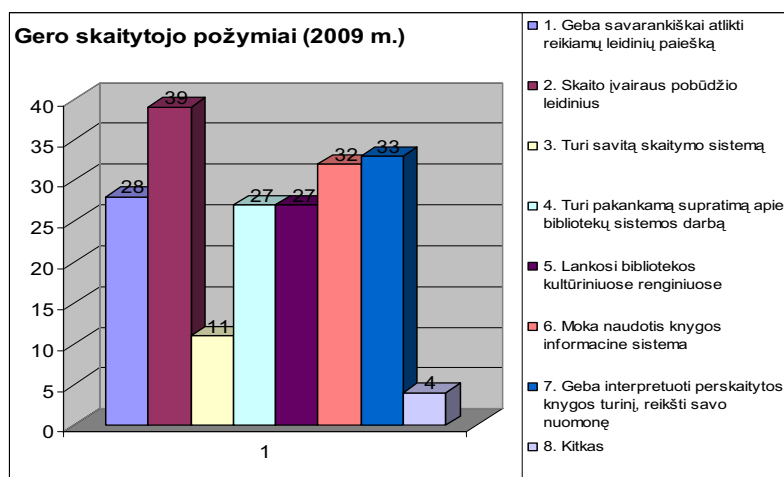
masinės kultūros atstovais. 2009 m. pastarosios kategorijos rašytojai identifikuojami vienareikšmiškai kaip laisvalaikio arba lengvo turinio (meilės romanai, detektyvai) lektūros kūrėjai. Ši rašytojų grupė ir yra gausiausia 2009 m. populiariausiųjų sąrašė. Didesnis pripažintų šiuolaikinių autorių skaičius 1984 ir 2009 m. gali būti vertinamas kaip tuo pačiu intensyvumu veikiančių leidybinės rinkos tiesioginių ar netiesioginių kontrolės įrankių pasekmė. Sovietmečio kultūros politikos atveju - tai ideologinės cenzūros institutas ir valstybinė leidybos monopolija, nepriklausomoje Lietuvoje – kultūros įstaigos (ministerijos, profesinės sąjungos ir pan.) bei komercinė, privati leidybinė sistema. Turint omenyje nepriklausomybės laikotarpiu turimas plačias priegios prie įvairiausio turinio ir kokybės literatūros galimybes, ypač kritikuotinas visuomenės skaitybos organizatorių – viešųjų bibliotekų darbuotojų – domėjimasis menkaverte lektūra, juolab jos rekomendavimas skaitytojams.

Apibendrinant lyginamosios ekspertų apklausos rezultatus matyti tokios tendencijos: menkas mokslinis skaitybos problemų pažinimas šalies viešosiose bibliotekose, nesidomima neskaitymo rodikliais, vangiai vykdomi skaitytojų tyrimai, susiduriama su sunkumais nurodant neskaitančiųjų kategorijas. Pagrindine knygų neskaitymo prevencine priemone 2009 m. tyrimo dalyviai laiko ne aktyvesnį bibliotekų edukacinį poveikį skaitytojams, bet prisitaikymą prie visuomenės interesų. Kokybine skaitymo skatinimo ir skaitytojų aptarnavimo kultūros išraiška 2009 m. bibliotekininkai laiko individualių (informacinių) skaitytojų poreikių paisymą ir paklausios lektūros komplektavimą. Nors tokia nuostata yra teigiama ir iš tiesų prisideda prie skaitymo kultūros kiekybinių bei kokybinių charakteristikų plėtojimo visuomenėje, tačiau stiprėjanti tendencija Lietuvos viešosiose bibliotekose atsiriboti nuo sovietinės „darbo su skaitytojais“ metodikos, jos gerą prasmę, veda prie profesinio inertiško, vartotojiško ir vertybiškai devaluoto bibliotekos – skaitytojo santykio. Viešųjų bibliotekų darbuotojų skaitymo interesai tiek 1984 m., tiek 2009 m. laikytini nepatenkinamais ir liudijančiais ypač menką bibliotekininkų potencialą formuoti skaitytojų literatūrinį skonį, plėsti jų kultūrinį akiratį. Rekomenduotos lektūros tematikos įvairiapusiškumo atžvilgiu galima teigti, jog 2009 m. tyrimo dalyviai nusileidžia pirmojo tyrimo respondentams. Bendroji rekomenduotos literatūros sąrašų analizės išvada – bibliotekininko skaitymo turinys yra monotipinis, pakankamai siauras ir atitinka vidutinio skaitytojo interesus.

Bibliotekų vartotojų skaitymo kultūros lygis

Kita anketos klausimų serija buvo skirta pasekti bibliotekų vartotojų skaitymo kultūros lygio reflektavimą bibliotekininkų atsakymuose. Teirautasi, kokios savybės pritaikomos aukštos skaitymo kultūros asmeniui, gana detalai tirtas skaitytojų bibliografinis-informacinis pasirengimas, jų aktyvumas bibliotekoje, interakcija su bibliotekininkais bei skaitymo interesai.

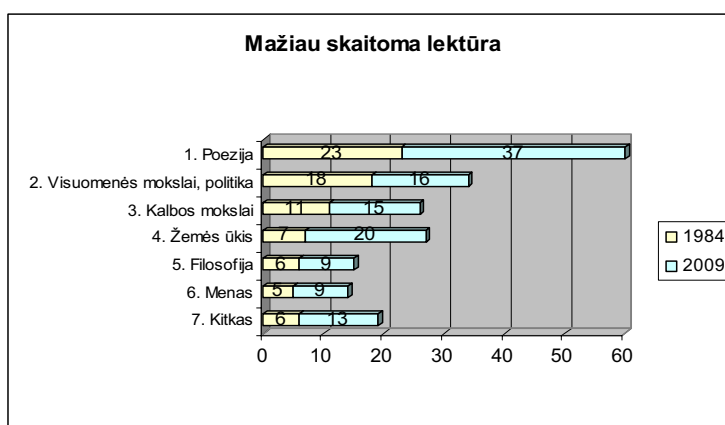
I 2009 m. anketą įtrauktas pirminės apklausos metu neapdorotas klausimas apie „gero skaitytojo požymius“. Respondentams pateikta keletas didesnio ir mažesnio reikšmingumo aukštos skaitymo kultūros rodikliai: gebėjimas savarankiškai atlikti leidinių paiešką, įvairiausiai skaitymo interesai, individualios skaitymo strategijos turėjimas, knygos informacinės sistemos išmanymas, adekvati lektūros intelektualinė refleksija ir interpretavimas bei kt. aspektai. Ekspertai išskyrė keletą kokybiško skaitymo požymių, pirmenybę suteikdami skaitymo interesų įvairovei (65 %), teksto interpretavimui (55 %) ir knygos informacinės sistemos panaudai (53 %). Po 45 % atsakymų visumos surinkusios gero skaitytojo charakteristikos – „*turi pakankamą supratimą apie bibliotekų sistemos darbą*“ ir „*lankosi bibliotekos kultūrinuose renginiuose*“ – rodo skaitytojo vertinimą matuojant jo aktyvumą bibliotekų organizuojamuose skaitybos procesuose.

53 pav. 2009 m. tyrimo dalyvių išskirti „gero skaitytojo“ apibūdinimai

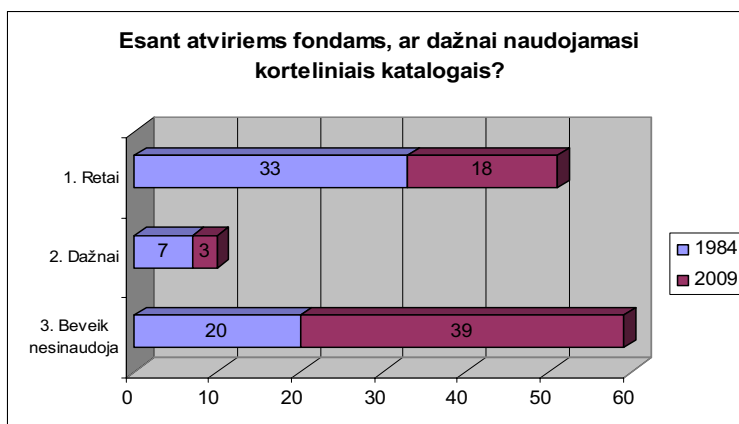
Lyginant vyraujančius skaitytojų interesus, tenka konstatuoti, jog iš esmės gautos itin panašios proporcijos 1984 m. ir 2009 m. ekspertų atsakymuose. Vyrauja menkas domėjimasis poezija (1984 m. – 38 %, 2009 m. – 62 %), visuomenės mokslais ir politika (1984 m. – 30 %, 2009 m. – 27 %), kalbos mokslais (1984 m. –

18 %, 2009 m. – 25 %) ir žemės ūkiu (1984 m. – 12 %, 2009 m. – 33 %). 2009 m. respondentų komentaruose papildomas sąrašas religine literatūra ir literatūros kritika. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šių kategorijų lektūra minimaliai atspindėta ir bibliotekininkų rekomendacinės literatūros sąrašuose, tai reikštų, jog šios tematikos leidinių skaitomumas nesiekiamas didinti, juolab nesulaukia ir pačių bibliotekininkų susidomėjimo.

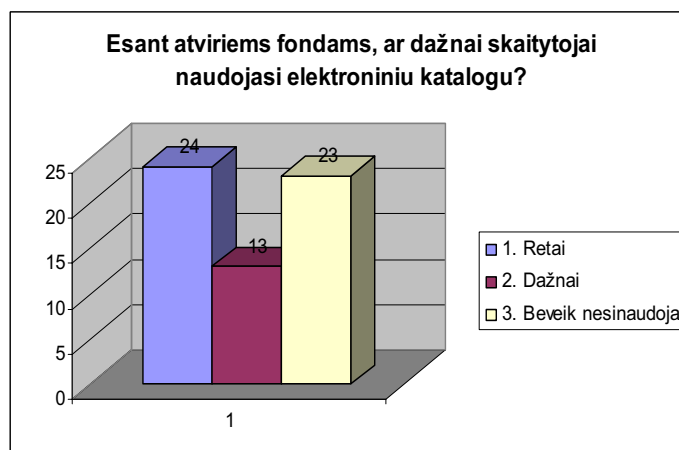
54 pav. Skaitytojų mažiau skaitomų leidinių tematika

Bibliotekininkų klausta apie skaitytojų turimus bibliografinius-informacinius įgūdžius atviruose bibliotekų fonduose. Aiškintasi, kokia bibliotekų vartotojų informacijos paieškos ir įvertinimo strategija matyti jiems savarankiškai atliekant leidinių atranką. Informacijos paieškos priemonė - kortelinis katalogas - dabartiniu metu praranda savo aktualumą. Dauguma skaitytojų, pasak bibliotekininkų 1984 m. ir 2009 m., beveik jais nesinaudoja ar naudojami retai (atitinkamai 30 % ir 65 %). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog, 1984 m. duomenimis, leidinių paiešką naudojantis korteliniais katalogais (tuo metu pagrindinės informacijos paieškos priemonės) vykdė faktiškai panašiomis proporcijomis (retai – 55 %, beveik nesinaudojo – 33 %).

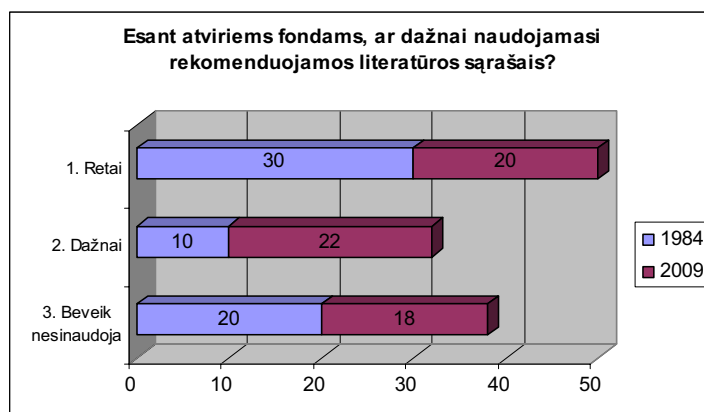
55 pav. Kortelinių katalogų panauda tarp skaitytojų

Patikslinus, ar elektroninis kortelinio katalogo atitikmuo populiariesnis tarp šiuolaikinių viešųjų bibliotekų skaitytojų, gauti analogiški rezultatai – retai naudojasi 40 %, beveik nesinaudoja 38 %, tačiau pagausėjo dažnai taikančių šį paieškos įrankį grupę (22 %).

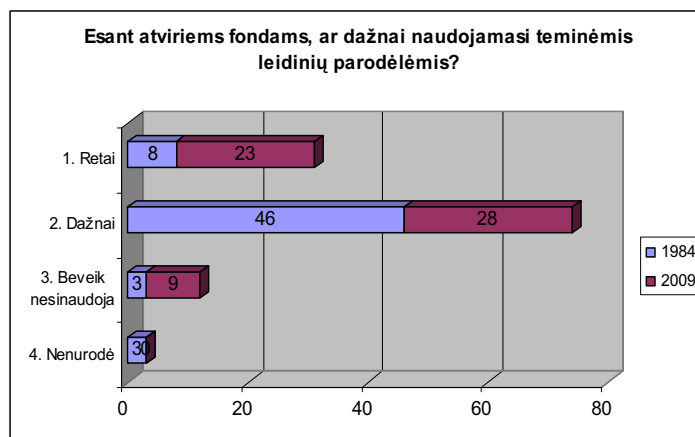
56 pav. Naudojimas elektroniniais katalogais (2009 m.)

Rekomenduojamos literatūros sąrašai, kaip pagalbini priemonė renkantis leidinius atviraime bibliotekos fonde, 2009 m. bibliotekininkų atsakymų variantuose pasiskirstė tolygiai (retai 33 %, beveik nenaudojami 30 % ir dažnai naudojami 37 %). 1984 m. ekspertai konstatavo vienareikšmiškesnę šios lektūros pasirinkimo priemonės taikymą tarp skaitytojų (naudoja retai – 50 %, beveik nesinaudoja 33 %).

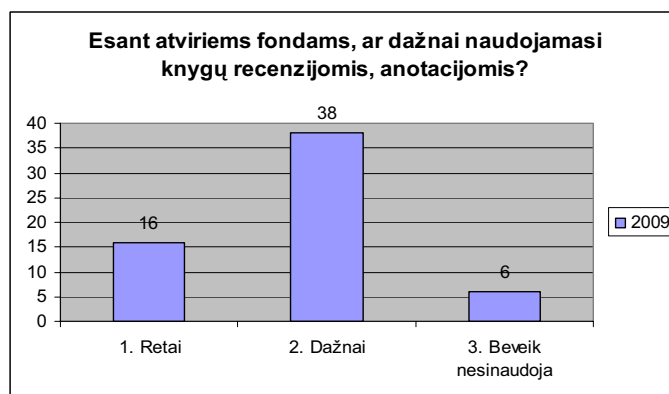

57 pav. Rekomendacinių literatūros sąrašų populiarumas

Populiareesnėmis lektūros pasirinkimo priemonėmis galima įvardinti temines leidinių parodėles (naudojamos dažnai – 1984 m. 77 %, 2009 m. 47 %) ir knygų anotacijas bei recenzijas (klausimas įtrauktas tik į 2009 m. anketą; dažnai – 63 %).

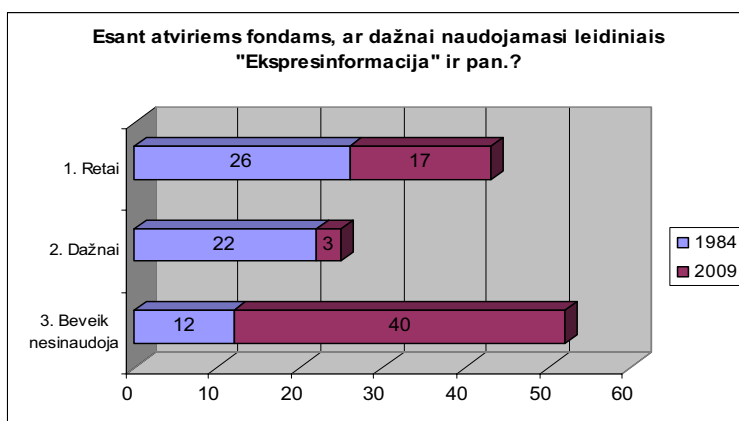

58 pav. Teminių leidinių parodų aktualumas tarp skaitytojų

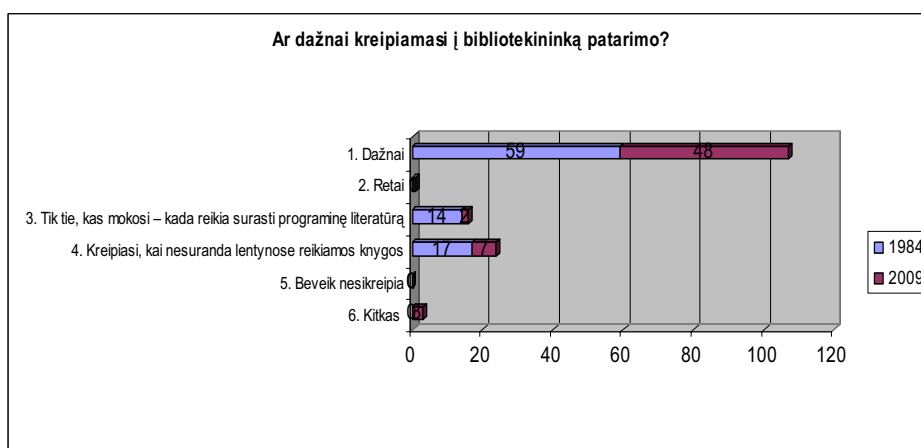
59 pav. Knygų recenzijų, anotacijų panauda

Ryškiausia kiekybinė neatitiktis užfiksuota einamosios leidybinės ir bibliografinės informacijos priemonių atžvilgiu. Skaitytojai gausiai priskirti prie reto ar minimalaus naudojimosi leidiniais „Ekspresinformacija“ ir kt. (1984 m. „dažnai“ – 37 %, 2009 m. – vos 5 %; 1984 m. „beveik nesinaudoja“ – 20 %, 2009 m. išaugo iki 67 %).

60 pav. Einamosios bibliografijos leidinių panauda

Tokie menki bibliografinių-informacinių įgūdžių rodikliai signalizuoja minimalų skaitytojų savarankiškumą ieškant lektūros ir tenkinant turimų informacinius poreikius. Nenuostabu, jog bibliotekininko asistavimas renkantis literatūrą ar ieškant informaciją yra gana intensyvus („dažnai kreipiasi į bibliotekininką pagalbos“ – 1984 m. 98 %, 2009 m. 80 %, „kreipiasi, kai neranda lentynoje knygos“ – 1984 m. 28 %, 2009 m. 12 %).

61 pav. Poreikis individualiai bibliotekininko konsultacijai

Reziumuojant bibliotekininkų atsakymuose atspindėtą viešųjų bibliotekų vartotojų skaitymo kultūros lygį tenka konstatuoti, jog esminių kokybinių ir kiekybinių pokyčių per pastaruosius 25 metus neužfiksuota. Analogiški nepopuliarių lektūros tipų (poezijos, visuomenės mokslų ir politikos, kalbos mokslų) pasirinkimai, menki ir toliau mažėjantys bibliografiniai-informaciniai įgūdžiai, priklausomybė informacijos paieškoje nuo bibliotekininko konsultacijos. Bibliotekininkų sudarytas idealaus skaitytojo apibūdinimas yra korektiškas (įvairiapusiai skaitymo interesai, knygos informacinės sistemos panauda, teksto interpretavimas, adekvatus suvokimas), su pastebimu dalyvavimo bibliotekiniuose skaitybos procesuose akcentavimu (orientuojasi bibliotekinėje skaitytojų aptarnavimo sistemoje, lankosi bibliotekų renginiuose).

3. 1. 3. Tyrimo programos realizavimas

Atliekant lyginamąją ekspertų apklausą iškeltas tikslas ištirti bibliotekininkų, tiesiogiai aptarnaujančių skaitytojus skaitytojus Lietuvos viešosiose bibliotekose, darbo skaitymo kultūros ugdymo srityje raidą per 25 metus, pasiektas tokiais uždavinių realizavimo rezultatais:

- dažniausiai bibliotekiniame darbe praktikuojami skaitymo kultūros ugdymo metodai patyrė tam tikrus pokyčius pastarųjų 25 metų laikotarpiu. Individualus ugdomasis darbas tarp bibliotekininkų sulaukė vis mažesnio pritarimo. Apdorojus keletą skirtingų klausimų atsakymų duomenis, matyti, jog stiprėja bibliotekininkų nusišalinimas nuo edukacinės veiklos. Skaitytojams suteikiama daugiau savarankiškumo, paisoma jų natūralių skaitymo interesų. Egzistuojanti menka skaitytojų bibliografinė informacinė kultūra skatina juos palaikyti nuolatinį ryšį su bibliotekininkais, kai vykdoma leidinių paieška. Bibliotekų darbuotojai netiesiogiai išreiškė nenorą aktyviai dalyvauti kultūrinių renginių organizavime, nors pripažino jų naudą ir patrauklumą naujiems skaitytojams. Bibliotekininkai vangiai vykdo skaitymo tiriamąją veiklą, nepakankamai orientuojasi visuomenės skaitymo problematikoje. Lyginant 1984 ir 2009 m. bibliotekininkų rekomenduotą lektūrą kiekybiniais ir kokybiniais aspektais, užfiksuoti tik vidutinio skaitytojo lygmens skaitymo interesai – bibliotekininkai neturi reikiamo literatūrinio išprusimo ugdyti skaitytojų skonį, plėsti jų intelektualinį akiratį;
- lygintos skaitytojų poreikių tenkinimo galimybės 1984 ir 2009 m. iš dalies parodė silpnėjantį viešųjų bibliotekų potencialą. Pastarojo skaitymo kultūros formavimo aspekto komentavimas apsunkintas pakartotinio 2009 m. tyrimo metu šalies bibliotekas ištikusio staigaus ekonominio nepritekliaus. Bibliotekininkų nepasitenkinimas paklausios lektūros trūkumu neparodė ženklų skirtumų 1984 m. ir 2009 m. respondentų atsakymuose. Pažymėtinas nesąžiningų bibliotekininkų prisidėjimo prie knygų dingimo iš bibliotekų fondų išnykimas. Skaitytojų aptarnavimo bazė respondentų atsakymuose taip pat vertinta patenkinamai. 1984 m. fiksuotas menkesnis bibliotekų patalpų kokybės vertinimas, 2009 m. žymiai išaugo poreikis naujiems bibliotekų baldams;

- bibliotekininkų bendrosios ir profesinės kultūros raida pirmiausiai pažymėtina sumažėjusia kadru kaita, išaugusiu išsilavinimo lygiu, ilgėjančiu darbo bibliotekų sistemoje stažu. Tai rodo į bibliotekininkystės profesiją orientuotų specialistų gausėjimą. Darbuotojų pasirinkimas tarp kiekybinio ar kokybinio skaitytojų aptarnavimo pasiekė balansą dabartiniu laikotarpiu, eliminavus sovietinės bibliotekinio darbo statistinės planinės kontrolės spaudimą didinti skaitytojų skaičių. 2009 m. ekspertų atsakymuose labiausiai išaugo skaitytojų nuomonės kaip kokybinio bibliotekų darbo rodiklio vertinimas. Tai demokratinių vertybių atėjimo į viešąsias bibliotekas ženklas.

Tyrimo hipotezės pasitvirtinio tik iš dalies. Šiuolaikinė skaitymo kultūros ugdymo veikla Lietuvos bibliotekose vykdoma palankesnėmis materialinėmis-techninėmis sąlygomis, tačiau tyrimo metu nebuvo gauta tiesioginių šio teiginio patvirtinimų dėl staigaus pasikeitimo einamųjų metų bibliotekų finansavimo planuose. Skaitytojų aptarnavimo veikloje taikomi šiuolaikiški ir efektyvūs metodai bei priemonės (procesų automatizacija, kompiuterinės informacinės technologijos, jungtinio šalies bibliotekų katalogo sukūrimas, centralizuočiau vykdomas visuomenės bibliotekinis aptarnavimas ir t. t.) savaime traktuotini kaip bibliotekininkystės progresas. Darbuotojų profesinių vertybių evoliucija (informacijos laisvė, bibliotekos kaip viešosios gerybės traktavimas, bibliotekos informacinių išteklių visuotinis prieinamumas) pasitvirtino tyrimo metu kaip ženklesnis pastarojo laikotarpio pokytis.

Nepasitvirtino prielaida, jog šiuolaikinis skaitytojų aptarnavimas Lietuvos viešosiose bibliotekose neturi esminių metodinių skirtumų lyginant su sovietinio laikotarpio situacija. Bibliotekinės metodikos nuvertinimas 2009 m. apklausoje rodo sumažėjusį individualaus bibliotekininko dalyvavimą šalies bendruosiuose strateginiuose bibliotekinio aptarnavimo procesuose. Pasitvirtino hipotezė dėl to, jog 1990 - 2008 m. laikotarpio teorinis ir metodinis įdirbis bibliotekiniame skaitymo kultūros ugdyme nėra įgavęs specifinių bruožų, nepasižymi novatoriškumu ir profesiniu vertybiniu aspektu daro silpną įtaką praktinei bibliotekininkystei. Bibliotekininkų „dėmesio nukreipimas“ į kitus informacinės veiklos barus (kompiuterinio raštingumo ugdymas, interneto ir elektroninių išteklių panaudos didinimas ir pan.), sąlygojo bibliotekų skaitytojų kultūros lygio smukimą.

Prielaida, jog galima išskirti lietuviškąją bibliotekinę skaitymo kultūros teoriją ir metodiką, kurios tolygus ir nuoseklus formavimasis fiksuojamas per visą XX a.

laikotarpį, o šios lietuviškosios metodikos praktinė raiška akivaizdi šiuolaikiniame viešųjų bibliotekų vykdomame skaitančiųjų vartotojų aptarnavime reikalauja detalesnio gautų disertacinio tyrimo teorinių rezultatų nagrinėjimo ir lyginimo su turimais empiriniais duomenimis.

Išvados

Disertacinio tyrimo tikslas – ištirti skaitymo kultūros ugdymo klausimus bendrojoje pedagoginėje lietuviškosios bibliotekininkystės paradigmoje ir išsiaiškinti teorines bei praktines Lietuvos bibliotekininkystės galimybes ugdyti skaitymo kultūrą tarp bibliotekos vartotojų buvo pasiektas tokiais rezultatais:

- nustatant skaitymo kultūros ugdymą tiriančių bibliotekininkystės disciplinų ir teorijų ryšį bei jų skirtingus požiūrius į analizuojamą objektą, prieita prie išvados, jog skaitymo kultūra intensyviausiai skleidžiasi bibliotekinės pedagogikos ir lektologijos (skaitymo pedagogikos) disciplinų lauke. Knygos ar kitos tekstinės laikmenos informacinis ir formalus vartojimas ugdomas taikant bendrosios bibliotekų darbo su skaitytojais / skaitytojų (vartotojų) aptarnavimo metodikos priemones: knygos / skaitymo propaganda (reklama), savarankiško skaitymo / lavinimosi metodika, rekomendacinė bibliografija;

- pritaikius bibliotekinę pedagogiką, kaip vieną iš pamatinių skaitymo kultūros ugdymo disciplinų, išaiškintos esminės ugdomojo proceso kategorijos:

a) bibliotekos vartotojų auklėjimas atitinka bendruosius visapusiško asmenybės ugdymo tikslus ir uždavinius: protinį, dorinį, estetinį, fizinį, religinį, individualųjį, visuomeninį, tautinį ir tarptautinį auklėjimą (S. Šalkauskio „*pilmutinio ugdymo*“ koncepcija). Priklausomai nuo bibliotekos fonde pateikiamų skaitymui dokumentų turinio gali būti realizuojamas vienoks ar kitoks ugdymo tikslas;

b) ugdymo subjekto (bibliotekos / bibliotekininko) ir objekto (bibliotekos skaitytojo) sąveika efektyviausiai realizuotina laikantis konstrukcinės pedagogikos modelio, kuris reiškiasi kaip partneriška, dialogiška dviejų pedagoginio proceso dalyvių interakcija;

- integravus bibliotekinės pedagogikos, komunikacijos teorijos ir propagandos žinias nustatytas bibliotekos ir vartotojų ugdomosios sąveikos turinys apibūdinamas kaip nuolatinis komunikacinis ugdomasis procesas, ciklo principu keičiantis ugdytoją ir ugdytinį vietomis, išskleidantis poveikio taikymo ir poveikio patyrimo ribas. Tokiu būdu pedagoginė sąveika tampa integruotu dviejų subjektų lavinimosi veiksmu. Propagadinės komunikacijos tikslas – skleisti informaciją ir paversti jos gavėją informacijos ieškotoju, kuris po skatinamųjų propagandos vykdytojų veiksmų iš informacijos ieškotojo tampa idėjos lyderiu / skleidėju savoje aplinkoje. Tapatus komunikacinis modelis rekomenduotinas bibliotekinėje pedagogikoje;

- istoriografiniu ir lyginamuoju būdu ištyrus lietuviškosios skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos patirtį po 1918 m., išskirti svarbesnieji teorinės minties raidos etapai:

- 1918-1940 m. bibliotekų / bibliotekinių paslaugų, knygos ir skaitymo propaganda, psichologinis skaitybos procesų bibliotekoje vertinimas, bibliografinė veikla (V. Biržiška, V. Ruzgas, J. Slapšinskas (Rimantas), V. Ruzgas), statistinių sociologinių tyrimų metodikos taikymas, ugdymo proceso poreikius ir skaitytojų interesus atitinkanti bibliotekos fondo komplektavimo politika sudarytų lietuviškosios skaitymo kultūros teorijos ir metodikos branduolį. Lietuvių autoriai, rašydami apie skaitybos procesų organizavimą, darbą su skaitytojais bibliotekose, sekė rusų pedagogų, psichologų veikalais. Savarankiško (sąmoningo, kritinio) skaitymo metodika kurta atsižvelgiant į Vakarų Europos mokslininkų paskelbtus rezultatus, taip pat ypač domėtasi savarankiško lavinimosi teorija (N. Rubakinas);

- 1940-1944 m. dėl sovietinės ir nacių okupacinių režimų suvaržymų, sunkios ekonominės ir socialinės padėties Antrojo pasaulinio karo metais mokslinės minties raida buvo pristabdyta. Šio laikotarpio skaitymo kultūros publikacijos priklauso publicistikos ir populiariosios metodikos žanrams. Beveik visose 1941-1944 m. laikotarpio straipsniuose siekta pristatyti skaitybos problematiką sudėtingų socialinių, ekonominių ir politinių sąlygų kontekste, rekomenduojant atitinkamus naujus skaitytojų elgesio modelius;

- 1944-1990 m. teorinis ir metodinis skaitymo kultūros ugdymo proceso pažinimas telkėsi vadovavimo skaitymui ir bendrojoje darbo su bibliotekų skaitytojais teorijose. Lietuvos bibliotekininkystėje laikytasi sovietinio mokslo nuostatų vykdyti ideologinio bibliotekų skaitytojų ir plačiosios visuomenės auklėjimą. Bibliotekininko ir skaitytojo ugdomasis santykis suvoktas kaip vienpusė, kryptinga pedagoginio poveikio situacija. 8 - 9-ajame dešimtmetyje formuojantis lektologijai kaip mokslinei disciplinai, plėtėjo skaitybos reiškinių pažinimas ir vulgarizuota vadovavimo skaitymui kontrolė įgavo nuosaikesnį, humaniškesnį skaitytojų poreikių kryptingo formavimo pavidalą;

- po 1990 m. Lietuvos bibliotekinėse publikacijose užfiksuotas tam tikras skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos sąstingis. Pasikeitus funkciniam bibliotekų veiklos prioritetams, kiekybinių ir kokybinių skaitymo gebėjimų lavinimas prarado iki tol turėtas svarbias pozicijas. Skaitymo kultūros metodinėse publikacijose

išskirtinas vertybių pokytis. Ankstesniuose išvadų teiginiuose minima konstrukcinė dvipusė bibliotekiniko ir skaitytojo ugdomoji sąveika deklaruojama bibliotekų vartotojų aptarnavimo metodiniuose principuose. Analizuojant po 1990 m. Lietuvos bibliotekininkystėje taikomus skaitymo kultūros ugdymo metodus, matyti, jog laikomasi sovietinės metodikos pagrindų;

- lyginamuoju būdu ištyrus 1984 ir 2009 m. bibliotekinių bendruomenių (su skaitytojais dirbančių viešųjų bibliotekų specialistų) skaitymo kultūros ugdymo procesų ir reiškinų suvokimą bei vertinimą, gauti ankstesnes išvadas patikslinantys rezultatai:

- a) individualus ugdomasis darbas tarp bibliotekininkų sulaukė vis mažesnio pritarimo. Matyti, jog stiprėja bibliotekininkų nusišalinimas nuo edukacinės veikos skaitytojų atžvilgiu (pasisakoma už paklausios, populiariosios lektūros kaupimą bibliotekų fonduose, nuosaikiai vertinama kultūrinių renginių bibliotekose reikšmė, nesidomima neskaitančiųjų bibliotekose statistika ir pan.). Skaitytojams suteikiama daugiau savarankiškumo, paisoma jų natūralių skaitymo interesų. Bibliotekų darbuotojai netiesiogiai išreiškė nenorą aktyviai dalyvauti kultūrinėje šviečiamojame veikloje. Lyginant 1984 ir 2009 m. bibliotekininkų rekomenduotas lektūrą kiekybiniais ir kokybiniais aspektais, užfiksuoti tik vidutinio skaitytojo lygmens skaitymo interesai – bibliotekininkai neturi reikiamo literatūrinio išprusimo ugdyti skaitytojų skonį, plėsti jų intelektualinį akiratį;
- b) lygintos skaitytojų poreikių tenkinimo galimybės 1984 ir 2009 m. iš dalies parodė silpnėjantį viešųjų bibliotekų potencialą. Bibliotekininkų bendrosios ir profesinės kultūros raida pirmiausiai pažymėtina sumažėjusia kadru kaita, išaugusiu išsilavinimo lygiu, ilgėjančiu darbo bibliotekų sistemoje stažu. Tai rodo į bibliotekininkystės profesiją orientuotų specialistų gausėjimą. Darbuotojų pasirinkimas tarp kiekybinio ar kokybinio skaitytojų aptarnavimo pasiekė balansą dabartiniu laikotarpiu, eliminavus sovietinės bibliotekinio darbo statistinės planinės kontrolės spaudimą didinti skaitytojų skaičių. 2009 m. ekspertų atsakymuose labiausiai išaugo skaitytojų nuomonės kaip kokybinio bibliotekų darbo rodiklio vertinimas. Tai demokratinių vertybių atėjimo į viešąsias bibliotekas ženklas.

Disertaciniame tyrime iškelta problema ir jos sprendimo rekomendacijos.

Istorinį tęstinumą turintis menkas Lietuvos visuomenės skaitymo kultūros lygis reiškiasi

skaitybės procesų vangumu ir bibliografinio bei informacinio raštingumo stoka. Permanentinis (tęstinis) visuomenės skaitymo kultūros ugdymas negali būti garantuojamas vien formaliojo švietimo institucijų. Viešoji biblioteka kaip atviriausia visoms gyventojų kategorijoms kultūros ir informacijos įstaiga turi visas reikalingas priemones (materialinę-techninę bazę, žmogiškuosius išteklius, universalų, didžiosios visuomenės dalies interesus ir poreikius atitinkantį dokumentų fondą, teorinį ir metodinį skaitybės procesų organizavimo ir priežiūros įdirbį) skatinti ir palaikyti pakankamus skaitymo mastus bei kelti skaitymo kultūros lygį. Atlikta Lietuvos skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos analizė patvirtino pakankamą bibliotekininkystės potencialą skaitymo pedagogikoje. Lietuvos viešųjų bibliotekų praktinės sferos tyrimas pateikė kontroversiškus rezultatus. Stiprėjantis bibliotekininkų kaip ugdytojų inertiškumas, silpnėjančios profesinės kompetencijos, krentanti skaitymo kultūra gali būti reikšmingu faktoriumi aiškinant bendrojo skaitymo lygio smukimą šalyje. Lietuvos bibliotekininkystėje gajūs sovietinės darbo su bibliotekų skaitytojais metodikos pasiekimai, adaptuojant juos modernios demokratinės visuomenės poreikiams, galėtų pirmiausiai suaktyvinti bibliotekos kaip neformalios skaitymo kultūros ugdytojos nuostatas. Radikalizuotas skaitytojo savarankiškumas ir jo natūraliųjų skaitymo poreikių paisymas išvirsta į profesinį abejingumą stiprėjančioms skaitymo ydoms. Vadovavimas probleminių skaitytojų grupių skaitymui turėtų reikštis kaip demokratinėmis, humanistinėmis vertybėmis grįstas kryptingas ir stuktūruotas bibliotekos veiksmų planas - konkrečių visuomenės skaitybės problemų šalinimas, nustatant tikslus, uždavinius, veikimo priemones. Nemažą vaidmenį čia turėtų vaidinti skaitymo kultūros ugdymo teorijos tolesnis brandinimas. Ypač skatintinas sovietinių metodų adaptavimas šiuolaikinės elektroninės kultūros sąlygomis. Viešųjų bibliotekų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas taip pat būtų vienas iš svarbesnių uždavinių. Specialistams stinga reikiamų kompetencijų, bendrojo kultūrinio išprusimo formuoti vartotojų skaitymo kultūrą.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

Literatūra

1. AUGUSTINAITIS, A. (1995) Bibliotekininkystės bendroji teorija. Iš *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai*. Vilnius: Stepono leidykla. P. 28-80.
2. BALČIUS, J. (2005) Tautos ir tautiškumo išsaugojimo problema Stasio Šalkauskio filosofinėje kūryboje. *Logos*. Nr. 41 Vilnius, p.19-26.
3. BERNAYS, E. L. (1927) *Crystallising public opinion*. New York: Boni and Liveright.
4. BERNAYS, E. L. (1928) *Propaganda*. New York: Horace Liveright. 86 p.
5. *BIBLIOGRAFIJOS žinios: Lietuvos bibliografijos instituto organas* (1928-1943). Kaunas: Spaudos fondas.
6. *BIBLIOTEKININKYSTĖ Tarybų Lietuvoje: literatūros rodyklė, 1940-1973* (1979). Vilnius: LTSR VRB. 426 p.
7. *BIBLIOTEKININKYSTĖ Tarybų Lietuvoje: literatūros rodyklė, 1975-1980* (1983). Vilnius: LTSR VRB. 194 p.
8. *BIBLIOTEKININKYSTĖ Tarybų Lietuvoje: literatūros rodyklė, 1981-1985* (1988). Vilnius: LTSR VRB. 206 p.
9. *BIBLIOTEKININKYSTĖ Lietuvoje: literatūros rodyklė, 1986-1990* (1996). Vilnius: LNB. 207 p. ISBN 9986-530-21-0.
10. *BIBLIOTEKININKYSTĖ Lietuvoje: 1991-2000* (2008). [interaktyvus]. Vilnius: LNB, 2008. [žiūrėta 2009 m. rugsėjo mėn. 12 d.]. Prieiga internetu: <
<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=89581E281BA811DA8271746164617373&inlanguage=lt>>. ISBN 9955-541-41-5.
11. *BIBLIOTEKININKYSTĖS naujienos: bibliografijos informacinė rodyklė* (2004-). [interaktyvus]. Vilnius: LNB, 2004 -. [žiūrėta 2009 m. rugsėjo mėn. 12 d.]. Prieiga internetu: <
<http://www.lnb.lt/lnb/content/editionList.jsp?categoryId=38&editionType=19>>. ISSN 1822-055X.
12. BIRGE, Lynn E. (1981) *Serving Adult Learners: a Public Library Tradition*. Chicago: ALA. XV, 215 p.
13. BITINAS, B. (2000) *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija. 247,[1] p. ISBN 9986-433-25-8.

14. CICĖNIENĖ, V. (2007) Teoriniai tyrimo metodai: analogija. *Šiandien aktualu*. Nr. 1(36). Vilnius: LNB, p. 46-52. ISSN 1392-1428.
15. CICĖNIENĖ, V. (2002) Kaip pasirengti apklausai. *Šiandien aktualu*. Nr.1. (26). Vilnius: LNB, p. 55-63. ISSN 1392-1428.
16. CICĖNIENĖ, V. (2005) Tyrimo duomenų objektyvumas ir patikimumas. *Šiandien aktualu*. Nr. 2 (33). Vilnius: LNB, p. 87-96. ISSN 1392-1428.
17. CICĖNIENĖ, V. (2006) *Moksliniai tyrimai bibliotekose: metodologija, metodika, rezultatų sklaida*. Vilnius: LNB. 286 p. ISBN 9955-541-57-1.
18. ČIOČYTĖ, D. (2005) Pasitikėjimas žodžiu skaitymo teorijose. *Knygotyra*. Nr. 45. Vilnius, p. 123-127.
19. DUBAUSKAS, S. (1995) Bibliotekų fondų komplektavimas. Iš *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai*. Vilnius: Stepono leidykla. P. 97-107.
20. *Encyclopedia Britannica*. T. 2. Bibai-Coleman (1980). Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., p.16.
21. FISKE, J. (1998) *Įvadas į komunikacijos studijas*. Vilnius: Baltos lankos.
22. GLOSIENĖ, A. (1987) Skaitytojo samprata iktarybiniuose bibliotekininkystės vadovėliuose. *Bibliotekų darbas*. Nr.6, p. 30-33.
23. GLOSIENĖ, A. (1997). Lektologija. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera. P. 217.
24. GLOSIENĖ, A., PETUCHOVAITĖ, R., RACEVIČIŪTĖ, R. (1998) *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas: mokomoji knyga*. Vilnius: Žara. 138, [2] p. ISBN 9986-34-018-7.
25. GOEBBELS, J. (1999) *Knowledge and Propaganda*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. spalio mėn. 20 d.]. Prieiga internetu: <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb54.htm>.
26. ĮSAKYMAS apie Centralinį Valstybės Knygyną (1920). *Vyriausybės žinios*. Nr.19,. P.4.
27. ĮSAKYMO apie Valstybės Centralinį Knygyną papildymas (1920). *Vyriausybės žinios*. Nr. 42. P.3.
28. JAKAVIČIUS, V. (1990) *Informacija ir pedagogika*. Vilnius.
29. JOVAIŠA, L. (1993) *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
30. KARDELIS, K. (2005) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai*. Šiauliai: Lucilijus. 400 p.

31. KAUNAS, Domas. (2001) Apie didžiąją knygų meilę ir išmintį. Iš DE BURY, Richard. *Philobiblon, Arba apie meilę knygoms*. Vilnius: Baltos lankos. P. 1. ISBN 9955-00-069-4.
32. KIŠŪNAITĖ, R. (1993) Universaliosios ugdymo programos. *Šiandien aktualu*. Nr.1. Vilnius: LNB. P. 22-27; Nr.2. P.43-47.
33. *KNYGOS: bibliografijos ir kritikos žurnalas* (1922-1926). Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisija.
34. *KNYGOTYRA: enciklopedinis žodynas* (1997). Vilnius: Alma Littera. ISBN 9986-02-352-1.
35. *KULTŪROS ir švietimo įstaigų 1981-1983 metų ekonominių rodiklių rinkinys* (1984). Vilnius: LTSR Kultūros ministerijos planavimo-finansų skyrius. P. 2-19.
36. LAIKINOJI Lietuvos Valstybės Konstitucija (1918). *Vyriausybės žinios*. Nr. 1, p. 1.
37. LEE, Robert E. (1966) *Continuing Education for Adults through American Public Library, 1833-1964*. Chicago: ALA.
38. *LENIN, Krupskaja and Libraries* (1968). London: Clive Bingley Ltd. 73 p. ISBN 0851570089
39. *LIETUVOS bibliotekų statistika* (2009). [interaktyvus]. Vilnius: LNB, 2009. [žiūrėta 2009 m. rugpjūčio mėn. 11 d.] Prieiga internetu: <http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?jsessionid=266976B9066DE5294017F8BD6ED24003?docLocator=3AE98A10AA6611D98296746164617373&inlanguage=lt&pathId=67>.
40. *LIETUVOS slapyvardžiai: lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas* (2004). T.1. Vilnius.
41. *LIETUVOS* Valstybės Konstitucija (1922). *Vyriausybės žinios*. Nr. 100, p.1-8;
42. *LIETUVOS* Valstybės Konstitucija (1928). *Vyriausybės žinios*. Nr. 275, p. 1-6;
43. *LIETUVOS* Valstybės Konstitucija (1938). *Vyriausybės žinios*. Nr. 608, p. 237-245.
44. *LIETUVOS* Respublikos Konstitucija (1992). [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2009 m. liepos mėn. 25 d.]. Prieiga internetu: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> .

45. *LIETUVOS Respublikos Bibliotekų įstatymo pakeitimo įstatymas* (2004). [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2009 m. liepos mėn. 25 d.] Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238641.
46. *LIETUVOS Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas* (1998). *Valstybės žinios*. Nr.66-1909.
47. *LIETUVOS Respublikos švietimo įstatymas* (1991). *Valstybės žinios*. Nr. 23-593.
48. *LIETUVOS Respublikos valstybinės kalbos įstatymas* (1995). *Valstybės žinios*. Nr. 15-344.
49. MILKAU, F., LEYH, G., BRAUNINGER, F. (1933) *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. T. 2. Leipzig. 876 p.
50. *MOKYMOŠI visą gyvenimą memorandumas* (2001). Vilnius: Europos bendrijų komisija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. 47, [2] p. ISBN 9955-422-22-X.
51. MONROE, Margaret. (1963) *Library Adult Education: the Biography of an Idea*. New York: Scarecrow Press.
52. MOZŪRAITĖ, V. (1993) *Vaikų knygos leidyba Lietuvoje 1940-1990 m.: socialinių mokslų daktaro laipsnio disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 177 p. [mašiniškas].
53. MOZŪRAITĖ, V. (1997) Mokyklų media centrai. *Informacijos mokslai*. 1997, Nr. 7(2), p. 70-77.
54. MOZŪRAITĖ, V. (2000a) *Vaikų ir jaunimo skaityba: kurso programa*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 14 p.
55. MOZŪRAITĖ, V. (2000b) Kodėl ir kaip skaito vaikai. *Gimtas žodis*. Nr. 6. P. 22-29; Nr. 7. P. 22-25.
56. MOZŪRAITĖ, V. (2000c) Šiuolaikinės mokyklos bibliotekos kaita. *Informacijos mokslai*, nr. 15. P. 98-112.
57. MOZŪRAITĖ, V. (2002) Kodėl knyga traukiasi iš vaiko laisvalaikio? *Gimtas žodis*. Nr. 5. P. 40-43.
58. MOZŪRAITĖ, V. (2007) Paauglių skaitymas su kliūtimis. *Gimtas žodis*, nr. 12, p. 20-26.
59. *NICHOLAS Rubakin and bibliopsychology* (1968). London: Clive Bingley Ltd. 76 p. ISBN: 0851570151.

60. NIEMI, A. R. (1920) *Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai*. Kaunas: Švietimo Ministerijos Komisioneris, "Švyturio" bendrovė. 126 p.
61. PACEVIČIUS, A. (2007) Gabrielio Naudė idėjų sklaida: moderniosios bibliotekos modelio beieškant. Iš NAUDĖ, G. *Patarimai kuriančiam biblioteką*. Vilnius: VU leidykla. P.171-202. ISBN 978-9955-33-126-1.
62. PUKIENĖ, V. (1994) *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje (1906-1915 metais)*. Vilnius: A. Varnas. P.75-81.
63. RAGUOTIENĖ, G. (1965) *Jaunesniojo ir vidutiniojo mokyklinio amžiaus vaikų užklasinio skaitymo problema buržuazijos valdymo laikotarpiu Lietuvoje: pedagoginiai pagrindai, lektūros šaltiniai ir mokyklų bibliotekos: pedagoginių mokslų kandidato disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 387 p. [mašinėraštis].
64. RAGUOTIENĖ, G. (1995) Lietuvių bibliotekinės minties istorijos bruožai. Iš *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai*. Vilnius: Stepono leidykla. P. 4-27.
65. RAGUOTIENĖ, G. (2001) *Lietuvių vaikų lektūra 1918-1940*. Vilnius. 196 p. ISBN 9986-19-401-6.
66. RAGUOTIENĖ, G. (2004) Vaclovas Biržiška – lektologas. *Tarp knygų*. Nr. 12. Vilnius: LNB. P.16-17.
67. RIMŠA, V. (1980) *Skaitymo tyrimai Lietuvoje: analitinė 1918-1978 metų veiklos apžvalga ir būdas šiam darbui gerinti: metodika bibliotekoms, atliekančioms skaitymo tyrimus*. Vilnius. 142 p.
68. SAMĖNAS, A. (1982) Lektologijos statusas ir jos tolesnės raidos perspektyvos. *Knygotyra*. Nr.10 (17), p.80-92.
69. SAMĖNAS, A. (1983) Vadovavimo skaitymui samprata tarybinėje bibliotekotyroje. *Bibliotekų darbas*. Nr.8, p. 2-5; nr.9, p. 3-5.
70. SAMĖNAS, A. (1987) Kiekvienam skaitytojui – jo knyga. *Bibliotekų darbas*. Nr. 9, p. 1-4.
71. SAMĖNAS, A. (1995) Lektologija. Iš *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai*. Vilnius: Stepono leidykla. P.188-208.
72. SAVIVALDYBIŲ įstatymas (1919). *Vyriausybės žinios*. Nr. 14, p. 2.
73. SEELA, T., BRUCH, R. (1997) From tradition to renewal: Librarian's training in East Germany before and after the reunification – a short review. [interaktyvus]. *Librarian Career Development*. T.5, nr.4. P.136. [žiūrėta 2009

- m. gegužės mėn. 23 d.]. Prieiga internetu: <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet;jsessionid=B09CA15118A11727DBFEDC6E2541F126?contentType=Article&Filename=/published/emeraldfulltextarticle/pdf/1020050403.pdf>.
74. SIDARIENĖ, I. (1997) Viešosios bibliotekos koncepcija. *Šiandien aktualu*. Nr. 2. P. 31-34. ISSN 1392-1428.
75. SHERA, J. H. (1976) *Introduction to library science: basic elements of library service*. Littleton: Libraries Unlimited. 208 p. ISBN 0-87287-173-8.
76. SKAITYMO mastas, kryptingumas ir poreikiai: sociologinio tyrimo ataskaita (2005). [interaktyvus]. Vilnius: LR Švietimo ministerija. [žiūrėta 2009 m. vasario mėn. 20 d.] Prieiga internetu: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=440&p_d=40090&p_k=1 > .
77. SKAITYMO skatinimo koncepcija (2009). [interaktyvus]. Vilnius: LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas. [žiūrėta 2009 m. vasario mėn. 20 d.] Prieiga internetu: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=440&p_d=77043&p_k=1 > .
78. SKAITYMO skatinimo programa (2005). [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. [žiūrėta 2009 m. vasario mėn. 20 d.] Prieiga internetu: < <http://www.skaitymometai.lt/index.php?-1115352131> > .
79. SPAUDOS įstatymas (1919). *Vyriausybės žinios*. Nr. 17, p. 5-6.
80. SPAUDOS įstatymas (1935). *Vyriausybės žinios*. Nr.510, p. 1-2.
81. SVARBIAUSI Bolonijos proceso dokumentai: Bolonijos-Londono laikotarpis 1999-2007 m. (2008) Vilnius: Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija.
82. ŠALKAUSKIS, S. (1991a) *Rinktiniai raštai: Pedagoginės studijos*. T. 2. Roma: Lietuvių Katalikų Mokslo akademija.
83. ŠALKAUSKIS, S. (1991b) *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
84. ŠVIETIMO Ministerijos įsakymas Nr.2322 (1919). *Vyriausybės žinios*. Nr.13, p. 5.
85. TIDIKIS, R. (2003) *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas. 628 p.
86. TIJŪNĖLIENĖ, O. A. (1998) Niemi'o rekomendacijos Nepriklausomos Lietuvos švietimo reformai. *Tiltai*. Nr. 1 (3), p.1-8. ISSN 1392-3137.

87. *The EUROPEAN qualifications framework for lifelong learning* (2008). [interaktyvus]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. [žiūrėta 2009 m. kovo mėn. 2 d.]. Prieiga internetu: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/news/EQF_EN.pdf>.
88. *UNIVERSALIOSIOS ugdymo programos* (1992). Vilnius: Leidybos centras. 81 p.
89. VABALAS-GUDAITIS, J. (1993) *Pedagogikos ir psichologijos straipsniai*. Vilnius: Mokslas. 245, [2] p.
90. VALSTYBINIŲ viešųjų bibliotekų įstatymas (1936). *Vyriausybės žinios*. Nr. 544, p. 2-3.
91. VALSTYBĖS viešųjų bibliotekų įstatymui vykdyti taisyklės (1937). *Vyriausybės žinios*. Nr. 565, p. 1-2.
92. БАНК, Б. В. (1969) *Изучение читателей в России (XIX в.)*. Москва: Книга. 261,[1] p.
93. *Библиотечковедческие исследования: методология и методика* (1978). Москва: Книга. 247, [1] p.
94. *Библиотечное обслуживание: теория и методика* (1996). Москва: Издательство МГУК, Издательство ТОО „Либеря“. 200 p. ISBN 5-85652-038-6.
95. В. Г. Белинский, Н. Г. Чернышевский, Н. А. Добролюбов о детской литературе (1954). Москва: Государственное издательство детской литературы, 1954. 430, [1]p.
96. ВЕСТХАЙМ, Г. [WESTHEIM]. (1993). Информация или просвещение - решающий выбор публичных библиотек. *Библиотечковедение*. Nr. 5/6. P. 61-71.
97. ГОФМАН, В. (1924) *Теория и практика библиотечного дела*. Ленинград. 112 p.
98. ГРИГОРЬЕВ, Ю. В. (1973) *Л. Б. Хавкина (1871-1949)*. Москва: Книга.
99. ДВОРКИНА, М. Я. (2001) *Информационное обслуживание: социокультурный подход*. Москва: ИПО “Профиздат”.
100. ЗАБОРОВА, В. И. (1971) Вальтер Гофман. *Библиотечковедение и библиография за рубежом*. Nr. 39. P. 50-68.

101. ОТЛЕ, П., ВОУТЕРС, Л. (1924) *Руководство для общественных библиотек*. Киев: Государственное издательство Украины. 238 p.
102. *Переписка Фридриха Ницше с Георгом Брандесом: Брандес – Ницше* (2009). [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario mėn. 11 d.], p. 2. Prieiga internetu: <<http://www.nietzsche.ru/letters/let2b.php>>).
103. РУБАКИН, Н. А. (1906) *Среди книг: опыт справочного пособия для самообразования и для систематизации и комплектования общеобразовательных библиотек, а также книжных магазинов*. Санкт-Петербург. 4 Т.
104. РУБАКИН, Н. А. (1912) *Среди книг: опыт обзора русских книжных богатств в связи с историей научно-философских и литературно-общественных идей: справочное пособие для самообразования и для систематизации и комплектования общественных библиотек, а также книжных магазинов*. 2-е изд., доп. и перераб. Москва. XV, 930 p.
105. РУБАКИН, Н.А. (1977) *Психология читателя и книги: краткое введение в библиологическую психологию*. Москва. 226 p.
106. СТОЛЯРОВ, Ю. Н. (1981) *Библиотека: структурно-функциональный подход*. Москва: Книга. 253, [2] p.
107. УМНОВ, Б. Г. (1977) О понятийном аппарате психологии читателя. *Из Теоретические проблемы руководства чтением*. Ленинград. С. 43-33.
108. ХАВКИНА, Л. Б. (1918) *Книга и библиотека*. Москва: Наука.
109. ХАВКИНА, Л. Б. (1924) Из прошлого германской народной библиотеки (По поводу Вальтера Гофмана). *Красный библиотекарь*. Nr. 1(4), p. 86-91.
110. ЧУБАРИАН, О. С. (1978) *Читатель и книга: социальные проблемы чтения*. Москва: Наука. 109, [2] p.

Šaltiniai

1. 1. ALIŠAUSKAS, Pr. (1942) Daugiau dėmesio ir meilės knygai. *Naujoji Lietuva*. Nr. 103, p. 4.

2. *II respublikinė skaitymo kultūros konferencija: Vilnius, 1987 m. gruodžio 9-10 d.: pranešimų tezės* (1987). Vilnius. 51 p.
3. ARĖNAS, K. (1943) Nupūskime dulkes nuo knygų. *Ateitis*. Nr.11, p. 3.
4. A. T. (1943) Grožinė literatūra ir tautos auklėjimas. *Tėviškė*. Nr.3 5, p.3.
5. *BIBLIOTEKA ir skaitytojas: teminis straipsnių rinkinys* (2001). Vilnius: LNB. 146 p. ISBN 9986-530-80-6.
6. *BIBLIOTEKA: teorijos ir praktikos pradmenys. Sqs. 4. Informacinė veikla. Vartotojų aptarnavimas. Rinkodara* (2006). Vilnius: LNB. 174 p. ISBN 9955-541-52-0.
7. *BIBLIOGRAFINES žinias – moksleiviams: metodikos pagrindai darbui su IV-VIII klasės moksleiviais* (1979). Vilnius: LTSR valstybinė resp. b-ka. 56 p.
8. *BIBLIOTEKINIŲ-bibliografinių žinių propaganda I-VIII klasių moksleiviams* (1968). Vilnius: LTSR valstybinė resp. b-ka. 94 p.
9. *BIBLIOTEKŲ fondai ir katalogai* (2003). Vilnius: LNB. ISBN 9955-541-19-9.
10. BIRŽIŠKA, V. (1929) Viešųjų bibliotekų organizacija užsieniuose. *Bibliografijos žinios*. Nr.3, p. 65
11. BIRŽIŠKA, V. (1918) *Apie knygas ir knygynėlius*. Voronežas. 47 p.
12. B. K. [Br. Krivickas] (1942). Jaunojo ūkininko knygynėlis. *Ūkininko patarėjas*. Nr. 42. p. 6.
13. BOHATKIEWICZIUS, A.W. (2004) *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 149-208.
14. BRANDES, G. (1934) Kam ir ką reikia skaityti. *Ateitis*. Nr. 9-10, p. 389-397; nr. 11, p. 457-462.
15. BUROKAS, R. (1927) *Vadovėlis kariuomenės bibliotekoms tvarkyti*. Kaunas. 56 p.
16. ČIUŽIENĖ, E. (1979) Bibliotekininko skaitymo kultūra. *Bibliotekų darbas*. Nr. 1, p. 2-3.
17. *DARBAS su skaitytojais: programa masinių ir mokslinių bei specialiųjų bibliotekų specializacijos studentams* (1974). Vilnius: Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino V. Kapsuko universitetas. 19 p.
18. DE BURY, Richard. *Philobiblon, Arba apie meilę knygoms* (2001). Vilnius: Baltos lankos. CXXXVII, 23 p. ISBN 9955-00-069-4.

19. DÉVAUD, E. (1929-1931) Sąmoningasis skaitymas pradžios mokykloje. *Lietuvos mokykla*, 1929, nr. 4, p. 168-174; 1931, nr. 9-11, p. 310-317.
20. FILOSOFIJOS, sociologijos ir teisės instituto ūkiskaitinio darbo "Knygų leidyba – bibliotekų komplektavimas-skaitymas" grupės ataskaita už 1983 metus (1985). Vilnius: Mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. 27 p. [mašinėraštis].
21. GLOSIENĖ, A. (2005) *Lektologija: kurso programa*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 9 p. [mašinėraštis].
22. JASKONIENĖ, D. (2001) Viešoji biblioteka informacijos visuomenėje. *Šiandien aktualu*. Nr.2 (25). P. 25-29. ISSN 1392-1428
23. JASKONIENĖ, D. (2006) Vartotojų aptarnavimas. Iš *Biblioteka: teorijos ir praktikos pradmenys. Sqs.4. Informacinė veikla. Vartotojų aptarnavimas. Rinkodara*. Vilnius: LNB. P. 95-136.
24. JOVAIŠA, L. (1989) Bibliotekos pedagogika. *Bibliotekų darbas*. Nr.5, p. 25-26.
25. JUSAITIENĖ, A. (1972) Kaip ugdome skaitymo kultūrą. *Bibliotekų darbas*. Nr. 3, p. 14-15.
26. JŪR KNYGYNĖLIŲ tvarkymas (1942). *Ūkininko patarėjas*. Nr. 43, p. 6; nr. 44, p. 6; nr. 45, p. 9; nr. 46, p. 6; nr. 47, p. 5.
27. KACEVIČIŪTĖ, E. (1971) *Kai kurie kaimo skaitytojų interesai*. Vilnius: LTSR valst. Repts. B-ka. 81 p.
28. KALINKA, I. (1987) Bibliotekininko ir skaitytojo sąveikos socialiniai-psichologiniai aspektai. *Bibliotekų darbas*. Nr.8, p. 31-32.
29. KANCLERIS, A. (1974) *Racionalusis skaitymas*. Vilnius: Mintis. 29 p.
30. KANCLERIS, A. (1977) Žmogus – informacijos vartotojas. Vilnius: Mokslas. 112 p.
31. KANCLERIS, A. (1982) Skaitymo kultūra ir jos ugdymas respublikoje. Iš *Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius, p. 6.
32. KANCLERIS, A. (1983) *Skaitymo kultūros kursas: programa ir metodinės rekomendacijos liaudies universitetams*. Vilnius: LTSR Kultūros ministerija. 60 p.
33. KANCLERIS, A. (1987) *Skaitymo kultūros kursas: liaudies universitetų kultūros fakultetų programos papildymai*. Vilnius: LTSR Kultūros ministerija.

34. KANCLERIS, A. (1990) *Skaitymo kultūros liaudies universitetų užsiėmimų programa*. Vilnius.
35. KARPAVIČIENĖ, M. (1975) *Bibliotekininkystė*. Vilnius: Mokslas. 277, [1] p.
36. KRUPSKAJA, N. K. (1948) *Bibliotekinis darbas: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Valstybinė politinės literatūros leidykla. 155, [2] p.
37. KUZMICKIS, Z. (1937) Mokėkime skaityti knygas. *Mokslo dienos*. Nr. 10, p. 521-523.
38. KVEDARAS, P. (1941) Mylėkime knygas. *Žiburėlis*. Nr. 7, p. 112.
39. LABŪNAITIS, V. K. (1943) Bibliotekoje. *Naujoji Lietuva*. Nr. 27, p. 3.
40. LADEVIGAS, P. (1924) *Mažas knygynas, jo įrengimas ir tvarkymas: dr. Pauliaus Ladevigo nurodymai*. Šiauliai. 65 p.
41. *LEKTOLOGIJA: sociologiniai, psichologiniai ir pedagoginiai skaitymo pagrindai* (1979). Vilnius. 15 p.
42. *LEKTOLOGIJA: programa bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės vaikų ir jaunimo bibliotekų specializacijos studentams* (1985). Vilnius: Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino V. Kapsuko universitetas.
43. *LEKTOLOGIJA: programa bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams: antrasis pataisytas ir papildytas leidimas* (1985b). Vilnius: Vilniaus valstybinis darbo raudonosios vėliavos ir tautų draugystės ordinų V. Kapsuko universitetas. 30 p.
44. MEDONIS, E. (1941) Knygų propagandos reikalai. *Tarybų Lietuva*, nr. 58, p. 6.
45. *MASINIŲ BIBLIOTEKŲ bibliotekų darbuotojų ekspertinės apklausos duomenų apibendrinimas: Ūkiskaitinio tyrimo “Knygų leidyba – bibliotekų komplektavimas – skaitymas” dalinė ataskaita* (1985). Vilnius: LTSR Mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. 42 p. [mašinėraštis].
46. MOCKIENĖ, B. (1987) Pedagoginė - psichologinė sąveika ugdati skaitytojus. Iš *II respublikinė mokslinė skaitymo kultūros konferencija: protokolai ir kai kurie pranešimai*. Vilnius. 98 p. [mašinėraštis].
47. NAUDĖ, G. (2007) *Patarimai kuriančiam biblioteką*. Vilnius: VU leidykla. 227 p. ISBN 978-9955-33-126-1.

48. NEVSKIJ, V. (1928) *Kaip dirbti su knyga*. Šiauliai, 40 p.; NEVSKI, V. (1928) Kaip dirbti su knyga. *Kultūra*, nr. 1, p. 39-41; nr. 2, p. 82-85; nr. 3, p. 138-142.
49. PALIUKAITĖ, R. (1996) Biblioteka žmogaus ugdymo institutų sistemoje. *Šiandien aktualu*, nr. 1, p. 9-12.
50. PALIUKAITĖ, R. (1999) Individualus skaitytojų ugdymas. *Šiandien aktualu*, nr. 1 (20). P. 35-40.
51. PALIUKAITĖ, R. (2000) Bibliotekų veiklos prioritetai. *Šiandien aktualu*, Nr.1 (22). P. 17. ISSN 1392-1428.
52. PALIUKAITĖ, R. (2001) Žodiniai renginiai ir jų organizavimo metodika. Iš *Biblioteka ir skaitytojas: teminis straipsnių rinkinys*. Vilnius: LNB. P. 83-98
53. P-nas, J. [Petras Tarulis [Juožas Petrėnas]] (1941). Lietuviškos knygos vargai bolševikiniais laikais. *Ūkininko patarėjas* nr. 23, p. 7.
54. POVILONIS, J. (1942) Knyga ir lietuvis. *Panevėžio apygardos balsas*, nr. 7, p. 2.
55. RAGUOTIENĖ, G. (1982) Dėl skaitymo kultūros sąvokos. Iš *Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius.
56. RAGUOTIENĖ, G. (1983) *Baltos lankos, juodos avys: iš skaitymo elementoriaus*. Vilnius: LTSR knygos bičiulių draugija. 143 [1] p.
57. RUBAKINAS, N. A. (1922) Knyga ir kaip ja naudotis. *Karys*, nr. 2, p. 15-17.
58. RUBAKIN, N. A. (1925) *Kam ir kaip reikia skaityti knygos*. Šiauliai. 55 p.
59. RUBAKIN, N. A. (1929) Pasikalbėjimai mokslinimosi [saviprusos] teorijos ir praktikos klausimais. *Kultūra*, nr. 10, p. 518-522; nr. 11, p. 563-566; nr.12, p. 633-635.
60. RUBAKINAS, N. (1965) *Kaip savarankiškai lavintis*. Vilnius: Mintis. 111 p.
61. RUSECKAS, P. (1942) Kurdami bibliotekas... *Naujoji Lietuva*, nr. 76, p. 2.
62. RUZGAS, V. (1937) *Bibliotekoms vadovėlis*. Kaunas: Sakalas, 1937.
63. SIDABRIENĖ, I. (2001) Literatūros parodų rengimo metodika. Iš *Biblioteka ir skaitytojas: teminis straipsnių rinkinys*. Vilnius: LNB. P. 98-107.
64. SINKEVIČIUS, K. (1993) Andragogika – suaugusiųjų švietimas. *Tarp knygų*, nr. 2, p. 4-7.
65. *SKAITYMO KULTŪRA: konferencijos pranešimų tezės*: Vilnius, 1982 m. gruodžio 22-23 d. (1982). Vilnius. 106, [1] p.

66. SKAITYMO KULTŪRAI kelti (1964). Par. ELSBERGAS, St. *Bibliotekų darbas*, Nr. 7, p. 33-34.
67. SKIAUTERIS, J. (1943) Apie knygų skaitymą. *Panevėžio apygardos balsas*, nr. 27-28, p. 6.
68. SLAPŠINSKAS, J. [J. RIMANTAS] (1935a). *Bibliotekos ir jų tvarkymo bruožai*: atspaudas iš „Knygų lentynoje“. Kaunas. 45 p.
69. SLAPŠINSKAS, J. [J. RIMANTAS] (1935b). *Nurodymai apie bibliotekų tvarkymą ir skaitytinų knygų sąrašas*: iš „Knygų lentynoje“. Kaunas. 143 p.
70. SLAPŠINSKAS, J. [J. RIMANTAS] (1937) *Viešųjų bibliotekų organizacija*. Kaunas. 47 p.
71. SMILES, G. (1937) Knygų įtaka. *Mokslo dienos*, nr. 1, p. 39-41; nr. 2, p. 93-95; nr. 3, p.161-162; nr. 4, p. 240-241. P. 40
72. SOBLYS, V. (1941) Knyga ir mes. *Tėvynė*, nr. 23, p. 2.
73. STEPONAVIČIUS, P. (1937) Kaip reikia skaityti knygas? *Mokslo dienos*, nr. 3, p. 167-170 .
74. STRAKŠYS, J. (1943) Knyga. *Naujosios Biržų žinios*, nr. 37-38, p. 3.
75. ŠALKAUSKIS, S. (1926) *Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai*. Kaunas. 130, [6] p.
76. ŠIMKEVIČIUS, J. (1942) Kelios bibliotekininko pastabos skaitytojams. *Panevėžio apygardos balsas*, nr. 6, p. 3.
77. ŪKISKAITINIO DARBO „Knygų leidyba – bibliotekų komplektavimas – skaitymas“ ataskaita (1985). Vilnius: LTSR Mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. 106 p.[mašininraštis].
78. V. A. (1943) Kaimas ir literatūra. *Naujoji Lietuva*, nr. 121, p. 4.
79. VAKULSKIENĖ, A. (1984) Ugdant skaitymo kultūrą. *Bibliotekų darbas*. Nr. 1, p. 9.
80. VAKULSKIENĖ, A. (1985) Skaitymo kultūra – bendrosios kultūros dalis. *Bibliotekų darbas*. Nr. 11, p. 5.
81. VISUOMENĖS SKAITYMO kultūros ugdymo dvimetis: metodikos rekomendacijos (1987). Vilnius: LTSR valstybinė respublikinė biblioteka. 48 p.
82. V.R. [V.BIRŽIŠKA] (1922). Kaip reikia knygos skaityti. *Karys*, nr. 29, p. 349.

83. АНДРЕЕВ, О. А., ХРОМОВ, Л. Н. (1987) *Техника быстрого чтения*. Минск: Университетское. 204 с.
84. ВАНЕЕВ, А. Н. (1978) О месте библиотековедения в системе наук. *Советское библиотековедение*. № 2, р. 23-37.
85. ВООГЛАЙД, Ю. (1982) Методические предпосылки исследования культуры чтения. Iš *Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius. P. 68-69.
86. ГЕЦОВ, Г. Г. (1984) *Работа с книгой: рациональные приемы*. Москва: Книга. 119[1] р.
87. ГУБАНОВА, М. И. (1968) *Воспитание культуры чтения младших школьников*. Москва: Книга. 111 р.
88. ГУРОВ, П. И. (1927) Библиотека в свете ленинизма (к критике библиотечной системы Вальтера Гофмана). Iš *Библиотека: сборник статей*. Москва-Ленинград. P. 5-7.
89. КОПСО, И. (1982) Культура чтения и чтение в культуре. Iš *Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius, p. 74-75.
90. КРУПСКАЯ, Н. К. (1976) *О библиотечном деле: избранные работы*. Москва: Книга.
91. КРУПСКАЯ, Н. К. (1979) *О детской литературе и детском чтении*. Москва: Детская литература.
92. КРУПСКАЯ, Н. К. (1982) *О библиотечном деле: сборник трудов*. Т 1. 1918-1924. Москва: Книга.
93. МАКАРЕНКО, А. С. (1955) *О детской литературе и детском чтении: статьи рецензии письма*. Москва: Детгиз.
94. МЯЛБЕРГ, К. (1982) Парадигматика культуры чтения в Эстонии. Iš *Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius. P. 79-80.
95. НИКОЛАЕВА, Л. А. (1982) *Учись быть читателем: старшекласснику о культуре работы с научной и научно - популярной книгой*. Москва: Просвещение. 192 с.
96. ПРИМАКОВСКИЙ, А. П. (1969) *О культуре чтения: методы самостоятельной работы с книгой в свете научной организации умственного труда*. Москва.

97. *Работа с читателями: учебник.* (1961) Москва: Советская Россия. 239 р.
98. *Работа с читателями: учебник.* Изд. 2-е, перераб. и доп (1970). Москва: Книга. 352 р.
99. *Работа с читателями: учебник.* 3-е изд. перераб. и доп (1981). Москва: Книга. 295 р.
100. РАПОПОРТ, С. (1982) “Книжный бум” и престижное участие в культуре. *Iš Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės.* Vilnius, p. 82.
101. САРДЫКО, С. (1982) О понятийной нагрузке некоторых терминов культуры чтения. *Iš Skaitymo kultūra: konferencijos pranešimų tezės.* Vilnius, p. 83-84.
102. СМОРОДИНСКАЯ, М. Д., МАРКОВА, Ю. П. (1984) *О культуре чтения: что нужно знать каждому.* Москва: Книга. 87 [1] р.
103. ТЕРЕШИН, В. И. (1972) О педагогических аспектах работы научно технических библиотек. *Научные и технические библиотеки СССР*, пг. 6.
104. ТЕРЕШИН, В. И. (1982) Библиотека и руководство чтением. *Советское библиотековедение*, пг. 5. Р. 54-71.
105. *Формирование культуры чтения библиотекарей: методические рекомендации* (1978). Сост. Н. Б. Медведева, Т. И. Ходукина. Москва: Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина. 26 [1] р.
106. ЧУБАРЬЯН, О. С. (1970) К вопросу о взаимосвязях библиотековедения с другими науками. *Библиотеки СССР*. No. 50, p. 20-33;
107. ЧУБАРЬЯН, О. С. (1973) Чтение в современном обществе. *Советское библиотековедение*. Nг. 1, p. 24-38;
108. ЭЙГЕР, Ю. (1923) Новейшее направление в библиотечном деле в Германии (Вальтер Гофман). *Красный библиотекарь*. Nг. 2-3, p. 104-117.

Priedas Nr. 1. 1984 m. ir 2009 m. ekspertų apklausos anketų sugretinimas

1983 m. anketos klausimų formuluotės	2009 m. anketos klausimų formuluotės
1. Kiek metų dirbate bibliotekų sistemoje?	1. Kiek metų dirbate bibliotekų sistemoje? - peformuluota į uždara klausimą, pasiūlant variantus: a) >1, b) 1-4, c) 5-9, d) 10-19, e) 20< Atsakymų variantai pasiūlyti, atsižvelgiant į metų gradavimo skales, pritaikytas 1984 m. tyrimo duomenų apdorojime.
2. Jūsų pareigos darbe? - <u>rezultatu nėra</u>	2. Jūsų pareigos darbe? - peformuluota į uždara klausimą, pasiūlant atsakymų variantus: a) bibliotekininkas, b) vyr. bibliotekininkas, c) skyriaus/ filialo vedėjas, d)
3. Kokios kategorijos yra Jūsų biblioteka (arba centrinė biblioteka, kuriai priklausote)? - <u>nėra rezultatu</u>	3. Kokios kategorijos yra Jūsų biblioteka? - klausimas paliktas, sudarant galimybę atlikti rezultatų analizę pagal šį aspektą.
4. Ar Jūsų bibliotekoje vedama neskaitančių gyventojų tame mikrorajone, kurį Jūs aptarnaujate, apskaita?	Klausimo formuluotė pakeista, sujungiant 4 ir 5 klausimą (žr. kitą punktą).
5. Gal pas Jus vedama kitokio pobūdžio neskaitančių fiksacija?	4. Ar Jūsų bibliotekoje renkami statistiniai duomenys apie nesąncius bibliotekos vartotojais bendruomenės narius? - 4 ir 5 pradinės anketos klausimai peformuluoti į bendresnio pobūdžio klausimą.
6. Kas dabartiniais laikais pagal Jūsų patyrimą – visai neskaito knygų? - <u>nėra rezultatu</u>	5. Kas dabartiniais laikais, pagal Jūsų patyrimą, visai neskaito knygų? - klausimas paliktas Pasiūlyti atsakymų variantai

	<p>racionaliesniam duomenų apdorojimui: a) dirbantys asmenys, b) vaikai / moksleiviai, c) jaunimas iki 30 m., d) vyrai, e) moterys, f) ...</p>
<p>7. Kokie yra gero skaitytojo požymiai? - nėra rezultatu</p>	<p>6. Kokie yra gero skaitytojo požymiai? - klausimas paliktas sudarant galimybę atlikti rezultatų analizę pagal šį aspektą. Klausimas performuluotas į uždara dėl patogesnio atsakymų apdorojimo. Nurodyti aukštos skaitymo kultūros skaitytojų požymiai, siūlant ir kai kurias neesmines skaitymo kultūros atžvilgiu skaitytojo charakteristikas, tokiu būdu siekiant išsiaiškinti bibliotekininkų turimą sampratą apie skaitymo kultūros turinį:</p> <p>a) geba savarankiškai atlikti reikiamų leidinių paiešką b) skaito įvairaus pobūdžio (grožinė, mokslo -populiarnimo, profesinė literatūra, periodika etc.) leidinius c) turi savitą skaitymo sistemą (pvz., skaito tam tikromis jam patogiomis sąlygomis, daro išrašus, žymisi pastabas, naudojami papildomais informaciniais šaltiniais ir pan.) d) turi pakankamą supratimą apie bibliotekų sistemos darbą, žino siūlomų bibliotekų paslaugų asortimentą, e) lankosi bibliotekos kultūrinuose renginiuose (knygų pristatymai, susitikimai su autoriais, knygų klube ir pan.) f) geba interpretuoti perskaitytos knygos turinį, reikšti savo nuomonę g) </p>

<p>8. Ar girdėjote – iš praktikos – kad kai kuriose bibliotekose dirbtinai padidina bibliotekų veiklos rodiklius (skaitytojų skaičių, knygų išdavimą ir t. t.)?</p>	<p>Atsisakyta kaip neaktualaus šiam tyrimui klausimo.</p>
<p>9. Jei - girdėjote, pasakykite, prašome, kodėl taip būna, t. y. kokios aplinkybės priverčia darbuotojus pagražinti rodiklius?</p>	<p>Atsisakyta kaip neaktualaus šiam tyrimui klausimo.</p>
<p>10. Ką, Jūsų manymu, reikėtų daryti, kad to nebūtų?</p>	<p>Atsisakyta kaip neaktualaus šiam tyrimui klausimo.</p>
<p>11. Gal nesistengti be galo plėsti skaitytojų skaičių, o geriau dirbti su esančiais?</p>	<p>7. Ar bibliotekos turėtų stengtis išplėsti skaitytojų skaičių, o gal geriau kokybiškai dirbti su esančiais? - pakeista į bendresnio pobūdžio klausimą, nesant šiuolaikinėje bibliotekų sistemoje spaudimo statistinių rodiklių atžvilgiu.</p>
<p>12. Gal galėtumėte pasiūlyti naujus bibliotekų darbo vertinimo rodiklius?</p>	<p>8. Kokius galėtumėte pasiūlyti bibliotekų darbo kokybės vertinimo rodiklius? - performuluota į bendresnio pobūdžio klausimą, pasiūlant atsakymo variantus, atsižvelgiant į 1984 m. ekspertų vyraujančias nuomones: a) skaitytojų skaičius, jo augimas b) pačių skaitytojų nuomonė apie biblioteką, c) tinkama skaitytojams aptarnauti materialinė-techninė bibliotekos bazė, d) išduodamų dokumentų skaičius, e)</p>
<p>13. Ar Jūsų biblioteka pakankamai gauna taip vadinamos „padidintos paklausos“, deficitinių knygų?</p>	<p>9. Ar Jūsų biblioteka pakankamai gauna vadinamųjų bestselerių - itin populiarių, komercinę sėkmę prekyboje turinčių leidinių? – pakeista į šiuolaikiš-</p>

	kesnę leksiką
<p>14. Jeigu gaunate mažai, tai Jūsų manymu, dėl kokių priežasčių?</p>	<p>10. Jeigu gaunate mažai, tai Jūsų manymu, dėl kokių priežasčių? - pasiūlyti atsakymų variantai, atsižvelgiant į 1984 m. vyravusius ekspertų atsakymus, o e) variantas pasiūlytas kaip atitinkantis dabartinio tyrimo interesus</p> <p>a) per maži leidinių tiražai, b) paklausūs leidiniai pirmiausiai skiriami centrinei bibliotekai ar stambesniems filialams, c) leidinių trūkumas atsiranda dėl paklausos ir pasiūlos neatitikties, d) biblioteka neturi pakankamai finansinių lėšų, e) „bestselerių“ turinys ne visada atitinka bibliotekos propaguojamas vertybes, f)</p>
<p>15. Kaip manote, ar reikėtų apriboti didesnę paklausą turinčios literatūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis tik kompetentingi žmonės?</p>	<p>11. Kaip manote, ar reikėtų apriboti didesnę paklausą turinčios literatūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis tik kompetentingi žmonės?</p>
<p>16. Ne paslaptis, kad geriausios knygos palaipsniui dingsta. Nurodykite, prašome, pagrindines priežastis?</p>	<p>12. Ne paslaptis, kad geriausios knygos palaipsniui dingsta. Nurodykite, prašome, pagrindines priežastis.</p>
<p>17. Ką Jūs siūlytumėte daryti, kad knygos nedingtų?</p>	<p>13. Ką Jūs siūlytumėte daryti, kad knygos nedingtų? - pasiūlyti atsakymų variantai, atsižvelgiant į dažniausius 1984 m. ekspertų atsakymus:</p> <p>a) įvesti uždarų fondų sistemą, b) griežtinti bausmes, c) labiau kontroliuoti skaitytojus bibliotekoje, d) imti piniginių užstatą skolinant leidinius e)</p>
<p>18. Ar bendrai biblioteka gauna tiek knygų,</p>	<p>14. Ar apskritai biblioteka gauna tiek</p>

kiek užsako?	knygų, kiek užsako?
19. Ar pakanka lėšų, skiriamų bibliotekos fondų komplektavimui?	13. Ar pakanka lėšų, skiriamų bibliotekos fondams komplektuoti?
20. O jei būtų reikiamai lėšų, ar už jas įstengtumėte nupirkti bibliotekai reikalingų knygų?	Atsisakyta, kaip neaktulaus giluminio fondų komplektavimo aspektų nagrinėjimo
21. Kokios knygos, pagal Jūsų patyrimą, mažiausiai skaitomos (užsiguli bibliotekoje)?	14. Kokios knygos, pagal Jūsų patyrimą, mažiausiai skaitomos (užsiguli bibliotekoje)? - pasiūlyti atsakymų variantai, atsižvelgiant į 1984 m. ekspertų nuomonę: a) poezija, b) visuomenės mokslai, politologija, c) kalbos mokslas d) žemės ūkis, e) filosofija, f) moksliniai leidiniai, g) menas, h)
22. Ką reikėtų daryti, kad mažiau būtų neskaitomų knygų?	15. Ką reikėtų daryti, kad mažiau būtų neskaitomų knygų? - pasiūlytas papildomas atsakymo variantas (d) atsižvelgiant į 1984 m. dažnesnius ekspertų komentarus: a) nespausdinti tokių knygų, b) daugiau dirbti su skaitytojais, su-dominant juos ta literatūra, c) steigti daugiau skirtingo profilio bibliotekų su atitinkamais fondais, d) bibliotekose kaupti tik paklausą turinčią literatūrą, e)
23. Norėtume šios ekspertinės apklausos pagrindu sudaryti rekomenduojamos literatūros sąrašą. Nurodykite, prašome, keletą naujausių grožinės ir	16. Norėtume šios ekspertinės apklausos pagrindu sudaryti rekomenduojamos literatūros sąrašą. Nurodykite, prašome, keletą neseniai išleistų grožinės ir

<p>mokslo populiarinimo literatūros knygų, kurias patartumėte skaitytojui, sakykim, tokio pat išprusimo, kaip Jūs?</p>	<p>mokslo populiarinimo literatūros knygų, kurias patartumėte perskaityti draugui? – formuluotė patikslinta, palengvinant užduotį</p>
<p>24. Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekose pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę?</p>	<p>17. Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekose pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę? - pasiūlyti atsakymų variantai, atsižvelgiant į 1984 m. į dažnesnes ekspertų nuomones: a) paklausios knygos turėtų būti išduodamos patikimiems skaitytojams, b) tokia nuomonė neatitinka realybės, c) visi skaitytojai privalo turėti lygias galimybes gauti norimas knygas, d) skaitytojai pageidaujama leidinių gali „laukti eilėje“, e)</p>
<p>25. Ar norėtumėte, kad Jūsų vaikai būtų bibliotekininkais?</p>	<p>Atsisakyta dėl dabartinėje visuomenėje pasikeitusių profesijos pasirinkimo galimybių.</p>
<p>26. O kodėl?</p>	<p>–</p>
<p>27. Ar norėtumėte, kad Jūsų sūnaus (dukros) žmona (vyras) būtų bibliotekos darbuotoju?</p>	<p>Atsisakyta dėl dabartinėje visuomenėje pasikeitusių profesijos pasirinkimo galimybių.</p>
<p>–</p>	<p>21. Jei rinktumėtės kitą profesiją ar keistumėt darbo vietą, kas tai būtų? - papildomas klausimas, siekiant gauti žinių apie bibliotekininkų polinkius profesinei veiklai, nustatant jų orientaciją kultūriniam, švietimo, pedagoginiam darbui. Siūlomi atsakymų variantai: a) pedagoginis darbas, b) vadyba, administravimas, c) informacinės technologijos, d) kultūros, informacijos programos, projektai, fondai ir pan. e)</p>
<p>28. Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau geria. Ar sutinkate su šia nuomone?</p>	<p>22. Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau linkę sirgti priklausomybės ligomis (alkoholizmas, narkomanija, lošimas, pan.). Ar sutinkate su šia nuomone? a) taip, b) ne, c) - performuluota į šiuolaikinę kalbą, pasiūlyti atsakymų variantai.</p>

<p>29. Kaip manote, ar būna atvejų, kai knyga blogai (ydingai) nukreipia skaitytoją?</p>	<p>23. Kaip manote, ar būna atvejų, kai knyga blogai (ydingai) nukreipia skaitytoją? - atsakymo variante d) "vadovavimas skaitymui" pakeistas į individualų bendravimą su skaitytoju (d) reikia individualiai bendrauti su skaitytoju, kad kiekvienas imtų knygas pagal savo amžių ir išsilavinimo lygį).</p>
<p>30. Visi žinome, kad iš bibliotekininkų reikalaujama "dirbti su skaitytoju". Pagal Jūsų patyrimą, kas bibliotekose realiai daroma šioje srityje?</p>	<p>24. Visi žinome, kad iš bibliotekininkų reikalaujama skatinti skaitomumą šalyje. Pagal Jūsų patyrimą, kas bibliotekose realiai daroma šioje srityje? - klausimas suredaguotas pagal šiaandienines bibliotekinio darbo realijas. Pasiūlyti atsakymų variantai: a) organizuojami kultūriniai renginiai, b) keliama skaitytojų aptarnavimo kultūra, c) siekiama patenkinti skaitytojų informacinius poreikius, d) įsigyjama daugiau paklausą turinčių leidinių, e) ugdomas skaitytojų gebėjimas savarankiškai naudotis bibliotekos informacinėmis paslaugomis, f) skaitytojai aptarnaujami pagal jų individualius poreikius, g)</p>
<p>31. Esant atviriems fondams, ar dažnai skaitytojai naudojami: a) katalogais, b) rekomenduojamos literatūros sąrašais, c) teminėmis kartotekomis, d) teminėmis parodėlėmis, e) leidiniais "Naujos knygos", "Ekspresinformacija"</p>	<p>25. Esant atviriems fondams, ar dažnai skaitytojai naudojami: a) katalogais, b) rekomenduojamos literatūros sąrašais, c) teminėmis kartotekomis, d) teminėmis parodėlėmis, e) leidiniais "Ekspresinformacija" ar kt., d) knygų recenzijomis, anotacijomis – papildyta vienu atsakymo variantu</p>
<p>32. Ar dažnai skaitytojai kreipiasi į bibliotekininką, prašydami patarimo?</p>	<p>26. Ar dažnai skaitytojai kreipiasi į bibliotekininką, prašydami patarimo?</p>
<p>33. Žinoma, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklausų sąsiuvinuose. Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur - mažiau. Ar</p>	<p>27. Žinoma, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklausų sąsiuvinuose. Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur - mažiau. Ar</p>

<p>galima pagal tai vertinti bibliotekų darbuotojų veiklą? Ar ties skirtumai - pagal patyrimą - rodo?</p>	<p>galima pagal tai vertinti bibliotekų darbuotojų veiklą? Ar ties skirtumai - pagal patyrimą - rodo?</p>
<p>34. Ar negalėtumėte pateikti savo praktinį supratimą termino "skaitytojų aptarnavimo kultūra"?</p>	<p>28. Gal galėtumėte pateikti savo praktinį supratimą termino "skaitytojų aptarnavimo kultūra"? - pasiūlyti atsakymų variantai pagal 1984 m. dažniausias ekspertų nuomones: a) dėmesingas, mandagus skaitytojo aptarnavimas, b) aukštas bibliotekininko kvalifikacijos, išsilavinimo lygis, c) skaitytojų informacinių poreikių patenkinimas, d) skaitytojo individualių poreikių pažinimas, e) skaitytojų konsultavimas, f).....</p>
<p>35. Kokios metodinės pagalbos stokojate darbe?</p>	<p>29. Kokios metodinės pagalbos stokojate darbe? - pasiūlyti atsakymų variantai pagal 1984 m. dažniausias ekspertų nuomones: a) renginių organizavimo metodika, b) praktinio darbo metodikos, c) jaunimo aptarnavimo metodika, d)</p>
<p>36. Jūsų požiūris į metodinės literatūros naudą?</p>	<p>30. Jūsų požiūris į bibliotekinės metodinės literatūros naudą? – patikslintas klausimas</p>
<p>37. Kaip vertinate savo bibliotekos patalpas?</p>	<p>31. Kaip vertinate savo bibliotekos patalpas?</p>
<p>38. Ko Jums trūksta iš bibliotekinės technikos (kataloginių kortelių, skirtukų ir t.t.)?</p>	<p>32. Ko Jums trūksta iš bibliotekinės technikos? - pasiūlyti šių dienų realijas atitinkantys atsakymų variantai, pasiūlant ir kai kuriuos dažnesnius 1984 m. ekspertų atsakymus: a) nieko netrūksta, b) knygų skirtukų, c) prieigos taškų prie bibliotekos kompiuterinio katalogo, d) baldų, e) kopijavimo aparatų, skenerių, f)</p>
<p>39. Ar per praėjusius 2 metus Jūsų bibliotekoje buvo praversti skaitytojų interesų tyrimai (anketavimai, formuliarių analizė ir pan.). Išvardinkite, prašome, kiek detaliau - rezultatu nėra</p>	<p>33. Ar per praėjusius 2 metus Jūsų bibliotekoje buvo atlikti skaitytojų interesų tyrimai?</p> <p>Pasiūlyti atsakymų variantai ir papildomas tikslinamasis klausimas: a) ne, b) taip, c)</p> <p>34. Jei tyrimai buvo atliekami, nurodykite, prašome, kokie: a) anketinė skaitytojų apklausa, b) statistinių vartotojų</p>

	aptarnavi- mo duomenų analizė, c) skaitytojų interviu, d) skaitytojų veiklos bibliotekoje stebėjimas, e)
40. Kaip, Jūsų manymu, reikėtų skatinti bibliotekos darbuotojus, kad pagerėtų jų darbas?	35. Kaip, Jūsų manymu, reikėtų skatinti bibliotekos darbuotojus, kad pagerėtų jų darbas? - atsakyta d) atsakymo varianto (atlyginimo, premijavimo ir darbo formalių rodiklių siejimas)
41. Siūlome čia "masinių renginių", pravedamų bibliotekose, vertinimus. Atžymėkite tuos, kurie sutampa su Jūsų nuomone ar įrašykite savo:	36. Siūlome čia kultūros renginių, vedamų bibliotekose, vertinimus. Pažymėkite tuos, kurie sutampa su Jūsų nuomone, ar įrašykite savo:
42. Kokio pobūdžio renginiai noriau lankomi skaitytojų?	37. Kokio pobūdžio renginiai noriau lankomi skaitytojų? Pasiūlyti atsakymų variantai pagal 1984 m. ekspertų dažniausius pasiūlymus: a) susitikimai su įžymiais žmonėmis, rašytojais, b) koncertai, c) teminiai vakarai, d) knygų aptarimai, e) literatūros, poezijos vakarai, f) parodos, g) konkursai, viktorinos, h)
43. Jūsų amžius	38. Jūsų amžius - pasiūlyti atsakymų variantai, pagal 1984 m. apdorotus tyrimo duomenis: a) >20, b) 20-24, c) 25-29, d) 30-39, e) 40-49, f) 50-59, g) 60<
44. Lytis	39. Lytis
45. Jūsų išsimokslinimas: ką baigėte?	40. Jūsų išsimokslinimas: ką baigėte? - pasiūlyti atsakymų variantai pagal 1984 m. apdorotus atsakymų variantus: a) vidurinis, b) aukštasis neuniversitetinis, c) aukštasis
46. Šeimyninė padėtis	Atsakyta kaip tyrimui neaktualaus klausimo
47. Ar turite nepilnamečių vaikų - rezultatų nėra	Atsakyta kaip tyrimui neaktualaus klausimo
48. Buto sąlygos (atskiras butas, namas, bendrabutis ir t. t.)	Atsakyta kaip tyrimui neaktualaus klausimo
49. Gyvenamoji vieta	41. Gyvenamoji vieta - pasiūlyti atsakymų variantai: a) miestas, b) miestelis, c) kaimo vietovė, d)

50. Jūsų tautybė

42. Jūsų tautybė - pasiūlyti atsakymų variantai: a) lietuvis/-ė, b) lenkas/-ė, c) rusas/-ė, d) baltarusis/-ė, e)

Priedas Nr. 2. Ekspertų apklausos anketa (1984 m.)¹⁰⁸

GERBIAMAS DRAUGE!

Ši anketa yra visos respublikos skaitytojų interesų tyrimo dalis. Norėdami sužinoti, kaip jų poreikiai tenkinami bibliotekose, kreipiamės į Jus kaip į ekspertus, kad padėtumėte susigaudyti šioje problematikoje.

Suprantame, kad skaitytojų interesų tenkinimas tiesiogiai priklauso ir nuo Jūsų darbo sąlygų. Todėl šio tyrimo tikslas kartu yra surinkti Jūsų pageidavimus ir pasiūlymus dėl sąlygų gerinimo.

Kartais išgirstame tokius samprotavimus: „Nėra kvailių. Atsakysi sąžiningai, tai viršininkai atseks, sakys, kad blogai dirbi – ir nukentėsi“. Į tas abejones galime atsakyti: apklausa yra organizuojama taip, kad būtų užtikrintas anonimiškumas. Mus domina tik Jūsų nuomonių visuma. Taigi, Jūsų likimas nepriklausys nuo Jūsų atsakymų šioje eilinėje anketoje, todėl nėra reikalo ieškoti „gražesnius“ atsakymo variantus.

Atsakymo technika yra labai paprasta: rašykite savo nuomonės į paliktas vietas ir tiek. Tik kai kur mes siūlome pasirinkti keletą variantų – jeigu jie atitiko Jūsų nuomonę – apveskite apskritimu tų variantų numerius. Jei nė vienas netiko – įrašykite savo ir taisykite pačias klausimų formuluotes.

IŠ ANKSTO DĖKOJAME UŽ PAGALBĄ!

Tyrinėtojai

Kiek metų dirbate bibliotekų sistemoje.....

Jūsų pareigos darbe

Kokios kategorijos yra Jūsų biblioteka (arba centrinė biblioteka, kuriai priklausote?)

.....

Ar Jūsų bibliotekoje vedama neskaitančių gyventojų tame mikrorajone, kurį Jūs aptarnaujate, apskaita?

1. Taip
2. Ne
3.

¹⁰⁸ (Masinės bibliotekos..., 1983).

Gal pas Jus vedama kitokio pobūdžio neskaitančių fiksacija?

.....
.....

Kas dabartinaisiais laikais pagal Jūsų patyrimą – visai neskaito knygų?

.....
.....

Kokie yra gero skaitytojo požymiai?

.....
.....

a) ar girdėjote – iš praktikos – kad kai kuriose bibliotekose dirbtinai padidina bibliotekų veiklos rodiklius (skaitytojų skaičių, knygų išdavimą ir t.t.)?

1. Taip, girdėjau

2. Negirdėjau apie tokius atvejus

3.....
.....

b) jei – girdėjote, pasakykite, prašome, kodėl taip būna, t.y. kokios aplinkybės priverčia darbuotojus pagerinti rodiklius?

.....
.....

c) Ką, Jūsų manymu, reikėtų daryti, kad to nebūtų?

.....
.....

d) Gal nesistengti be galo plėsti skaitytojų skaičių, o geriau dirbti su esančiais?

1. Taip

2. Ne

3.
.....

e) Gal galėtumėte pasiūlyti naujus bibliotekų darbo vertinimo rodiklius?

.....
.....

Ar Jūsų biblioteka pakankamai gauna taip vadinamos „padidintos paklausos“, deficitinių knygų?

1. Pakankamai, nes skaitytojai patenkinti
2. Mažai gaunama
3. Visai negauname tokių knygų
- 4.....

Jeigu gaunate mažai, tai Jūsų manymu, dėl kokių priežasčių?.....

.....
Kaip manote, gal reikėtų apriboti tokios deficitinės literatūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis tik kompetentingi žmonės?

1. Taip
2. Ne
3.

Ne paslaptis, kad geriausios knygos palapsniui dingsta. Nurodykite, prašome, pagrindines priežastis?

1. Atvirose fonduose dalis skaitytojų vagia knygas
2. Būna, kad ir pačių darbuotojų pastangomis geros knygos patenka į jų nuosavas bibliotekas
3. Daugiausia knygų dingsta pas skolininkus
- 4.....
5.
- 6.....

Ką Jūs siūlytumėte daryti, kad knygos nedingtų?
.....

Ar bendrai biblioteka gauna tiek knygų, kiek užsako?

1. Taip
2. Gaunama mažiau
3. Užsakytų knygų gaunama mažai, už tai prisiunčia neužsakytų ir neskaitomų
- 4.....
- 5.....

Ar pakanka lėšų, skiriamų bibliotekos fondų komplektavimui?

1. Taip

2. Nepakanka

3.

O jei būtų reikiamai lėšų, ar už jas įstengtumėte nupirkti bibliotekai reikalingų knygų?

1. Taip

2. Ne

3.....

Kokios knygos, pagal Jūsų patyrimą, mažiausiai skaitomos (užsiguli bibliotekoje)?

.....
.....

Ką reikėtų daryti, kad mažiau būtų neskaitytomų knygų?

1. Nespausdinti tokių knygų

2. Daugiau dirbti su skaitytojais, kad sudominti juos ta literatūra

3. Steigti daugiau skirtingo profilio bibliotekų su atitinkamais fondais

4.

Norėtume šios ekspertinės apklausos pagrindu sudaryti rekomenduojamos literatūros sąrašą. Nurodykite, prašome, keletą naujausių grožinės ir mokslo populiarinimo literatūros knygų, kurias patartumėte skaitytojui, sakykim, tokio pat išprusimo, kaip Jūs?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekose pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę?

1.....

2.....

Ar norėtumėte, kad Jūsų vaikai būtų bibliotekininkais?

1. Taip

2. Ne

3.

O kodėl?

.....
.....
Ar norėtumėte, kad Jūsų sūnaus (dukros) žmona (vyras) būtų bibliotekos darbuotoju?

.....
Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau geria. Ar sutinkate su šia nuomone?

.....
Kaip manote, ar būna atvejų, kai knyga blogai (ydingai) nukreipia skaitytoją?

1. Taip, neišprusę skaitytojai gali neteisingai suvokti kūrinį
2. Ne, taip nebūna
3. Taip, nes kartais išleidžiamos ir netinkamos knygos.
4. Reikia vadovauti skaitymui, kad kiekvienas imtų knygas pagal savo amžių ir išsilavinimo lygį
5.

Visi žinome, kad iš bibliotekininkų reikalaujama „dirbti su skaitytoju“

Pagal Jūsų patyrimą, kas bibliotekose realiai daroma šioje srityje?

.....
.....

Esant atviriems fondams, ar dažnai skaitytojai naudojami:

a) katalogais

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

b) rekomenduojamos literatūros sarašais

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

c) teminėmis kartotekomis

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

d) teminėmis parodėlėmis

1. Dažnai

2. Retai

3. Beveik nesinaudoja

e) leidiniai „Naujos knygos“, „Eskpresinformacija“

1. Dažnai

2. Retai

3. Beveik nesinaudoja

Ar dažnai skaitytojai kreipiasi į bibliotekininką, prašydami patarimo?

1. Dažnai

2. Retai

3. Tik tie, kas mokosi – kada reikia surasti programinę literatūrą

4. Kreipiasi, kai nesuranda lentynose reikiamos knygos

5. Beveik nesikreipia

6.

Žinoma, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklausų sąsiuvinuose. Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur – mažiau. Ar galima pagal tai vertinti bibliotekos darbuotojų veiklą? Ar tie skirtumai – pagal Jūsų patyrimą - rodo:

1. kad vienur dirbama geriau, kitur – blogiau

2. kad kai kur prirašo daugiau, negu iš tikrųjų yra

3.

Ar negalėtumėte pateikti savo praktinį supratimą termino „skaitytojų aptarnavimo kultūra“?

.....
.....

Kokios metodinės pagalbos stokojate dabar?

.....
.....

Jūsų požiūris į metodinės literatūros naudą?

f) Dažnai pasinaudoju savo darbe

g) Gal didesnėse bibliotekose tos metodikos ir naudingos, o pas mus mažai naudos

h) Retai pasinaudoju, nes metodinės rekomendacijos dažniausiai būna atitrūkusios nuo bibliotekų darbo realybės

i)

j)

Kaip vertinate savo bibliotekos patalpas?

1. Seniai reikalauja remonto
2. Patalpos neblogos, bet neatitinka mūsų bibliotekos profiliui
3. Geros patalpos
4.

Ko Jums trūksta iš bibliotekinės technikos (kataloginių kortelių, skirtukų ir t. t.)

.....
.....

Ar per praėjusius 2 metus Jūsų bibliotekoje buvo praversti skaitytojų interesų tyrimai (anketavimai, formuliarių analizė ir pan.). Išvardinkite, prašome, kiek detaliau:

.....
.....
.....

Kaip, Jūsų manymu, reikėtų skatinti bibliotekos darbuotojus, kad pagerėtų jų darbas?

1. Reikia padidinti atlyginimą – tada galima reikalauti gero darbo
2. Geras darbas nuo atlyginimo nepriklauso: kas nemėgsta dirbti, tas ir už didesnę atlyginimą nieko nenuveiks
3. Mažesnis bibliotekininkų skaičius, bet už didesnę atlyginimą galėtų geriau dirbti
4. Atlyginimas turi būti stabilus ir nepriklausyti nuo formalių rodiklių, nes kitaip tai stimuliuoja bet kuria kaina juos didinti
5. Geriau reikia sutvarkyti premijavimo sistemą
6.
7.

Siūlome čia „masinių renginių“ pravedamų bibliotekose, vertinimus. Atžymėkite tuos, kurie sutampa su Jūsų nuomone ar įrašykite savo:

1. Renginiai naudingi skaitytojams
2. Renginiai pritraukia naujų skaitytojų
3. Jie „naudingi“ tik ataskaitoms, nes patys lankytojai jų vengia
4. Dažniausiai tų renginių temos būna neįdomios skaitytojams
5. Renginiai dažniausiai neturi pasisekimo, todėl, kad jie organizuojami formaliai ir nuobodžiai

6. Reikia tiesiog sudaryti skaitytojams galimybę skaitykloje jaučiau praleisti laiką, pavartyti spaudą, paklausyti muzikos ir pan.

7.

Kokio pobūdžio renginiai noriau lankomi skaitytojų?

.....

Bibliotekininko profesija beveik galutinai „sumoteriškejo“. Kokių reikėtų imtis priemonių, kad privilioti vyrus?

.....

.....

1. Jūsų

amžius.....

2. Lytis

.....

3. Jūsų išsimokslinimas: ką baigėte?

.....

4. Šeimyninė padėtis

5. Ar turite nepilnamečių vaikų?

.....

6. Buto sąlygos (atskiras butas, namas, bendrabutis ir t. t.)

.....

.....

7. Gyvenamoji vieta (nurodykite vietovę)?

.....

.....

Jūsų tautybė

.....

DĖKOJAME UŽ PAGALBĄ!

1983 m. mėn. d.

Priedas Nr. 3. Ekspertų apklausos anketa (2009 m.)

GERBIAMAS KOLEGA!

Ši anketa skiriama viešųjų bibliotekų darbuotojams, aptarnaujantiems skaitytojus, ir yra viešųjų bibliotekų veiklos skaitytojų ugdymo ir aptarnavimo srityje tyrimo dalis. Norėdami sužinoti, kaip skaitytojų poreikiai tenkinami bibliotekose, kreipiamės į Jus kaip į ekspertus, kad padėtumėte susigaudyti šioje problematikoje.

Suprantame, kad skaitytojų interesų tenkinimas tiesiogiai priklauso ir nuo Jūsų darbo sąlygų. Todėl šio tyrimo tikslas kartu yra surinkti Jūsų pageidavimus ir pasiūlymus dėl sąlygų gerinimo.

Kartais išgirstame tokius samprotavimus: „Nėra kvailių. Atsakysi sąžiningai, tai viršininkai suseks, sakys, kad blogai dirbi – ir nukentėsi“. Į tas abejones galime atsakyti: apklausa yra organizuojama taip, kad būtų užtikrintas anonimiškumas. Mus domina tik Jūsų nuomonių visuma. Taigi, Jūsų likimas nepriklausys nuo Jūsų atsakymų šioje apklausoje, todėl nėra reikalo ieškoti „gražesnių“ atsakymo variantų.

Atsakymo technika yra labai paprasta: pažymėkite Jums tinkamą atsakymą. Tik kai kur mes siūlome pasirinkti vieną ar keletą variantų, jeigu jie atitiko Jūsų nuomonę. Jei nė vienas netiko, įrašykite savo ar komentuokite pačias klausimų formuluotes.

IŠ ANKSTO DĖKOJAME UŽ PAGALBĄ!

VU Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto tyrinėtojai

1. Kiek metų dirbate bibliotekų sistemoje?

- a) 1
- b) 1–4
- c) 5–9
- d) 10–19
- e) 20 <

2. Jūsų pareigos darbe?

- a) bibliotekininkas

- b) vyr.bibliotekininkas
- c) skyriaus / filialo vedėjas
- d)

3. Kokia yra Jūsų bibliotekos kategorija?

- a) miesto savivaldybės viešoji biblioteka
- b) miesto savivaldybės viešosios bibliotekos filialas
- c) rajono savivaldybės viešoji biblioteka
- d) rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialas
- e) apskrities viešoji biblioteka

4. Ar Jūsų biblioteka renka statistinius duomenis apie neskaitančius bibliotekoje aptarnaujamoms bendruomenės narius?

- a) taip
- b) ne
- c)

5. Kas dabartiniais laikais, pagal Jūsų patyrimą, visai neskaito knygų?

- a) dirbantys asmenys
- b) vaikai / moksleiviai
- c) jaunimas iki 30 m.
- d) vyrai
- e) moterys
- f)

6. Kokie gero skaitytojo požymiai? Galite pažymėti kelis, Jūsų manymu, teisingus atsakymus ar nurodyti savo variantus:

- a) geba savarankiškai atlikti reikiamų leidinių paiešką
- b) skaito įvairaus pobūdžio (grožinė, mokslo-populiarinio, profesinė literatūra, periodika etc.) leidinius
- c) turi savitą skaitymo sistemą (pvz., skaito tam tikromis jam patogiomis sąlygomis, daro išrašus, žymisi pastabas, naudojami papildomais informaciniais šaltiniais ir pan.)

- d) turi pakankamą supratimą apie bibliotekų sistemos darbą, žino siūlomų bibliotekų paslaugų asortimentą
- e) lankosi bibliotekos kultūrinuose renginiuose (knygų pristatymai, susitikimai su autoriais, knygų klube ir pan.)
- f) moka naudotis knygos informacine sistema (turiniu, anotacija, pagalbinais knygos tekstais, antraštinio lapo duomenimis, bibliografinėmis nuorodomis ir t. t.)
- g) geba interpretuoti perskaitytos knygos turinį, reikšti savo nuomonę
- h)

7. Ar bibliotekos turėtų stengtis išplėsti skaitytojų skaičių, o gal kokybiškiau dirbti su esančiais?

- a) taip
- b) ne
- c)

8. Kokius galėtumėte pasiūlyti bibliotekų darbo kokybės vertinimo rodiklius?:

- a) skaitytojų skaičius, jo augimas
- b) pačių skaitytojų nuomonę apie biblioteką
- c) tinkama skaitytojų aptarnavimui materialinė-techninė bibliotekos bazė
- d) išduodamų dokumentų skaičius
- e)

9. Ar Jūsų biblioteka pakankamai gauna vadinamųjų bestselerių – itin populiarių, komercinę sėkmę prekyboje turinčių leidinių?

- a) pakankamai, nes skaitytojai patenkinti
- b) mažai gaunama
- c) visai negaunama tokių knygų
- d)

10. Jeigu gaunate mažai, tai, Jūsų manymu, dėl kokių priežasčių?

- a) per maži leidinių tiražai
- b) paklausūs leidiniai pirmiausiai skiriami stambesniems filialams
- c) biblioteka neturi pakankamai finansinių lėšų

- d) „bestselerių“ turinys ne visada atitinka bibliotekos propaguojamas vertybes
- e)

11. Kaip manote, ar reikėtų apriboti didesnę paklausą turinčios literatūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis tik kompetentingi žmonės?

- a) taip
- b) ne
- c)

12. Ne paslaptis, kad geriausios knygos palapsniui dingsta. Nurodykite, prašome, pagrindines priežastis:

- a) atviruose fonduose dalis skaitytojų vagia knygas
- b) būna, kad ir pačių darbuotojų pastangomis geros knygos patenka į jų nuosavas bibliotekas
- c) daugiausia knygų dingsta pas skolininkus
- d)

13. Ką Jūs siūlytumėte daryti, kad knygos nedingtų?

- a) diegti šiuolaikines fondų apsaugos sistemas
- b) griežtinti bausmes
- c) labiau kontroliuoti skaitytojus bibliotekoje
- d) imti piniginių užstatą skolinant leidinius
- e)

14. Ar apskritai biblioteka gauna tiek knygų, kiek užsako?

- a) taip
- b) gaunama mažiau
- c) užsakytų knygų gaunama mažai, užtat prisiunčia neužsakytų ir neskaitomų

15. Ar pakanka lėšų, skiriamų bibliotekos fondams komplektuoti?

- a) taip
- b) nepakanka
- c)

16. Kokios knygos, Jūsų manymu, mažiausiai skaitomos (užsiguli bibliotekoje)?

- a) poezija
- b) visuomenės mokslai, politologija
- c) kalbos mokslai
- d) žemės ūkis
- e) filosofija
- g) menas
- h)

17. Ką reikėtų daryti, kad mažiau būtų neskaitytomų knygų?

- a) nespausdinti tokių knygų
- b) daugiau dirbti su skaitytojais (pokalbiai, individualios konsultacijos, patarimai renkantis knygas ir pan.), kad jie ta literatūra susidomėtų
- c) steigti daugiau skirtingo profilio bibliotekų su atitinkamais fondais
- d) bibliotekoje kaupti tik paklausą turinčias knygas
- e)

18. Norėtume šios ekspertinės apklausos pagrindu sudaryti rekomenduojamos literatūros sąrašą. Nurodykite, prašome, keletą neseniai išleistų grožinės ir mokslo populiarinimo literatūros knygų, kurias patartumėte perskaityti savo draugui:

- a)
- b).....
- c).....
- d).....
- e).....

19. Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekos pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę?

- a) paklausios knygos turėtų būti išduodamos patikimiems skaitytojams
- b) tokia nuomonė neatitinka realybės
- c) visi skaitytojai privalo turėti lygias galimybes gauti norimas knygas
- d) skaitytojai pageidaujama leidinių gali „laukti eilėje“

20. Jei rinktumėtės kitą profesiją ar keistumėte darbo vietą, kas tai būtų?

- a) pedagoginis darbas
- b) verslo vadyba, administravimas
- c) informacijos sistemų valdymas, informacinės technologijos
- d) kultūros, švietimo programos, projektai, fondai ir pan.
- f)

21. Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau linkę sirgti priklausomybės ligomis (alkoholizmas, narkomanija, lošimas ir pan.). Ar sutinkate su šia nuomone?

- a) taip
- b) ne
- c)

22. Kaip manote, ar būna atvejų, kai knyga turi neigiamą poveikį skaitytojui?

- a) taip, neišprusę skaitytojai gali neteisingai suvokti kūrinį
- b) ne, taip nebūna
- c) taip, nes kartais išleidžiamos ir netinkamos knygos
- d) reikia individualiai bendrauti su skaitytoju, kad kiekvienas imtų knygas pagal savo amžių ir išsilavinimo lygį
- e).....

23. Visi žinome, kad iš bibliotekininkų reikalaujama skatinti skaitymą. Pagal Jūsų patyrimą, kas Lietuvos bibliotekose realiai daroma šioje srityje?

- a) organizuojami kultūriniai renginiai
- b) keliama skaitytojų aptarnavimo kultūra
- c) siekiama patenkinti skaitytojų informacinius poreikius
- d) įsigyjama daugiau paklausą turinčių leidinių
- e) ugdomas skaitytojų gebėjimas savarankiškai naudotis bibliotekos informacinėmis paslaugomis
- f) skaitytojai aptarnaujami pagal jų individualius poreikius
- g)

24. Esant atviriems fondams, ar dažnai skaitytojai naudojasi:

a) korteliniais katalogais:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

b) elektroniniais katalogais:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

c) rekomenduojamos literatūros sąrašais:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

d) teminėmis kartotekomis:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

e) teminėmis leidinių parodėlėmis:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

f) leidiniais „Ekspresinformacija“ ir pan.:

1. Dažnai
2. Retai
3. Beveik nesinaudoja

g) knygų recenzijomis, anotacijomis:

1. Dažnai

2. Retai

3. Beveik nesinaudoja

25. Ar dažnai skaitytojai kreipiasi į bibliotekininką, prašydami patarimo?

a) dažnai

b) retai

c) tik tie, kas mokosi – kada reikia surasti programinę literatūrą

d) kreipiasi, kai nesuranda lentynose reikiamos knygos

e) beveik nesikreipia

f).....

26. Žinome, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklausų sąsiuvinuose. Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur – mažiau. Ar galima pagal tai vertinti bibliotekos darbuotojų veiklą? Ar tie skirtumai, Jūsų patyrimu, rodo:

a) kad vienur dirbama geriau, kitur – blogiau

b) kad kai kur nurodoma daugiau, nei iš tikrųjų yra

c)

27. Kokia, Jūsų manymu, praktinė termino „skaitytojų aptarnavimo kultūra“ išraiška?

a) dėmesingas, mandagus skaitytojo aptarnavimas

b) maksimalus skaitytojo informacinių užklausų patenkinimas

c) aukštas bibliotekininko kvalifikacijos, išsilavinimo lygis

d) siekimas patenkinti skaitytojo individualius poreikius

e) skaitytojų konsultavimas

f)

28. Kokios metodinės pagalbos stokojate darbe?

d) renginių organizavimo metodika

e) praktinio darbo nurodymai

f) jaunimo aptarnavimo metodika

g) informacinių technologijų taikymo aptarnaujant skaitytojus metodikos

h)

29. Jūsų požiūris į bibliotekinės metodinės literatūros naudą?

- a) dažnai pasinaudoju savo darbe
- b) gal didesnėse bibliotekose tos metodikos ir naudingos, o pas mus mažai naudos
- c) retai pasinaudoju, nes metodinės rekomendacijos dažniausiai būna atitrūkusios nuo bibliotekų darbo realybės
- d).....

30. Kaip vertinate savo bibliotekos patalpas?

- a) seniai reikalauja remonto
- b) patalpos neblogos, bet neatitinka mūsų bibliotekos darbo specifikos
- c) geros patalpos
- d).....

31. Ko Jums trūksta iš bibliotekinės technikos?

- a) nieko netrūksta
- b) knygų skirtukų
- c) prieigos taškų prie bibliotekos kompiuterinio katalogo
- d) kopijavimo aparatų, skenerių
- e) baldų (knygų spintų, lentynų, skaitytojų darbo stalų, kėdžių ir pan.)
- f)

32. Ar per praėjusius 2 metus Jūsų bibliotekoje buvo atlikti, skaitytojų interesų tyrimai?

- a) ne
- b) taip
- c) nežinau

33. Jei skaitytojų tyrimai buvo atliekami, nurodykite, prašome, kokie ir kuriais metais?

- b) anketinė skaitytojų apklausa
- c) statistinė skaitytojų aptarnavimo analizė (skaitytojų skaičius, išduotis pagal skyrius ir t. t.)
- d) skaitytojų interviu

- e) skaitytojų veiklos bibliotekoje stebėjimas
- f)

34. Kaip, Jūsų manymu, reikėtų skatinti bibliotekos darbuotojus, kad pagerėtų jų darbas?

- a) reikia padidinti atlyginimą – tada galima reikalauti gero darbo
- b) geras darbas nuo atlyginimo nepriklauso: kas nemėgsta dirbti, tas ir už didesnę atlyginimą nieko nenuveiks
- c) mažesnis bibliotekininkų skaičius, bet už didesnę atlyginimą galėtų geriau dirbti
- e) geriau reikia sutvarkyti papildomo apmokėjimo, gerų darbuotojų skatinimo sistemą
- f).....

35. Siūlome čia kultūros renginių, vedamų bibliotekose, vertinimus. Pažymėkite tuos, kurie sutampa su Jūsų nuomone, ar įrašykite savo:

- a) renginiai naudingi skaitytojams
- b) renginiai pritraukia naujų skaitytojų
- c) jie „naudingi“ tik ataskaitoms, nes patys lankytojai jų vengia
- d) dažniausiai tų renginių temos būna neįdomios skaitytojams
- e) renginiai dažniausiai neturi pasisekimo todėl, kad jie organizuojami formaliai ir nuobodžiai
- i) reikia tiesiog sudaryti skaitytojams galimybę skaitykloje jaučiau praleisti laiką, pavartyti spaudą, paklausti muzikos ir pan.
- j)

36. Kokio pobūdžio renginiai noriau lankomi skaitytojų?

- a) susitikimai su įžymiais žmonėmis, rašytojais
- b) koncertai, vakaronės
- c) teminiai vakarai
- d) knygų aptarimai
- e) literatūros, poezijos vakarai
- f) parodos
- g) konkursai, viktorinos
- h)

37. Jūsų amžius:

- a) > 20
- b) 20–24
- c) 25–29
- d) 30–39
- e) 40–49
- f) 50–59
- g) 60 <

38. Lytis:

- a) moteris
- b) vyras

39. Jūsų išsimokslinimas:

- a) vidurinis
- b) aukštesnysis,
- c) aukštasis neuniversitetinis
- d) aukštasis

40. Gyvenamoji vieta (nurodykite vietovę):

- a) miestas
- b) miestelis
- c) kaimo vietovė

41. Jūsų tautybė:

- a) lietuvis/-ė,
- b) lenkas/-ė
- c) rusas/-ė
- d) baltarusis/-ė
- e)

DĖKOJAME UŽ PAGALBĄ!

Priedas Nr. 4. Lyginamosios ekspertų apklausos duomenų lentelės

1. Kiek metų dirbate bibliotekų sistemoje?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Mažiau nei metai	12	2	20	3
2. 1-4 m.	8	3	13	5
3. 5-9 m.	8	5	13	8
4. 10-19 m.	17	14	29	23
5. daugiau nei 20 metų	15	36	25	60
Iš viso	60	60	100	100

2. Jūsų pareigos darbe?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Bibliotekininkas	-	4	-	7
2. Vyr. bibliotekininkas	-	41	-	68
3. Skyriaus / filialo vedėjas	-	14	-	23
4. Kita (nurodykite)	-	1	-	2
Iš viso		60		100

3. Kokia yra Jūsų bibliotekos kategorija?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Miesto savivaldybės viešoji biblioteka	-	2	-	3,33
2. Miesto savivaldybės viešosios bibliotekos filialas	-	18	-	30
3. Rajono savivaldybės viešoji biblioteka	-	4	-	7
4. Rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialas	-	33	-	55
5. Apskritis viešoji biblioteka	-	3	-	5
Iš viso		60		100

4. Ar Jūsų biblioteka renka statistinius duomenis apie neskaitančius bibliotekoje aptarnaujamus bendruomenės narius?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009

1. Taip	36	9	60	15
2. Ne	20	49	33	82
3. Nenurodė	4	0	7	0
4. Kitkas	0	2	0	3
Iš viso	60	60	100	100

5. Kas dabartiniais laikais pagal Jūsų patyrimą – visai neskaito knygų?- daugartinis pasirinkimas

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Dirbantys asmenys	-	16	-	27
2. Jaunimas iki 30 m.	-	14	-	23,3
3. Vyrai	-	10	-	17
4. Moterys	-	6	-	10
5. Kitkas	-	21	-	35
Iš viso		67		100

6. Kokie gero skaitytojo požymiai? - daugartinis pasirinkimas

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Geba savarankiškai atlikti reikiamų leidinių paiešką	-	28	-	47
2. Skaito įvairaus pobūdžio leidinius	-	39	-	65
3. Turi savitą skaitymo sistemą	-	11	-	18
4. Turi pakankamą supratimą apie bibliotekų sistemos darbą	-	27	-	45
5. Lankosi bibliotekos kultūriniuose renginiuose	-	27	-	45
6. Moka naudotis knygos informacine sistema	-	32	-	53
7. Geba interpretuoti perskaitytos knygos turinį, reikšti savo nuomonę	-	33	-	55
8. Kitkas	-	4	-	7
Iš viso	-	201	-	100

7. Ar bibliotekos turėtų stengtis išplėsti skaitytojų skaičių, o gal kokybiškiau dirbti su esančiais?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Dirbti su esančiais	48	28	83	47
2. Didinti skaičių	3	26	5	43
3. Nenurodė	6	0	7	0
4. Kitkas	3	6	5	10

Iš viso	60	60	100	100
---------	----	----	-----	-----

8. Kokius galėtumėte pasiūlyti bibliotekų darbo kokybės vertinimo rodiklius? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Skaitytojų skaičius, jo augimas	4	18	6	30
2. Skaitytojų nuomonė apie biblioteką	2	39	3	65
3. Materialinė-techninė bibliotekos bazė	3	45	5	75
4. Išduodamų dokumentų skaičius	4	21	6	35
5. Kitkas	6	8	9	13
6. Nenurodė	46	0	71	0
Iš viso	65	131	100	100

9. Ar Jūsų biblioteka pakankamai gauna taip vadinamų „bestselerių“ – itin populiarių, komercinę sėkmę prekyboje turinčių leidinių?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Pakankamai, nes skaitytojai patenkinti	9	12	15	20
2. Mažai gaunama	50	45	83	75
3. Visai negauname tokių knygų	0	0	0	0
4. Nenurodė	1	0	2	0
5. Kitkas	0	3	0	5
Iš viso	60	60		100

10. Jeigu gaunate mažai, tai, Jūsų manymu, dėl kokių priežasčių?(daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Per maži leidinių tiražai	18	3	30	5
2. Paklausūs leidiniai pirmiausiai skiriami stambesniems filialams	5	22	8	37
3. Biblioteka neturi pakankamai finansinių lėšų	4	39	7	65
4. „Bestselerių“ turinys ne visada atitinka bibliotekos propaguojamas vertybes	0	10	0	17
5. Kitkas	17	6	28	10
6. Nenurodė	16	0	27	0
Iš viso	60	83	100	100

11. Kaip manote, ar reikėtų apriboti didesnę paklausą turinčios literatūros išdavimą, kad ja galėtų naudotis tik kompetentingi žmonės?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Taip	19	4	32	7
2. Ne	34	53	57	88
3. Nenurodė	5	0	8	0
4. Kitkas	2	3	3	5
Iš viso	60	60	100	100

12. Ne paslaptis, kad geriausios knygos palaipsniui dingsta. Nurodykite, prašome, pagrindines priežastis?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Atviruose fonduose dalis skaitytojų vagia knygas	33	11	55	18
2. Būna, kad ir pačių darbuotojų pastangomis geros knygos patenka į jų nuosavas bibliotekas	6	0	10	0
3. Daugiausia knygų dingsta pas skolininkus	53	46	88	77
4. Kitkas	2	3	3	5
Iš viso	94	60	100	100

13. Ką Jūs siūlytumėte daryti, kad knygos nedingtų? (daugakartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Diegti šiuolaikines fondų apsaugos sistemas	0	43	0	75
2. Griežtinti bausmes	13	2	22	3
3. Labiau kontroliuoti skaitytojus bibliotekoje	12	6	20	10
4. Imti piniginių užstatą skolinant leidinius	6	6	10	10
5. Diegti uždarytą fondų sistemą	7	0	12	0
6. Kitkas	18	3	30	5
7. Nenurodė	9	0	15	0
Iš viso	65	60	100	100

14. Ar bendrai biblioteka gauna tiek knygų, kiek užsako?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai	Santykis %
--------------------	--------------	------------

	1984	2009	1984	2009
1. Taip	13	5	22	8
2. Gaunama mažiau	15	27	25	45
3. Užsakytų knygų gaunama mažai, už tai prisiunčia neužsakytų ir neskaitomų	10	16	16	27
4. Filialas neužsako	16	10	27	17
5. Nenurodė	6	0	10	0
6. Kitkas	0	1	0	18
Iš viso	60	60	100	100

15. Ar pakanka lėšų, skiriamų bibliotekos fondų komplektavimui?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Taip	24	2	40	3
2. Nepakanka	10	57	17	95
3. Neįkomplektuoja	10	1	17	2
4. Nenurodė	16	0	26	0
Iš viso	60	60	100	100

16. Kokios knygos, Jūsų manymu, mažiausiai skaitomos (užsiguli bibliotekoje)? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Poezija	23	37	38	62
2. Visuomenės mokslai, politika	18	16	30	27
3. Kalbos mokslai	11	15	18	25
4. Žemės ūkis	7	20	12	33
5. Filosofija	6	9	10	15
6. Menas	5	9	8	15
7. Kitkas	6	13	10	22
Iš viso	76	119	100	100

17. Ką reikėtų daryti, kad mažiau būtų neskaitomų knygų? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Nespausdinti tokių knygų	12	5	20	8
2. Daugiau dirbti su skaitytojais	22	17	37	28
3. Steigti daugiau skirtingo profilio bibliotekų su atitinkamais fondais	29	15	48	25
4. Bibliotekoje kaupti tik paklausą	0	34	0	57

turinčias knygas				
5. Kitkas	5	10	8	17
Iš viso	68	81	100	100

19. Vienos apklausos metu atsakantieji skundėsi, kad geros knygos bibliotekose pirmiausia išduodamos tik pažįstamiems. Ką Jūs galvojate apie šią nuomonę? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Paklausios knygos turėtų būti išduodamos patikimiems skaitytojams	27	7	45	12
2. Tokia nuomonė neatitinka realybės	17	8	28	13
3. Visi skaitytojai privalo turėti lygias galimybes gauti norimas knygas	14	33	23	55
4. Skaitytojai pageidaujama leidinių gali „laukti eilėje“	3	7	5	12
5. Sutinku	5	0	8	0
6. Kitkas	2	5	3	8
7. Nenurodė	1	0	2	0
Iš viso	69	60	100	100

21. Jei rinktumėtės kitą profesiją ar keistumėte darbo vietą, kas tai būtų?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Pedagoginis darbas	-	16	-	27
2. Verslo vadyba, administravimas	-	6	-	10
3. Informacijos sistemų valdymas, informacinės technologijos	-	8	-	13
4. Kultūros, švietimo programos, projektai, fondai ir pan.	-	14	-	23
5. Nekeisčiau	-	9	-	15
6. Kitkas	-	7	-	12
Iš viso		60		100

22. Sakoma, kad tie, kas skaito, mažiau linkę sirgti priklausomybės ligomis (alkoholizmas, narkomanija, lošimas ir pan.).

Ar sutinkate su šia nuomone?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Taip	-	33	-	55
2. Ne	-	27	-	45
3. Kitkas	-	6	-	10
Iš viso	-	60	-	100

**23. Kaip manote, ar būna atvejų, kai knyga turi neigiamą poveikį skaitytojui?
(daugkartinis pasirinkimas)**

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Taip, neišprusę skaitytojai gali neteisingai suvokti kūrinį	19	10	32	17
2. Ne, taip nebūna	13	8	22	13
3. Taip, nes kartais išleidžiamos ir netinkamos knygos	0	19	0	32
4. Reikia individualiai bendrauti su skaitytoju	48	19	80	32
5. Kitkas	0	4	0	7
Iš viso	80	60	100	100

**24. Visi žinome, kad iš bibliotekininkų
Pagal Jūsų patyrimą, kas Lietuvos
bibliotekose realiai daroma šioje srityje?**

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Organizuojami kultūriniai renginiai	-	11	-	18
2. Keliama skaitytojų aptarnavimo kultūra	-	2	-	3
3. Siekiama patenkinti skaitytojų informacinius poreikius	-	20	-	33
4. Įsigyjama daugiau paklausą turinčių leidinių	-	4	-	7
5. Ugdomas skaitytojų gebėjimas savarankiškai naudotis bibliotekos informacinėmis paslaugomis	-	5	-	8
6. Skaitytojai aptarnaujami pagal jų individualius poreikius	-	14	-	23
7. Kitkas	-	4	-	7
Iš viso	-	60	-	100

25. Esant atviriems fondams, ar dažnai skaitytojai naudojami:

a) korteliniiais katalogais

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	33	18	55	30
2. Dažnai	7	3	12	5
3. Beveik nesinaudoja	20	39	33	65
Iš viso	60	60	100	100

b) elektroniniais katalogais

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	-	24	-	40
2. Dažnai	-	13	-	22
3. Beveik nesinaudoja	-	23	-	38
Iš viso	-	60	-	100

c) rekomenduojamos literatūros sąrašais

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	30	20	50	33
2. Dažnai	10	22	17	37
3. Beveik nesinaudoja	20	18	33	30
Iš viso	60	60	100	100

d) teminėmis kartotekomis

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	28	-	47	-
2. Dažnai	17	-	28	-
3. Beveik nesinaudoja	15	-	25	-
Iš viso	60	-	100	-

e) teminėmis leidinių parodėlėmis

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	8	23	13	38
2. Dažnai	46	28	77	47
3. Beveik nesinaudoja	3	9	5	15
4. Nenurodė	3	0	5	0
Iš viso	60	60	100	100

f) leidiniais „Ekspresinformacija“ ir pan.

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	26	17	43	28
2. Dažnai	22	3	37	5
3. Beveik nesinaudoja	12	40	20	67

Iš viso	60	60	100	100
---------	----	----	-----	-----

g) knygų recenzijomis, anotacijomis

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Retai	-	16	-	27
2. Dažnai	-	38	-	63
3. Beveik nesinaudoja	-	6	-	10
Iš viso	-	60	-	100

26. Ar dažnai skaitytojai kreipiasi į bibliotekininką, prašydami patarimo? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Dažnai	59	48	98	80
2. Retai	1	0	2	0
3. Tik tie, kas mokosi – kada reikia surasti programinę literatūrą	14	2	23	3
4. Kreipiasi, kai nesuranda lentynose reikiamos knygos	17	7	28	12
5. Beveik nesikreipia	0	0	0	0
6. Kitkas	0	3	0	5
Iš viso	91	60	100	100

27. Žinome, kad skaitytojų kreipimasis į bibliotekininką yra registruojamas bibliografinių užklausų sąsiuvinuose.

Štai vienur juose daugiau užrašų, kitur - mažiau. Ar galima pagal tai vertinti bibliotekos darbuotojų veiklą?

Ar tie skirtumai, Jūsų patyrimu,

rodo:

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Kad vienur dirbama geriau, kitur – blogiau	15	9	25	15
2. Kad kai kur nurodoma daugiau, nei iš tikrųjų yra	16	20	27	33
3. Kitkas	29	31	48	52
Iš viso	60	60	100	100

28. Kokia, Jūsų manymu, praktinė termino „skaitytojų aptarnavimo kultūra“ išraiška? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Dėmesingas, mandagus skaitytojo	15	33	25	55

aptarnavimas				
2. Maksimalus skaitytojo informacinių užklausų patenkinimas	11	8	18	13
3. Aukštas bibliotekininko kvalifikacijos, išsilavinimo lygis	9	2	15	3
4. Siekimas patenkinti skaitytojo individualius poreikius	11	11	18	18
5. Skaitytojų konsultavimas	6	1	10	2
6. Kitkas	5	5	8	8
7. Nenurodė	20	0	33	0
Iš viso	77	60	100	100

**29. Kokios metodinės pagalbos stokojate darbe?
(daugkartinis pasirinkimas)**

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Renginių organizavimo metodika	14	18	23	30
2. Praktinio darbo nurodymai	5	8	8	13
3. Jaunimo aptarnavimo metodika	2	5	3	8
4. Informacinių technologijų taikymo aptarnaujant skaitytojus metodikos	0	20	0	33
5. Kitkas	20	9	33	15
6. Nenurodė	21	0	35	0
Iš viso	62	60	100	100

30. Jūsų požiūris į bibliotekinės metodinės literatūros naudą?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Dažnai pasinaudoju savo darbe	46	16	77	27
2. Gal didesnėse bibliotekose tos metodikos ir naudingos, o pas mus mažai naudos	8	12	13	20
3. Retai pasinaudoju, nes metodinės rekomendacijos dažniausiai būna atitrūkusios nuo bibliotekų darbo realybės	3	29	5	48
4. Kitkas	2	3	3	5
5. Nenurodė	1	0	2	0
Iš viso	60	60	100	100

31. Kaip vertinate savo bibliotekos patalpas?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Seniai reikalauja remonto	15	16	25	27
2. Patalpos neblogos, bet neatitinka mūsų bibliotekos darbo specifikos	18	16	30	27
3. Geros patalpos	14	18	23	30

4. Kitkas	13	10	22	17
Iš viso	60	60	100	100

**32. Ko Jums trūksta iš bibliotekinės technikos?
(daugkartinis pasirinkimas)**

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Netrūksta ir nenurodė	10	19	17	32
2. Knygų skirtukų	40	2	67	3
3. Baldų (lentynų)	3	28	5	47
4. Kataloginių kortelių	14	0	23	0
5. Formuliarų	12	0	20	0
6. Raginimo lapelių	6	0	10	0
7. Kitkas	0	6	0	10
8. Prieigos taškų prie bibliotekos kompiuterinio katalogo	0	4	0	7
9. Kopijavimo aparatų, skenerių	0	1	0	2
Iš viso	85	60	100	100

33. Ar per praėjusius 2 metus Jūsų bibliotekoje buvo atlikti, skaitytojų interesų tyrimai?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Taip	-	20	-	33
2. Ne	-	32	-	54
3. Nežinau	-	8	-	13
Iš viso	-	60	-	100

34. Jei skaitytojų tyrimai buvo atliekami, nurodykite, prašau, kokie ir kuriais metais?

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Anketinė skaitytojų apklausa	-	12	-	20
2. Statistinė skaitytojų aptarnavimo analizė	-	6	-	10
3. Skaitytojų interviu	-	1	-	2
4. Skaitytojų veiklos bibliotekoje stebėjimas	-	3	-	5
Iš viso	-	22	-	100

35. Kaip, Jūsų manymu, reikėtų skatinti bibliotekos darbuotojus, kad pagerėtų jų darbas? (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Reikia padidinti atlyginimą – tada galima reikalauti gero darbo	19	13	32	22
2. Geras darbas nuo atlyginimo nepriklauso: kas nemėgsta dirbti, tas ir už didesnę atlyginimą nieko nenuveiks	18	13	30	22
3. Mažesnis bibliotekininkų skaičius, bet už didesnę atlyginimą galėtų geriau dirbti	4	0	7	0
4. Geriau reikia sutvarkyti papildomo apmokėjimo, gerų darbuotojų skatinimo sistemą	20	28	33	47
5. Kitkas	10	6	17	10
Iš viso	71	60	100	100

36. Siūlome čia kultūros renginių, pravedamų bibliotekose, vertinimus. Pažymėkite tuos, kurie sutampa su Jūsų nuomone ar įrašykite savo: (daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Renginiai naudingi skaitytojams	26	24	43	40
2. Renginiai pritraukia naujų skaitytojų	19	23	32	38
3. Jie „naudingi“ tik ataskaitoms, nes patys lankytojai jų vengia	9	10	15	17
4. Dažniausiai tų renginių temos būna neįdomios skaitytojams	2	2	3	3
5. Renginiai dažniausiai neturi pasisekimo, todėl, kad jie organizuojami formaliai ir nuobodžiai	2	0	3	0
6. Reikia tiesiog sudaryti skaitytojams galimybę skaitykloje jaučiau praleisti laiką, pavartyti spaudą, paklausti muzikos ir pan.	30	31	50	52
7. Kitkas	4	6	7	10
Iš viso	92	96	100	100

37. Kokio pobūdžio renginiai noriau lankomi skaitytojų?(daugkartinis pasirinkimas)

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009

1. Susitikimai su įžymiais žmonėmis, rašytojais	15	48	25	80
2. Koncertai, vakaronės	12	20	20	33
3. Teminiai vakarai	8	12	13	20
4. Knygų aptarimai	7	9	12	15
5. Literatūros, poezijos vakarai	5	20	8	33
6. Parodos	4	23	7	28
7. Konkursai, viktorinos	3	22	5	37
8. Nenurodė	14	0	23	0
9. Kitkas	0	2	0	3
Iš viso	68	68	100	100

38. Jūsų amžius

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Mažiau nei 20	2	0	3	0
2. 20-24	11	0	18	0
3. 25-29	7	2	12	3
4. 30-39	11	6	18	10
5. 40-49	22	30	37	51
6. 50-59	6	20	10	33
7. Daugiau nei 60	1	2	2	3
Iš viso	60	60	100	100

39. Lytis

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Moteris	59	59	98	98
2. Vyras	1	1	2	2
Iš viso	60	60	100	100

40. Jūsų išsimokslinimas

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Vidurinis	12	1	20	2
2. Aukštasis neuniversitetinis	42	35	70	58
3. Aukštasis	6	24	10	40
Iš viso	60	60	100	100

41. Jūsų tautybė

Atsakymo variantas	Pasirinkimai		Santykis %	
	1984	2009	1984	2009
1. Lietuvis/-ė	57	57	95	95
2. Kita	3	1	5	2
3. Nenurodė	0	2	0	3
Iš viso	60	60	100	100

Priedas Nr. 5. 1984 m. respondentų rekomenduota literatūra (nuorodų dažnumo reitingas)

1. Jonas Avyžius „Degimai“ (14)
2. Viktoras Hugo „Paryžiaus katedra“ (9)
3. Vincentas Žemaitis „Dorovės sąvokos“ (1983) (6)
4. „Bažnyčios prieglobstyje“. Sud. Kęstutis Strumskis (1983) (6)
5. Justas Paleckis „Dviejuose pasauliuose: atsiminimai“ (1983) (6)
6. Vytautas Sirijos Gira „Kantarėlės“ (1983) (6)
7. Laimonas Tapinas „Iliuzijų mugėje“ (1983) (5)
8. Mykolas Sluckis „Kelionė į kalnus ir atgal“ (1983) (5)
9. Žanas Žiulis-Vernas „Žiulis Vernas“ (1983) (5)
10. Čingizas Aitmatovas „Ilga kaip šimtmečiai diena“ (1983) (4)
11. Rafaelis Džovanjolis „Spartakas: istorinė apysaka“ (1983) (4)
12. Algimantas Žilinskas „Žemės šauksmas“ (1979) (4)
13. Juozas Baltušis „Sakmė apie Južą“ (1983) (3)
14. Genovaitė Raguotienė „Baltos lankos, juodos avys: iš skaitymo elementoriaus“ (1983) (3)
15. Natanas Vladimirovičius Elšteinas „Dialogas apie mediciną“ (1983) (3)
16. „Vaistinių augalų auginimas“ Bandzaitienė ... et al. (1983) (3)
17. Gi de Mopasanas „Stipri kaip mirtis“ (1983) (3)
18. Nikolajus Jakovlevas „CŽV prieš TSRS“ (1983) (2)
19. Vaclovas Sakalauskas „Afrikos perlas“ (1983) (2)
20. Alfonsas Bieliauskas „Ramūs laikai“ (1983) (2)
21. Mykolas Karčiauskas „Dunojaus dienoraštis: kelionių apybraiža“ (1983) (2)
22. N. Čarginecas „Tardymas tęsiasi. Krabo finalas“ (2)
23. Levas Šeininas „Tardytojo užrašai“ (1983) (2)
24. Etelė Lilijana Voinič „Gyls“ (1982) (2)
25. Albertas Manfredas „Trys portretai“ (1982) (2)
26. Dang Thanis „Iks-30 ardo pinkles“ (1983) (2)
27. Viljamas Folkneris „Sartoriai“ (1983) (2)
28. Juozas Baltušis „Su kuo valgyta druska“ T.1, 2. (1983) (2)
29. Jonas Mikelinckas „Kur lygūs laukai“ t.1. (1981) (2)
30. Jonas Avyžius „Chameleono spalvos“ (1980) (2)
31. Liudmila Romanovna Pinčiuk „Mano vaikams-vietoj testamentas“ (1983) (2)
32. Georgijus Žukovas „Atsiminimai ir apmąstymai“ (1983-1984) (2)
33. „Kruvini Amerikos imperializmo pėdsakai: straipsnių rinkinys“ (1983) (2)
34. Petras Kazickas „Rečiausieji pasaulio žinduoliai“ (1983) (2)
35. „Lietuvių valgiai“ K. Budriūnienė ... et al. Sud. J. Pauliukonienė (1983) (2)
36. Ina Kolgunenko „Grožio pamokos“ (1983) (2)
37. Levas Vladimirovas „Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas, XVI-XVII amžius“ (1979) (1)
38. Vincas Kuzmickas „Antanas Vilkutaitis-Keturakis“ (1981) (1)
39. Kirilas Vasilevas „Meilė“ (1983) (1)
40. M. Montenis „Esė“ (1983) (1)
41. Juozas Uzdila „Šimtas etikos mįslių“ (1983) (1)
42. O. Jurganovas „Žmogus - žmogaus veidrodis: psichologo užrašai apie tarnybinių bendravimą“ (1981) (1)
43. „Asmenybės dvasinės kultūros ugdymas“ (1983) (1)

44. K. Stoškus „Etiketas ir žmonių bendravimas” (1981) (1)
45. Ivanas Grablevskis „Nemunas - draugystės upė” (1983) (1)
46. Mykolas Ignotas „Pareiginiai nusikaltimai” (1983) (1)
47. Česlovas Juršėnas „Tarptautininko žinynas” (1983) (1)
48. Jonas Nekrašius „Teismas eina ...” (1983) (1)
49. Vytautas Kazimieras Alseika „Amerika: tikrovė ir mitas” (1983) (1)
50. Inesa Ivanovna Lomakina „Stepėje baltos jurtos” (1978) (1)
51. Vsevolodas Ovčnikovas „Ažuolo šaknys: įspūdžiai ir mintys apie Angliją ir anglus” (1982) (1)
52. „Neregimų mūšių kariai“ (1)
53. Nikolajus Jakovlevas „Peržengę ribą” (1976) (1)
54. Bronius Šablevičius „Paklausk grieztlės: gamtos vaizdeliai” (1983) (1)
55. J. Mazelaitis, V. Urbonas „Lietuvos grybai” (1981) (1)
56. Maja Besarab „Landau: gyvenimo puslapiai” (1983) (1)
57. Džoja Adamson „Gimusi laisva” (1975) (1)
58. Vladimiras Andrejevičius Mezencevas „Kada pasirodo vaiduokliai” (1977) (1)
59. A. Baliūnienė, J. Samsonaitė, J. Tarvidas „Svogūninės gėlės” (1983) (1)
60. Aldona Vaičiulienė „Buities kultūra” (1)
61. Ilzė Buk „Kad būtum sveikas ir darbingas: kompensacinė mankšta pagal darbo medicinos reikalavimus” (1983) (1)
62. K. Imelinskis „Lytinio gyvenimo psichohigiena” (1983) (1)
63. D. Kaufman „Šeimos sveikata” (1982) (1)
64. Alfredas Byrachas „Kovokime su nemiga” (1983) (1)
65. A. Goštautas, I. Pivoriūnienė „Rūkyti ar nerūkyti” (1983) (1)
66. Ringaudas Songaila „Lietuvos TSR žemės ūkio vystymo uždaviniai” (1983) (1)
67. V. Šatalovas, M. Rebrovas „TSRS kosmonautai” (1983) (1)
68. Jūratė Vyliūtė „Elena Čudakova” (1983) (2)
69. Jonas Žilinskas „Olimpinės žiemos žaidynės” (1983) (1)
70. Romualdas Vytautas Kaminskas „Praeities paminklai ir šiandiena” (1983) (1)
71. K. Jėgeris, G. Pelšlėgelis „Jaunojo sportininko treniruotė” (1982) (1)
72. „Энциклопедический справочник молодого художника” (1)
73. „Grožio kontūrai: iš XX a. užsienio estetikos” (1980) (1)
74. „Lietuvos gobelenas: albumas” (1983) (1)
75. Tomas Sakalauskas „Beatričė” (1982) (1)
76. „Naujoji Lietuvos architektūra: albumas”. Sud. Jonas Minkevičius (1982) (1)
77. Tomas Sakalauskas „Monologai: Miltinio gyvenimas” (1981) (1)
78. Deividas Veisas „Ogiustas Rodenas” (1981) (1)
79. L. Šaltenis „Mūza su mikrofonu: lietuvių tarybinė estradinė muzika” (1983) (1)
80. Jonas Avyžius „Sodybų tuštėjimo metas” (1982) (1)
81. Jonas Mikelinskas „O laikrodis eina. Vandens nešėja”. Raštai. T.7. (1983) (1)
82. Vytautas Rimkevičius „Moterys ir vyrai: novelės” (1983) (1)
83. Vytautas Petkevičius „Priemiesčio žmonės” (1983) (1)
84. Algimantas Zurba „Integralas” (1983) (1)
85. Romualdas Lankauskas „Žiaurūs žaidimai“ (1)
86. Vytautas Bubnys „Kvietimas” (1983) (1)
87. Juozas Baltušis „Raštai” (1974-1988) (1)
88. Juozas Baltušis „Parduotos vasaros” (1982) (1)
89. Alfonsas Bieliauskas „Mes dar susitiksim, Vilma!” (1975) (1)
90. Bubnys Vytautas „Pilnatis valandą” (1980) (1)
91. Vytautas Petkevičius „Grupė draugų” (1979) (1)

92. Vytautas Petkevičius „Šermukšnių lietus” (1980) (1)
93. Vytautas Galinis „Šaknys ir atžalos: str. rinkinys” (1984) (1)
94. Justinas Marcinkevičius „Dienoraštis be datų” (1981) (1)
95. Kristijonas Donelaitis „Metai” (1983) (1)
96. Vytautas Bubnys „Beržai svyruokliai: apsakymai ir apysakos” (1982) (1)
97. Mykolas Sluckis „Uostas mano – neramus” (1980) (1)
98. Antanas Venclova „Gimimo diena” (1980) (1)
99. Vincas Kuzmickas „Kristijonas Donelaitis” (1983) (1)
100. Romualdas Rakauskas „Vilties šviesa: fotonovelės” (1983) (1)
101. Vytautas Misevičius „Slaptas girios takas: apybraižos” (1983) (1)
102. Gediminas Isokas „Giriose” (1979) (1)
103. Albertas Laurinčiukas „Amžini beržai: Rusijos siluetai” (1980) (1)
104. Rapolas Šaltenis „A. Vienuolio gyvenimo pėdsakais: biografinė apybraiža” (1982) (1)
105. Levas Tolstojus „Ana Karenina” (1983) (1)
106. Džiovanis Verga „Mastras donas Džezualdas” (1983) (1)
107. Maj Sjöwall „Samdyti žudikai” (1983) (1)
108. L. R. Nogeras, G.J. Rivera „Ketvirtasis ratas” (1983) (1)
109. Fiodoras Abramovas „Broliai ir seserys. Dvi žiemos ir trys vasaros” (1983) (1)
110. Aleksandras Beliajevas „Žmogus amfibija” (1983) (1)
111. Константин Воробьев „Повести” (1983) (1)
112. Nodaras Dumbadzė „Amžinybės dėsnis” (1982) (1)
113. Julijanas Semionovas „Septyniolika balandžio akimirku” (1984) (1)
114. Василий Иванович Ардамацкий „Суд” (1)
115. Harieta Bičer-Stou „Dėdės Tomo trobelė” (1980) (1)
116. „Norvegų novelės” sud. [ir vertė] Leonas Petravičius (1983) (1)
117. Павел Вежинов „Барьер” (1)
118. Gabrielis Garsija Markesas „Šimtas metų vienvėsis” (1972) (1)
119. Gabrielis Garsija Markesas „Patriarcho ruduo” (1980) (1)
120. Bondarevas Jurijus Vasiljevičius „Krantas” (1978) (1)
121. Bondarevas Jurijus Vasiljevičius „Tyla” (1964) (1)
122. Čiakovskis Aleksandras „Blokada” (1980-1981) (1)
123. Seitio Macumoto „Juodoji evangelija” (1969) (1)
124. F. Abramovas „Keliai ir kryžkelės. Namas : romanai” (1983) (1)
125. V. Prochinas „Rudens lapų šventė: apysaka ir apsakymai” (1983) (1)
126. Bengtas Danielsonas „Bumerangas” (1981) (1)
127. Chanonas Levinas „Gyvenimo žingsniai: fotografijų rinktinė” (1983) (1)
128. Laimonas Inis „‘Jakai’ kyla auštant: apybraižos” (1983) (1)
129. Antanas Sutkus „Lietuva iš paukščio skrydžio” (1983) (1)
130. Entonis Smitas „Mato Grosas” (1983) (1)
131. Jurijus Senkevičius „Vandenyne ‘Tigris’” (1983) (1)

Priedas Nr. 6. 2009 m. respondentų rekomenduota literatūra (nuorodų dažnumo reitingas)

1. Jodi Picoult „Mano sesers globėjas“ (2009) (5)
2. Sandra Brown (autorės nuoroda - 4)
3. Filomena Taunytė „Kiek sveria siela: publicistika ir medicina“ (2009) (4)
4. Marius Jovaiša „Neregėta Lietuva“ (2009) (4)
5. Betty Mahmoody ir William Hoffer „Tik su dukra“ (2009) (3)
6. Danutė Kalinauskaitė „Niekada nežinai: apsakymai“ (2008) (3)
7. Irena Buivydaite „Laiko tiek nedaug“ (2007) (3)
8. Apolinaras Čepulis „Likimo upė“ (2003, 2007) (3)
9. Michelle Moran „Nefertitė“ (2008) (2)
10. Sandra Brown „Užgavėnės“ (2009) (2),
11. Tim Guenard „Stipriau už neapykanta“ (2007) (2)
12. Isabel Allende „Pigmėjų giria“ (2005) (2)
13. Jodi Picoult „Devyniolika minučių“ (2008) (2)
14. John Irving (autoriaus nuoroda – 2)
15. Kristin Hannah „Angelo krioklys“ (2008) (2)
16. Herbjørg Wassmo „Stiklinė pieno“ (2008, 2009) (2)
17. Aleksandra Marinina (autoriaus nuoroda – 2)
18. Nora Roberts (autoriaus nuoroda – 2)
19. Anita Amirrezvani „Gėlių kraujas“ (2009) (2)
20. Adèle Geras „Prieš šviesą“ (2008) (2)
21. Tony Parsons „Vyras ir vaikas“ (2004, 2007) (2)
22. Eric Walz „Žvaigždžių medžiotoja“ (2008) (2)
23. Elena de Strozzi „Gyvenimas kaip ilgesys“ (2004, 2005) (2)
24. Irena Buivydaite (autorės nuoroda – 2)
25. Erika Umbrasaitė „Vienos krūties istorija: dienoraštis“ (2008) (2)
26. Doloresa Kazragytė „Gyvenimas prieš gyvenimą: aktorės esė“ (2008) (2)
27. Jurga Ivanauskaitė „Miegančių drugelių tvirtovė“ (2005) (2)
28. Jurga Ivanauskaitė „Viršvalandžiai“ (2007) (2)
29. Jurga Ivanauskaitė (autorės nuoroda – 2)
30. Vadim Zeland „Likimo valdymo galimybės: transferingas“ (2005-2008: 5 d. serija) (2)
31. Robin Sharma „Vienuolis, kuris pardavė ‘Ferrari’“ (kelios dalys is ciklo) (2005-2008) (2)
32. Luc Ferry „Išmokti gyventi: filosofijos traktatas jaunosios kartoms“ (2007) (2)
33. Filomena Taunytė „9/10 laimės: apie fizinę ir psichinę sveikatą“ (2009) (2)
34. Filomena Taunytė (autorės nuoroda – 2)
35. „Žmogaus kūnas: didžioji knyga vaikams“ (2008) (1)
36. Ulrich Janßen, Ulla Steuernagel „Vaikų universitetas: mokslininkai išaiškina pasaulio mįsles“ (2007) (1)
37. Vytautas Račickas „Patricija, Antanas, jo tėtis ir mama: romanas vaikams“ (2009) (1)
38. Vytautas Račickas „Nebaigtas dienoraštis: apysaka“ (2006, 2008) (1)
39. Enid Blyton „Šauniojo penketuko nuotykių“ (serija): apysakos (2006-) (1)
40. Vanda Juknaitė „Tariamas iš tamsos: pokalbiai su vaikais“ (2007) (1)
41. Anna Casalis „Peliukas Lukas: serija“ (2005, 2007) (1)
42. Kazys Saja „... kurio nieks nemylėjo: romanas jaunam skaitytojui“ (2008) (1)

43. Sandra Brown „Susikeitimas“ (2008) (1)
44. Sandra Brown „Svetimas veidas“ (2008, 2009) (1)
45. Joanne Harris „Džentelmenai ir žaidėjai“ (2007) (1)
46. Tim Guenard „Viltis iš gatvės“ (2004) (1)
47. Linn Ullmann „Kai esu pas tave“ (2007) (1)
48. Isabel Allende „Dvasių namai“ (2009) (1)
49. Isabel Allende „Paula“ (1995, 2009) (1)
50. Isabel Allende „Apie meilę ir šešėlius“ (2008) (1)
51. Jodi Picoult „Tobulas paveikslas“ (2009) (1)
52. Jodi Picoult (autorės nuoroda – 1)
53. Elizabeth Kostova „Istorikė“ (2007) (1)
54. Violeta Messina „Nežudyk meilės“ (2006) (1)
55. Jack Kerouac „Dharmos valkatos“ (2007, 2009) (1)
56. Irvin D. Yalom „Kai verkė Nyčė“: psichologinis romanas (2009) (1)
57. John Irving „Ketvirtoji ranka“ (2008) (1)
58. John Irving „Kol tave rasiu“ (2008) (1)
59. John Irving „Sidro namų taisyklės“ (2008) (1)
60. Kristin Hannah „Prie Mistiko ežero“ (2007) (1)
61. Kristin Hannah „Iš meilės“ (2008) (1)
62. Paolo Coelho „Alchemikas“ (2008) (1)
63. Paolo Coelho „Portobelo ragana“ (2007) (1)
64. Paolo Coelho „Piligrimas“ (2007) (1)
65. Paolo Coelho (autoriaus nuoroda – 1)
66. Herbjørg Wassmo „Dinos knyga“ (1995-2009) (1)
67. Lars Saabye Christensen „Ibrolis“ (2005, 2006) (1)
68. Lisa See „Baltoji gėlė ir paslaptingoji vėduoklė“ (2007) (1)
69. Aleksandra Marinina „Nuodėmės iliuzija“ (2009) (1)
70. Aleksandra Marinina „Už viską reikia mokėti“ (2008) (1)
71. Harlan Coben „Niekam nesakyk“ (2008, 2009) (1)
72. Harlan Coben „Pažadėk man“ (2008) (1)
73. Truman Capote „Šaltakraujiškai“ (1994, 2007) (1)
74. Jaqueline Sussan (autoriaus nuoroda – 1)
75. Andrzej Sapkowski „Raganius“ (2005) (1)
76. Carmen Bin Ladin „Kita karalystės pusė: mano gyvenimas Saudo Arabijoje“ (2009) (1)
77. Collen McCullough „Užsimerk, atsimerk: romanas“ (2008) (1)
78. Nora Roberts „Šiaurės pašvaistė“ (2006) (1)
79. Nora Roberts „Makgregorai“ (romanų ciklas) (2009) – (1)
80. Jette A. Kaarsbøl „Užverstas dienoraštis“ (2008) (1)
81. Sarah Dunant „Veneros gimimas: meilė ir mirtis Florencijoje“ (2007) (1)
82. Anita Shreve „Šviesa ant sniego“ (2008) (1)
83. „Didžiųjų žmonių meilės laišakai“. Parengė Ursula Doyle (2009) (1)
84. Maeve Binchy „Mokslo draugai“ (2008) (1)
85. Cheryl Jarvis „Vėrinys: trylika moterų ir eksperimentas, pakeitęs jų gyvenimus“ (2008) (1)
86. Per Olov Enquist „Išguitas angelas: meilės romanas“ (2008) (1)
87. Lori Lansens „Mergaitės“ (2008) (1)
88. Marian Keyes „Ar ten kas nors yra?“ (2007) (1)
89. Fred Vargas „Mėlynų skritulių žmogus“ (2007) (1)
90. Jana Frey „Užgesęs žvilgsnis: apysaka“ (2007) (1)

91. Danielle Steel „Namas“ (2008) (1)
92. Sally Beauman „Rebekos istorija“ (2009) (1)
93. Sally Beauman „Likimas“ (2006) (1)
94. Stef Penney „Vilkų švelnumas“ (2008) (1)
95. Tony Parsons „Vyras ir žmona“ (2005, 2006) (1)
96. Peter Prange „Paskutinis haremas“ (2008) (1)
97. Romain Gary „Europietiškas auklėjimas“ (2001) (1)
98. Nicholas Sparks (autorius nuoroda – 1)
99. Federico Moccia „Trys metrai virš dangaus“ (2008) (1)
100. Dan Brown „Da Vinčio kodas“ (2005) (1)
101. Sharon Owens „Šokių salė Magnolijų gatvėje“ (2007) (1)
102. Alessandro Baricco „Šilkas“ (1998-2009) (1)
103. Andrei Makine „Prancūziškas testamentas“ (1996, 2007) (1)
104. Janet Fitch „Dažyk juodai“ (2009) (1)
105. Debby Holt (autorius nuoroda - 1)
106. Arthur Golden „Geišos išpažintis“ (1999) (1)
107. Mary Alice Monroe „Knygų klubas“ (2006, 2008) (1)
108. Jonathan Franzen „Kaip būti vienam: esė“ (2005) (1)
109. Anita Nair „Moterų kupė“ (2005) (1)
110. Roberto Pazzi „Konklava“ (2008) (1)
111. Debra Dean „Leningrado madonos“ (2007) (1)
112. Nicholas Evans „Arklių užkalbėtojas“ (1997, 2007, 2009) (1)
113. Mitch Albom „Penki žmonės, laukiantys tavęs rojuje“ (2004) (1)
114. Danny Wallace „Jis sako ‘Taip!’“ (2008) (1)
115. Raymond Houry „Paskutinis tamplierius“ (2006) (1)
116. Benoîte Groult „Gyvenimo druska“ (2007) (1)
117. Frank McCourt „Andželos pelenai: atsiminimai“ (2005) (1)
118. Edgar Valter „Puokiai: apysaka“ (2008) (1)
119. Renata Šerelytė „Mėlynbarzdžio vaikai“ (2008, 2009) (1)
120. Elena de Strozzi „Lietaus simfonija“ (2008) (1)
121. Elena de Strozzi „Moteris sniegynuose“ (2000, 2007) (1)
122. Elena de Strozzi „Vienos pokylis“ (2001, 2007) (1)
123. Elena de Strozzi (autorės nuoroda – 1)
124. Irena Buivydaite „Ironiški stebuklai“ (2008) (1)
125. Irena Buivydaite „Geriausios draugės“ (2007) (1)
126. Irena Buivydaite „Laimingojo namo melodramos“ (2007) (1)
127. Laura Sintija Černiauskaitė „Benedikto slenksčiai“ (2009) (1)
128. Vytautas V.Landsbergis „Briedis Eugenijus: pasakos apie meilę ir kitus nesusipratimus“ (2007) (1)
129. Edvinas Kalėda (autorius nuoroda – 1)
130. Doloresa Kazragytė „Lengvi vienvėsi atodūsiai: noveletės“ (2008) (1)
131. Justė Petrauskaitė „Juodasis angelas: apysaka“ (2008) (1)
132. Edmundas Malūkas „Juodieji želmenys: nuotykių romanas“ (2008) (1)
133. Edmundas Malūkas „Karalienė Barbora: istorinis romanas“ (2007) (1)
134. Edmundas Malūkas „Moters kerštas“ (2008) (1)
135. Almonė Čepienė „Taip, madam... Ne, madam“ (2006) (1)
136. Edita Barauskienė „Žodi, nekrysk ant akmens: istorinis romanas“ (2007) (1)
137. Daiva Vaitkevičiūtė „Pasimatymas su žudiku: erotinis meilės romanas“ (2009) (1)
138. Daiva Vaitkevičiūtė „Kamilė nori mirti“ (2005) (1)

139. Ramūnas Jaras „Dzen dzen : apsakymai“ (2008) (1)
140. Rimantas Marčėnas „Karūnos spindesio apakinti“ (2007) (1)
141. Kazys Almenas „Pjūties metas“ (2008) (1)
142. Zigmās Stankus „Miražas“ (2006, 2008) (1)
143. Zigmās Stankus „Kaip tampama albinosais“ (2008) (1)
144. Māris Martinsons, Raimondas Paškevičius „Nereikalingi žmonės“ (2009) (1)
145. Juozas Šikšnelis „Mirties varos“ (2008) (1)
146. Vidmantė Jasukaitytė „Aš nužudžiau savo dukterį“ (2008) (1)
147. Laimonas Tapinas „Prarasto laiko nebūna“ (2004) (1)
148. Feliksas Marcinkas „Kerštas meile“ (2008) (1)
149. Danielius Mušinskas „Kalno saugotojas: Novelių rinktinė“ (2006) (1)
150. Liutauras Degėsys „Kitaip nei kitaip: esė rinktinė“ (2008) (1)
151. Alfonsas Eidintas „Erelio sparnų dvelksmas: istorinis romanas: "Ieškok Maskvos sfinkso" tęsinys“ (2008) (1)
152. Algimantas Zurba „Aritmija“ (2007) (1)
153. Galina Dauguvietytė „Post scriptum“ (2006) (1)
154. Laima Lavaste „Skersgatvis dviem“ (2007) (1)
155. Ignas Šeinius „Kuprelis“ (2008) (1)
156. Antanas Vaičiulaitis „Valentina“ (2008) (1)
157. Janina Survilaitė „Vila ‘Edelveisas’“ (2007) (1)
158. Granauskas (autorius nuoroda – 1)
159. Dietrich Schwanitz „Ką turi žinoti kiekvienas išsilavinęs žmogus“ (2000) (1)
160. John O'Donohue „Anam čara. Keltų pasaulio dvasinė išmintis“ (2000) (1)
161. Erich Bauer „Paslaptingas žvaigždžių pasaulis: viskas apie Zodiako ženklus ir jų mitus“ (2009) (1)
162. Klausbernd Vollmar „Sapnų simboliai“ (2007) (1)
163. Anselm Grün „Gera elgtis su savimi: lydėti, patarti, gydyti“ (2003) (1)
164. Angelina Zalatorienė „Susidraugaukim“ (1999) (1)
165. John Gray „Vyrai kilę iš Marso, moterys – iš Veneros: kaip tobulinti bendravimą ir siekti tarpusavio harmonijos“ (2009) (1)
166. John Gray „Vaikai kilę iš dangaus: pozityvūs vaikų auklėjimo metodai“ (2009) (1)
167. Richard Branson “Velniop viską! Imk ir daryk! gyvenimo pamokos“, 2 d.: “Velniop viską! Imk ir daryk!: Tęsinys: gyvenimo ir verslo pamokos“ (2008) (1)
168. Elisabeth Kübler-Ross „Apie mirtį ir mirimą: pašnekesiai su mirtiniais ligoniais“ (2008) (1)
169. Don Miguel Riuz „Menas mylėti. Toltekų išminties knyga“ (2009) (1)
170. Peter Lauster „Meilės formulė“ (2005) (1)
171. Joseph Murphy „Kaip pasitelkus pašąmonės galias įveikti nerimą ir baimę“ (2008) (1)
172. Miroslav Plzák „Sutuoktinių dziudo: skęstanti santuoka“ (2005) (1)
173. Alice Funk „Delno analizė: patarimai priimant svarbius gyvenimo sprendimus“ (2008) (1)
174. Rhonda Byrn „Paslaptis“ (1)
175. Lawrence Kutner, Cheryl K. Olson „Vaikystė prie kompiuterio: visa tiesa apie smurtinius vaizdo žaidimus“ (2008) (1)
176. Mary Pipher „Prikelti Ofeliją: kaip išgyventi paauglystę“ (2007) (1)
177. Hellmuth Benesch „Psichologijos atlasas“. (T.1, 2). (2001) (1)
178. Stefan Klein „Laimės formulė“ (2008) (1)
179. Rudolf Dreikurs ir Vicki Soltz „Laimingi vaikai: iššūkis tėvams“ (2008) (1)

180. Joe Rubino „Sėkmės galia: daugiau efektyvaus gyvenimo principų“ (2006) (1)
181. Šventasis raštas (1)
182. „Eik į savo kambarėlį“ (Mt 6, 6): dvasinės pratybos kasdieniame gyvenime“. Parengė Lionginas Virbalas (2007) (1)
183. Birutė Tiknevičiūtė „Tėvas Stanislovas: mažutėlių tarnas“ (2007) (1)
184. Gary R. McClain „Dženiškas gyvenimas“ (2009) (1)
185. L. Paškevičienė „Pokalbiai su Algimantu Čekuoliu“ (2009) (1)
186. Vytautas Petkevičius „Prakeiktieji ir pateptieji: apybraižos ir politiniai šaržai“ (2008) (1)
187. Ramunė Sakalauskaitė „Politikos ringe: publicistika“ (2009) (1)
188. Austėja Landsbergienė „Augame kartu: žiema“, „Augame kartu: ruduo“ (2008) (1)
189. Mirzakarimas Norbekovas „Kvailio patirtis, arba Kelias į praregėjimą: kaip atsikratyti akinių“ (2009) (1)
190. Laima Markevičienė, Janina Vaidelienė „Kambarinių augalų auginimas ir komponavimas“ (2006) (1)
191. Dietmar Elsner „Patikimas būdas mesti rūkyti“ (2005) (1)
192. Brigita Kreiviniene, Mindaugas Rugevičius „Delfinų terapija Lietuvos jūrų muziejuje“ (2009) (1)
193. Zygfryd Juczyński „Narkomanija: knyga mokytojams, auklėtojams ir tėvams“ (2009) (1)
194. Marco Cattaneo, Jasmina Trifoni „Meno lobiai“ (2006) (1)
195. „Monika Mironaitė: apie gyvenimą, meilę, kūrybą...“ (2002) (1)
196. Laimonas Tapinas „Laiškanešys, pasiklydęs dykumoje: Vytauto Žalakevičiaus gyvenimo ir kūrybos pėdsakais“ (2009) (1)
197. Elena Baliutavičiūtė „Rašytojų mūzos: meilė, įkvėpimas, kūryba“ (2008) (1)
198. Goran Burenhult „Didžiosios civilizacijos: iliustruota žmonijos istorija: senųjų civilizacijų visuomenė ir kultūra“ (2006) (1)
199. Eglė Aukštakalnytė-Hansen „Mama Afrika“ (2008) (1)
200. Vykintas Vaitkevičius, Valentinas Baltrūnas „Lietuva : 101 įdomiausia vieta“ (1)
201. Adomas Butrimas „Telšiai: sakralinis kompleksas Insulos kalvoje“ (2008) (1)
202. Carla Serra „80 pasaulio stebuklų“ (2006) (1)
203. Steve Davey „Nepamiršamos vietos, kurias verta bent kartą pamatyti gyvenime“ (2006) (1)
204. „Pradingę miestai“. Sud. Maria Teresa Guaitoli ir Simone Rambaldi (2005) (1)